

CAPÍTOL 4

EPISODI 1

IDEA 1: ENDEVINAR

A la pàgina 29, 5 la Gus ens desafia a endevinar qui ve a sopar. ¿En què consisteix endevinar una cosa? Recordem que els nens s'ho passen molt bé quan juguen a endevinalles. Endevinar és, doncs, un acte mental amb el qual els nens estan molt familiaritzats.

[Es pot repassar ara el text que acabem de trobar ben bé al final del capítol anterior, a la Idea 5: “Suposar o conjecturar, i fer estimacions”.]

4.1.1 EXERCICI: Endevinar (p. 29, 5-6)

[Aquí es pot fer l'exercici 3.4.5 del capítol anterior.]

4.1.2 EXERCICI: Endevinar (p. 29, 5-6)

Primer pas: Trieu una persona com la Persona de la Data de Naixement Misteriosa. Ho podeu fer seguint el criteri alfabètic de seleccionar la persona el cognom de la qual comenci amb A. (Si n'hi ha més d'una, es passa a mirar la segona lletra del cognom. I si no n'hi ha cap, seleccioneu el cognom que comenci amb B. Etc.)

Segon pas: Seieu fent rotllana, seguint l'ordre alfabètic dels cognoms. La Persona de la Data de Naixement Misteriosa s'asseu al mig de la rotllana.

Tercer pas: Procedint per ordre alfabètic, cadascú fa una pregunta a la Persona de la Data de Naixement Misteriosa. Les preguntes segueixen aquest ordre:

1. Esbrineu primer l'any de naixement: a partir de l'any actual, cada pregunta va tirant endarrere un any, fins a arribar a trobar-lo.
2. Esbrineu el mes de naixement: a partir del gener, es van preguntant tots els mesos, fins a arribar a trobar-lo.
3. Esbrineu el dia de naixement: a partir del dia 1 del mes, es van preguntant tots els dies, fins a arribar a trobar-lo.

Quart pas: La persona que descobreix la data completa de naixement passa a ser la següent Persona de la Data de Naixement Misteriosa.

[Com que a cada classe els nens han nascut el mateix any i, a més, molts d'ells estan acostumats a participar en festes d'aniversari dels amics i, per tant, coneixen, amb força aproximació, la data de naixement dels altres, aquest exercici pot resultar poc “misteriós”. Es pot aprofitar, però, l'estructura de l'exercici si se substitueix la Persona de la Data de Naixement Misteriosa per la Persona de la Data Misteriosa. En aquest cas és el nen que seua al mig de la rotllana el qui tria una data de la seva vida que li sembla especialment rellevant: p.e., una data especialment joiosa, o trista, o aquella en què li va passar alguna cosa que recorda molt vivament. Llavors, el nen, abans de començar les preguntes, explica breument la història a què es refereix i diu: “Vejam si endevineu la Data Misteriosa en què això va passar”.]

[Vegeu les entrades: “Endevinar”, “Fer estimacions” i “Hipòtesis, fer” d'aquest manual; “Suposar” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Hipòtesis, comprovar” i “Pressentiment” de *Recerca filosòfica*; “Hipòtesi” de *Recerca crítica*.]

4.1.3 EXERCICI: Calcular, fer estimacions

1. És l'hora de pati d'uns quants cursos de l'escola. ¿Com miraries de calcular el nombre de gent que hi ha al pati?
2. El teu germanet petit tot just començava a gatejar. Pot avançar 5 m en 1 minut. ¿Quant calcules que tardaria a fer, de quatre grapes, la llargada de la teva aula?
3. Et preguntes quant deuen pesar els aliments que has pres per dinar. ¿Com en calcularies el pes?
4. La teva classe surt d'excursió al camp. Et compromets a comprar patates fregides per a tots. ¿Com calcularies quantes bosses de patates has de comprar?
5. En una festa saps que guanyaràs un premi si pots dir quantes mongetes hi ha en una gerra. No ho vols endevinar, sinó que vols mirar de fer una estimació de la quantitat. ¿Com ho faries?
6. Vas al camp del Barça amb el teu oncle. Mires de calcular quanta gent hi ha al camp. El teu oncle diu que s'esperen 114.880 espectadors. ¿Com en pot estar tan segur?
7. ¿Quantes tecles blanques i negres diries que hi ha en un teclat de piano?
8. ¿Quantes pessetes diries que hi ha en quinze duros?
9. ¿Quant diries que ha augmentat de pes un gat després de menjar 150 grams de menjar per gos?
10. ¿Pots fer una estimació de quantes passes fas quan vas caminant fins a l'escola?
11. ¿Pots fer una estimació de quant pesa un exemplar de *Kio i Gus*?
12. ¿Una lliura de ferro pesa molt més que una lliura de plomes? ¿Ho pots calcular?

[Vegeu l'entrada "Fer estimacions" d'aquest manual.]

IDEA 2: ¿PODEM SABER QUÈ PENSEN ELS ALTRES?

A la pàgina 29, 5-6 la Gus ens desafia a endevinar el que ella sap. ¿Quines raons hi ha per pensar que algú altre no pot saber el que hom sap?

Certament, dues ments poden tenir la mateixa informació. Per exemple, dues persones poden saber aritmètica i, en aquest sentit, cadascuna sap el que sap l'altra.

Però no és pas en això que està pensant la Gus: de fet, ens desafia a endevinar el que ella ja sap, i sosté que no ho podem fer. Ara, és clar, podríem fer conjectures i fins i tot podria passar que tinguéssim raó. Aparentment, doncs, la Gus només s'capa de sostenir que és improbable que siguem capaços d'endevinar el que ella ja sap.

Pot ser que això no satisfaci els alumnes. Podrien dir: "De vegades, només cal que et miris la persona i ja saps qu'està pensant." Aquest argument suggereix que les expressions facials i corporals —juntament amb els gestos que les acompanyen— són dades que usem per inferir el que estan pensant els altres. Una objecció com aquesta resulta molt plausible. Basant-nos en dades d'aquestes, molt sovint mirem de reconstruir què estan pensant els altres. De vegades, fem l'analogia amb nosaltres mateixos, perquè sabem que tendim a tenir certs pensaments quan actuem de certes maneres; en conseqüència, quan veiem que els altres actuen d'aquelles maneres, inferim que tenen pensaments semblants.

Ara bé, que siguem capaços d'endevinar o d'inferir què estan pensant els altres, encara no prova, necessàriament, que puguem saber què saben els altres. Com que saber o conèixer és un estat mental molt especialitzat, podria ser que dues persones pensessin les mateixes coses sense que l'una sabés què sap l'altra.

¿Projecta això alguna llum sobre la qüestió de si podem saber què pensen els altres? ¿Què significa saber què pensen els altres? ¿Significa saber què estan pensant els altres? En la qüestió de saber què pensen els altres, hi ha, certament, més que això. Aquest és un problema en procés d'exploració.

4.1.4 EXERCICI: ¿Podem saber què pensen els altres? (p. 29, 8-11)

1. La Dolors i la Diana són bessones. ¿Pot la Diana saber què pensa la Dolors?
2. Si la Diana i la Dolors tenen alhora el mateix pensament, ¿significa això que cadascuna sap què pensa l'altra?
3. Si la Diana i la Dolors pensen de la mateixa manera, ¿significa això que cadascuna sap què pensa l'altra?
4. La Diana i la Dolors tenen un gos anomenat Gos. ¿Poden saber què pensa en Gos?
5. La Diana i la Dolors estan pensant de fer la tasca de l'escola. La seva mare està pensant en com elles estan pensant de fer la tasca de l'escola. ¿Sap la seva mare què pensen elles?

[Vegeu l'entrada "Ment d'un altre" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

4.1.5 EXERCICI: ¿Què et sembla que pensen els personatges de *Kio i Gus* els uns dels altres? (p. 29, 8-11)

Aquí tens l'oportunitat de fer conjectures sobre què pensen els personatges del llibre els uns dels altres o sobre els seus sentiments mutus. Cada número de l'esquema planteja una qüestió que té com a subjecte el nom horitzontal i com a objecte el nom vertical; així, 1 vol dir: “¿Què pensa la Gus d'en Kio?”, i 2: “¿Què pensa en Kio de la Gus?” (K = Kio; S = Suki; AK = Avi d'en Kio; K = Àvia d'en Kio; O = Oriol; G = Gus; PG = Pare de la Gus; MG = Mare de la Gus; R = Rita).

	K	S	AK	K	O	G	PG	MG	R
K		7	3			2			5
S	6				10				
AK				19					14
K			4						
O		9							
G	1	8			11	15			13
PG								18	
MG					20		17		
R	12		16						

[Vegeu l'entrada “Ment d'un altre” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 3: LA PARAULA “JUST”

La paraula “just” és d'aquelles que tenen molts significats diferents, alguns força semblants entre si i alguns, força diferents. Així, el sentit de la paraula “just” que s'associa amb “equitatiu” o “imparcial” és molt diferent d'altres significats del terme.

Els significats de “just” que s'associen amb “només”, “exactament” o “a penes”, són molt més fàcils de confondre entre si. Quan diem “Ha arribat just a les vuit”, volem dir “a les vuit en punt” o “*exactament* a les vuit”. Quan diem “Tot just m'has mirat, me n'he recordat”, volem dir “Tot seguit que m'has mirat...” o “*A penes* m'has mirat...”. I quan diem “En queden tot just quatre a la capsa”, volem dir “no més de quatre”, “solament” o “*només* quatre”.

El fet que una paraula tingui molts significats diferents no significa de cap manera que el seu sentit sigui ambigu. Es tracta precisament d'adonar-se que la paraula té molts usos possibles diferents, i d'estar atent a aquestes diferències d'ús i de matís. D'altra banda, és clar, també es pot fer un ús ambigu dels termes, bé per deixadesa, bé perquè es vulgui fer així. Aquest últim cas és freqüent en poesia i en altres tipus de discurs.

4.1.6 EXERCICI: La paraula “just” (p. 29, 12)

De vegades, la paraula “just” significa “només”. Per exemple, algú pregunta: “¿Quina hora és?”, i tu respon: “Tot just les vuit.”

De vegades, la paraula “just” significa “equitatiu” o “imparcial”. Per exemple, algú diu: “Aquest rebre és just”, i tu dius: “Sí, és molt imparcial.”

De vegades, la paraula “just” significa “exactament”. Per exemple, algú diu: “La pilota passa just pel forat.”

A) Digueu, en cada cas, si “just” vol dir “només” (N), “imparcial” (I) o “exactament” (E):

	N	I	E	?
1. Robert: “Segons el meu rellotge, són just les tres.”				
2. Enriqueta: “El jutge va ser molt just.”				
3. Cori: “Va anar sortint la gent del cine i tot just en van quedar dos.”				

4. Eduard: “Jo estava espantat, però el mestre em va dir que havia passat ben just.”
5. Gala: “Al bar vaig descobrir que tot just tenia vint duros.”
6. Guillem: “Tot just ho vaig veure, vaig demanar ajut.”
7. Samuel: “Els bombons van valer just el que portava.”
8. Grau: “No és just que ella s’ho mengi tot.”
9. Heribert: “Hem calculat el menjar massa just.”

B) ¿La paraula “just” significa “a penes” en algun dels casos anteriors?

[En el n.º 4, l’ambigüitat és clara: pot voler dir que havia passat sense que li sobrés res, és a dir, ben *exactament*, o bé que havia passat amb tota justícia, és a dir, després de fer un judici *imparcial*.]

[Vegeu l’entrada “Just” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 4: DIR QUE NO

El fet de dir que no es pot entendre, en primer lloc, com una *negativa*. És el sentit que hi dona la Gus en el text. Demanem permís per fer una cosa, i la persona que ens l’ha de donar diu que no, és a dir, “permís denegat”.

Un altre sentit que té dir que no és el de ser una *negació*. Aquí s’usa generalment el terme “no”. Per exemple, la negació de “pensar” és “no pensar”, la negació de “rèpid” és “no ràpid”.

Un altre context en què s’usa la paraula “no” és el de la *contradicció*. Contradir un enunciat és negar que sigui verdader. Si algú diu: “Est nevant a fora”, tu pots replicar: “No, no est nevant”. De fet, estàs dient: “No és veritat que estigui nevant a fora”.

Finalment, també s’usa “no” com una part del *quantificador* “Cap... no...”, que significa que “No hi ha cap... que...”. En aquest sentit, quan dius: “Cap quadrat no és un cercle” (o “Els quadrats no són cercles”), és com si diguessis que “No hi ha cap quadrat que sigui un cercle” o “Qualsevol cosa que sigui un quadrat, no pot ser un cercle”.

Així, doncs, la paraula “no” s’usa en contextos molt diferents i per raons diferents. Pot tenir un sentit, però també gramatical i lògic. És una paraula molt important —per afirmar i negar, mostrar acord i desacord, permetre i denegar—, perquè ajuda a descriure activitats humanes molt importants.

4.1.7 EXERCICI: Dir que no (p. 29, 9)

Tria un interrogador. Aquest formular als membres de la classe, d’un a un, les preguntes següents. Els qui respondin han de seguir aquestes dues regles:

1. Si la resposta correcta a la pregunta és “Sí”, han de respondre “No”.
2. Si la resposta correcta a la pregunta és “No”, han de respondre “Sí”.

La primera persona que respongui correctament tres vegades esdevindrà el següent interrogador. Afegiu tanques preguntes addicionals com calgui. Heus-ne aquí unes quantes:

1. ¿Tothom d’aquesta habitació és o bé una tortuga o bé un cangur?
2. ¿Sopes quan et llesques cada matí?
3. ¿Hi ha un gronxador al mig del pati?
4. ¿T’has empassat cap peix de colors últimament?
5. ¿T’has vestit avui, abans de venir a l’escola?
6. ¿Quina paraula és la contrària de “sí”?

7. ¿Saps distingir entre la teva mà esquerra i la teva mà dreta?
8. ¿Tens orelles de conill?
9. ¿Et cargoles com una pilota quan dorms?
10. ¿Ja has fet els deures?

[Vegeu les entrades: “Negaci ” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Conversi d’oracions amb ‘Cap’” de *Recerca filos fica*.]

4.1.8 EXERCICI: Negaci (amb noms) (p. 29, 9)

Un nom s una paraula que representa una persona, un lloc o una cosa.

Quan posem “no-” al davant d’un nom, neguem aquell nom. Per exemple, si posem “no-” al davant de “cadira”, tenim “no-cadira”. ¿Qu s una no-cadira? Podria ser qualsevol cosa del m n, llevat d’una cadira. Podria ser un nec, o una m quina excavadora, o un cercle, o un riu, o una conversa.

Fes ara el mateix que s’ha fet amb la paraula “cadira”.

Paraula original	Paraula negada	Exemples
1. nec		
2. m quina excavadora		
3. cercle		
4. riu		
5. conversa		

[Vegeu les entrades: “Negaci ” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Conversi d’oracions amb ‘Cap’” de *Recerca filos fica*.]

4.1.9 EXERCICI: Negaci (amb adjectius) (p. 29, 9)

Ja sabem que una paraula que representa una persona, un lloc o una cosa, s un *nom*.

Una paraula que ens diu com actua o com es troba aquella persona (aquell lloc o aquella cosa), s’anomena *adjectiu*. Per exemple, a “bon dia”, *bo(n)* s l’adjectiu i *dia* s el nom. O, a “noia amable”, *amable* s l’adjectiu i *noia* s el nom.

Per negar un adjectiu, podem posar la paraula “no” al seu davant. O tamb podem negar-lo fent servir les part cules “in-” o “des-” davant seu. Per exemple, la negaci de *trist* s *no trist*. Per la negaci de *feli* pot ser *no feli* o *infeli* ; i la d’*agradable* pot ser *no agradable* o *desagradable*.

Donats els adjectius següents, ¿quins diries que s n els seus negatius? (Assegura’t de no confondre els negatius amb els oposats. Aix , *alegre* s l’oposat de *trist*, per no s el seu negatiu.)

Negatius

1. distant
2. clar
3. petit
4. sincer
5. dividit
6. cobert
7. vestit
8. rod
9. content
10. sensible

[Vegeu les entrades: “Negaci ” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Contraris” de *Buscant el sentit*.]

4.1.10 EXERCICI: Negaci (amb verbs) (p. 29, 9)

Un verb s una paraula que diu qu es fa o qu passa. Exemples de verbs s *veure i veient, tocar i tocant, lluitar i lluitant, parlar i parlant, cremar i cremant, crrer i corrent*.

Per negar un verb, posa “no” al seu davant. Aix , la negaci de *corrent* s *no corrent*, i la negaci de *lluitar* s *no lluitar*. (Quan es tracta d’una forma pronominal del verb, el “no” es posa davant el pronom. Aix , la negaci de “Amb aquesta llenya ens escalfarem b ” s “Amb aquesta llenya *no* ens escalfarem b ”.)

¿Saps negar els verbs de les frases següents?

1. Tom s: “*Puc veure la muntanya des d’aqu .*”
2. Jaume: “*El tren passa puntual.*”
3. N ria: “*La lluna s verda.*”
4. Roger: “*Sempre estic content quan la N ria canta.*”
5. Olga: “*Confio que els n vols ens portaran pluja.*”

[En els n meros 4 i 5, que s n oracions complexes, el que s’ha de negar s n les formes verbals “canta” i “ens portaran”. Quan es nega 4, doncs, el resultat no s “Sempre estic no content [= trist] quan la N ria canta”, sin “Sempre estic content quan la N ria *no* canta”. Aix mateix, negar 5, no s dir “No confio que els n vols ens portaran pluja”, sin “Confio que els n vols *no* ens portaran pluja”.]

[Vegeu les entrades: “Negaci ” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Conversi d’oracions amb ‘Cap’” de *Recerca filos fica*.]

IDEA 5: ¿POTS PREDIR QUÈ FARÀ LA GENT?

Sabem que hi ha formes de predicci que tenen xit. Les prediccions del temps es fan molt sovint amb xit, els astr noms prediuen eclipsis, i les oficines del cens prediuen l’augment o la disminuci de la poblaci . Tamb hi ha persones que fan enquestes i que intenten predir com votar la gent. De vegades aquestes enquestes donen for a b el resultat final i de vegades, no.

En tots aquests casos, ens referim a prediccions de canvis en la naturalesa o en amplis grups de poblaci . ¿Qu passa, per , amb el comportament individual? Potser hem descobert que un amic nostre s imprevisible. Els pares sovint es queixen que no saben mai com reaccionaran els seus fills. I els nens com la Gus tenen de vegades la sensaci que el comportament dels adults s molt sorprenent.

I s que les persones s n, al capdavant, molt m s complexes que els rellotges. Pots fer una estimaci d’on se- ran les busques d’un rellotge d’aqu a un dia, d’aqu a un mes o d’aqu a un any, per s improbable que s pigues prou coses d’una persona per fer una predicci aix en relaci a ella. Amb tot, pots observar gent molt atentament i, basant-te en com s’ha comportat en situacions semblants del passat, pots fer una estimaci del que probablement far en el futur. Aix tenim un cas de raonament *inductiu*. Per exemple, recorda l’observaci d’en Kio quan diu que la Rita “probablement est amagada en algun rac ” (7, 7-8). Quan, en ocasions anteriors, han trobat a faltar la Rita, ha resultat que s’havia amagat. En Kio, doncs, fa un raonament inductiu i conclou que, com que no poden trobar la Rita, tamb en aquesta ocasi es deu haver amagat, altra vegada, en algun lloc.

4.1.11 EXERCICI: ¿Qu far la Maria? (p. 29, 10)

1. La Maria s’est dreta davant la pica del lavabo, amb un tub de dentifrici en una m i un raspall de dents a l’altra. ¿Qu et sembla que far ara la Maria?
2. A la Maria, se li han descordat els cordons de la sabata. S’ajup. ¿Qu et sembla que far ara la Maria?
3. La Maria ha estat giravoltant durant els darrers cinc minuts. ¿Qu et sembla que far ara la Maria?
4. La Maria s’ha estat mirant al mirall durant els darrers cinc minuts. ¿Qu et sembla que far ara la Maria?
5. La Maria va cap a l’escola. Porta sabatilles i un paracaigudes. ¿Qu et sembla que far ara la Maria?
6. La Maria t cinc duros. Entra en una confiteria. ¿Qu et sembla que far ara la Maria?
7. La Maria entra en una confiteria. Ha perdut els cinc duros que tenia. ¿Qu et sembla que far ara la Maria?

8. La Maria ja s'ha menjat nou ous durs seguits i està començant el despatx. ¿Què et sembla que farà la Maria?
9. La Maria acaba de rebre un butlletí de notes molt dolent. ¿Què et sembla que farà la Maria?
10. La Maria està mirant la tele. La seva germana petita entra a l'habitació i tanca la tele. ¿Què et sembla que farà la Maria?

[Vegeu les entrades: “Fer estimacions” i “Inferir” d’aquest manual; “Predicció” d’aquest manual i de *Recerca tica*.]

IDEA 6: LES PARAULES “DOLENT”, “LLEIG”, “DESAGRADABLE”

Els nens usen sovint els termes “maco” i “lleig” o “dolent” per descriure comportaments que ells aproven o desaproven. Els termes “lleig” i “dolent” són vagues, tot i ser molt útils. Amb tot, potser vulguis que els nens vagin més en compte a l'hora d'aplicar-los; ho pots aconseguir fent que siguin més conscients de les circumstàncies en què usen els termes i d'aquelles en què l'ús dels termes resultaria inadequat.

4.1.12 EXERCICI: ¿Quan ho dius, que una acció és lleig o que algú és dolent o desagradable? (p. 29, 15-16)

Tria la paraula que et sembli més apropiada:

1. Si compres una cosa en una botiga i el dependent es nega a tornar-te el canvi, el dependent és (dolent) (gasiu) (desagradable) (injust) (barrut) (lleig).
2. Si un dels teus companys de classe reparteix fulls per fer un examen i es nega a donar-te'n, el company és (dolent) (despistat) (gasiu) (poca-solta) (pocatra) (poca-vergonya) (desagradable) (lleig).
3. Si el mestre t'ha renyat per no haver fet el treball que t'havia encarregat, el mestre és (dolent) (injust) (just) (desagradable) (maco) (estricte) (lleig).

[Vegeu l'entrada “Dolent” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 7: LA PARAULA “PERQUÈ”

La paraula “perquè” surt dues vegades a la pàgina 29 (línies 18 i 24). La primera vegada introdueix una *explicació causal*. La mare i el pare de la Gus coneixen en Kio *perquè* l'han vist sovint per casa seva. El fet, doncs, que ell volti per la casa és la *causa* i que ells el coneguin és l'*efecte*.

El segon “perquè” apareix quan la Gus diu que té por de cridar massa fort *perquè* no vol que en Kio i la Suki la sentin. Així, el seu *objectiu* és evitar que les visites coneguin una determinada cosa, i d'aquí que no vulgui cridar massa.

Convé que, quan els alumnes veuen la paraula “perquè”, s'adonin que es tracta d'un “indicador lingüístic”, un avís o un senyal, que ens diu que allò que veiem probablement o bé una causa o bé un objectiu. És clar que la paraula “perquè” no és pas l'única que fa així. Hi ha molts indicadors lingüístics. Per exemple: expressions com ara “a fi que”, “com que”, “en tant que” i “amb l'objectiu de” serveixen per indicar que el que segueix és un objectiu. Expressions com ara “com a resultat de”, “degut a” i també “atès que” o “donat que” indiquen que el que segueix és una explicació causal.

4.1.13 EXERCICI: La paraula “perquè” (p. 29, 18 i 24)

De vegades usem la paraula “perquè” per explicar que una cosa ha fet que una altra cosa passés. Per exemple: “L'aigua ha sortit de la banyera perquè n'he tret el tap”. Quan has tret el tap has *causat* que l'aigua se'n anés avall.

D'altra banda, podem usar la paraula “perquè” per mostrar quin era el nostre objectiu, el nostre propòsit. Per exemple: “Vaig anar a escola perquè volia adquirir educació”. Quan vas anar a escola, el teu *objectiu*, el teu *propòsit*, va ser el d'adquirir educació.

¿En quins dels casos següents la paraula “perqu ” introdueix una *causa* i en quins introdueix un *objectiu* (*prop - sit o ra*) per fer una cosa?

	Causa	Objectiu	?
1. Joan: “Em fa mal el peu perquè tinc una pedra a la sabata.”			
2. Ernest: “Faig aixecament de pes perquè vull enfortir els músculs.”			
3. Carina: “Tanco les portes perquè no vull que entri ningú.”			
4. Grau: “El cotxe va sortir de la carretera perquè se li va rebentar una roda.”			
5. Francesc: “Menjo menys perquè vull perdre pes.”			
6. Mireia: “Els aliments m’han costat més diners aquesta setmana perquè hi ha hagut una pujada de preus.”			
7. Sandra: “Em dic ‘Sandra’ perquè aquest és el meu nom.”			
8. Diana: “No puc escriure bé perquè, quan es tracta d’escriure, no em surt res bé.”			

[Vegeu les entrades: “Perqu ” d’aquest manual; “Explicacions” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filològica* i de *Recerca crítica*; “Causa” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filològica*.]

IDEA 8: LA PARAULA “PERÒ”

El paràgraf de la pàgina 29, 18-21 *oposa* el fet que els pares de la Gus coneguin en Kio amb el fet que encara no hagin vist mai la Suki. Aquest contrast queda clar amb la paraula “per ”.

Usem “per ” quan volem assenyalar diferències clares: “Ahir plouia, però avui fa bon temps”, “Aquests són amics meus, però els altres, no”, “Ell va a escola, però ella es queda a casa”.

Sovint la paraula “per ” no pretén només assenyalar diferències, sinó *diferències exclusives*. Per exemple, algú pot dir: “Jo vaig anar a Londres, però tu vas anar a París”. Vet-ho aquí: els dos viatges eren mútuament independents. En canvi, no es pot dir: “Jo vaig anar a França, però tu vas anar a París”, perquè París i França no s’exclouen mútuament.

Hem de vigilar, perquè no podem assumir que sigui vàlid invertir el sentit d’una oració amb “per ”. Per exemple, si és veritat que “L’Ester sap cosir però la Joana sap fer mitja”, podem concloure, evidentment, que “L’Ester no sap fer mitja”; no en podem concloure, en canvi, que “La Joana no sap cosir”: i és que podria ser capaç de fer mitja i *també* de cosir.

4.1.14 EXERCICI: La paraula “per ” (p. 29, 19)

Suposem que sabem que:

1. Van anar a Barcelona però no a Ciutat de Palma.
2. La Joana va fer una festa, però no hi va anar ningú.
3. Tu el tens de vainilla, però jo de xocolata.
4. Tu vas comprar uns quants globus, però jo els vaig inflar.
5. Els gats poden grunyir però els lleons poden rugir.
6. Els gats poden grunyir però els lleons poden rugir.
7. En Quim sap cantar però en Pep sap ballar.
8. En Quim sap cantar però en Pep sap ballar.
9. La Lily sap llegir però la Mimy sap escriure.
10. La Lily sap llegir però la Mimy sap escriure.

¿Significa això que:

no van anar a Mallorca?
hi va haver realment una festa?
jo no el tinc de vainilla?
potser encara tens altres globus?
no estan inflats?
els lleons no poden grunyir?
els gats no poden rugir?
en Quim no sap ballar?
en Pep no sap cantar?
la Lily no sap escriure?
la Mimy no sap llegir?

[Vegeu les entrades: “Per”, “I” i “Inferir” d’aquest manual; “Suposar” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 9: CONÈIXER ALGUNA COSA I CONÈIXER ALGÚ

La Gus diu: “Els meus pares coneixen en Kio, perquè ha estat molt per aquí casa” (29, 18-19). Val la pena que comparem dos usos de la paraula “conèixer”. Un és el que es refereix a “tenir personalment relació amb”. En aquest sentit, conèixer una casa o un gat o una persona és simplement tenir personalment relació amb ells. Es pot tractar d’un coneixement ben superficial. Després d’haver vist una casa només una vegada, ja pots dir: “Conec aquella casa”. Pel fet d’haver coincidit amb una persona i d’haver tingut potser amb ella una conversa breu, ja pots dir a algú: “Conec aquella persona”.

Troblem un sentit molt diferent de “conèixer” en aquelles observacions que indiquen que una persona entén molt bé una altra persona. Si es diu a un pare que el seu fill està acusat d’haver comès una malifeta greu, el pare pot dir: “Conec en Joan, i ell no faria una cosa així”. Òbviament, la paraula “conèixer” significa aquí que es té un coneixement profund d’aquella persona i que no es tracta d’una coneixença merament casual.

Quan es coneix molt bé una cosa, de manera que es tenen proves suficients per justificar la veritat del que es diu sobre ella, llavors ja no s’usa la paraula “conèixer” sinó que s’acostuma a usar el terme “saber”. Així, per exemple, “Sé que aquestes són les meves mans”, o “Sé que Barcelona és la capital del Principat de Catalunya”. Quan algú diu així últim, es pot interpretar que vol dir que disposa de proves per justificar la veritat de la seva afirmació. En aquest cas, la justificació és indirecta. En canvi, quan algú diu: “Sé que aquestes són les meves mans”, la justificació que té és directa, perquè està percebent una cosa que creu que és suficient com per confirmar el que diu.

No et sorprenguis si algú planteja la qüestió: “¿Pots saber una cosa i estar equivocat?” Alguns han dit que si saps una cosa amb absoluta certesa, com ara que aquestes són les teves mans, llavors no pots pas estar equivocat. Segons ells, saber és saber la veritat. Altres, en canvi, afirmen que tot coneixement està sempre subjecte a error.

[L’exemple de les mans, donat ja per René Descartes, 1596-1650, s’ha fet conegut a través del filòsof anglès G. E. Moore, 1873-1958, que amb aquesta afirmació pretenia refutar els dubtes dels escèptics.

Pel que fa a si es pot saber una cosa i, alhora, estar equivocat, convé distingir bé entre “saber una cosa” i “creure (o pensar) que se sap una cosa”. El que sembla paradoxal —se n’ha dit “la paradoxa de Moore”— és dir “Jo crec X, però no és així”. I és que, encara que un altre pugui arribar a demostrar que el que jo crec no és veritat, jo mateix no puc sostenir alhora totes dues afirmacions, perquè, en afirmar “crec X”, estic afirmant també “Crec que X és veritat”. Sobre l’acte mental de creure, vegeu: capítol 2, episodi 1, idea 9, i capítol 9, episodi 2, idea 11, d’aquest manual; així com l’entrada “Creure” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

4.1.15 PLA DE DISCUSSIÓ: Conèixer alguna cosa i conèixer algú (p. 29, 18)

1. ¿Hi ha coses que coneixes, com ara el teu nom i el dia del teu naixement?
2. ¿Hi ha gent que coneixes, com ara els teus amics i els teus pares?
3. ¿Pots conèixer una cosa de la mateixa manera com coneixes una persona?
4. ¿Pots conèixer una sabata de la mateixa manera com coneixes el teu amic?
5. ¿Tens el mateix tipus de coneixement en relació amb la teva edat que en relació amb la teva sabata?
6. ¿Tens el mateix tipus de coneixement en relació amb la teva adreça que en relació amb la teva cara?
7. ¿Tens el mateix tipus de coneixement en relació amb la teva aula que en relació amb el teu mestre?
8. ¿Qui coneix millor el teu aspecte: tu mateix o el teu amic?
9. ¿Podries conèixer la història d’*Alícia en el país de les meravelles* sense conèixer Alícia?
10. ¿Podries conèixer un soldat sense conèixer cap història de soldats?

[Vegeu les entrades: “Conèixer” d’aquest manual i de *Recerca crítica*; “Saber” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 10: ORDRES

En el capítol u hem discutit diferents tipus d'oracions: assercions i preguntes. Un altre tipus d'oració és l'ordre. Una ordre és una oració o un fragment d'oració que diu a una altra persona què ha de fer. Les ordres, doncs, no són pas els tipus d'oracions que poden ser verdaderes o falses. Les ordres són formes de discurs molt familiars als nens. Normalment, els adults poden donar ordres als nens, però els nens no poden donar ordres als adults. D'aquí que els nens, en els seus jocs, sovint s'inventin contextos en què poden donar ordres: intenten donar ordres a les nines, als companys de joc i als animals de companyia.

Quan algú dona una ordre, generalment el seu to de veu és diferent del to de veu que usa per fer una asserció. Si un oficial de l'exèrcit digués "¡Atureu-vos!" amb el mateix to de veu que algú usa per llegir una carta, ben segur que ningú no s'aturaria. (D'altra banda, les ordres també es poden xiuxiuejar. Per exemple, ningú que estigui explorant una casa encantada no ordenaria a crits "¡No feu soroll!") No és pas estrany que les ordres es formulin sovint a plens pulmons. Els afeccionats criden a l'estadi "¡Passa-la!", "¡Xuta!" o, fins i tot, "¡Agafa'l!".

Des d'un punt de vista lingüístic, hi ha correlació entre certs tipus d'actes verbals i certs tipus d'oracions. Una persona que digui: "Fa un dia preciós", és molt improbable que ho digui cridant. D'altra banda, algú pot dir cridant: "¡Que tothom vagi cap a la sortida més propera!", però també és molt improbable que ho digui suaument, com si es tractés d'una simple indicació.

4.1.16 EXERCICI: Ordres (p. 29, 21 i 28)

Primera part:

Per torns, tots assumiran el paper del qui dona ordres.

Quan et toqui el torn, dones una ordre a qui estigui assegut al teu costat. Llavors, aquella persona *executa* la teva ordre i passa a donar una ordre a la persona asseguda al seu costat, etc. Així, tots els de la classe tindran l'oportunitat de *donar* una ordre i d'*obeir-ne* una.

Per exemple, si t'ordenen: "¡Vigila les balenes!", probablement faràs veure que ets a la coberta d'un balener i que mires a través d'una ullera de llarga vista.

Heus aquí algunes ordres:

1. ¡Mira abans de saltar!
2. ¡Pren-t'ho amb calma!
3. ¡A poc a poc!
4. ¡Vés a passeig!
5. ¡No facis trampa!
6. ¡Fes volar un estel!
7. ¡Passa'm la sal!
8. ¡No treguis el cap per la finestra!
9. ¡Passa-t'ho bé!
10. ¡Fes bondat!
11. ¡Desperta't!
12. ¡Vés al llit!
13. ¡Aguanta'm la criatura!
14. ¡No fumis!
15. ¡No peguis el teu germanet!

Segona part:

Torna a repassar aquestes quinze ordres i pregunta als alumnes en quines circumstàncies *xiuxiuegerien* l'ordre i en quines circumstàncies la dirien *cridant fort*.

[Vegeu les entrades: "Ordre" i "Obligació" d'aquest manual; "Lleis, lleis/regles" de *Recerca filològica*; "Lleis" i "Obediència" de *Recerca crítica*.]

IDEA 11: LA PARAULA “SISPLAU”

“Sisplau” s’un terme cerimonial amb què s’ intenta fer més acceptable una petició. De fet, la paraula “sisplau” canvia sovint una ordre en una petició. “Passa’m les galetes” s’una ordre. “Sisplau, passa’m les galetes” s’una petició. És clar que una petició encara es pot accentuar més com a tal si es formula com una pregunta: “¿Que em passaries les galetes, sisplau?”

Alhora, per , el fet d’afegir la paraula “sisplau” dona a l’oració una força addicional. Ara ja no acostumem a usar frases com “Li prego que...” o “Li suplico que...” i, en bona part, les hem substituït per la paraula “sisplau”, que mostra que estem demanant respectuosament una cosa a algú, amb qui preferim no usar formes més fortes de coerció.

4.1.17 EXERCICI: L’ús de “sisplau” i de “gràcies” (p. 29, 26)

Per completar les oracions següents usa “sisplau” o “gràcies”. En alguns casos, pot ser que ambdues expressions siguin apropiades.

1. “¿Que em passaria els papers,?”
2. “Li vull dir..... per haver-me ajudat a fer el deure.”
3. “Ja he menjat prou, ”
4. “Joan, , no em molestis més.”
5. “Necessaria, , veus a la biblioteca.”
6. “Algunes persones no saben quan han de dir ”
7. “Pintar aquest dibuix encara que ningú no em digui ”
8. “....., prou de fer problemes.”
9. “Calleu, ”
10. “Quan demano una cosa sempre dic ”

[Vegeu les entrades: “Cerimonials” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Manera” de *Buscant el sentit*.]

IDEA 12: LLEGIR PARAULES EN CURSIVA

Quan parlem, posem un major accent o més èmfasi en unes paraules que no pas en altres. Ho fem perquè considerem importants aquelles paraules i volem que els oients sapiguin que les considerem importants. Quan no en raonem sinó que escrivim, i volem que el lector sapiga que aquelles paraules són importants, les escrivim en cursiva. Si estàs llegint i trobes paraules escrites en cursiva, has d’atendre una mica la veu i emfasitzar les paraules en cursiva. Si ho llegeixes amb el mateix to de veu que la resta, els oients no advertiran que l’autor d’allà que llegeixes volia que aquelles paraules s’emfasitzessin.

Si es destaquen unes o altres paraules en una oració, es pot canviar completament el sentit de l’oració. Per exemple, considera l’oració següent: “Nosaltres no volem cap conill a la nostra aula.” Considera ara què passa, segons les paraules que se’n destaquen:

1. *Nosaltres* no volem cap conill a la nostra aula. (Altres persones potser ho accepten, però nosaltres, no.)
2. Nosaltres no *volem* cap conill a la nostra aula. (És clar que ho acceptarem, si ho hem de fer.)
3. Nosaltres no volem cap *conill* a la nostra aula. (Qualsevol altre animal, sí.)
4. Nosaltres no volem cap conill a la *nostra* aula. (A la vostra aula, no hi tenim res a dir.)
5. Nosaltres no volem cap conill a la nostra *aula*. (Tingueu-los en una gàbia al pati.)

4.1.18 EXERCICI: Llegir paraules en cursiva (p. 30, 1)

Quan llegeixes en veu alta, et trobes algunes paraules que estan escrites en *cursiva*. Quan llegeixes aquestes paraules en veu alta, has d’atendre una mica la veu. Això mostra que aquestes paraules són, en cert sentit, més importants que les altres.

Heus aquí un passatge per llegir en veu alta. ¿Com llegir s les paraules escrites en cursiva?

“Fa molt, molt temps, hi havia un príncep que es volia casar amb una princesa, però ella havia de ser *realment* i *verdaderament* una princesa. El príncep va viatjar per tot el món per trobar-ne una; però sempre hi havia *una cosa o altra* que impedia que tingués èxit. Va trobar moltes princeses, però mai no podia dir si eren princeses *de deb*. De vegades era una cosa, de vegades una altra, la que no li semblava prou *b* d’aquelles joves. Finalment, doncs, va tornar cap a casa força desil·lusionat, perquè tenia moltes ganes de casar-se amb una princesa *de deb*.”

Per cert, ¿saps com s’acaba aquesta història?

¿Com pot distingir el príncep una princesa *de deb* enmig de totes les altres joves que sostenen que són de deb princeses?

[Vegeu les entrades: “Subratllar”, “Importància”, “Llegir” i “De deb” d’aquest manual; “Importar” de *Recerca tica*.]

IDEA 13: CANVIAR D’IDEA

Resulta extraordinàriament difícil d’enfocar la pròpia ment i discutir all que sembla que hi està passant. La situació, però, és molt semblant a molts altres aspectes de les nostres vides que ens són tan familiars que els acceptem com a naturals i que trobem difícil de descriure. Molta gent troba difícil de descriure el seu vestit, la seva casa o la seva feina si no té l’oportunitat de tornar-s’ho a mirar bé. Però, quan hi ha un canvi, tot pot quedar, de sobte, enfocat. Així també ens passa quan diem que canviem d’idea: se’ns presenta l’oportunitat de considerar què passa realment quan pensem.

Et pots preguntar a tu mateix què és el que canvia quan canviem d’idea. ¿Potser canvia all que saps? Semblaria que no.

¿Què passa amb els teus plans i les teves intencions? Sovint som molt conscients del que passa quan canviem de plans. ¿I les actituds? Els canvis d’actitud demanen més temps i, normalment, som menys conscients d’aquests canvis que dels canvis de plans. Tanmateix, si canviem la teva actitud envers algú, sembla que estàs canviant d’idea sobre aquella persona.

Molt sovint, un fet nou o un pensament nou ajudaran a canviar d’idea. És a dir: un fet nou podria ajudar algú a canviar la seva actitud, que, al seu torn, l’ajudaria a canviar els seus plans. Per exemple: si una noia surt amb un home, per descobrir que està casat, pot molt ben ser que canviï la seva actitud envers ell i, en conseqüència, que deixi de sortir amb ell.

4.1.19 EXERCICI: Com m’ha fet canviar d’idea el coneixement d’una cosa (p. 30, 5)

Que cada membre de la classe completi el següent:

Estava a punt de
Llavors vaig saber que
i així em va fer canviar d’idea.
Ara ja no planejo.....

[Vegeu les entrades: “Idea, canviar d’” d’aquest manual; “Saber” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Canvi” i “Conèixer” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Idea” de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

4.1.20 EXERCICI: ¿Sobre quines coses pots canviar d’idea? (p. 30, 5)

1. En Juli ocupa un seient a la primera fila de l’aula. ¿Pot canviar de seient?
2. En Juli està pensant a canviar de seient. ¿Es pot imaginar ell mateix assegut en un altre seient?
3. En Juli creu que està assegut en un seient a la primera fila de l’aula. ¿Pot canviar d’idea sense canviar de seient?
4. En Juli porta mitjons blaus. I creu que porta mitjons blaus. ¿Pot canviar d’idea sobre el color dels seus mitjons?

5. En Juli vol demanar permís per sortir de l'aula. ¿Pot canviar d'idea pel que fa a demanar permís?
6. En Juli vol un glop d'aigua. ¿Pot canviar d'idea pel que fa a voler un glop d'aigua?
7. En Juli planeja visitar en Tom després de l'escola. ¿Pot canviar d'idea pel que fa a aquesta visita?
8. En Juli es vol canviar els mitjons. ¿Pot canviar d'opinió pel que fa a canviar-se els mitjons?
9. En Juli diu: "Canviar d'opinió és com canviar un bitllet de mil." ¿Tria?
10. En Juli diu: "Canviar d'opinió és com canviar-se els mitjons." ¿Tria?
11. En Juli diu: "Canviar d'opinió és com canviar de seient." ¿Tria?
12. En Juli diu: "Canviar d'opinió és com canviar de plans." ¿Tria?
13. En Juli diu: "¿A què s'assembla canviar d'opinió? No ho sé. Vaig canviant d'opinió sobre això." ¿Penses com en Juli en aquest punt?

[Vegeu les entrades: "Idea, canviar d'" d'aquest manual; "Canvi" d'aquest manual i de *Recerca crítica*; "Idea" de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 14: ILLES

Una illa és una porció de terra voltada d'aigua per tots costats. L'illa més gran del món és Groenlàndia o Grenlàndia (Illa Verda). Tal com diu la *Gran Enciclopèdia Catalana*, "l'origen de les illes i llur disposició respecte als continents és divers. Generalment les properes als continents solen tenir origen en moviments epirogenics, en fenòmens tectònics o en l'elevació del nivell de les aigües, i les que són situades més lluny dels continents solen tenir origen volcànic o, a les mars càlides, coral·lí".

Un arxipèlag és un conjunt d'illes: així, l'Arxipèlag de les Illes Balears està format per les illes de Mallorca, de Menorca, d'Eivissa, de Formentera, de Cabrera i d'altres de més petites. Es tracta d'illes continentals, que descansen damunt un sòcol submarí separat de les costes catalanes peninsulars per un canal de més de 1000 m de profunditat.

4.1.21 PLA DE DISCUSSIÓ: Illes (p. 30, 16)

1. ¿Quina diferència hi ha entre una illa i una península? ¿Entre una illa i un cap? ¿I entre una illa i una cala?
2. Si, d'una porció de terra voltada d'aigua per tots costats, se'n diu *illa*, ¿com en diries, d'una porció d'aigua voltada de terra per tots costats?
3. ¿Un país sencrer podria ser una illa? ¿I tot un continent?
4. ¿Seria correcte dir que una estació espacial és "una illa en el cel"? ¿Cada planeta és una "illa en el cel"? ¿I cada estrella?

[Vegeu l'entrada "Illa" d'aquest manual.]

IDEA 15: ACONSELLAR

La Gus ens diu que ha d' aconsellar a en Kio que pari de menjar coses de l'aperitiu i que es guardi lloc pel sopar (30, 22-23). ¿És massa manaire i fiqueta la Gus o bé està sincerament preocupada per la gana d'en Kio? ¿O potser vol que en Kio faci els honors deguts als guisats de la seva mare? ¿O pensa només potser que hom *hauria* de guardar lloc pel sopar, sobretot quan s'ha estat convidat a sopar?

Enfocar la discussió de la classe sobre si s'ha de menjar molt aperitiu, o no, seria errar el tret. El focus s'hauria de posar en el fet que la Gus aconsella a en Kio sobre com ha d'actuar, i en sí mateix propi de joves que són amics que s' aconsellen mútuament. Normalment, quan una persona n' aconsella una altra sobre com ha, o no ha, d'actuar, ho fa en termes de conseqüències socials. Per exemple: "¿Si fas això, et renyaran!" Aquí, però, la Gus subratlla una relació causal entre menjar i perdre la gana. Està, doncs, advertint en Kio amb la predicció de les conseqüències *naturals*, més que no pas *socials*, d'allò que està fent.

N'hi ha que han pensat que l'educació moral s'hauria de limitar a alertar els infants de les conseqüències naturals i socials de les seves accions. Així com se'ls dissuadeix de treure el cap per les finestres, de prendre drogues i de mentir. En lloc de moralitzar —insistent que certes accions són *dolentes*, i sense explicar per què ho són—, els que defensen aquesta posició reclamen que mostrem als infants les conseqüències nefastes de certes formes de con-

ducta. També hi ha aquells que, davant d'això, replicarien que hauríem d'ensenyar als infants a obeir les normes i els principis morals independentment de les conseqüències. És clar que, des d'un punt de vista pedagògic, sembla un bon ajut que un amic o un conseller mostrin a algú les conseqüències socials i morals de les seves accions.

4.1.22 PLA DE DISCUSSIÓ: Aconsellar, avisar i advertir (p. 30, 22-23)

1. ¿Quina diferència hi ha entre advertir algú sobre una propera tempesta i avisar-lo sobre la tempesta?
2. ¿És veritat que, de les moltes coses que es pot advertir la gent, són de perills?
3. ¿És veritat que pots avisar la gent de perills, i també de moltes altres coses?
4. Si tens un problema, ¿et poden els altres aconsellar el que has de fer?
5. Si tens un problema, ¿et poden els altres advertir del que no has de fer?
6. Si el teu mestre et diu que no vagis corrent pels passadissos, ¿t'està aconsellant, avisant o advertint?
7. Si la teva mestra et diu on pots trobar la informació que estàs buscant, ¿t'està aconsellant, avisant o advertint?

[Vegeu l'entrada "Aconsellar" d'aquest manual; "Ajudar" de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; "Conseqüències" de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 16: ¿QUI ES POT CASAR AMB QUI?

La Suki planteja a la seva mare (30, 27-28) un exercici de suposició: "Suposem que l'Oriol es casés amb la Suki. ¿Què seria possible i què quedaria exclòs? ¿Seria encara possible que la Gus es casés amb en Kio?"

A aquesta edat, els nens comencen a esdevenir conscients del poder i de la complexitat dels costums socials. La complexitat fa les coses molt confuses. El poder fa que certes institucions, com ara el matrimoni, resultin molt imponents. Per exemple: es diu als nens que *els cosins no s'han de casar entre ells*, però no els queda gens clar si aquesta mena de prohibició pertany a la mateixa categoria de la que diu que *els infants no s'han de casar entre ells*. La raó de la perplexitat és que el matrimoni infantil és prohibit per la *lleï*, mentre que el matrimoni entre cosins és prohibit pel *costum*, i la prohibició varia segons el grau de parentiu. (Probablement són pocs els que s'amoïnen a explicar als nens per què existeixen aquests diferents tipus de prohibició i què signifiquen. Molts adults tenen dificultats per entendre-ho ells mateixos, i no diguem res de la seva capacitat per explicar-ho als nens.)

La Gus podria haver raonat d'aquesta manera: "Jo no em puc casar amb el meu germà. Però, si ell es casa amb la Suki, esdevenim una família. Això convertiria en Kio en el meu germà. I si això passa, tampoc no em puc casar amb en Kio." Seria útil que exploressis aquest tipus de raonament amb els teus alumnes. És clar que també hauries d'anar en compte de no entrar en excessius detalls sobre les convencions que regeixen el matrimoni, perquè els alumnes hi podrien perdre interès.

4.1.23 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Qui es pot casar amb qui? (p. 30, 27-28)

1. ¿Podrien dues germanes casar-se amb dos germans?
2. ¿Podrien dues persones casades celebrar una segona cerimònia de casament?
3. ¿Es podrien casar dos infants?
4. ¿Es podrien casar dues persones que no s'haguessin vist mai abans?
5. ¿Es podrien casar dues persones que s'odiessin?
6. ¿Es podrien casar entre elles dues persones procedents de països diferents?
7. ¿Hi podria haver un casament de més de dues persones?
8. ¿Hi podria haver un casament de menys de dues persones?
9. ¿Es podrien casar dues persones de religió diferent?
10. ¿Es podrien casar dues persones que ja haguessin estat casades?
11. ¿Es podrien casar dues persones de races diferents?
12. ¿Una persona podria estar casada amb diverses persones alhora?]

[Vegeu les entrades: "Relacions familiars" d'aquest manual; "Família" de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 17: SUPOSAR I ASSUMIR

Quan fem una *suposici*, imaginem que una cosa s'un fet, encara que potser no estiguem segurs de si s, o no, un fet. M s encara: podem suposar que una cosa s'un fet encara que sapiguem segur que no ho s. Aix , en Kio i la Gus podrien suposar que la Rita no s la gata que saben que s, sin que s una gossa. (Podrien dir: "Suposem que la Rita fos una gossa. ¿Com seria?")

Si suposem un determinat estat de coses, podem llavors dedicar-nos a pensar qu podria venir despr s. Suposem que dem hi ha una tempestat de vent i neu. Llavors, el llac es gelar , la neu embossar les carreteres, i s molt probable que nosaltres ens abriguem for a per sortir. (Per podr em no fer-ho: si dem hi hagu s una borruçada, encara podr em decidir de passejar-nos-hi amb vestit de bany.)

Ara b , *assumir* s fer un tipus determinat de suposici . L'estat de coses que s'accepta com un fet s que un enunciat determinat s verdader. Si dius: "Si assumim que avui s dimecres, d'aix , se'n segueix que dem s dijous", est s parlant d'all que *s'ha de* concloure necess riament a partir de la teva assumpci . Donats certs enunciats veritaders, d'ells, se'n conclouen necess riament altres enunciats.

Assumir s un dels actes mentals m s importants per a la pr ctica filos fica, senzillament perqu la infer ncia deductiva nom s s correcta quan les premisses s n veritaderes, de manera que, quan no se sap si les premisses s n veritaderes, poden haver de ser *assumides* com a veritaderes. Si assumim la veritat de "Tots els A s n B" i "Tots els B s n C", llavors ha de ser veritat que "Tots els A s n C", at s que es tracta d'un sil·logisme v lid que preserva la veritat de les premisses en la conclusi obtinguda de manera deductiva.

Suposem que demanes als teus alumnes que assumeixin la veritat de l'enunciat següent: "Hi ha una fusta que s or", i que despr s els preguntes si se'n segueix que "Hi ha un or que s fusta". Certament, si assumim que el primer enunciat s verdader, llavors el segon tamb *ha de* ser verdader. És clar que aix vol dir que els teus alumnes han d'estar preparats per assumir una cosa que, en aquest cas, s contr ria als fets. Sovint assumim enunciats com a veritaders nom s per explorar les possibles infer ncies que podr em fer. Aix , doncs, l'assumpci fa possibles els experiments amb el pensament.

Quan la Gus pregunta a la seva mare: "¿Si l'Oriol es casa amb la Suki, jo encara em podr casar amb en Kio?" (30, 27-28), est demanant a la seva mare que s'uneixi a ella en la suposici d'una cosa que seria concebible que pass s. I est reclamant a la seva mare que li digui quines conseqü ncies quedarien excloses, i quines no, si s'arriba a fer un casament aix .

4.1.24 EXERCICI: Suposar (p. 30, 27-28)

Molts contes comencen dient coses com ara "Hi havia una vegada un petit pa s dominat per un gegant que...", o "Hi havia una vegada un bosc de llaminaures que...". I llavors el conte ha d'explicar qu hi passava, en un lloc com aquell.

¿Qu suposes tu que passaria en els casos següents?

1. Si la gent pogu s sobreviure amb una petita p ndola di ria en comptes d'haver de menjar aliments...
2. Si la gent camin s de quatre grapes i els gats de dues...
3. Si l'aigua esdevingu s m s lleugera que l'aire...
4. Si s'haguessin perdut tots els llibres de contes de fades...
5. Si, de les mans esquerres, se'n digu s "mans dretes" i, de les mans dretes, "mans esquerres"...
6. Si, del sopar, se'n digu s "esmorzar" i, de l'esmorzar, "sopar".
7. Si el m n es qued s sense ferro i acer...
8. Si es descobr s que fumar cigarretes s perjudicial per a la salut...
9. Si les cries de tortuga creixessin i esdevinguessin rates, i els ratolins creixessin i esdevinguessin tortugues...
10. Si la lluna desaparegu s de cop...
11. Si tots els nens, en cr ixer, esdevinguessin adults completament raonables...

[Ex. = 7.3.24 d'aquest manual; vegeu tamb les entrades: "Suposar" d'aquest manual i de *Buscant el sentit* ; "Assumpcions" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filos fica* i de *Recerca tica*.]

4.1.25 EXERCICI: El País de Supposem (p. 30, 27-28)

Fa molt, molt temps, hi havia un país lluny anomenat Supposem.

A Supposem, no hi havia ni cotxes ni autobusos ni camions. Encara no s'havien inventat. Només hi havia avions.

Els avions anaven molt bé per a viatges llargs, per anar d'una ciutat a l'altra. Però no anaven gaire bé quan el que volies era una cosa que et portés fins a la botiga de queviures i que et tornés a casa.

Un dia, el senyor i la senyora Astrany treballaven en el seu avió. El van desmuntar completament. Llavors van tenir una idea. Van agafar les parts de l'avió i les van ajuntar fent una cosa que podia ser conduïda per terra. El senyor i la senyora Astrany en van dir "automòbil".

Immediatament, tothom de Supposem va voler un automòbil. Van començar, doncs, a desmuntar els seus avions i a construir automòbils amb les peces.

Les fàbriques d'avions tenien molta feina. Gent que abans mai no havia comprat avions, ara els comprava per convertir-los en automòbils. I així és el que encara continuen fent, fins avui dia, en el País de Supposem.

* * * *

Si haguessis de visitar el País de Supposem, ¿els voldries dir alguna cosa a aquella gent?

¿És possible que no volguessin el teu consell i que et diguessin que t'ocupessis dels teus assumptes? Si ho fessis, ¿quels diries?

[Ex. = 7.3.25 d'aquest manual; vegeu també les entrades: "Suposar" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; "Assumpcions" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

4.1.26 EXERCICI: La paraula "suposar" (p. 31, 6)

"Mare", diu la Gus, "¿què més se suposa que he de preguntar?" (31, 6).

L'expressió "se suposa" s'usada aquí en el sentit de "s'espera": ¿què més s'espera que preguntis jo, o què més podria preguntar?

Aquest sentit de "suposar" contrasta amb el que hi ha implícit en una pregunta anterior de la Gus a la seva mare: quan la Gus diu "¿Si l'Oriol es casa...?" (30, 27-28), està dient, de fet, "Suposem que l'Oriol es casa amb la Suki...". Aquest últim "suposem" significa "imagina't (o imaginem) que".

¿Quin és el sentit de "suposar" en les oracions següents?

Imagina que S'espera que ?

1. Quan ets a Roma, se suposa que faràs el que vegis fer als romans.
2. L'Àlvia va dir: "Com que veig el somriure del gat Cheshire, suposo que el gat ha de ser per aquí, en algun lloc."
3. Suposa que el mar fos de sangria; jo ja sé la gent que beuria.
4. La princesa va dir a la granota: "Suposem que et faig un petó al nas."
5. La mare de la Gus va dir: "Gussi, se suposa que no xiularàs a taula."

[Vegeu les entrades: "Suposar" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; "Esperar" d'aquest manual; "Imaginar" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

4.1.27 *EXERCICI*: Assumir (p. 31, 6)

1. La Iolanda assumeix que l'enunciat "El cognom d'en David s Cases" s verdader. Si la Iolanda t ra , ¿se'n conclou que les inicials d'en David s n "D. C."?
2. La Iolanda assumeix que l'enunciat "Tots els metges practiquen la medicina" s verdader. Si la Iolanda t ra , ¿se'n conclou que *nom s* els metges practiquen la medicina?
3. La Iolanda assumeix que l'enunciat "Totes les rates s n atrevides" s verdader. Si la Iolanda t ra , ¿se'n conclou que hi pot haver algunes rates que no siguin atrevides?
4. La Iolanda assumeix que l'enunciat "Tots el tarragonins s n catalans" s verdader. Si la Iolanda t ra , ¿se'n conclou que tots els catalans s n tarragonins?
5. La Iolanda assumeix que l'enunciat "Les pomes s n cebes" s verdader. Si la Iolanda tingui s ra , ¿se'n conclouria que les peres s n pastanagues?
6. La Iolanda assumeix que l'enunciat "Els porcs tenen ales" s verdader. Si la Iolanda tingui s ra , ¿se'n conclouria que els porcs poden volar?

[Vegeu l'entrada "Assumpcions" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

EPISODI 2

IDEA 1: ¿FINS A QUINA HORA PODEM ESTAR LLEVATS?

¿Quines consideracions entren en joc quan la fam lia decideix fins a quina hora els nens poden estar llevats? Probablement cada fam lia té les seves regles, i els seus criteris per fer les regles. Així pot donar als teus alumnes l'opunitat de discutir les diverses regles familiars i les raons de les diferències entre les regles de fam lies diferents.

Un bon exemple seria l'acord existent a totes les fam lies perquè els fills d'edats diferents puguin anar al llit a hores diferents; i la raó és que alguns nens necessiten dormir més que altres. De manera semblant, els fills d'edats diferents tenen permisos, en una mateixa fam lia, per tornar a casa a hores diferents. Hi ha fonaments ben raonables per aquestes diferències, i els nens normalment els entenen.

Hauries de mirar de no suggerir als teus alumnes que existeix una consistència necessària entre les fam lies pel que fa a les normes familiars d'anar a dormir. En canvi, hauries d'encoratjar els alumnes perquè discutissin els fonaments tant de les normes que cada fam lia ha establert com de les diferències permeses a cada fam lia. Una bona manera de provocar discussió sobre aquest punt seria escriure a la pissarra un enunciat com aquest: **SER JUST ÉS TRACTAR ELS CASOS SEMBLANTS DE MANERA SEMBLANT I ELS CASOS DIFERENTS DE MANERA DIFERENT**. Després, pregunta als teus alumnes de quina manera aquest enunciat il·lumina els diferents horaris que nens diferents tenen per tornar a casa.

4.2.1 EXERCICI: ¿Fins a quina hora podem estar llevats? (p. 31, 12)

Que cada membre de la classe agafi un tros de paper i hi escrigui les respostes a dues preguntes:

1. ¿Fins a quina hora et pots estar llevat?
2. Dona una raó per la qual no se't permet d'estar llevat fins més tard.

Atenció: que no hi hagi ni mirades de reüll a les respostes dels altres ni cap xiuxiueig.

Ara, recull els fulls, barreja'ls, redistribueix-los, i que cadascú llegeixi un tros de paper i que posi nota a la raó donada.

[Vegeu les entrades: “Relacions familiars” d'aquest manual; “Fam lia” de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*; “Just” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*; “Temps” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 2: FER TORNOS

De vegades la gent comparteix coses. Per exemple, va al cine i comparteix el plaer de mirar la pel·lícula amb d'altres. O bé dues persones comparteixen un pastís quan en prenen una meitat cadascuna.

Ara bé, en altres casos, no es realitza pas tan fàcilment aquest compartir simultani. Si dues persones cavalquen, una d'elles ha d'anar davant. Poden fer tornos per seure davant, però no poden pas anar davant totes dues alhora. Els nens ho entenen molt bé, així. Reconeixen que hi ha determinades maneres de seguir certs procediments.

Per exemple: demana als teus alumnes que discuteixin de quantes maneres “fan tornos” a l'escola un dia de cada dia. Potser esborren la pissarra per tornos, esperen tanda per anar al lavabo, vigilen per tornos la classe quan el mestre s'fora, fan tornos per servir al menjador, etc.

Demana als alumnes quina els sembla ser la connexió entre “fer tornos” i “ser just”. La discussió que en resulti haurà d'il·luminar el fet que, de vegades, ser just implica la manera com han de ser tractats els nens simultàniament, mentre que, altres vegades, implica la manera com han de ser tractats de manera seqüencial. Per exemple: si s'han d'anar a celebrar un aniversari i hi ha una festa amb xocolata desfeta, hi ha d'haver almenys una tassa de xocolata per cada alumne. Així és ser just de manera simultània. Si, després, voleu jugar a trencar l'olla, hi hauria una manera seqüencial de ser just amb els nens: que tots hi poguessin participar per tornos. [La perspectiva d'una allau de criatures volent trencar simultàniament l'olla fa basarda i, certament, no pot fer justícia als desigs de tots. Hi ha encara formes mixtes: com en les curses de sacs, en què es combina la participació simultània d'uns quants a cada cursa amb la seqüència de tantes curses com siguin necessàries a fi que, per tornos, hi acabin participant tots.]

4.2.2 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Quan s'ha de fer torn? (p. 31, 15-20)

Quan responguis aquestes preguntes, indica també la teva raó o raons.

1. En Pep i la Pepa juguen amb el gronxador. En Pep salta de cop i el gronxador rebota contra el cos de la Pepa. Ara en Pep torna a pujar al gronxador. ¿Hauria de saltar la Pepa perquè en Pep rebés un cop?
2. En Toni obre la porta a la Gràcia quan sent que truca. ¿Hauria ara de sortir en Toni i trucar, perquè ella li pogués obrir la porta?
3. Com que la Joana ha extraviat el dinar, la seva amiga Diana li diu: “Et pots partir els meus entrepans amb mi.” ¿Haurien de menjar-se els entrepans de la Diana fent-hi queixalades per torns?
4. La finestra de l'aula ha quedat travada. A dins, només hi ha en Jaume i en Samuel, i hi fa molta calor. En Jaume prova d'obrir la finestra, però no pot. Després ho prova en Samuel, i tampoc no se'n surt. ¿Haurien de continuar fent torns per mirar d'obrir la finestra?
5. La Susanna i la Pamela juguen a ping-pong. Per torns, van donant cops a la pilota per sobre de la xarxa. En Biel diu que vol tanda. ¿Què haurien de fer la Susanna i la Pamela?

[Vegeu les entrades: “Torns” d'aquest manual; “Just” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 3: GRANGES DE GALLINES

Les gallines es crien tant per la carn com pels ous. A les granges avui modernes les gallines es passen tota la vida en galliners diminuts. Fan ous i després són sacrificades per la seva carn. Els qui s'oposen a aquesta pràctica les anomenen “granges industrials”, i les critiquen per la crueltat amb què hi són tractades les aus.

[Vegeu el que ja s'ha dit sobre això, més extensament, en el capítol 3, episodi 3, idea 1 d'aquest manual.]

4.2.3 EXERCICI: Raonar sobre les granges de gallines (p. 31, 22)

Trobar proves.

Suposem que, a la teva classe, se li ha encomanat de discutir els pros i els contres de les “granges industrials”. Decidiu que treballareu tots junts per arregar un conjunt de fets, i que després els seleccionareu adequadament. Ara teniu molts fets. Alguns semblen encaixar bé a favor de la granja industrial, d'altres semblen encaixar bé en contra d'ella, i alguns no semblen ser rellevants per a cap dels dos costats.

Primera part:

Heus aquí els fets arregats. ¿Com els seleccionareu?

- a. Les gallines i els pollastres no semblen ser gaire intel·ligents.
- b. A la majoria de la gent, li agrada menjar pollastre.
- c. Els vegetarians no mengen carn, i això inclou també els pollastres.
- d. Les gallines, evidentment, poden experimentar dolor.
- e. Algunes persones diuen que els animals tenen drets.
- f. Algunes persones diuen que els animals no tenen cap dret.
- g. Si els pagesos no poguessin criar gallines, perdrien diners.
- h. Si no hi haguessin pollastres per menjar, molta gent no es podria permetre d'adquirir aliments més cars.
- i. Algunes persones diuen que les gallines no es queixen.
- j. Algunes persones diuen que els pollastres són alimentats amb productes químics perjudicials, de manera que, quan es menja un pollastre, s'ingereixen aquells productes químics.
- k. No hi ha cap llei religiosa que prohibeixi menjar gallines i pollastres.

Segona part:

¿Se t'acuden altres fets que encaixin en un costat o en l'altre?

[Vegeu les entrades: “Animals, fer mal als”, “Animals, matar”, “Animals, menjar” i “Gallina” d’aquest manual; “Animals, tracte als” de *Recerca tica*.]

IDEA 4: MATAR ANIMALS

Una de les coses que pots fer amb aquest tema és ajudar els alumnes a identificar les diferents finalitats amb què es justifiquen les matances d’animals. Algunes persones diuen que els maten per obtenir aliments; d’altres, que els paren trampes per obtenir-ne les pells; d’altres, que cacen per plaer, com a esport; i d’altres, que els maten perquè “n’hi ha massa”. També es poden esmentar altres fets: hi ha gent que caça elefants per l’ivori; els perfums s’extreuen de certs animals; i hi ha animals que es maten per fer recerca mèdica.

En cadascun d’aquests casos estaria bé que es preguntés: a) ¿fins a quin punt és important fer això als animals?; b) ¿quins són els avantatges?; c) ¿quins són els desavantatges?; d) ¿matar-los queda justificat per la finalitat amb què es fa?; i e) als teus alumnes, ¿què els agradaria més: viure en un món sense cap animal, sense alguns animals, o en un món amb una gran varietat d’animals?

4.2.4 PLA DE DISCUSSIÓ: Matar animals (p. 31, 24-26)

1. ¿Et sembla que seria correcte matar un animal que amenacés la teva vida?
2. ¿Et sembla que seria correcte matar un animal que no amenacés la teva vida?
3. Suposem que un animal perillós estigués en llibertat per la zona on vius tu. ¿Se l’hauria de mirar de matar, o bé se l’hauria de capturar?
4. En molts sentits, els animals són diferents dels éssers humans. ¿És aquesta una bona raó per matar-los?
5. En molts sentits, els animals són semblants a les persones. ¿És aquesta una bona raó per no matar-los?
6. Si plantem enciams a l’hort i, a la nit, venen conills i se’ls mengen, ¿què has de fer: matar els conills, ensenyar als conills a no entrar a l’hort, o construir una bona tanca?
7. Algunes persones pensen que no hi ha cap altra manera d’obtenir menjar si no és matant animals. ¿És correcte això?
8. Algunes persones, que tenen molt menjar, troben que matar animals és una forma d’esport. ¿És correcte això?

[Vegeu les entrades: “Animals, matar” d’aquest manual; “Animals, tracte als” de *Recerca tica*.]

IDEA 5: MENJAR ANIMALS

Segurament que el millor que pots fer amb aquesta noció és sondejar la teva classe i veure quines raons troben els alumnes per menjar animals i quines raons per no menjar-los. Escribeu les raons a la pissarra. Et pots trobar que els alumnes donin raons relacionades amb la salut, amb la nutrició, raons religioses, ètiques i ètiques.

Que la classe avaluï les raons donades. Les podeu classificar de les maneres següents:

- a) la raó més assenyada
- b) la raó més popular
- c) la raó més estúpida
- d) la raó més vulgar
- e) la raó més pràctica

4.2.5 PLA DE DISCUSSIÓ: Menjar animals (p. 31, 27-32, 16)

1. Algunes persones diuen que està bé menjar animals perquè tenen bon sabor. ¿És una bona raó això?
2. Suposem que algú digués que els gats i els gossos tenen bon sabor. ¿Seria això una bona raó per menjar-se’ls?
3. Suposem que algú digués que els éssers humans tenen bon sabor. ¿Seria això una bona raó per menjar-se’ls?
4. Suposem que algú digués que està bé menjar animals perquè n’hi ha massa. ¿Seria una bona raó això?

5. Suposem que algú digués que estàs menjant gats i gossos perquè n'hi ha massa. ¿Seria una bona raó així?
6. Suposem que s'inventés un menjar que fos tan saborós i tan nutritiu com la carn, i que no fos més car que la carn. ¿Et sembla que la gent en menjaria en lloc de menjar animals?

[Vegeu les entrades: “Animals, menjar” d’aquest manual; “Animals, tracte als” de *Recerca crítica*.]

IDEA 6: SER Membre D'UNA FAMÍLIA

L'avi diu que no mataria la Rita, perquè a) la Rita té un nom, i b) és una membre de la família. Llavors es planteja la qüestió: ¿què és una família? ¿I què implica el fet de ser membre d'una família?

Són problemes ben difícils. La noció tradicional de família ens diu que és una organització molt complexa i múltipla, basada en el parentiu i en un lloc com a de residència. A l'època feudal, la família era la cel·lula laboral bàsica. A pagès, la família havia de ser nombrosa. Amb el creixement de les ciutats i l'èxode del camp, les famílies van esdevenir més reduïdes, sotmeses a tensions creixents. En els darrers segles, el concepte de família ha tendit a concentrar-se en un grup més i més petit, deixant de banda, de mica en mica, la parentela que en formava la frontera exterior (cosins de segon i tercer grau, oncles, membres sobrevinguts, etc.). Recentment, els avis tendeixen a viure pel seu compte, bé independentment, bé en residències que en tenen cura. Per a molts, doncs, la família ja només és la “família estricta” o “família nuclear”, és a dir, els pares i els fills que encara viuen en el domicili patèrn. Durant les vacances, o en ocasions especials, els que viuen lluny es retroben i així es comença a conservar, d'alguna manera, l'“esperit de família” en el sentit més tradicional.

Els criteris per determinar qui és membre d'una família i qui no, són molt inestables i variants, tant segons les èpoques com segons els llocs. Alguns exemples d'aquesta zona borrosa que forma la frontera del concepte “família”: la situació peculiar que sovint hi tenen —almenys en certs assumptes confidencials— els membres sobrevinguts, per matrimoni o per adopció; els treballadors que fa més anys que són a la casa que alguns dels membres més joves de la família; certs amics íntims “de tota la vida”; o fins i tot el lloc privilegiat que ocupen certs animals domèstics.

4.2.6 PLA DE DISCUSSIÓ: Ser membre d'una família (p. 32, 6)

1. Quan un és veï d'un altre, ¿implica això que són membres d'una mateixa família?
2. L'animal domèstic —com ara un gat, un gos o un hamster—, ¿és ja, pel sol fet de ser animal domèstic, un membre de la família?
3. Quan una teva germana o un teu germà es casen, ¿significa això que les persones amb qui es casen esdevenen membres de la teva família?
4. Suposem que es casa un teu germà i que tu tens, per tant, una cunyada. ¿Seria la germana de la teva cunyada membre de la teva família?
5. ¿En algun sentit es pot dir que qualsevol persona del món pertany a la mateixa família?

[Vegeu les entrades: “Relacions familiars” d’aquest manual; “Família” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

4.2.7 EXERCICI: Ser membre d'una família (p. 32, 6)

1. ¿Qui són parents?
 1. ¿Qui són pares?
 2. ¿Qui són cosins?
 3. ¿Qui són oncles?
 4. ¿Qui són ties?
 5. ¿Qui són germanes?
 6. ¿Qui són germans?
2. ¿Es poden capgirar les relacions familiars?

1. Si en Joan és cosí d'en Quim, ¿vol dir això que en Quim és cosí d'en Joan?
 2. Si en Joan és germà d'en Quim, ¿vol dir això que en Quim és germà d'en Joan?
 3. El pare del pare d'en Joan, ¿és el seu avi?
 4. El pare de la mare d'en Quim, ¿és la seva àvia?
 5. La germana del pare d'en Joan, ¿és la tia d'en Joan?
 6. La germana de la mare d'en Quim, ¿és l'oncle d'en Quim?
3. ¿Pot una persona tenir més d'una relació familiar?
 1. ¿Pot una persona ser totes dues coses: pare i germà?
 2. ¿Pot una persona ser totes dues coses: germà i germana?
 3. ¿Pot una persona ser totes dues coses: fill i filla?
 4. ¿Pot una persona ser totes dues coses: pare i fill?
 5. ¿Pot una persona ser totes dues coses: àvia i neta?
 6. ¿Pot una persona ser totes dues coses: tia i neboda?

[Vegeu les entrades: “Relacions familiars” d’aquest manual; “Família” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 7: EL RINOCERONT

Diu la *Gran Enciclopèdia Catalana*: “Els rinoceronts són animals de grans dimensions, cos pesant i massís, amb la pell molt gruixuda i generalment nua o gairebé nua i amb una o dues banyes permanents situades a la regió nasal, l’una darrere l’altra, l’anterior més desenvolupada que la posterior, i a vegades una tercera unida a la segona, ulls petits en posició lateral, orelles petites al capdamunt del cap, cua molt petita, cap curt o mitjà segons les espècies, amb el morro aplanat i amb un perfil que descriu una corba descendent des de la regió cranial fins a la facial de nivell més baix, i amb les potes curtes, molt robustes i acabades en tres dits ben diferenciats. La dentadura, mancada d’ullals, es proveïda d’una o dues dents incisives —de vegades cap— a la mandíbula inferior i dues a la mandíbula superior, molt petites, de tres a quatre premolars i dues molars. Malgrat llurs dimensions, són animals molt porucs que solen fugir i que no ataquen sinó per defensar-se mitjançant una impetuosa càrrega contra l’enemic, en la qual aprofiten tot l’impuls de llur enorme massa i poden arribar a assolir els 45 km per hora. Habiten a les planes estèpiques, sabanes i boscs en zones properes a aiguamolls, llacunes o rius, o bé als entorns del bosc per sense endinsar-s’hi mai. Es nodreixen d’herbes que pasturen durant la nit, arrels i fruits, i es banyen molt sovint, cosa que aprofiten per a cobrir-se de fang, que els protegeix d’insectes. Habiten a l’Àsia meridional (tres espècies) i a l’Àfrica (dues espècies).” Els rinoceronts africans, tant blancs com negres, tenen dues banyes. El rinoceront de l’Índia només en té una.

4.2.8 EXERCICI: Raonar sobre el rinoceront (p. 32, 22)

Trobar assumpcions.

En alguns dels casos següents, sembla que s’assumeix alguna cosa que expressament no es diu. ¿Pots identificar què s’està assumint?

1. Mònica: “Suposo que el rinoceront africà va més ben banyat que el de l’Índia perquè, a l’Àfrica, hi ha molts rius.”
2. Josu: “El rinoceront africà viu a l’Àfrica. Egipte és a l’Àfrica. Per tant, el rinoceront africà viu a Egipte.”
3. Teresa: “Com que el rinoceront té els ulls petits, deu ser membre de la família dels porcs.”
4. Estrella: “¿Si tingués vint duros per cada lliura que pesa un rinoceront adult, seria rica!”
5. Dani: “Quan un hipopòtam creix, es converteix en un rinoceront.”

[Vegeu les entrades: “Rinoceront” d’aquest manual; “Assumpcions” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 8: LA FOCA

La foca és un mamífer carnívor, del subordre dels *pinnípedes*, subordre caracteritzat per l'adaptació a la vida aquàtica i que comprèn tres famílies: la dels *felids* (foca, elefant marí), la dels *otírids* (lleó marí) i la dels *odobenids* (morsa). La foca té les potes conformades per a la natació, especialment les anteriors, en forma d'aleta.

Diu la *Gran Enciclopèdia Catalana*: “La foca comuna és un animal de cos rabassut, membres curts i cap força gros, amb el nas allargat. La pell és de color groguenc o grisenc, amb taques blanquinoses i grises al dors i clares al ventre. Habita en aigües poc profundes, prop de les costes arenoses, en grups d'uns vint individus, i penetra de vegades en els rius. L'acoblament té lloc d'agost a octubre, i la gestació dura 11 mesos; el part és a terra, i en neix normalment un únic cadell. S'alimenta sobretot de peixos (bacallà, peixos plans, salmònids, etc), i completa la dieta amb crustacis, calamarsos i també ocells marins i algues. Habita a l'Atlàntic nord, fins a Portugal. Els esquimals n'aprofiten el greix i la pell, que és apreciada també en pelleteria. Espècies afins a la foca comuna són la foca barbuda, la foca blanca, la foca caputxina, la foca grisa, la foca de Groenlàndia, i la foca marbrada.”

4.2.9 EXERCICI: Raonar sobre les foques (p. 32,23)

Fer comparacions. Completa les oracions següents:

1. Una morsa té com un elefant, però no tan gran/s.
2. Una morsa adulta és tan com un polar.
3. Una foca té com un gat, però molt més gran/s.
4. Una foca té com una balena, però no tan gran/s.
5. Les cries de foca són tan juganeres com

[Vegeu les entrades: “Foca” d'aquest manual; “Comparacions” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 9: CABRES

Diu la *Gran Enciclopèdia Catalana*: “Les cabres són animals de peu forcat, de dimensions mitjanes, de constitució forta, d'extremitats nerviüdes, amb la cua molt curta i aixecada cap amunt, i amb el cap de perfil recte. A diferència de les ovelles, que els són pròximes, no tenen glàndules lacrimals, i les banyes, existents en ambdós sexes i més grosses en els mascles, solen ésser rugoses o anellades, surten plegades del cim del cap i s'encorben cap amunt i cap endarrere, tot divergint entre elles; a vegades es cargolen en espiral. Les cabres són animals tímid i espantadissos, viuen en ramats i posseeixen una gran agilitat per a saltar i enfilarse pels llocs rocallosos més difícils. S'alimenten d'herbes, brots i plantes suculentes en general; són resistents i sàbries.

La cabra salvatge és molt semblant a la *pirinenca*, subespècie d'aquesta, considerada per alguns autors com una espècie diferent (*Capra hispanica*), de dimensions més petites, amb les banyes més llargues i menys corbades. Viu en ramats formats, generalment, per individus del mateix sexe; els mascles viuen en general en parts més altes de les muntanyes que les femelles. Habiten al centre i al sud de la península Ibèrica (ports de Beseit, serra de Gredos, serra Nevada i serralada de Ronda).”

4.2.10 EXERCICI: Raonar sobre les cabres (p. 32, 26)

Buscar proves. Les expressions “est com una cabra”, “és com una cabra boja”, venen de l'opinió popular que atribueix a les cabres una conducta imprevisible i esbojarrada. ¿Tens dades per saber si l'opinió popular és veritable o falsa?

[Vegeu l'entrada “Cabra” d'aquest manual.]

IDEA 10: LOCUCIONS O FRASES FETES

Les locucions (també anomenades *modismes* o *idiotismes*) són formes particulars de llenguatge. Es tracta de combinacions fixes de dos mots o més, units sovint per una sintaxi particular, amb sentit unitari i familiar a una comunitat lingüística. Les frases fetes sovint poden tenir un significat diferent del significat literal de l'expressió usada. Per exemple, l'avi d'en Kio diu: “¡El temps corre molt de pressa!” (33, 8). Evidentment, el temps no corre pas, en el sentit literal del terme; però aquesta és una frase feta que molta gent usa i que s'entén amb facilitat.

Les locucions sovint deixen perplexos els nens perquè, tot i que entenen les paraules, no n'acaben de copsar el significat. I quan se'ls explica el significat, de vegades no els és fàcil de veure que aquelles paraules puguin tenir aquell significat. Això és cert sobretot en el cas de locucions molt locals o regionals, que no són enteses (o ben enteses) per part dels qui no són nadius del lloc. Una altra raó per a la perplexitat dels nens és que sovint tenen problemes a l'hora d'entendre expressions figurades perquè ningú no s'ha pres la molèstia d'explicar-los-les. Massa sovint es pensa que el significat d'aquestes expressions és obvi.

Cada llengua té locucions i modismes propis. Els nens els aprenen o bé quan absorbeixen la cultura local —de la qual les locucions formen part—, o bé com ho fa qui aprèn una segona llengua.

4.2.11 EXERCICI: Locucions relacionades amb el temps (p. 33, 8)

Una frase feta o una expressió idiomàtica és una expressió lingüística que la gent s'ha acostumat a usar, encara que soni un xic estranya. Heus aquí alguns exemples de locucions relacionades amb el temps. ¿Saps dir què signifiquen?

1. “Que jo tenia raó, el meu fill se n'ha adonat *amb el temps*.”
2. “¡Aviseu-me *amb temps*!”
3. “En comptes de fer tot això, val més que *aprofitis el temps*.”
4. “Llegint el diari *faig temps* per esperar el sopar.”
5. “¡Com *passa el temps*!”
6. “Amb aquesta feina he *perdut el temps* miserablement.”
7. “No sé per què, però *només t'he temps* per llegir i no en tinc mai per escriure.”
8. “¿Quin *temps* t'has, el nen?” “T'he *poc temps*.”
9. “No arribaràs *a temps* al concert.”
10. “L'elèctric ha xiulat un *temps mort*.”
11. “El *primer temps* de la sonata és molt bo.”
12. “Fa tres setmanes que *fa mal temps*.”
13. “Aprèn a fer cada cosa *al seu temps*.”
14. “Em temo que *se t'ha acabat el temps*.”
15. “*El temps guareix totes les ferides*.”
16. “*Disposo de tant temps* com vulgui.”
17. “*Temps era temps*, els humans eren feliços.”

[Vegeu les entrades: “Frases fetes” d'aquest manual; “Temps” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 11: ¿SÓN ANIMALS ELS ÉSSERS HUMANS?

Quan l'avi d'en Kio diu “¿Quin animal estem nosaltres en perill d'extinció que les balenes?”, la seva dona respon: “Els humans” (33, 11-13). La resposta implica que, segons ella, els humans han de ser classificats com a animals.

¿S'ha de prendre gaire literalment aquesta classificació? Alguns poden argumentar —com potser ho faria l'avi d'en Kio— que els éssers humans són semblants als animals des de tants punts de vista que han de ser classificats com a animals. D'altres, però, respondrien que, en certs aspectes, els humans són tan diferents dels altres animals, que haurien de ser considerats com un grup a part.

Ambdós arguments tenen interès, i estaria bé d'encoratjar els alumnes a explorar aquesta alternativa. Com que la qüestió, però, resulta particularment sensible, els mestres haurien de ser extraordinàriament curiosos de no imposar les seves idees als nens. I és que sovint els nens arriben a la conclusió que una opinió manifestada per un mes-

tre ha de ser necessàriament una opinió carregada d'autoritat. Ara bé, en temes com aquest, en què la qüestió també és disputada en el món dels adults —que debaten quin principi classificatori s'hauria d'usar—, els mestres no haurien de donar la impressió de parlar amb autoritat pròpia, tot i que poden esmentar l'autoritat d'altres persones que tinguin credencials legítimes sobre el tema.

4.2.12 EXERCICI: ¿Són animals els humans? (p. 33, 11-13)

Sona el teu tel·lèfon. L'agafes. A l'altra banda, una veu diu:

—Et truco des del planeta Júpiter. Vull saber què són els éssers humans.

—No em resulta gens fàcil d'explicar —respon.

—Bé —diu la veu—, ¿són plantes sense arrels?

(¿Què contestaràs?)

—¿Són peixos amb cames en lloc de cues?

(¿Què contestaràs?)

—¿Són insectes que saben parlar?

(¿Què contestaràs?)

—¿Són rànids que no fan ous?

(¿Què contestaràs?)

—¿Són ocells sense plomes?

(¿Què contestaràs?)

—¿Són animals que saben pensar bé?

(¿Què contestaràs?)

[Vegeu l'entrada “Humans/Animals” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 12: GUERRES FUTURES

Probablement, els teus alumnes no en saben gaire res, de la història mundial, o de la freqüència de les guerres, ni tan sols de guerres en què hagin estat implicats els països del seu entorn europeu. Encara més: potser no sapiguen gaire res sobre la possibilitat d'una guerra nuclear i sobre el que representaria per a la raça humana. Deuen veure combats militars a la televisió, i potser n'imiten algunes coses en els seus jocs o en els seus dibuixos. No és probable, però, que la realitat de les operacions militars modernes caigui dins el seu camp de consideracions actuals.

Tanmateix, no hi ha cap raó per no enfrontar-los al fet que hi ha hagut guerres, que encara n'hi ha i que n'hi pot haver en el futur. Tampoc no hi ha cap raó per no assabentar-los de la creixent capacitat de destrucció originada per la millora de la tecnologia militar. És clar que, de cap manera, no pot ser l'objectiu d'aquest capítol arribar a espantar els nens, perquè això seria contraproduent.

El millor pot ser deixar que els nens llegeixin el passatge (pàgina 33, 11-17) i preguntar-los què pensen que vol dir l'obra d'en Kio. Llavors es pot passar al pla de discussió 4.2.13 sobre guerres futures, per passar després a alguna altra cosa interessant del capítol, llevat que els nens indiquin que volen aprofundir més la discussió.

4.2.13 PLA DE DISCUSSIÓ: Guerres futures (p. 33, 11-17)

1. Imaginem-nos que hi ha un país de ficció anomenat Pangràvia. Els Pangràus creuen que no hi haurà mai més cap guerra. ¿Et sembla que els Pangràus es prepararan per defensar-se?
2. ¿Què et sembla que els passarà als Pangràus si esclata una altra guerra?
3. Imaginem-nos un altre país de ficció anomenat Gurilàndia. Els Gurilandesos creuen que és inevitable que hi hagi una altra guerra. ¿Et sembla que els Gurilandesos es prepararan per defensar-se?
4. Si els Gurilandesos es preparessin per defensar-se, ¿et sembla que això podria *incrementar* les possibilitats d'una altra guerra?
5. ¿Podrien arribar a fer alguna cosa els Pangràus i els Gurilandesos per *evitar* una altra guerra?

[Vegeu les entrades: “Guerra” i “Disputa” d'aquest manual; “Força i violència” de *Recerca filosòfica*.]

EPISODI 3

IDEA 1: CUQUES DE LLUM

Les cuques de llum pertanyen a una família d'escarabats. Hi ha més de 1500 tipus d'escarabats només en aquesta família. Es diferencien entre ells sobretot per la manera que tenen d'emetre fosforescències. Algunes cuques no emeten fosforescència quan són adultes, tot i que les seves larves sovint n'emeten. La llum de la cuca de llum s'anomena de vegades "llum freda", perquè no fa sensació d'escalfor quan s'aguant a la mà. Quan trenca l'ou i en surt, la cuca de llum comença el seu recorregut. És un insecte coleòpter, amb aparell bucal mastegador, que viu de cucs, formigues i altres criatures.

4.3.1 EXERCICI: Raonar sobre les cuques de llum (p. 33, 26)

Seriació. Aquestes oracions estan barrejades. Comprova, primer, si són veritables i, després, ordena-les correctament.

- Al cap de dos anys són cuques adultes.
- La femella va amagar els ous a sota terra.
- Els ous aviat es trencaran i en sortiran noves cuques de llum.
- Ja tenien una fosforescència groc pàl·lid.

[Vegeu les entrades: "Cuca de llum" d'aquest manual; "Seriació" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 2: LLUM

A les pàgines 33, 26-34, 5 es fa referència a quatre tipus diferents de llum: la llum emesa per les cuques de llum, la llum d'una bombeta elèctrica, la llum del sol i la que la Gus anomena "la meua pròpia llum" (34, 5). Les tres primeres ens resulten prou familiars. Però, ¿què vol dir la Gus amb la quarta?

Probablement, la Gus es refereix a algun tipus de "llum interior". Podries preguntar als alumnes què els sembla que vol dir "llum interior". ¿Potser troba la Gus que ella mateixa té una comprensió clara de les coses, que és una persona prou ben "il·lustrada", prou ben "il·luminada", sobre la realitat? ¿O es refereix potser a algun tipus de "llum espiritual"? ¿O pensa que té una mena d'irradiació pròpia que la fa assemblar-se a la cuca de llum? ¿O potser es considera simplement "clara" o "brillant"? Totes aquestes possibilitats existeixen.

La llum és sovint una meta fora de les qualitats d'intel·ligència i espiritualitat. És probable que una persona cega que tingui intel·ligència i també espiritualitat, però que, malgrat tot, visqui a les fosques, entengui la meta de bé que vol dir la Gus quan parla de tenir la seva pròpia llum.

4.3.2 EXERCICI: La paraula "llum" (p. 34, 4)

¿Saps explicar com s'usa la paraula "llum" en cada cas següent? ¿Hi ha casos en què el significat és el mateix?

1. "Totes dues han donat a llum: la mare, un fill; la filla, un llibre."
2. "¡Fes-me llum!"
3. "*Veure la llum* no és el mateix que *veure llum*."
4. "En Joan està com un llum."
5. "Algún dia sortiran a la llum tots els secrets de la família."
6. "Així ha portat molta llum a aquesta qüestió."
7. "¿La llum de la raó contraria a la llum de la fe?"
8. "La llum eterna ni s'encén ni s'apaga."

9. “El llum del menjador no fa llum.”
10. “Tanca la parada a encesa de llums.”
11. “¡Li vaig fer un regalet i, noi, oli en un llum!”

[Vegeu les entrades “Llum” i “Cuca de llum” d’aquest manual.]

IDEA 3: RATPENATS (RATAPENADES O RATAPINYADES)

Una cinquena part de totes les espècies de mamífers són ratpenats. Estan dividits en 18 famílies i unes 900 espècies. Són els únics mamífers que poden realment volar. En art, han estat usats sovint com a símbols de salut, sort i virtut, tot i que sovint s’associen a conductes nocturnes misterioses. El *vampir*, per exemple, n’és una espècie tropical que ha pres nom propi. [La figura del ratpenat s’ha utilitzat modernament, a partir del segle XVI, com a cimera damunt les corones dels escuts de les ciutats de València, Barcelona i la Ciutat de Mallorca. Es tracta d’una interpretació tardana, i errònia, del drac alat, que era una figura de drac, de mig cos de perfil, amb grans ales, que servia de cimera a l’elm dels reis catalans. El drac alat també es troba representat en els segells i en els escuts reials.] Una vegada algú va descriure els ratpenats com els animals que tenien “les ales com trossos de paraigües”. [Amb aquesta mateixa imatge començà Joaquim Ruyra un poema que es proposa per comentar a la segona part de l’exercici 4.3.3.]

Hi ha una colla de malentesos fòrta comuns entorn dels ratpenats; assenyalem-ne dos: 1) que són perillosos per als humans; 2) que són cecs. De fet, els ratpenats són animals migratoris molt mansos que no tendeixen a atacar la gent, sinó que miren d’evitar-la sempre que els és possible. A més, cap ratpenat no és completament cec. Tots s’hi veuen; alguns, però, no tan bé com altres. Emeten breus pulsacions de sons i escolten els ecos que reboten en els objectes propers. El sonar dels ratpenats sovint és més eficient que el sonar o el radar desenvolupats pels humans. Encara que milers de ratpenats volin a través d’una cova, cadascun d’ells pot seguir els seus propis senyals. I també saben distingir entre ecos que transmeten informació i sorolls produïts per l’entorn. [Recordem el poema de Richard Wilbur en què es compara la ment a un ratpenat, i que es troba en el capítol 17, idea 5, de *Recerca filosòfica*.]

La majoria de ratpenats s’alimenten d’insectes i, en aquest punt, són amics dels humans. El nombre d’espècies de ratpenats ha disminuït espectacularment en els darrers cinquanta anys a causa dels pesticides que han enverinat els insectes que els ratpenats es mengen. Alguns ratpenats viuen en colònies de fins a 20 milions de membres, però també n’hi ha que viuen sols als arbres.

[Vegeu el que es torna a dir dels ratpenats a la idea 6 d’aquest mateix episodi.]

4.3.3 EXERCICI: Raonar sobre els ratpenats (p. 34, 7)

Primera part:

Sil·logismes categòrics. En alguns dels casos següents, podràs descobrir fàcilment la conclusió. Digues quina és. En altres casos, però, no podràs, perquè no hi ha conclusió. Llavors, digues simplement “no es pot concloure res”.

1. Totes les rates són rosegadors.
Tots els ratpenats són mamífers.

2. Tots els ratpenats són éssers que només s’hi veuen una mica.
Tots els éssers que només s’hi veuen una mica són éssers que no són cecs.

3. Alguns ratpenats són éssers que mengen insectes.
Alguns ratpenats són molt mansos.

4. Els ratpenats s'ón els únics mamífers que poden realment volar.
Els únics mamífers que poden realment volar són els ratpenats.
-

[Segona part: Comenta els poemes següents, fent notar les semblances i diferències que hi hagi en els seus plantejaments:

LA RATA-PINYADA

Joaquim Ruyra (Girona, 1859-Barcelona, 1939), *La cobla*, 1931

Com parracs de paraigua puntejats i amb branilles,
ses ales estrambòtiques voleien per l'espai,
amb unes giragonses que semblen ésser filles
d'un atzar que fluctua sens norma prendre mai.

Dels altres fills de l'aire no t'el llinatge gai,
ans, pel seu, s'aproxima més als llops i a les guilles,
i amb tot no ésser objecte de terror ni d'esglai,
la miren amb basarda les nimes senzilles.

Els murrís la penaren amb maligna fal·lera
i, si l'havien, l'occien amb una mort cruel.
Jo en canvi, me la miro com serventa fidel,

de la qual sols s'obira la mànega negra i feineria
que va i ve i dona voltes, gèl i escarrassera,
neteja que neteja la lluernia del cel.

EL RAT-PENAT

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *Bestiari*

Rat-penat, gires i voltes
ambaixador de la nit
és senyal perquè tot calli
i tothom vagi a dormir.
La nit arriba, estelada;
l'encisen, tot fent cam ,
sospirs de boca amorosa,
serenata amb violins.
Passen lladres sense fressa;
algun vell es sent morir;
i a vegades, en la fosca,
un de gran menja un petit.
Rat-penat, b'és prou sabies,
tanmateix, que farà així.

RATA-PINYADA

Pere Quart, pseudònim de Joan Oliver i Sallarès (Sabadell, 1899-Barcelona, 1986), *Bestiari*

Esparracada,
negra i nocturna
rata-pinyada.

Errant espurna
tost apagada
d'un braserar

on manta bruixa
rosteix la cuixa
d'un ermit .

[Vegeu les entrades: “Ratpenat” d’aquest manual; “Sil·logismes” de *Recerca filosòfica*; “Sil·logisme” de *Recerca tècnica*.]

IDEA 4: DEFINICIÓ

Algunes paraules es poden definir de la manera següent:

1. Esbrinant la *classe* a què pertany la cosa en qüestió .
2. Esbrinant de quina manera la cosa difereix d’altres membres de la classe.

Per exemple, si se’ns demana que definim “planador”, podem dir, en primer lloc, que els planadors pertanyen a la classe dels avions. Llavors far em notar que els planadors difereixen d’altres avions pel fet de no tenir motor. Així, els planadors es poden definir com a “avions sense motor”.

O imaginem que hem de definir “cadres”. Sabem que les cadres pertanyen a la classe dels mobles. Però les cadres són diferents d’altres mobles pel fet que les cadres serveixen per seure. Així, podríem dir que les cadres són “mobles usats per seure”. [És clar que, si volguéssim precisar una mica més la diferència entre les cadres, els tamborets, les butaques o els sofàs, per exemple, també hauríem de tenir en compte la mida o la capacitat de les cadres, i si tenen, o no, braços, respallers, etc.]

4.3.4 EXERCICI: Definició (p. 34,10-11)

I. Troba la classe a què pertanyen les coses següents:

CLASSE

1. patates
2. pollastres
3. serps de cascavell
4. llagostes
5. truites de riu

II. Omple els espais de manera que es vegi en què es diferencien les coses esmentades d’altres coses de la seva classe.

1. Les gemmes són pedres
2. Les orelles són òrgans que
3. Les persones són criatures que
4. Els acudits són històries
5. Els gelats són unes postres, fetes amb

III. Defineix les coses següents:

1. Raspall de dents
2. Xancle
3. Esqu
4. Oce

[Vegeu les entrades: “Definició” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tècnica*; “Classificar” d’aquest manual; “Classe, concepte de” de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 5: ECOS

Tal com la llum es pot reflectir en una superfície, el so també es pot reflectir en una superfície. Quan l'ona sonora xoca amb un obstacle, una part queda absorbida i una altra part es reflectida. El fenomen de reflexió del so s'anomena *eco*. Quan el so es reflecteix repetidament en diferents obstacles, l'efecte s'anomena *reverberació*.

4.3.5 PLA DE DISCUSSIÓ: Raonar sobre els ecos i altres fenòmens de reflexió (p. 34, 14)

1. Quan encens una candela sobre un paper de plata, ¿es reflecteix la llum?
2. ¿Es reflecteix la mateixa llum si encens aquella candela sobre una pissarra?
3. ¿Saps per què les dues coses reflecteixen diferents quantitats de llum?
4. ¿T'has adonat mai que, si fas un soroll en una habitació gran i buida, l'habitació fa un so de balmada?
5. ¿És possible que el so es reflecteixi en les parets de l'habitació?
6. Si fossis en una cova i fessis un soroll, ¿rebotaria el so contra les parets de la cova?
7. ¿Hi hauria llavors només un eco a la cova, o n'hi hauria molts?
8. Quan una persona cega va donant copets amb un bastó, ¿per què ho fa?
9. ¿Pot un ratpenat aprendre alguna cosa dels seus propis xiscles nocturns?
10. ¿Treballa el radar amb la reflexió del so? Com?

[Vegeu les entrades “Eco” i “Ratpenat” d'aquest manual.]

IDEA 6: “¿JO TAMBÉ SÓC UN RATPENAT!” (p. 34, 17)

L'experiència de la Gus probablement està tan lligada a anar a les palpentes, a resseguir amb els dits, a tocar, a sentir, a mirar d'esbrinar la forma del món que l'envolta, que és comprensible que es pugui arribar a identificar amb un ratpenat. Com ja sabem, els ratpenats usen una tècnica com la del radar per descobrir els contorns d'all que els envolta: emeten sorolls estridents que xoquen en les superfícies properes i, a partir dels ecos produïts, són capaços de saber on són les coses.

Així, una part de la identificació de la Gus amb el ratpenat és que cap dels dos no es pot refiar de la vista. Una altra raó per a la identificació podria ser que la Gus tendeix a identificar-se amb tots els animals. Es torna Rita. Es torna ratpenat. La Gus és una criatura amb una incapacitat física i es troba en una situació molt desfavorable en el món. Si hi ha alguna cosa amb què ella es pugui identificar, ha de ser una cosa que sigui estranya i més aviat desvalguda. Com un ratpenat.

[Vegeu el que ja s'ha dit dels ratpenats a la idea 3 d'aquest mateix episodi, o el que es dirà també més avall dels talps, a l'exercici 6.3.15.]

La novel·la *Lisa* conté una frase ben paral·lela a la que fa de tot a aquesta idea. És quan la Lisa, veient el tracte cruel del Sr. Juanola al seu gos, exclama: “¿Jo també sóc un gos!” (*Lisa*, 6,19). En aquest cas, la Lisa s'identifica amb una víctima i, per tant, la seva reacció és diferent de la manifestada per la Gus. El comentari a l'expressió de la Lisa es troba en el manual *Recerca crítica*, capítol 1, episodi 1, idea 4, p. 54.]

4.3.6 PLA DE DISCUSSIÓ: Identificar-se amb animals (p. 34, 15-19)

1. ¿És cert que algunes persones estimen els gossos però no suporten els gats, mentre que altres estimen els gats però no suporten els gossos?
2. ¿Et sembla que les persones que estimen els gossos, i que se senten a gust amb ells, troben que tenen moltes coses en comú amb els gossos?
3. ¿Et sembla que les persones que estimen els gats, i que se senten a gust amb ells, troben que, potser, en el fons, elles mateixes són gats?
4. ¿Pots tenir les sensacions que té un gat, encara que no tinguis l'aparença de gat?
5. Si et sents com un gat, ¿significa això que de vegades tens ganes de roncar, de vegades tens ganes de miolar i de vegades tens ganes d'esgarrapar?

6. Si et sents com un esquirol, ¿significa això que de vegades tens ganes de pujar i baixar dels arbres, i d'acabar menjar?
7. Si et sents com un ratpenat, ¿significa això que et sembla que voles cec la major part del temps i que sempre estàs emetent senyals per esbrinar on ets?
8. Si ets sents com una lliga, ¿significa això que de vegades et sembla com si volessis realment molt alt, i que pots mirar avall i veure-ho tot?
9. ¿És possible que cada animal sigui especial en cert sentit i que, quan tenim la sensació que també actuem d'aquella manera, ens sentim com aquell animal?
10. ¿Et sembla que cada animal és una cosa especial, però que els humans poden ser capaços de sentir-se com qualsevol d'ells o, fins i tot, com tots ells?

[Un llibre clàssic per a la relació entre els humans i els animals és el d'Anselm Turmeda, *Disputa de l'ase*, Barcino, Barcelona, 1928, reimpressió 1993, en què vol demostrar la superioritat dels animals. Vegeu també, entre altres, els exercicis 6.1.4 i 8.1.12 d'aquest manual.]

[Vegeu les entrades: “Humans/Animals” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Posar-se al lloc d'un altre” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 7: LA GUS I EL PARDAL

Els cecs es poden dividir en quatre grups diferents: n'hi ha que no han tingut mai vista i que no en tindran mai; n'hi ha que no han tingut mai vista però que s'hi veuran algun dia; n'hi ha que havien tingut vista però que no s'hi veuran mai més; i, finalment, n'hi ha que s'hi han vist alguna vegada i que s'hi tornaran a veure algun dia.

Potser la Gus veu en el pardal una mena d'analogia amb l'última de les categories anteriors: el pardal havia volat abans, ara està inconscient, però aviat tornarà a volar. La gent de l'últim grup s'hi veia abans, ara és cega, però algun dia s'hi tornarà a veure. El que diu la Gus sembla suggerir que ella no se sent com una part d'aquest grup concret de cecs, tal com tampoc no s'identifica amb aquest pardal concret, tot i que estima molt els pardals en general.

Si seguïssim aquesta interpretació, podríem concloure que la Gus no hi ha vist mai, o que no espera veure-hi mai, o totes dues coses. Un petit element de prova per recolzar aquesta interpretació seria que es troba emocionalment tan afectada pel pardal, que s'amaga darrera el sofà i plora. Un altre recolzament vindria de l'observació casual d'en Kio sobre l'esperança, en el sentit que això és el que va disparar l'explosió emocional de la Gus, i l'esperança podria ser, en aquest cas, l'esperança de la Gus de ser capaç de veure-hi algun dia, una esperança que potser la Gus massa orgullosa per admetre.

Com que l'incident del pardal és com una taca de tinta en la qual tothom hi veu alguna cosa diferent, pot molt ben ser que els teus alumnes aportin interpretacions molt diferents a la donada abans, i algunes d'elles poden ser més plausibles que aquella. Un exemple extrem podria ser dir que el pardal simbolitza la relació entre l'abans de la vida, la vida, i el després de la vida, de manera que allò que nosaltres anomenem “vida” seria només com un coma momentani o un estat d'inconsciència.

4.3.7 EXERCICI: ¿Què és com el pardal? (p. 35, 8-12)

Primera part:

El pardal havia volat abans, ara no pot volar, però tornarà a volar. ¿En què podem pensar que segueixi el mateix patró d'haver fet una cosa abans, d'haver-la deixat de fer, i de tornar-la a fer després? Considera els casos següents i digues si et sembla que són com el pardal (CP) o no (NCP).

	CP	NCP	?
1. Teresa: “El meu cos va treballar durant molts anys. Ara mateix no t'heina, però estic segura que en tornarà a trobar.”			
2. Diana: “Vaig tenir una infantesa desgraciada. Però ara sóc feliç, i estic segura que ho continuaré essent.”			

3. Estefania: “M’agradava jugar a boles. Ara ja no hi jugo, i no crec que ho torni a fer mai més.”
4. Bru: “Abans de néixer vivia en un altre món, i algun dia hi tornaré.”
5. Emili: “De vegades, mentre jugo a algun joc, hi ha alguna interrupció i he de fer alguna altra cosa, però després sóc capaç de tornar-me a concentrar en el joc.”
6. David: “Tot el que ara sóc viu abans havia estat mort, i tot el que ara sóc mort abans havia estat viu.”

[Segona part:

Comenta els poemes següents sobre el pardal.

TINC UN PARDAL, PARDALET...

L rica anònima anglesa, segles XIII-XV

Tinc un pardal, pardalet,
que em canta cada dia;
em desperta aviadet
perquè resi mes matines.

Tinc un pardal, pardalet,
grans la seva avior;
duu cresta de roig corall
i la cua de carbó.

Tinc un pardal, pardalet,
que ve de bona família;
duu cresta de roig corall
i la cua blau de l'Índia.

Les seves potes són blaves
ben petites i bufones;
els esperons argentats
fins ses arrels més pregones.

Els ulls tints de cristall
engalzats ambdèss per l'ambre;
i cada nit ell s'ajoca
del meu amor a la cambra.

EL PARDAL SOLITARI

Giacomo Leopardi (Recanati, 1798-Napols, 1837)

Dalt de la punta de la torre antiga,
tu, pardal solitari, a la quintana,
t'estàs cantant fins que no es mor el dia;
i l'harmonia erra per la vall.
Primavera a l'entorn
brilla per l'aire, i entre els camps exulta,
tant que mirar-la amoreix el cor.
Belen ramats, mugeixen bous i vaques;
altres ocells felissos, en estol,
pel cel sense entrebancs fan mil passades
tot festejant el temps que els és millor:

tu, consir s, a part, ho mires tot;
no cap company, cap vol,
que no et cal l'alegria, els goigs esquives;
cantes i aix traspases
de l'any i de la vida el temps en flor.

Ai de mi, com s'assembla
el teu costum al meu! Sola i riure,
de la primera edat dol a fam lia,
i tu, germ de juvenesa, amor,
sospir acerb dels dies ja madurs,
no cerco, i no s com; s m s, jo d'ells
gaireb en fujo lluny;
gaireb un monjo, estrany
al meu pa s natal,
passo del viure meu la primavera.]

[Vegeu l'entrada "Pardal" d'aquest manual.]

IDEA 8: ESPERAR

L'observaci d'en Kio, quan diu que es pensava que no hi havia esperan a per al pardal desorientat, mostra que no ent n gaire l'intens comprom s personal que la Gus t amb els animals. Per ell s m s f cil de considerar simplement que els animals estan perduts, com li passa en aquest cas, en qu el pardal nom s est desorientat. Per en Kio es tracta d'un cas desesperat, i potser aquesta sigui una de les raons del plor de la Gus. Potser en Kio pensa que la Gus tamb s un cas desesperat, i potser s per aix que ella no es vol identificar amb aquest pardal concret.

Abans hem vist que la Gus valora l'opini d'en Kio. Que ell pens s que no hi ha esperan a per a ella, seria un cop aclaparador. La Gus no parla mai de la possibilitat que hi pugui veure algun dia. La seva reacci , per , a la noci d'esperan a suggereix que esperar s quelcom que ella tracta amb molta cautela, quelcom que potser fa sovint secretament, i que es pren molt seriosament.

En discutir sobre l'esperan a amb els alumnes, et pots trobar que ells reconeixin la import ncia que juga en les seves vides i l'impacte significatiu que pot tenir sobre les seves conductes. És probable que els nens sense esperan a es comportin molt diferentment d'aquells que en tenen.

Esperar no s un acte mental que podem realitzar amb habilitat o d'alguna altra manera. M s aviat s un estat mental que s m s semblant a una actitud i que pot, doncs, ser cultivat o modificat nom s gr cies a les experi ncies que tenim. És una actitud de confian a positiva sobre all que el futur ens dur . Hi ha persones plenes d'esperan a encara que les seves esperances siguin defraudades pel m n real. Sigui com sigui, quan els nens han de participar en activitats que puguin contribuir a la producci d'un futur millor, cal que aquest futur els resulti atractiu.

4.3.8 EXERCICI: Esperar (p. 35, 15)

Difer ncia entre

1. Esperar i desitjar
2. Esperar i predir
3. Esperar i saber
4. Esperar i imaginar
5. Esperar i confiar

[Vegeu les entrades: "Esperar" d'aquest manual; "Confiar" d'aquest manual i de *Buscant el sentir*; "Confian a" de *Recerca filos fica*.]

4.3.9 PLA DE DISCUSSIÓ: Esperar (p. 35, 15)

Discuteix els dilegms següents, i digues amb qui estàs d'acord, i per què.

1. Ernest: “No pots esperar una cosa en què no creus.”
Bàrbara: “No crec en el Pare Noël, però continuo esperant que el trobaré algun dia.”
2. Tomàs: “Quan una cosa fa molt temps que no passa, hauries de deixar d'esperar que passi.”
Glòria: “Discrepo. Si deixàs d'esperar de ser feliç, deixaria de fer qualsevol cosa que em pogués fer feliç.”
3. Artur: “Sempre hi ha esperança per a aquells que no saben pensar per si mateixos.”
Diana: “Encara hi ha molta esperança per a aquells que saben pensar per si mateixos.”

[Vegeu les entrades: “Esperar” d'aquest manual; “Confiar” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Confiança” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 9: GRANOTES

Les granotes poden viure a terra i a l'aigua, i s'anomenen “amfibis”. Normalment, la seva pell és llisa i de color uniforme variable (verdosa, terrosa, negrenca, bruna) o bé amb taques. Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*, “el mascle té dos sacs vocals que produeixen el rauc característic. Habita a les aigües quietes (estanys, basses, pous, etc) i també als torrents i rierols amb abundant vegetació. La reproducció té lloc durant la primavera, quan cada femella pon de cinc mil a deu mil ous envoltats d'una massa gelatinosa, que durant quatre mesos fan la metamorfosi i passen a capgrups i a adults. A l'hivern es colguen en el fang i resten en letargia.” Hi ha moltes espècies de granotes; algunes, com la granota verda, la granota comuna i la granota vermella, són comunes als Països Catalans. (Hi ha una curiosa obra satírica del comedià grec Aristòfanes titulada *Les granotes*.)

4.3.10 EXERCICI: Raonar sobre les granotes (p. 35, 26)

Fer inferències.

1. Les criatures que tant poden viure a terra com a l'aigua són “amfibis”.
Les granotes tant poden viure a terra com a l'aigua.
¿Són “amfibis” les granotes?
2. Si és cert que les granotes prefereixen viure en aigües fresques, ¿podem concloure que, a les granotes, no els importa de viure en oceans?
3. Si és cert que, a les granotes, els agrada de viure en llocs amb abundant vegetació, ¿podem concloure que no se'n troben mai en ple camp?
4. Si és cert que gairebé totes les granotes són verdoses o de color marró, ¿podem concloure que hi ha granotes que no són ni verdoses ni de color marró?
5. El fet que els ous hivernin en coves i les granotes en el fang sota l'aigua, ¿és la diferència més important entre els ous i les granotes?
6. Totes les granotes ponen ous.
Cap mamífer no pon ous.
¿Se'n conclou que cap granota no és mamífer?
7. Si la granota verda, la comuna i la vermella són granotes comunes als Països Catalans, ¿podem concloure que són les úniques granotes existents als Països Catalans?
8. Tots els necs són palmipedes.
Totes les granotes són palmipedes.
¿Se'n conclou que totes les granotes són necs?

[Vegeu les entrades: “Granota” i “Inferir” d'aquest manual; “Sil·logismes” de *Recerca filosòfica*; “Sil·logisme” de *Recerca filosòfica*.]

4.3.11 EXERCICI: Pensar sobre les granotes en poesia (p. 35, 26)

¡Les granotes s' n tan cridaneres! Es passen la vida raucant prou fort com perqu' ho senti tothom. ¿Us heu fixat mai en com algunes criatures s' n molt reservades, sempre molt contingudes, sense ensenyar-se, mentre que n'hi ha d'altres que fan tot el que poden per cridar l'atenci' ? ¿És cert que amb les persones passa el mateix, que algunes s' n molt reservades i que altres s' n molt extravertides i p' bliques?

Heus aqu' un parell de poemes sobre les granotes:

LA GRANOTA

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *Bestiari*

—S' c la granota, la granota;
miro en les aigües el cel blau;
tinc una pell molt delicada
i els dits del peu entrelligats.

En l'aigua salto i en la terra,
i amb igual joia vaig nedant!
menjo peixets si l'aigua em volta,
o cucs, si a terra vaig d'un salt.

Verd, groc i negre s' n tothora
els meus colors; quin goig no fan!
Jo, fins al terme de mos dies
us cantar' de l'aigua estant.

I m' envaneix una pensada;
quan hagi fet el darrer salt,
les meves potes del darrera
un refinat les menjar' .

GRANOTES

Pere Quart, pseud' nim de Joan Oliver i Sallar' s (Sabadell, 1899-Barcelona, 1986), *Bestiari*

Nedar de granotes
al meu bassiol
promou les riotes
d'infants en redol.

Fent-los babarotes
l'un diu: —Quin bunyol!
Com mouen les potes?
No saben el *crawl*!

1. ¿Qu' vol dir l' ltima estrofa del poema de Carner? ¿I per qu' les “potes del darrera”?
2. ¿Qu' s “fer babarotes”? ¿I qu' s “el *crawl*” de qu' parla Pere Quart?
3. ¿Qu' preferiries: ser alg', ser un qualsevol o ser un ning' ?
4. ¿T'estimaries m' s ser conegut o passar desapercbut?
5. ¿Qu' t'estimaries m' s: que t'elogi' s una sola persona a qui tu respectes o que t'elogiessin moltes persones que et s' n indiferents?
6. ¿Tens autoestima? ¿Et sembla que s' bo tenir-ne? ¿Per qu' ?

[Vegeu l'entrada “Granota” d'aquest manual.]

IDEA 10: ¿POT LA MATEIXA COSA TENIR DOS NOMS DIFERENTS?

Hi ha una colla de sentits diferents en què una mateixa cosa pot tenir dos noms diferents: per exemple, si considerem persones, veiem que una mateixa persona pot tenir un nom propi i un cognom. I una persona pot tenir, en moments diferents, diferents cognoms, com quan una dona casada tria d'usar el cognom del seu marit. També hi ha gent que es troba molt a gust amb l'ús de motius o sobrenoms.

En els casos de llocs o de coses, no és pas ben estrany que trobem dos noms diferents per al mateix objecte. Per exemple, una cosa tant pot ser denominada amb un terme precís com amb un terme més general. Així, podem parlar “d'un Ford” o “d'un cotxe”, i ens podem referir al que hi ha damunt la taula com a carn i vianda o bé com a menjar. Les coses, com les persones, també poden tenir sobrenoms: així, Barcelona pot ser designada com “el cap i casal”, Manresa com “el cor de Catalunya”, Girona com “la ciutat dels quatre rius”, París com “la ciutat llum” o Venècia com “la ciutat dels canals”.

Hi ha un altre sentit en què la mateixa cosa pot tenir dos noms diferents: quan dues paraules diferents es refereixen al mateix objecte. Així passa, òbviament, quan s'usen dos llenguatges diferents. Per exemple, tant la paraula anglesa “table” com la paraula alemanya “Tisch” indiquen el mateix objecte. També hi ha casos, però, d'així, en un mateix llenguatge, quan dues paraules diferents es refereixen òbviament al mateix objecte. Tanmateix, és cert que hi ha discussions freqüents sobre aquesta qüestió. ¿Es refereixen “sofa” i “canapè” als mateixos objectes? ¿I “divan”, “otomana” i “llit turc”? ¿I “ajuntament”, “municipi” i “alcaldia”? ¿Què es pot dir de “residència”, “morada” i “habitable”? ¿I de “rierany”, “rierol” i “rier”? La discussió pot donar pas a diferències subtils que a primera vista no eren perceptibles. Per tant, els exercicis sobre punts com aquests poden ser molt útils per sensibilitzar els nens sobre les gradacions dels sentits i els matisos dels significats.

4.3.12 EXERCICI: ¿Pot la mateixa cosa tenir dos noms diferents? (p. 36, 1-3)

Considera els parells de noms següents. ¿Es refereixen a la mateixa cosa (MC) o a coses diferents (CD)?

	MC	CD	?
1. dofins i marsuïns			
2. globus i aerostats			
3. helicòpters i aeroplans			
4. gent i éssers humans			
5. caixes i cartrons			
6. lloc i espai			
7. fills i descendència			
8. adults i grans			
9. tardor i rerevera			
10. curar i guarir			
11. llagostes i cigales			

[Vegeu les entrades: “Noms” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Paraules i coses” de *Buscant el sentit*; “Sinònims” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Homònims” d'aquest manual.]

IDEA 11: ESTRUÇOS

Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*, l'estruc, que ateny uns 2 m d'alçada, “és considerat com l'ocell vivent més gros. Té el coll llarg i cobert de plomes filiformes. El seu cap és pelat i petit, amb ulls grossos i un bec ample i aixafat de forma triangular. Les ales i el tronc, que són molt voluminosos, són recoberts de plomes d'un color grisenc en les femelles i negre en els mascles. Les ales són de dimensions reduïdes i els serveixen per aguantar l'equilibri quan corren. Tenen les potes molt llargues, acabades en dos dits, l'intern dels quals són més desenvolupat i acaba en una ungla. Habiten en grups a les sabanes i deserts de l'Àfrica i del sud-oest d'Àsia, i es nodreixen principalment d'herbes, petits vertebrats i insectes. Fan la posta en els sol i la coven tots dos, mascle i femella. Han estat objecte d'una caça abusiva a causa de les seves plomes, que són molt apreciades com a ornament.”

4.3.13 *EXERCICI*: Raonar sobre els estrusos (p. 36, 7-12)

1. Simetria i transitivitat:

Els estrusos són més grossos que les lligues i les lligues són més grosses que els pardals. ¿Se'n segueix, d'això, que

- a. els pardals són més petits que els estrusos?
- b. els pardals són més petits que les lligues?
- c. que les lligues són més grosses que els estrusos?
- d. que les lligues són més grosses que els canaris?

2. Sil·logisme categòric:

Tots els estrusos són coses que no poden volar. Totes les coses que no poden volar viuen a terra o a l'aigua. ¿Se'n segueix, d'això, que

- a. els estrusos viuen a l'aigua?
- b. els elefants viuen a l'aigua?
- c. els estrusos viuen a terra o a l'aigua?

3. Alternatives:

Si els estrusos viuen a terra o a l'aigua, ¿podem concloure que passen estones a terra i estones a l'aigua?

4. Condicionals contrafàctics:

Si fos veritat que els estrusos poguessin volar, i si fos veritat que tu fossis un estrus, ¿podries volar tu?

[Vegeu l'entrada "Estrus" d'aquest manual.]

CAPÍTOL 5

EPISODI 1

IDEA 1: DESITJAR

Al llarg de la vida i, per tant, també quan s'és petit, hi ha moltes ocasions en què els desigs ("tenir [o no tenir] un desig") juguen un paper important. Tothom diu a qui s'ha punt de bufar les espelmes del pastís d'aniversari que, en el moment de bufar, ha de tenir un desig. S'expressen desigs en moltes altres ocasions (per exemple, quan passa una estrella fugida, quan es vessa xampany a taula o quan es llança una moneda a un pou o a una font). S'anomena fins i tot "desig" la taca a la pell que s'atribueix a un desig, no satisfet, de la mare durant l'embaràs. També hi ha desigs que es presenten com a nocius: així, un dels deu manaments de la moral jueu-cristiana mana de "no desitjar la muller dels altres".

Els nens tenen una relació estreta amb els desigs i n'expressen molt sovint. Tanmateix, no és pas ben clar que volguessin tantes coses i tan sovint com ho fan si la societat en què viuen no fomentés els desigs.

Podem interpretar els desigs com la font dels fins o objectius que ens proposem nosaltres mateixos. Els desigs són fins que sovint estan separats dels mitjans. És que, quan desitgem alguna cosa, no sempre som capaços d'especificar quins mitjans far em servir —o quins passos donar em— per obtenir allò que desitgem. En aquest sentit, els desigs són propers als somnis o a les fantasies.

5.1.1 EXERCICI: Desitjar (p. 37, 6)

Primera part:

Que cadascú expressi un desig a base de completar una de les oracions següents:

1. Desitjaria cavalcar a l'esquena d'un/a
2. Desitjaria tenir un/a com a animal domèstic.
3. Desitjaria poder visitar
4. Desitjaria passar les vacances a
5. Desitjaria saber tocar
6. Desitjaria poder llegir el llibre titulat
7. Desitjaria poder veure la pel·lícula titulada
8. Per dinar, algun dia desitjaria menjar
9. Desitjaria, d'aquí a anys, tenir l'edat que tinc ara.
10. Desitjaria viure anys.
11. Desitjaria poder pintar
12. Desitjaria que la nostra escola fos
13. Desitjaria que la nostra ciutat fos
14. Desitjaria que el nostre país fos
15. Desitjaria que Europa fos
16. Desitjaria que el món fos

Segona part:

Ara, feu una altra roda d'intervencions, i que cadascú raoni el desig que ha expressat.

[Vegeu les entrades: "Desigs" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; "Voler/poder" d'aquest manual; "Voler" de *Buscant el sentit*.]

IDEA 2: ADMIRAR-SE D'UNA COSA I ADMIRAR UNA COSA

Hi ha una colla de paraules (qu, quin/a, on, per què, quan, com) que ens ajuden a plantejar interrogants i que ens fan participar, doncs, en actes mentals d'interrogació. Per exemple, ens podem preguntar *on* hem deixat les claus, o *per què* s'ha oberta la porta de casa, o *quan* se'ns reconeixeran adequadament els nostres mèrits docents. En ca-

dascun d'aquests casos ens *admirem de coses* molt concretes. El mateix passaria, és clar, si ens preguntéssim *com* és que s'ha escapat el gat, o *qu* ha passat amb la pomera del jardí que no fa pomes, o *quina* planta se'n faria més ufana. Amb un xic d'atreviment podem generalitzar i dir que *admirar-se d'alguna cosa* inclou totes les preguntes concretes que ens puguem fer amb aquestes formes interrogatives.

Tanmateix, hi ha un tipus diferent d'admiració, que no consisteix a admirar-se o sorprendre's d'una cosa, sinó que consisteix a *admirar una cosa*. Quan ens admirem que una cosa sigui tal com és, no estem pas tractant d'explicar-la o de predir l'efecte que tindrà en el món, sinó que l'estem simplement apreciant i valorant per allò que ella mateixa és, i, en cert sentit, ens estem meravellant pel fet mateix que existeixi. Un nen amb orientació científica potser es preguntarà què causa l'arc de sant Martí quan en vegi un. Així és admirar-se *de* l'arc de sant Martí, *admirar-ne el perquè*. Un altre nen pot no sentir-se gens constret a mirar d'entendre els *orígens* de l'arc de sant Martí i potser quedarà satisfet advertint senzillament que, a més de ser un esdeveniment esplèndid, és també una cosa ben estranya i sorprenent.

Una vegada Leonardo da Vinci va dir que, a la naturalesa, li agrada d'amagar-se. L'observació és perspicax perquè reconeix que hi ha un sentit en què el món se'n revela, i un altre sentit en què se'n amaga d'una manera misteriosa i enigmàtica. El nen amb orientació filosòfica apreciarà els dos aspectes i admirarà tot el que es pot entendre, alhora que admirarà també tot allò que existeix i que sembla incompreensible.

Si hi hagués algun objectiu en aquest curs que s'hagués de subratllar seria aquest: el de fer créixer l'interès dels alumnes precisament per la relació entre *admirar* i *entendre*. Un món sense admiració seria un lloc molt avorrit; per un món sense comprensió seria un lloc en què ens trobaríem completament indefensos. Si el curs t'arribarà a lligar totes dues coses (el sentit d'admiració i la capacitat de comprensió), així com la capacitat de percebre la relació entre elles.

S'equivocaria, però, qui pensés que l'admiració que vol potenciar aquest curs té a veure només amb esdeveniments extraordinaris o exòtics o fantàstics. Ben al contrari. El nen és capaç d'admirar coses que els adults troben perfectament naturals. El llindar de la nostra admiració és molt alt i no el franquem fins que ens trobem amb una nit estrellada o, més probablement encara, amb un quadre d'una nit estrellada. El nen manifesta admiració davant una pedra, un tros de vidre, una fulla o una porta oberta. A nosaltres, ens fascinen les paraules estranyes, forasteres; el nen es queda admirat davant una paraula com "sí". En aquest sentit, el nen ens pot ensenyar moltes coses, i un dels aspectes únics i singulars que presenta fer filosofia amb nens és que els adults poden aprendre tant dels nens com aquests ho poden fer dels adults.

L'avi no s'havia d'haver sorprès si en Kio posava quètxup a qualsevol cosa. Però ho va trobar sorprenent i desconcertant. La majoria de la gent no l'hi trobaria. No veuria res d'anormal en aquest comportament d'un nen. És precisament aquesta diferència en les actituds allò que fa possible que algunes persones es quedin "admirant el món", mentre que, pràcticament a tots els altres, el món els resulta perfectament natural. Hi ha unes poques persones que troben que el món té alguna cosa que defuig totalment qualsevol explicació. Simplement no poden concebre com és que existeixi. Aquestes poques persones han aconseguit de preservar una actitud d'admiració que probablement es troba en tots els nens, però que no és gens encoratjada després de la primera infància.

5.1.2 EXERCICI: Admirar una cosa (p. 37, 10)

Considera aquestes converses i digues, en cada cas, si estàs d'acord, o no, amb el segon interlocutor i per què. [En les oracions següents, "admirable" i "prodigiós" corresponen a l'anglès "wonderful", mentre que "meravellós" correspon a "marvellous".]

1. Ramon: "¡Mira, Neus, les cascades del Niàgara! ¿Oï que és admirable com cau tota aquesta aigua?"
Neus: "Encara seria més admirable si en lloc d'anar cap avall anés cap amunt."
2. Tina: "¿Oï que seria admirable que els anells de Saturn se'n anessin pel seu compte, volant per l'espai com si fossin plats voladors?"
Heliódor: "A mi, em semblen admirables tal com són."
3. Tomàs: "¿Oï que és meravellós que una anguila elàstica enrampi qualsevol cosa que la toqui?"
Gilbert: "Encara és més meravellós que no s'enrampi ella mateixa."
4. Lluís: "¿Oï que és admirable la paraula 'supercalifragilisticospiralidós'?"
Gerard: "No li veig res d'especial."
5. Germà: "¿Què pot dir un arbre que no t'ho pugui dir una persona?"
Dalila: "Bé, doncs, talla un arbre pel mig i et dirà la seva edat."

6. Gregori: “¿No és meravellós que la gasosa tingui tantes bombolles?”
Mariona: “I tant! ¿I no seria prodigiós observar com fiquen totes aquelles bombolles a cada ampolla?”

[Vegeu l'entrada “Admiraci” d'aquest manual.]

5.1.3 EXERCICI: Admirar una cosa (p. 37, 10)

1. Pensa en alguna cosa que sempre provoqui la teva admiració i la teva sorpresa.
2. Inventat una història en què expliques aquesta teva admiració.
3. Inventat la història de tal manera que, quan nosaltres l'escoltem, també comencem a experimentar admiració i sorpresa.

[Vegeu l'entrada “Admiraci” d'aquest manual.]

5.1.4 PLA DE DISCUSSIÓ: Admirar una cosa (p. 37, 10)

1. ¿Pots veure el que jo veig?
2. ¿Pots tastar el que jo tasto?
3. ¿Pots menjar el que jo menjo?
4. ¿Et pot agradar el que m'agrada, a mi?
5. ¿Pots recordar el que jo recordo?
6. ¿Pots creure el que jo crec?
7. ¿Pots pensar en el que jo penso?
8. ¿Pots pensar el que jo penso?
9. ¿Et pots admirar d'all de què altres s'admiren?
10. ¿Et pots admirar d'una cosa que no és admirable?
11. ¿Et pots *negar* a admirar-te d'una cosa que és admirable?

[Vegeu les entrades: “Admiraci” d'aquest manual; “Compartir” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

5.1.5 EXERCICI: Admirar-se d'una cosa (p. 37, 10)

Completa, si pots, les oracions següents:

1. Quan vaig caminant cap a l'escola, m'admiro de
2. Quan vaig en cotxe cap a l'escola, m'admiro de
3. Quan sóc a classe, m'admiro de
4. Quan sóc a casa, m'admiro de
5. Quan llegeixo un llibre, m'admiro de
6. Quan jugo amb un gos o amb un gat, m'admiro de
7. Quan jugo a alguna cosa, m'admiro de
8. Quan corro, m'admiro de
9. Quan respiro, m'admiro de
10. Quan menjo, m'admiro de
11. Quan em banyo, m'admiro de
12. Quan vaig en ascensor, m'admiro de
13. Quan veig una formiga, m'admiro de
14. Quan veig un bebè, m'admiro de
15. Quan miro la tele, m'admiro de

[Vegeu l'entrada “Admiraci” d'aquest manual.]

5.1.6 EXERCICI: ¿Pots explicar una història prodigiosa? (p. 37, 10)

En l'últim exercici hem vist de què t'admires en diferents llocs i moments. Ara ens pots dir una mica més. Ens pots explicar la teva història prodigiosa.

La teva història prodigiosa començarà així:

“L'altre dia, mentre jo estava ,
em vaig començar a admirar de ”

Continua la història i digues-nos de què t'admiraves. Si vols que la teva història tingui un *final sorprenent*, explica'ns a quin descobriment et va portar la teva admiració encuriosida.

[Vegeu les entrades: “Admiració” d'aquest manual; “Història, històries” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

5.1.7 EXERCICI: Admimir una cosa i admirar-se del com i del perquè (p. 37, 10)

Admirem alguna cosa quan estem sorpresos i esbalaïats davant una cosa que no sembla que tingui explicació. Per exemple, admirem la Via Làctia.

Ens admirem del *com* quan estem perplexos pel mètode (manera o procediment) a través del qual s'esdevé una cosa. Per exemple, ens admirem de com els ous es converteixen en pollets, o de com les serps naden.

Ens admirem del *perquè* quan busquem la causa o la raó per la qual passa una cosa. Així, quan ens admirem de per què es produeix una calamarsada, estem buscant la *causa* de la calamarsa, és a dir, les condicions que la produeixen i que ens ajuden a explicar-la. O quan ens admirem de per què hi ha escoles, estem buscant quina és la *raó* que ha tingut la gent per inventar-se les escoles i per continuar tenint-ne. [Quan la raó que ha tingut la gent per fer o per dir alguna cosa és de tipus psicològic, llavors diem que el que estem buscant és el *motiu* que ha mogut aquella gent a actuar o a parlar d'aquella manera. Podem dir, doncs, que hi ha dos tipus d'admiració: del perquè: el que respon a l'admiració amb una *causa* i el que hi respon amb una *raó*, si bé aquesta raó pot ser, més concretament, un *motiu*.]

¿De què et sembla que es tracta en els casos següents: d'admirar una cosa (AC), d'admirar-se del com (AdC), o d'admirar-se del perquè (AdP)?:

	AC	AdC	AdP	?
1. Llúcia: “Em continuo admirant del meu gat. Quan s'afora, vol entrar, i quan s'adins, vol sortir.”				
2. Joana: “M'admira el fet que els arbres tinguin fulles. Suposo que és perquè la gent pugui tenir ombra.”				
3. Terenci: “Sempre m'han admirat les erugues. ¿Com s'ho fan per convertir-se en papallones?”				
4. Eva: “El que m'admira és el fet que hi hagi tants llibres a la llibreria. ¿Hi ha algú que espera que ens els llegim tots?”				
5. Eduard: “No puc evitar-ho: m'admira que el forn de casa es vagi fent malbé tan a poc a poc.”				
6. Helena: “El que m'admira realment de mi mateixa és que sempre estigui perplexa.”				
7. Toni: “Els aliments són tan cars que m'admira que no ens estiguem tots morint de gana.”				

[Vegeu les entrades: “Admiració” d'aquest manual; “Causa” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Raons” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 3: ESTAR PERPLEX

Estar perplex pot consistir en un *estat* de perplexitat i llavors es tracta, s clar, d'un *estat mental*. Tamb es pot estar perplex perqu es troba enigm tica o misteriosa alguna cosa, i llavors es tracta d'un *acte mental*. Un problema de mates o uns mots encreuats poden fer trencar les banyes a alg i poden fer que aquesta persona se senti molt perplexa.

En Kio es pregunta si els adults estan perplexos a causa d'aquelles "coses que qualsevol nen troba perfectament naturals" (37, 11-12). Amb aquesta observaci estableix, de fet, una distincio entre "estar perplex" i "trobar natural". El que en Kio suggereix, o podria estar suggerint, s que, als infants, sovint els fan quedar perplexos coses que per als adults resulten naturals. Aquesta s una de les raons de la ruptura generacional, i s que hi ha certs aspectes en la conducta de cadascuna de les parts que resulten incomprensibles per a l'altra part. Sovint els adults no estan pas perplexos per coses quotidianes, com ara anar a treballar cada dia o anar comprar nom s un cop a la setmana. Als nens, per , aquestes conductes els poden apar ixer com a molt enigm tiques. Es podrien preguntar: "¿Per qu els adults no s'estimen m s quedar-se a casa i jugar?"

5.1.8 EXERCICI: Estar perplex (p. 37, 10-12)

Aqu nom s has de dir si els fets enunciats et fan quedar perplex (P) o no (NP):

	P	NP	?
1. El fet de vestir-te per anar a l'escola.			
2. El fet de desvestir-te per anar al llit.			
3. El fet que quan s de dia en una part del m n sigui de nit en una altra.			
4. El fet que puguis volar d'Anglaterra als Estats Units i que puguis arribar a la mateixa hora que has sortit.			
5. El fet que els astronautes normalment no pesin res, per molt que mengin.			
6. El fet que hi hagi muntanyes a sota el mar.			
7. El fet que algunes persones semblin apreciar-te m s que no pas altres.			
8. El fet que tinguis els ulls, les orelles, el nas i la boca en el cap i que no ho tinguis repartit per tot el cos.			
9. El fet que la majoria dels nens visquin a casa i vagin a l'escola en lloc de viure a l'escola i anar-se'n a casa.			
10. El fet que l'aigua sigui molla en lloc de seca.			
11. El fet que gent de pa sos diferents normalment parli llengües diferents.			
12. El fet que tothom neixi jove en lloc de gran.			

[Vegeu les entrades "Perplexitat" i "Natural" d'aquest manual i de *Recerca tica*.]

IDEA 4: TROBAR NATURALS LES COSES

El m n que trobem natural s un m n que no t sorpreses per a nosaltres. La qüestio s: ¿no hi ha sorpreses perqu el m n s un m n no sorprenent, o b perqu l'actitud que hem desenvolupat amaga o esborra qualsevol cosa que, d'alguna manera, pogu s sorprendre'ns o portar-nos a qüestionar-nos el que trobem natural?

La filosofia s un esfor conscient de posar sota el focus exactament aquells aspectes de l'experi ncia que l'altra gent tria de deixar inqüestionats. Considerem el cas de l'adult que pregunta al nen: "¿Quina hora s?", i del nen que respon: "¿Qu s l'hora?" L'adult demana al nen que doni la paraula "hora" per sabuda, per , al nen, s precisament aquesta paraula all que l'interessa. Els fil sofs sovint posen l'atenci en els conceptes o les expressions que nosaltres usem, normalment, de manera acr tica. S n precisament aquests conceptes els que el fil sof sotmet a un examen rigor s.

Un nen podria preguntar ara: “¿I per què ho fan, així, els fil·losofs? ¿Per què es dediquen a il·luminar allò que els altres troben natural?” Es podria respondre que, probablement, els fil·losofs tenen almenys dos motius: un desig de veritat i un desig de bellesa. Quan trobem natural el món, ja no el podem percebre tal com realment és, perquè, de fet, hem decidit d’amagar-nos-el a nosaltres mateixos. Així, doncs, donar una nova mirada al món és mirar de descobrir-ne la veritat.

Trobar natural el món és condemnar-lo a ser rutinari, avorrit, ordinari, quotidià i gens interessant. Un grup de persones que es nega a acceptar que el món els aparegui d’aquesta manera és el grup dels que anomenem “artistes”. En refusar de trobar natural el món, descobreixen que és capaç de mostrar aspectes permanentment nous i admirables. Un altre grup, el de les persones amb orientació filosòfica, que, com que han alimentat el seu sentit d’admiració pel món en què viuen, es neguen a permetre que sembli ranci, trist o absolutament uniforme.

5.1.9 EXERCICI: Trobar naturals les coses (p. 37, 12)

Allò que trobem natural de les coses és allò que ens en resulta més obvi o més ben conegut. Així, trobem natural que els cercles siguin rodons, que les lligues tinguin una vista molt aguda, que els vaixells surin, que els gossets lladrin, etc. I tera.

Primera part: Completa les oracions següents dient el que trobes natural.

Segona part: Repassa la llista d’oracions acabades i digues quines et sembla que *no s’haurien de trobar naturals* (NTN), perquè veus que podrien ser qüestionades.

NTN

1. Trobo natural que els quadrats tinguin
2. Trobo natural que l’aigua sigui
3. Trobo natural que les serps no puguin
4. Trobo natural que les roses siguin
5. Trobo natural que els ocells
6. Trobo natural que els adults siguin que els nens.
7. Trobo natural que treballar sigui que jugar.
8. Trobo natural que els oceans siguin que els mars.
9. Trobo natural que els llegums siguin que el tabac.
10. Trobo natural que quelcom sigui que no pas res.

[Vegeu l’entrada “Natural” d’aquest manual i de *Recerca crítica*.]

IDEA 5: SENYALS, INDICADORS, RÈTOLS, CARTELLS

Tendim a trobar naturals els rètols i indicadors. Gairebé ni se’n fa cas que hi ha parts del món en què no n’hi ha. Als Països Catalans, però també a molts altres llocs del món, hi ha rètols en els camions i en els cotxes, n’hi ha a la roba de la gent, n’hi ha a les botigues, on se’n diu què valen les coses i què podem fer o no podem fer, n’hi ha a les franges i a les escoles, a les estacions de tren i d’autobusos, a les carreteres i a les autopistes. Vivim en un món ple de cartells, rètols, senyals i indicadors.

Els cartells són els avisos normals, les peticions estàndard, les invitacions corrents, els avisos habituals amb què es troben els ciutadans a cada moment. Alguns cartells són útils, fins i tot necessaris: ens instrueixen i ens ajuden a fer el que volem fer. Hi ha cartells, però, que són innecessaris, superflus, i que omplen abusivament el carrer o el paisatge.

Demana a cada alumne que formuli per escrit cinc cartells diferents. Després, que tots s’intercanvin els cartells i que cadascú miri de descobrir quin era, o quin podria ser, el lloc de cada cartell que ha rebut. Així, els pots fer més conscients de com cada cartell és vist, de manera ben natural, com si correspongués a un cert context. També pots reflexionar amb els alumnes sobre com els indicadors i cartells poden ser mal interpretats.

5.1.10 EXERCICI: Senyals, indicadors, r tols, cartells (p. 37, 15)

Primera part: ¿Que et sembla que s'espera que *faci* aquell que vegi els cartells següents?

1. STOP
2. SORTIDA
3. HOSPITAL
4. FLECA
5. DESPATX
6. OBERT
7. SOCIS
8. PEPSI-COLA
9. HOMES
10. DONES
11. NO TOQUEU

¿Quins d'aquests cartells diuen qu *es pot* fer i quins, qu *s'ha* de fer?

[Segona part:

S n molt importants tamb els constants senyals i indicacions que rebem de r tols i cartells que no contenen paraules, sin que consten de dibuixos i/o de colors. Que els alumnes posin exemples d'aquesta mena de missatges, i que situ n els signes en contextos diferents, de manera que en puguin apreciar els significats tamb diferents. Heus-ne aqu alguns exemples: r tols o cartells amb tres forquilles, quatre estrelles (a la porta d'un edifici o a la solapa d'un militar), llum verda o vermella (en un carrer o en un estudi fotogr fic), un gos o una cigarreta enmig d'un cercle i amb una barra vermella que travessa el cercle en diagonal, un triangle (vermell en una carretera, o simplement en una esgl sia cat lica o usat per un grup de ma ons), un escut d'armes d'un llinatge, una fletxa, qual-sevol senyal de circulaci que no contingui lletres, etc tera.

Tercera part:

A m s dels missatges no-verbals que queden fixats en cartells, tamb hi ha una colla de missatges no-verbals que esgoten el seu significat en el moment de produir-se. S n tots els missatges dels gestos o dels s mbols i dels signes en acci . Evidentment, tamb poden tenir significats diversos, segons el context en qu es produeixen. Poden anar des d'un senyal de la creu (com a benedicci o com a condemna de creu i ratlla) i de tots els senyals abundants que es fan —amb intencions ben diverses— amb les mans, amb els dits, amb la llengua, fins i tot amb el nas o amb les celles, fins als senyals que es poden fer amb ajut de tota mena d'elements i d'objectes (foc, fum, aigua, m sica, arr s, ous, flors, fusells...) Que els alumnes en posin exemples pel seu compte, que els analitzin i que en vegin les possibilitats expressives i les limitacions.]

[Vegeu les entrades: "Senyals" d'aquest manual; "S mbols i senyals" de *Recerca filos fica*.]

IDEA 6: ESTAR CAPFICAT

Sabem que en Kio "havia quedat capficat pel cartell" (37, 17). Evidentment, vol dir que el cartell el va deixar tan perplex i intrigat que va haver de fer una pregunta al seu avi.

Aquest quedar capficat s un exemple de la "sensaci de perplexitat" que est sempre a l'inici d'una recerca. Un no es posa a investigar si no est capficat per alguna cosa, encara que al comen ament no pugui saber ben b qu s el que el capfica. Ens capfiquem quan, de sobte, ja no trobem natural alguna cosa que normalment trobem natural.

El tipus de cartell que en Kio va veure al restaurant no s gens inusual. La majoria de nosaltres, quan veiem un cartell com aquell, en registrem el missatge, i aqu s'acaba la hist ria. A en Kio, per , l'intriga qu fan els abrics i els barrets quan no estan "vigilats". Es pregunta quin s el significat del cartell.

Podries preguntar als alumnes que posin exemples de cartells que els cre n una perplexitat semblant o, almenys, algun tipus de perplexitat.

5.1.11 EXERCICI: Cartells que ens capfiquen (p. 37, 17)

Heus aquí una llista de cartells i indicadors. Digues si et fan quedar perplex o intrigat (SÍ) (NO), i per què :

	SÍ	NO	PER QUÈ
1. Compte amb el gos			
2. Carn de Girona			
3. Acabat de pintar			
4. Prohibit sortir			
5. Prohibit escriure en aquesta paret			
6. Cul-de-sac			
7. No passeu			
8. Reservat a adults			
9. Inundacions			
10. Riera perillosa			
11. Prohibit menjar			
12. No treieu el cap per la finestra			
13. Tancat per defunci			

[Vegeu les entrades: “Senyals” d’aquest manual; “Simbols i senyals” de *Recerca filosòfica*; “Perplexitat” i “Natural” d’aquest manual i de *Recerca crítica*.]

IDEA 7: ¿HI HA COSES QUE DESAPAREIXEN QUAN NO ES MIREN?

Un dels problemes principals de l’ètica consisteix a procurar que la gent es comporti tan bé quan no és observada com quan és observada.

Aquest problema no els resulta foraster, als nens. Els agrada de jugar a jocs com ara a fet a amagar, en què la persona que busca no pot dir què estan fent els altres perquè no els pot veure. També a classe alguns nens esperen que el mestre es giri d’esquena i no puguin veure el que volen fer.

Imaginem que aquesta situació s’ampliï al món de les persones al món de les coses. Imaginem-nos que no poguéssim refiar-nos que les coses són iguals quan *no* són observades que quan *en* són. ¿Què passa quan no mires les coses? ¿S’apaga el llum de la nevera quan tanques la porta? Els teus mitjons, ¿són del mateix color a les fosques?

Filosòficament, el problema rau en el fet que, quan ens volem imaginar com poden ser les coses quan no són observades, no arribem sinó a una imatge de com són quan són observades. No semblen capaçs ni tan sols d’imaginar-nos com poden ser les coses quan no són observades. És a dir, si ens volem imaginar com podria ser un arbre tot sol enmig del desert, estem obligats a imaginar-nos-el com un arbre observat, cosa que contradiu la nostra assumpció original segons la qual no hi havia ningú per mirar-se’l. [Vegeu el que es torna a dir sobre això, més avall, en el test número 1 de l’exercici 5.1.19.]

5.1.12 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Hi ha coses que desapareixen quan no es miren? (p.37, 20-22)

1. ¿Hi ha coses que desapareixen, tant si es miren com si no? ¿Què li passa a la neu en un dia calorós? ¿I què fa el sol mateix? ¿Pots esmentar altres casos?
2. ¿Hi ha coses que *no* desapareixen, tant si es miren com si no? ¿Què me’n dius de la *gravetat*? ¿I del teu propi cos? ¿Pots esmentar altres casos?
3. ¿Hi ha coses que desapareixen només si es miren bé? ¿Què me’n dius del *robar*?
4. ¿Hi ha coses que desapareixen només si no es miren? ¿Què me’n dius de les *joies*?
5. ¿Hi ha coses que només existeixen si es miren? ¿Què me’n dius dels programes de televisió?
6. ¿Hi ha coses que només existeixen si no es miren? ¿Què me’n dius de la teua *vida privada*?

[Vegeu les entrades: “Aparèixer” i “Desaparèixer” d’aquest manual; “Real, què és” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 8: PLANTES

Les plantes són organismes que —per distinció amb els regnes animal i mineral— pertanyen al regne vegetal. Les plantes poden ser grans i complexes, com els arbres, o petites i simples, com les algues. El concepte de planta és poc científic, perquè abasta grups taxonòmics poc afins.

Com que les plantes duen a terme el procés de fotosíntesi són una font absolutament bàsica d'aliment i d'oxigen per a la majoria dels animals.

La ciència que estudia les plantes és la *botànica*. L'estudi de la seva relació amb el medi ambient s'anomena *ecologia*. L'*horticultura* és el conjunt de tècniques i mètodes que s'usen en el conreu de verdures, llegums, fruita, etc., amb finalitats alimentàries.

5.1.13 EXERCICI: Raonar sobre les plantes (p. 37, 25)

Primera part: trobar assumpcions

¿Quines assumpcions es fan en els comentaris següents?

- En Jaume va dir: "Mare, aquesta planta és morta. Algú es deu haver oblidat de regar-la."
- En Roc va dir: "Ha quedat molt carbó sota la terra. ¡Així són moltes plantes mortes!"
- La Juanita va dir: "Ha quedat molt petroli sota la terra. ¡Així són moltes plantes mortes!"
- La Gina va dir: "Penso que si una cosa és viva i es mou, és un animal. Així, doncs, les plantes no són animals."
- L'Elvira va preguntar: "Aquesta planta és molt bonica. ¿Quina mena de flors fa?"
- En Biel va preguntar: "M'agradaria de saber més coses sobre plantes. Suposo que hauria d'estudiar zoologia, ¿no et sembla?"
- L'Eduard va dir: "Les plantes i les persones han de ser semblants, perquè les plantes necessiten oxigen."

Segona part: connexions causals

Examina la raó següent i mira si hi estàs d'acord:

La Isabel va dir: "Tinc la febre del fenc. M'he adonat que *sempre* que estic vora la vara d'or, esternudo. I *només* esternudo quan estic vora la vara d'or. Així ho prova, doncs: la vara d'or és la causa de la meua febre del fenc."

[Vegeu les entrades: "Assumpcions" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca títica*; "Causa" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; "Planta" d'aquest manual.]

IDEA 9: CAP RENY

Quan la Suki entra i veu tot l'escampall per terra, diu: "Ja porto l'escombra" (37, 27). No renya pas en Kio per haver fet caure la planta. Probablement suposa que ha estat un accident, i actua d'acord amb aquesta suposició.

Sovint els nens estan tan segurs de ser renyats per coses que són accidents clars, que reaccionen exageradament quan els passa una cosa d'aquestes i es posen a plorar de seguida. Ploren per por. I algunes criatures, a qui mai no s'ha renyat per un accident així, també ploren per un sentit de fracàs o de frustració, tot i saber que el que ha passat no és culpa de ningú.

Renyar algú és acusar aquella persona de responsabilitat per una cosa que ha anat malament. És clar que, per ser ben honestos, cada vegada hem de decidir si la persona que acusem és o no, de fet, mereixedora del nostre reny.

I és clar que, encara que en fos mereixedora —perquè sabem segur que la persona és responsable d'una cosa que ha anat malament—, encara ens podríem decidir a no renyar aquella persona. ¿Per què? Perquè les conseqüències de fer-ho podrien semblar menys beneficioses a tots els afectats que no pas les conseqüències de no fer-ho. Per exemple: en una festa d'aniversari t'assabentes que la Maria n'ha fet de tots colors perquè en Joan es fixa en ella, per alhora t'imagines que tothom estarà més tranquil i més content si, en lloc de renyar-la, la pots distreure i fer interessar en alguna altra cosa.

Renyar és, bàsicament, mirar endarrere. És una forma de pagament (de fer les paus), que és problemàtic que aconseguixi quelcom constructiu. Amb això no s'està pas negant, és clar, que si les coses van malament, hauríem de descobrir què ha passat per corregir-ho, de manera que puguem evitar que el mateix torni a passar.

5.1.14 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Quan renyem? (p. 37, 26)

1. Si descobreixes que la teva bici té una roda rebentada, ¿renyes la roda pel fet de perdre aire? (Si la renyes, ¿també la castigues?)
2. Si ets el guardià d'una barrera de la via i t'oblides d'enlairar-la, ¿t'han de renyar?
3. Si et renyen per guixar a la paret, ¿qu'han de fer:
a) escridassar b) castigar c) res d) totes dues coses?
4. ¿Renyaries algú per fer una cosa que no va poder evitar de fer? Per exemple, ¿renyaries a qui ha caigut després d'ensopegar sense voler? ¿El renyaries per ensopegar?
5. Si et pica una abella, ¿renyarem l'abella?
6. Si et talles amb un tros de vidre, ¿renyarem el vidre?
7. Si un estranger se t'acosta i et diu alguna cosa desagradable, ¿s'ha de renyar aquesta persona?

[Vegeu les entrades: “Renyar” d'aquest manual; “Reprimenda” de *Recerca crítica*.]

IDEA 10: LA PARAULA “SEMPRE”

La Suki diu: “¿No ho entenc! Sempre sóc aquí” (38, 1). ¿Quin problema té? En aquesta oració, la noció “sempre” implica, en primer lloc, que “cada vegada que vinc a buscar l'escombra, la trobo aquí”. La segona cosa implicada és que “entre una vegada i l'altra, l'escombra també sóc aquí”. I la tercera cosa implicada és que “com que sempre havia sigut aquí en el passat, també ara hauria de ser aquí”. Les dues últimes inferències són les discutibles. Per exemple, pot ser que els soldats sempre siguin presents quan es toca retreta, però això no significa que siguin *sempre* allí. Això desmunta la segona implicació. Pel que fa a la tercera inferència (que sempre ha sigut aquí en el passat i que ara hauria de ser aquí), el fet és que el món no està *obligat* a funcionar sempre de la mateixa manera. La regla del passat no s'aplica *necessàriament* al present, tot i que podria aplicar-s'hi.

Aquests són alguns dels problemes que presenta l'ús de la paraula “sempre”. Potser els teus alumnes no seran capaços d'entrar en totes aquestes coses, però el que és important és que vegin que, quan diem “sempre”, fem una afirmació que probablement és exagerada i que pressuposa l'existència de coses que no són percebudes o que encara no s'han esdevingut.

5.1.15 EXERCICI: La paraula “sempre” (p. 38, 1)

Digues si la paraula “sempre” resulta adequada (A) o no (NA) en les oracions següents:

	A	NA	?
1. El sol surt sempre.			
2. Allò que puja sempre baixa.			
3. Els nois sempre són més forts que les noies.			
4. Les flors sempre floreixen a la primavera.			
5. Els vaixells sempre van per aigua.			
6. Deu bitllets de cent sempre en valen un de mil.			
7. Mallorca sempre està a la Mediterrània.			
8. Les mares sempre preparen els plats familiars.			
9. Les sabates sempre són als peus.			
10. Sempre hi ha un futur.			

[Vegeu les entrades: “Sempre” d'aquest manual i de *Buscant el sentir*; “Mai” d'aquest manual.]

IDEA 11: LLOC

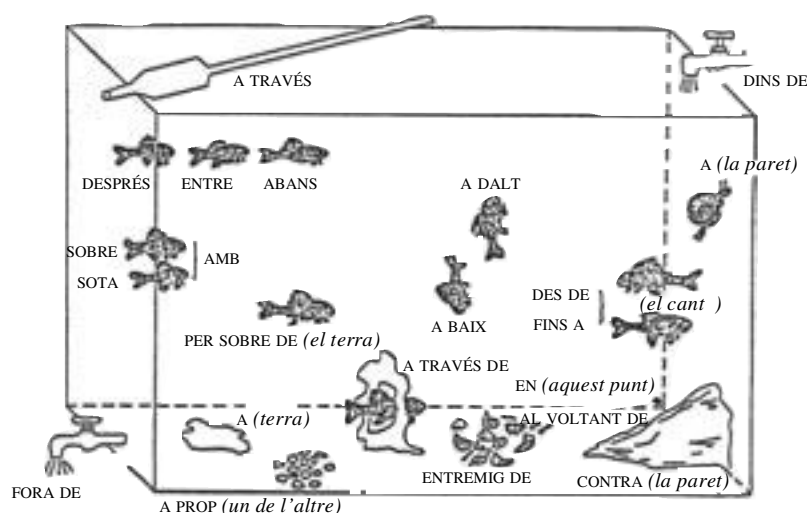
Es pot establir una distinció entre coses fixes i coses que es mouen. Les coses fixes estan en un lloc. Per exemple, les plantes generalment estan fixes, perquè estan arrelades a terra. Els animals, en canvi, es mouen. Hi ha cer-

tes plantes, com ara la Venus Flytrap, que són com animals perquè mengen aliments i els digereixen, però no es mouen.

En altres parts de la naturalesa, la noció de “ser al seu lloc” és molt important. Per exemple, nosaltres confiem que els planetes, encara que es moguin, no es desviaran de les seves trajectòries. Si ens sembla que un planeta “és fora de lloc”, investigar em de seguida per descobrir-ne la causa. I també ho farem amb les coses que ens envolten en el món quotidià: quan les anem a buscar, esperem que les trobarem exactament allà on les havíem deixat. Esperem que “siguin al seu lloc”. Però així no sempre passa així: algú remena els papers de la nostra taula o el vent ens els tira per terra. El problema de la Suki és que li agradaria que el món fos ordenat, de manera que es pogués confiar de trobar-lo tal com l’havia deixat. Però resulta que el món no és pas tan previsible com així.

En un altre sentit, el lloc és *situar o col·locar*. Situem les coses o les activitats en un espai, i després les associem amb els espais que ocupen. Hi ha el lloc on juguem, el lloc on mengem, el lloc on dormim, i sovint ens trobem incòmodes en llocs que ens resulten poc familiars.

5.1.16 EXERCICI: Lloc (p. 38, 4)

1. Que cada alumne triï una paraula i construeixi amb ella una oració a la pissarra. Per exemple: “El cargol està enfilat a la paret lateral de la peixera.”
2. En correspondència amb cada oració escrita a la pissarra, un altre alumne escriu la pregunta que aquella primera oració podria respondre. Per exemple: “¿On és el cargol?” és la pregunta que queda resposta amb l’oració “El cargol està enfilat a la paret lateral de la peixera.”

[Vegeu les entrades: “Lloc” d’aquest manual; “Espai” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 12: PENSAR

A la pàgina 38, 3-6 en Kio es planteja una colla de preguntes. En tot cas, es tracta de preguntes que se li han acudit, i immediatament ens informa que així és el que està pensant.

¿Consisteix en això, pensar: a plantejar-se una colla de preguntes? ¿O bfer-se preguntes és només una forma d’activitat mental, un acte mental, enmig de milers d’altres actes mentals d’aquests? ¿O b pensar és una col·lecció d’actes i d’estats mentals?

S’hi podria estar d’acord, però només fins que es reflexiona sobre aquests actes mateixos i se’ls examina amb detall, se’ls avalua, se’ls controla, se’ls compara i contrasta; llavors hom s’adona que, a més d’actes mentals com decidir, pretendre, jutjar, encara hi ha “actes metacognitius” que també són part del nostre propi procés de pensament. Quin és hi ha, a més dels actes mentals, dels actes metacognitius, dels estats mentals, no ho sabem segur, però sembla que, en cada forma de conducta que sigui distintivament humana, hi ha també present una certa dosi de pensament. Així significa que el panorama del pensament és tan ampli com totes les activitats humanes juntes.

5.1.17 PLA DE DISCUSSIÓ: Pensar (p. 38, 1-6)

1. Quan penses, ¿poses sempre els teus pensaments en paraules?
2. Quan penses amb paraules, ¿poses sempre els teus pensaments en preguntes?
3. Quan penses amb preguntes, ¿et dones sempre respostes a tu mateix?
4. ¿Penses alguna vegada en les respostes abans de pensar en les preguntes?
5. ¿Pots pensar sense moure els llavis?
6. ¿Pots pensar sense tancar els ulls?
7. ¿Pots pensar sense estar despert?
8. ¿Pots pensar mentre mires la tele?
9. ¿Et descobreixes alguna vegada a tu mateix pensant en el fet d'estar pensant?
10. ¿Desitges alguna vegada tenir coses més interessants per pensar?
11. ¿És divertit pensar quan tens bones coses per pensar?
12. ¿Què vol dir la gent quan diu coses com ara “En Joan ho va enllestir tot en un pensament” o “Hi has d'afegir un pensament de sal”? ¿Que potser és molt poca cosa un pensament? ¿O potser és molt difícil?

[Vegeu les entrades: “Pensar” d'aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Pensaments” de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Ment, actes mentals” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 13: ¿COM HO SABEM, QUE LES COSES EXISTEIXEN QUAN NO SÓN OBSERVADES?

Hi ha coses que no han estat mai observades, però que, tanmateix, creiem que existeixen. Per exemple, fins no fa gaires anys cap ésser humà havia vist l'altra cara de la lluna, però tots estíem plenament convençuts que existia aquesta altra cara i que la seva superfície probablement s'assemblava a la superfície de la cara visible de la lluna. Quan, finalment, els astronautes van anar a la lluna en un coet i van voltar per la lluna, van ser capaços d'observar la cara pràviament amagada, que, és clar, va resultar ser molt semblant a com s'esperava que fos.

El que tot això suggereix és que podem ben creure en l'existència d'objectes inobservats, a condició que puguem formar una hipòtesi de com seria l'objecte si pogués ser observat i de com podria ser comprovada la nostra hipòtesi, en principi.

Quan la Suki diu que és igual si perdem o no de vista una escombra, està dient, de fet, que no és probable que els objectes que estem acostumats a veure quedin en un lloc estiguin en un altre lloc durant el temps que no són observats. Amb això només pot voler dir dues coses: 1) si ens els pogués mirar quan no són observats, veuríem que no s'han mogut; i 2) en tot cas, quan ens els tornem a mirar, són exactament en el mateix lloc on eren abans, i això suggereix (però no demostra) que no s'han mogut.

5.1.18 EXERCICI: ¿Existeixen aquestes coses quan no són observades? (p. 38, 7-9)

	SÍ	NO	?
1. El sol			
2. La pluja			
3. La teva bicicleta			
4. El teu sopar			
5. El teu programa de la tele preferit			
6. Els arcs de sant Martí			
7. Les teves pors			
8. Els teus pensaments			
9. La teva classe			
10. La teva família			

[Vegeu les entrades: “Aparèixer” i “Desaparèixer” d'aquest manual; “Real, què és” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

5.1.19 EXERCICI: Coses inobservades (p. 38, 7-9)

Problema: ¿Et pots *imaginar* quin aspecte t'una cosa quan no s'observa?

Test n° 1: Imagina't un arbre plantat al mig del desert. ¿Quin aspecte t' l'arbre? ¿És una palmera? ¿És gaire alt? ¿Fa molta ombra?

Ara recorda que la teva tasca consisteix a imaginar-te una cosa que no s'observa. És clar que, per descriure l'arbre, o bé n'has d'observar realment un o bé l'has d'observar amb la imaginació, és a dir, t'has d'imaginar tu mateix mirant-lo. Per tant, llavors, ja has incomplert la condició inicial. Tornem-ho a provar.

[Recorda el que ja s'ha dit sobre això a la Idea 7 d'aquest mateix episodi i a l'exercici 5.1.12.]

Test n° 2: Pensa en el lavabo de casa teva. La porta s'està tancada. Hi ha un llum al lavabo i el llum s'encén. No hi ha ningú al lavabo. Hi ha un llibre en una lleixa. ¿Quin és el títol del llibre?

Bé, si saps dir el títol del llibre deu ser perquè el pots llegir. Però si el pots llegir, has de ser a l'interior del lavabo, perquè certament no el deus pas poder llegir a través d'una porta tancada. Tanmateix, abans hem dit que *no hi ha ningú al lavabo*. El resultat d'això és, doncs, una contradicció.

Conclusió: ¿Et pots imaginar una cosa sense imaginar-te tu mateix observant aquella cosa? Perquè sembla que, cada vegada que ho proves, acabes en una autocontradicció. ¿Tens cap altra idea?

[Vegeu les entrades: “Aparèixer” i “Desaparèixer” d'aquest manual; “Real, què és” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 14: ¿POT DESAPAREIXER EL MÓN?

A primera vista, aquesta pregunta sembla ben absurda. Donem per suposat no solament que el món existeix, sinó també que el món existeix *contínuament*. Tanmateix, podem apel·lar a la teoria quàntica per mostrar que la pregunta no és tan ridícula com sembla. Sembla que el món està fet de petites còrregues d'energia que parpellegen —com encenent-se i apagant-se— d'una manera que ens resulta completament imprevisible. Si això és així, ¿per què no podria ser que el món sencera parpellegi d'una manera semblant?

Bé, algú podria dir que, si fos així, nosaltres ja ho notaríem. Aquí, però, hem de reconèixer el fet que, quan anem al cinema, veiem una successió de fotografies quietes amb intervals entre elles i que, en canvi, no tenim cap consciència dels espais buits quan mirem el film. De fet, veiem una continuïtat.

Així, doncs, en principi, *podria* ser que el món anés parpellejant —com mostrant-se i amagant-se—, i així podria estar sincronitzat d'alguna manera amb les vegades que el món s'observa o no s'observa. Tot i que aquesta és una possibilitat realment extravagant, pot molt ben ser que interessi els teus alumnes.

5.1.20 EXERCICI: Acaba aquesta història (p. 38, 11)

Heus aquí el començament d'una història. ¿Saps escriure-li un final?

“Un dia, en Pau i la Laia i el seu gos Mos (li deien Mos perquè ho mossegava tot) s'estaven asseguts a terra, a la sala d'estar, mirant la tele. Miraven el *Club Super 3*. De cop, l'aparell va quedar sense imatge. En Pau i la Laia van pensar, de moment, que s'havia interromput l'emissió, i després que s'havia espatllat l'aparell.

Però llavors van sentir un clic, i l'aparell de televisió va desaparèixer. Immediatament després, l'habitació també va desaparèixer.

Quan l'habitació va desaparèixer, en Pau va pensar que podria veure la resta de la ciutat, però aquesta també s'havia esfumat. No hi havia pals de tel·lфон, ni voreres als carrers, ni oficina de correus, havia desaparegut tot.

La Laia va pensar “¡Tant, ara en Mos no podrà clavar mossegades enlloc!”

I tenia raó, perquè no quedava res, res a dalt, res a baix, res al voltant, res enlloc.

I llavors, en aquell precís moment, va passar la cosa més estranya del món: ...”

[Vegeu les entrades: “Aparixer” i “Desaparixer” d’aquest manual; “Real, quins” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*; “Història, històries” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 15: ¿QUINA DIFERÈNCIA HI HA?

Què vol dir la gent quan diu “no hi fa res” (o quan insisteix “¡i tant que hi fa!”)? ¿És el mateix que dir “no importa” o “no t’importa”? Certament, aquest són un dels sentits de l’expressió “no hi fa res”.

Tanmateix, quan la Suki observa: “Ningú notaria la diferència, ¿oi que no?” (38, 15), està assenyalant una altra cosa. Pot molt ben ser que en aquest mateix instant el teu gos, a casa, t’estigui rosegant les espadenyes; si és així, les espadenyes ja tenen un aspecte ben diferent del que tenien fa una hora. Però, com que no hi ets per veure-ho, no veus tampoc la diferència que hi ha entre les teves espadenyes d’ara i les d’abans. Potser la Suki pensa que les diferències inobservades no són diferències ben reals. És com si hagués repetit la dita: “D’allà que els ulls no veuen, el cor no se’n dol”.

5.1.21 EXERCICI: ¿Quan s’acaba notant? (p. 38, 15)

Digues, en cada cas, si es tracta realment d’una diferència (D) o no (ND), i per què:

	D	ND	?
1. Xavier: “Diu que tots els seients de l’avi són plens. Però, també em podrien deixar entrar. ¿Quina diferència hi hauria amb un de més?” ¿Per què?			
2. Glòria: “La Rosa és la meva millor amiga. És cert que va explicant moltes mentides sobre mi, però, ¿per què hauria de fer diferent la nostra amistat així?” ¿Per què?			
3. Rafael: “Diu que en Joan Sisquets s’ha escapat de la presó. Però la presó és gran. Un pres de més o de menys ni es notaria.” ¿Per què?			
4. Ti: “Quan les coses van bé, sempre toco fusta. ¡No costa res, però, en canvi, són tan diferent si ho faig!” ¿Per què?			
5. Ramon: “Al món, molta gent no té prou menjar. Com que tots els seus plats són molt petits, no són sinistres massa important si de tant en tant se’n perden un.” ¿Per què?			
6. Lúcia: “Potser és que no puc resoldre tot sol el problema de les escombraries, però almenys no llenço papers de caramel per terra.” ¿Per què?			
7. Tomàs: “Estic molt preocupat per les bombes atòmiques, però he començat a sentir-me més segur des que he començat a portar casc de moto.” ¿Per què?			
8. Grau: “És clar que menjo animals. ¿I així què hi fa?” ¿Per què?			
9. Eduard: “No veig que hi hagi cap diferència pel fet que siguis ric o pobre.” ¿Per què?			
10. Valèria: “Conèixer allò que fa diferent la teva vida pot fer realment diferent la teva vida.” ¿Per què?			

[Vegeu les entrades: “Diferent” i “Importància” d’aquest manual; “Diferències” de *Buscant el sentit*; “Diferències de grau i diferències de tipus” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*; “Importar” de *Recerca tècnica*.]

IDEA 16: EL MÓN

La paraula “món” és molt rica de significats. Alguns d’ells tenen relació amb la gent que habita la terra, és a dir, la raça humana o la humanitat. En un altre sentit, “món” es refereix a la terra mateixa. I en un altre sentit encara, es refereix a l’univers o a tot el que existeix. (Aquí, alguns encara voldrien fer altres distincions, tot dient que l’univers és allò que s’estudia per la ciència, però que hi poden haver molts mons altres que no pas aquells que la ciència pot estudiar.)

5.1.22 EXERCICI: Raonar sobre el món (p. 38, 11)

Analitzar ambigüitats.

¿En quin sentit et sembla que el parlant usa la paraula “món” en els casos següents?

1. La Dolors va dir: “Estic molt preocupada per la gana al món.”

- Amb “món” la Dolors vol dir:
- a. tot el que existeix
 - b. el planeta terra
 - c. tothom
 - d. cap de les coses anteriors
 - e. no ho s

2. En Quico va dir: “El món gira contínuament sobre el seu eix.”

- Amb “món” en Quico vol dir:
- a. tot el que existeix
 - b. el planeta terra
 - c. tothom
 - d. cap de les coses anteriors
 - e. no ho s

3. En Carles va dir: “No estic segur de si el món va ser creat o bé ha existit sempre.”

- Amb “món” en Carles vol dir:
- a. tot el que existeix
 - b. el planeta terra
 - c. tothom
 - d. cap de les coses anteriors
 - e. no ho s

[Vegeu les entrades: “Món” d’aquest manual; “Món, el millor dels mons possibles” de *Recerca filosòfica*.]

5.1.23 PLA DE DISCUSSIÓ: El problema de canviar el món (p. 38, 11)

L’Omar vivia en un desert. No es veia sinó sorra. Com que l’Omar volia un arbre, el seu pare, en el desènnari de l’Omar, va plantar un petit plantí, no pas més alt que el genoll de l’Omar.

L’Omar no era feliç. Va desempolsar una vella lampada que la seva mare li havia donat. Va fregar la lampada, i va aparèixer un Geni.

—“Mestre, ¿què desitgeu?”, va dir el Geni.

—“Aquest arbre només és un plantí —va dir l’Omar—. El vull veure tal com serà d’aquí a cinquanta anys, quan hagi crescut del tot.”

De seguida l’arbre va començar a créixer. Li va tallar la respiració, a l’Omar, veure com se’n anava amunt i com les seves branques s’estenien més i més. En pocs moments, l’arbre havia crescut fins a la seva mida definitiva.

De cop, però, l’Omar es va adonar que ell també havia canviat. Va córrer cap a un mirall. Ara era un home de seixanta anys.

—“Geni! —va dir cridant—. ¡Jo només t’havia demanat que m’ensenyessis l’arbre ben crescut!”

—“Ah —va dir el Geni—, i així és el que he fet. Però no podia fer així només. No puc canviar una cosa sense canviar totes les altres. Per concedir-te el desig, he hagut de fer córrer tot el món cinquanta anys cap endavant.”

1. ¿Havia d'haver dit l'Omar: "Geni, fes créixer l'arbre, per només l'arbre"?
2. ¿Et sembla que el Geni tenia raï, que no es pot canviar res del món sense canviar-ho tot?
3. ¿Quines diferències hi hauria d'haver hagut en el món perquè tu et diguessis Omar i perquè haguessis nascut en un desert?

[Vegeu les entrades: "Món" d'aquest manual; "Món, el millor dels mons possibles" de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 17: TOCAR

A la pàgina 40, 8-14 la Suki mira de fer saber a la Gus que entén molt bé què voldria dir viure en un món preferentment de tacte més que no pas de vista. Molta gent no aprecia el tocar, tot i haver-lo apreciat en una altra poca. Als nens petits, els encanten les textures. Els mestres de preescolar normalment ho saben així i procuren que, a l'aula, hi hagi sempre diversitat de materials, fustes, metalls i teixits, a fi que els nens esdevinguin sensibles a les diferències tàctils i apreixin l'estimulació tàctil. Alguns mestres fins i tot posen a disposició dels nens catifes vells de fribriques de paper de paret i de tapisseries. Tot això no solament prepara per a l'aprenentatge futur de tot un món que ens és accessible a través del sentit del tacte, sinó que també prepara per a la lectura tàctil del món de Braille.

Quan ens anem fent més grans, hi ha la tendència a donar per descomptat el sentit del tacte. Els sentits que més cultivem —pel poder que tenen de fer-nos detectar aspectes bonics del món— són els sentits de la vista i de l'olor. El tacte, que havia estat tan important en la infantesa, sembla disminuir el seu poder de revelador de les meravelles de la natura o de l'art. Quan ens fem adults, considerem aquest sentit gairebé amb menyspreu. La Suki, a la seva manera, fa una crítica d'aquesta mentalitat.

5.1.24 EXERCICI: Tocar (p. 38, 23)

Describeix amb paraules la *sensació* que es té quan es toquen aquestes coses:

1. un bri d'herba mollà
2. el teu coixí
3. el terra de la teva habitació quan el trepitges amb sabates
4. el terra de la teva habitació quan el trepitges descal
5. la teva galta
6. la teva llengua després de menjar un tros calent de pizza
7. una pera madura
8. una bola de neu
9. el teu matalàs
10. el teu vestit de bany

[Vegeu l'entrada "Sentits" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

5.1.25 PLA DE DISCUSSIÓ: Estar en contacte amb el món (p. 38, 23-24; 40, 20-22)

1. Quan estàs dret amb els ulls tancats, ¿quina part de tu estàs en contacte amb el món?
2. Quan estàs assegut amb els ulls tancats, ¿quina part de tu estàs en contacte amb el món?
3. Quan una paracaigudista està caient, ¿quina part d'ella està en contacte amb el món?
4. Quan un bus està nedant, ¿quina part d'ell està en contacte amb el món?
5. Quan una astronauta es passeja per l'espai, ¿quina part d'ella està en contacte amb el món?
6. Quan estàs mirant una estrella, ¿hi ha cap part de tu en contacte amb l'estrella?
7. Quan estàs escoltant una peça de violí, ¿hi ha cap part de tu en contacte amb el violí?

[Vegeu les entrades: "Món" d'aquest manual; "Sentits" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 18: ¿TOCAR ÉS EL PRINCIPAL CRITERI PER SABER QUÈ ÉS REAL?

La Gus diu que quan no pot tocar les coses, no pot estar segura que encara hi són (38,23-24). Si algú et digués que el món no és real, potser miraries de provar-li que ho és a base de donar cops de puny a la taula o de donar cosses a una pedra. Potser et pensaries que així, apel·lant al sentit del tacte, has demostrat que el món és, certament, real. Amb una demostració com aquesta estaries fent una cosa molt semblant a la que fa la Gus.

¿Per què no apel·les a la vista? Perquè la vista està tan sovint contaminada amb enganys, aparences i miratges que tendim a pensar que les imatges visuals no són dignes de confiança, no són fiables. D'altra banda, el tacte sembla més ferm i segur, i menys subjecte a l'engany.

Malgrat la intuïció que el tacte és més fiable que la vista, és molt probable que la nostra sensació de realitat es construeixi per la cooperació de tots els sentits, més que no pas per la dependència de tots els sentits respecte a algun sentit en particular, que llavors es convertiria en criteri principal del que és real. La Gus, evidentment, depèn molt del tacte. Per al seu cas és especial: ella està mancada de la vista, i si també estigués mancada del sentit del tacte, tindria encara moltes més dificultats per esbrinar com és realment el món.

5.1.26 EXERCICI: ¿Què és real? (p. 38, 23-24)

Digues si les coses següents són reals (R) o no (NR), i com ho saps:

	R	NR	?
1. Paraules			
¿Com ho saps?			
2. Jocs de vídeo			
¿Com ho saps?			
3. Extraterrestres			
¿Com ho saps?			
4. Pes			
¿Com ho saps?			
5. Arcs de sant Martí			
¿Com ho saps?			
6. Plaer			
¿Com ho saps?			
7. Esperits			
¿Com ho saps?			
8. Robots			
¿Com ho saps?			
9. Pare Noël			
¿Com ho saps?			
10. Amor			
¿Com ho saps?			

[Vegeu les entrades: “Real, què és” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*; “Sentits” d’aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 19: DE DEBÒ

“De debò”, “realment”, “efectivament” són expressions que fem servir en contextos diversos per expressar la nostra convicció que el que diem és verdader. Si algú diu a un nen: “Ahir vaig veure un drac”, potser el nen s’ho escoltarà amb molt d’interès, però després segurament que li preguntarà: “¿De debò vas veure un drac?”, o bé “¿Vas veure un drac de debò?”

Els nens plantegen qüestions com aquesta perquè comencen a adonar-se que algunes de les coses que se’ls han dit són fictícies i que algunes de les que ells han llegit o vist són imaginades o somiades. Ara tenen la necessitat de distingir entre l’aparença i la realitat, entre el que és imitació i el que és autèntic. D’aquí que paraules com “de debò” o “realment” apareguin tan sovint en el llenguatge ordinari dels nens, especialment dels adolescents.

5.1.27 **EXERCICI:** “De deb ”, “realment”, “efectivament” (p. 39, 3)

De la columna de la dreta, tria'n la paraula que et sembli m s adequada per completar les oracions següents:

1. Jaume: “Al final d’aquesta carta diu: ‘ seu’.”	veritablement
2. A <i>La Bella i la B stia</i> , la B stia s un bell pr ncep.	sincerament
3. “.....”, va dir la mare de la Virg nia, “mai no t’he prom s un sincerament jard de roses.”	francament
4. “Mare”, va dir la Susanna, “aquesta brusa em queda en realitat massa estreta. No me la puc posar de cap manera.”	en realitat
5. “David”, va dir en Gerard, “em sap molt greu que el de fet cotxe atropell s el teu gat”.	de deb
6. “I em pensava que eres amiga meva”, va dir la Cec lia a l’Al cia.	de fet
“Estic sorpresa.”	evidentment
7. “Quan es va afaitar la barba i el bigoti”, va dir en Quim, “es va clarament poder veure la seva fesomia.”	bviament
	certament
	clarament
	profundament
	realment

[Vegeu les entrades: “De deb ” d’aquest manual; “Real, qu s” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filos fica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 20: APAREIXER

La Gus diu que les coses nom s apareixen a la gent que s’hi veu. Una persona que s’hi vegi far observacions com ara “La lluna ha comen at a apar ixer per darrera els n vols.” Far l’observaci perqu ha comen at a veure la lluna. Per una persona que toca una patata dif cilment dir que la patata ha comen at a apar ixer. Potser nom s sigui una qüesti de llenguatge, per normalment tampoc no parlem d’olors que apareixen o de sons que apareixen.

La Gus ent n que apar ixer s “ser (o fer-se) visible”. Si una cara apareix enmig d’una multitud, estem dient, d’una altra manera, que la cara s visible en la multitud. [Fins i tot si diem que s’ha aparegut un fantasma o un esperit, estem dient que el fantasma o l’esperit s’han mostrat *sota forma visible*. En un sentit semblant, diem que ha aparegut una cosa quan l’hem trobat i ja la don vem com a perduda.]

5.1.28 **EXERCICI:** ¿Quan usem el terme “apar ixer”? (p. 39, 5-6)

Pots triar entre dues paraules per completar cadascuna de les oracions següents. Subratlla la que tri s. Si et sembla que hi van b totes dues, subratlla-les. Si cap no s adequada, encercla el n mero de l’oraci .

- La lluna (apareixer) (sortir) a les 7 del vespre.
- El detectiu va dir: “Encara no (ha aparegut) (hem trobat) l’arma del crim.”
- “(M’apareixer) (em semblar) molt malament que arribis tard.”
- El fam s actor (apareixer) (arribar) p blicament aquesta nit.
- La seva mare va dir: “Quan va brut (apareix) (pareix) un porquet.”
- “Aquesta gallina cada mat (apareix) (estarrufa) un ou.”
- El presoner ha (d’apar ixer) (de compar ixer) davant el jutge.
- “Vam netejar la brut cia amb una m nega, i (va apar ixer) (vam descobrir) un nen petit.”
- “A la meva tia, se li (apareix) (encamina) l’esperit de la seva mare”.

[Vegeu les entrades: “Apar ixer” i “Desapar ixer” d’aquest manual.]

IDEA 21: CONFIAR

La Gus diu que creu el que li diuen en Kio i la Suki (39,12-13). I els creu perqu confia en ells (“si vosaltres ho dieu”). Per , ¿qu s la confian a? ¿És com *fiar-se* (fins i tot *refiar-se*) d’alg o d’alguna cosa? Ens fiem de

l'autocar que ens du a l'escola i del conductor de l'autocar. Pugem a l'autocar sense preocupar-nos del que pugui passar. ¿Per què la tenim, aquesta actitud? ¿Potser perquè sabem que els autocars han de passar inspeccions tècniques i que el conductor ha de ser un xofer qualificat?

En el cas de la *confiança*, tot i no disposar de tants arguments per refiar-nos, també ens entreguem plenament. T'asseus al gronxador perquè les cadenes que l'aguanten són molt fortes i tu te'n refies. Però pot molt ben ser que *confi*s que no es trencaran encara que siguin un xic rovellades. Pel que fa als éssers humans, sovint també confies en ells (et confies a ells, et poses a les seves mans), encara que sapigues que tenen limitacions i febleses. Per *fiar-nos* d'algú o d'alguna cosa, demanem garanties (els jutges ho saben bé quan posen en llibertat sota fiança); la *confiança*, en canvi, no es basa necessàriament en això.

5.1.29 PLA DE DISCUSSIÓ: Confiança (p. 39, 12-13)

1. Si, per error, posessis una moneda de vint duros en un telèfon automàtic, quan només volies fer una trucada local, ¿et refiaries que l'aparell et tornés el canvi? ¿Per què?
2. Si el gronxador del pati estigués molt rovellat, ¿te'n refiaries? ¿Per què?
3. Si tinguessis un secret, ¿confiaries en el teu millor amic per guardar-lo?
4. Si tinguessis cent pessetes, ¿confiaries en el banc per guardar-te-les?
5. ¿Pots dir d'una persona, només a base de mirar-te-la, si hi pots confiar o no? Explica les teves raons.

[Vegeu les entrades: “Confiar” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Confiança” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 22: ¿ON SÓN ELS COLORS I ELS SONS?

La Suki i la Gus han estat parlant de si podem estar segurs que les coses continuen existint quan no són observades. A la pàgina 39, 12-18 la conversa gira de les coses cap a les qualitats de la nostra experiència, qualitats com colors, sons, olores, sabors i sensacions de calor i de fred. La Gus es pregunta què els passa, a aquestes qualitats, abans i després de ser experimentades. ¿On era la flaire abans d'estar en el pa? ¿On se'n va el fred del gelat quan el gelat es desf?

Algunes d'aquestes qüestions no són pas necessàriament absurdes. Parlem d'un vent fred que “ve de fora” o de l'escalfor “que s'escapa de l'habitació”, i ho volem dir de manera literal, no simplement metafísica. També la nit se'n va cap a una altra part del món, perquè es tracta, de fet, d'una ombra que es belluga. D'altra banda, hi ha qualitats que són emergents, és a dir, que arriben a ser com a resultat de certs processos. Un exemple en seria la flaire del pastís que, pràcticament, no es trobava en cap dels seus ingredients.

Alguns pensen que les qualitats són més reals fins i tot que les coses. Diuen, per exemple, que hi ha una qualitat eterna de vermellor que es troba temporalment encarnada en objectes vermells específics. O bé sostenen que hi ha una qualitat eterna de circularitat que troba la seva encarnació en les rodes, les pilotes de ping-pong, els anells i coses per l'estil.

La visió més comuna entre els filòsofs no és que les qualitats adquireixen coses sinó que les coses adquireixen qualitats. Segons això, no és que la qualitat marró trobi un parell d'ulls per encarnar-se, sinó més aviat que la gent té ulls que resulten ser marrons. En aquest sentit, les qualitats són accidentals més que no pas eternes o essencials.

A la pàgina 39, 20-22 la Suki pregunta si la Gus adopta la primera posició, la que diu que els colors, els sons i les olores tenen una existència permanent, tot i que només de tant en tant apareguin en aquest món. De 39, 26 a 40, la Gus no reconeix del tot que defensi aquesta posició, però admet que li agradaria de creure que les coses són així.

Llavors la Gus introdueix un altre tipus de qualitat: la qualitat moral (40, 3-6). Diu que són els *bons* actors i les *bones* actrius els que han de tornar a sortir sempre a escena per saludar. Potser la Suki està pensant que si la calor, el fred, la llum i l'ombra van i venen, també ho fan verd, vermell, quadrat i rodó. I si els colors, els sons i les ombres van i venen, també han d'anar amunt i avall les qualitats morals. ¿Què vol dir això? Possiblement que bé o mal “davallen sobre” una persona, la posseeixen temporalment. Tal com, quan estem malalts, un virus se'n fica a dins, també ens comportem moralment perquè les qualitats morals s'han infiltrat d'alguna manera en els nostres sistemes.

Tanmateix, hauries de tenir present que això només és un punt de vista. Un altre alumne pot argumentar que la bondat o la maldat és una cosa que nosaltres posem en escena. En altres paraules, que es tracta de propietats del nostre comportament i de res més que d'això. La teoria de la Gus pot ser considerada ridícula o ofensiva, però sempre pot ser discutida, no *ha de ser* mai acceptada necessàriament.

5.1.30 *PLA DE DISCUSSIÓ*: ¿On s'usen els colors i els sons? (p. 39, 20-22)

1. De nits, ¿és verda l'herba? Si no, ¿que potser el verd hi torna cada matí? I si hi torna, ¿d'on ve el verd? ¿On ha passat la nit?
2. ¿Has parat mai l'orella per escoltar una petxina? ¿Has sentit un so? ¿Era el so de la mar? ¿D'on venia el so?
3. ¿Has sentit mai un eco? ¿D'on venia l'eco?
4. ¿No tens pas un llibre de bones reproduccions d'art, amb imatges boniques, plenes de color? Quan el llibre s'està tancat, ¿encara s'usen de colors les imatges? ¿El color es queda posat en les imatges o bé hi torna cada vegada que obres el llibre?
5. ¿On és el sabor de la taronja quan no estàs menjant la taronja? Si dius "És en la taronja", ¿com ho saps? ¿És possible que, quan no menges la taronja, aquesta no tingui cap sabor en absolut? [Però, bé dius, d'una determinada classe de taronges, que aquesta mena de taronges són molt dolces. ¿Com ho saps?]

[Vegeu les entrades: "Aparar", "Lloc" i "So" d'aquest manual; "Colors" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 23: BO

Observaràs que la paraula "bo" s'usa a la pàgina 40, 3-5 fent referència a una habilitat: la que s'aprofita dels "bons actors". Usem la paraula "bo" en casos com aquest per referir-nos a l'*excel·lència tècnica d'una actuació*. Quan cal, també podem proporcionar els criteris que són les raons que tenim per anomenar *bona* aquesta o aquella actuació. Semblantment, acostumem a tenir pocs problemes per entendre què vol dir una persona quan parla de bons flequers, bons carnisers, bons fabricants de mobles.

Tanmateix, ¿aquest ús de "bo" és allò mateix que tenim al cap quan parlem de la conducta *moral* d'una persona? Alguns diran "sí", i argumentaran que les persones bones són aquelles que són excel·lents quan realitzen el que són únicament funció dels éssers humans: portar una vida raonable. Altres, en canvi, rebutjaran aquest argument i diran que la bondat és una cosa separada, una cosa que hem d'adquirir, o bé que és una qualitat moral essencial i eterna de la qual s'arriba a participar o en la qual s'arriba a prendre part. Una altra manera encara de pensar sobre l'ús de "bo" és considerar-lo un sinònim de qualsevol mena concebible d'excel·lència. En aquest sentit, qualsevol cosa ben construïda, o ben dita, o ben feta és bona.

5.1.31 *EXERCICI*: La paraula "bo" (p. 40, 3-5)

¿Pots correlacionar la manera d'usar "bo" en els enunciats de l'esquerra amb el llistat de significats de la dreta? Pot ser que sigui apropiat més d'un significat alhora:

1. "Aquesta taronja és molt bona."	A. competent
2. "La Sra. Giner és una bona mestra."	B. d'èxit
3. El petit dels Manetes va dir que ell era un bon xicot.	C. efectiu
4. "¡Bon dia!", va dir l'Anna.	D. elegant
5. En Jordi és un bon corredor.	E. rípid
6. En Job és un bon ballarí.	F. saborós
7. La Sra. Ricart és una bona dentista.	G. agradable
8. El pare d'en Job és un bon comerciant.	H. qualificat
9. L'Anna és una bona oient.	I. ben educat
10. El pare de l'Anna és un bon cuiner.	J. atent
11. Tots van passar una bona estona a la festa.	K. raonable
12. La Sra. Giner té bona salut.	L. envejable

[Vegeu les entrades: "Bo" d'aquest manual i de *Recerca crítica*; "Bé/no està bé" de *Buscant el sentit*; "Bo/correcte" de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 24: VOLER EXPERIMENTAR EL MÓN TAL COM HO FAN ELS ALTRES

La Suki ha dit a la Gus que li agradaria que més gent pogués percebre la textura del món tal com la Gus la percep. La Gus respon que sí, però que, a ella, li passa el mateix, que també voldria percebre el món visual tal com els altres ho fan. No en té prou de sentir parlar dels colors: també els vol veure.

Els cecs tenen molta dificultat per entendre la percepció a distància. Pràcticament, tota la seva experiència sensorial depèn del contacte. Només l'òptica dona una idea de què voldria dir que l'objecte sentit estigués a distància de l'individu que sent. D'aquí que, quan es demana a nens cecs la seva interpretació d'all que fan els que s'hi veuen, tendeixin a interpretar la visió com una altra forma de percepció per contacte. La Gus diu: "Vull estar en contacte amb el món de la mateixa manera que tota l'altra gent hi està en contacte" (40, 20-22), perquè és molt difícil per ella d'imaginar com podem veure les coses sense tocar-les.

Ara hauries de mirar que els teus alumnes s'adonessin que la llum és una cosa ben misteriosa: que coses que estan a milions de quilòmetres de nosaltres emeten llum i que nosaltres tenim òrgans que poden respondre a la llum i que en poden reconèixer les fonts. Tot això és extraordinàriament difícil de reconèixer fins i tot per a una persona que tingui vista. A un cec, li ha de resultar completament misteriós que els vidents puguin ser capaços de veure estrelles que són molt i molt lluny.

5.1.32 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Veus el que jo veig? (p. 40, 20-22)

1. Imagina't que la mestra us ensenya una moneda. Un que s'ho mira des del davant diu que veu una cosa *rodona*. Algú que ho veu de costat diu que veu una cosa *plana*. ¿És possible que totes dues persones vegin la mateixa cosa?
2. Un gat s'està assegut en el marge d'un riu. Veu com passa l'aigua de pressa. Un peix va avançant amb el corrent del riu. Al peix, no li sembla pas que l'aigua es mogui. ¿Qui té raó?
3. Si et mires la llengua d'un gat, veuràs que sembla fina. Si la toques, la trobaràs aspra. ¿Com és de debò?
4. Des del sostre una mosca veu la part de sobre del meu cap. Des de terra una formiga veu les plantes dels meus peus. ¿Alguna d'elles em veu, a mi?
5. Tu sobrevoles la via d'un tren, i et sembla que els dos rails van paral·lels. Jo m'estic dret al mig de la via, i em sembla que els rails tendeixen a ajuntar-se. ¿Veus el que jo veig?

[Vegeu les entrades: "Compartir" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; "Ment d'un altre" i "Sentits" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 25: ¿HEM DE COMPARTIR EL QUE SABEM?

L'objectiu principal de la filosofia per nens i, doncs, del projecte *Filosofia 6/18*, és la formació de comunitats de recerca a les classes. Ara bé, aquest objectiu és quelcom que no s'aconsegueix a través de discursos i sermons, sinó a través de la pràctica diària. Quan els nens comencen a compartir idees, a adonar-se de la importància de raonar les seves posicions i de presentar proves quan cal, comencen també a participar en la vida d'una comunitat de recerca. És aquesta participació la que il·lumina l'ètica implícita d'aquesta comunitat.

És un principi bàsic de la comunitat de recerca acceptar que el coneixement és públic i que, quan es plantegen opinions o teories, s'han de donar els arguments que es tenen per sostenir-les. En altres paraules, la comunitat de recerca implica l'acceptació comuna d'una metodologia o d'un procediment, de tal manera que la no acceptació d'alguns dels seus principis per part d'un individu és vista com a èticament no acceptable i, doncs, com a necessitada de correcció. La Gus ens mostra que ha entès molt bé els postulats ètics d'una comunitat de recerca.

A la pàgina 40, 22-25 la Gus es mostra sensible a una certa obligació de bescanviar coneixement, simplement pel fet de pertànyer a una comunitat que es basa en la comprensió mútua. La Gus podria ser egoista i demanar, simplement, de saber el que els altres saben, però reconeix que la seva perspectiva és tan única com la de qualsevol altre en el món. La Gus s'adona que, als altres, els fa tanta falta l'experiència que ella obté individualment com, a ella, li fa falta l'experiència d'ells. Ella necessita l'experiència visual d'ells per completar la seva comprensió del món, i ells necessiten l'experiència d'ella per completar la que ells tenen.

Si ens fixem atentament en el llenguatge de la Gus a la pàgina 40, 22-25, veiem com la Gus pressuposa, almenys en aquest cas, la necessitat d'universalitzar, a saber, de comprovar què permetries de fer tu mateix a base de pre-

guntar si exigiries la mateixa conducta de qualsevol altre en el món que es troba en circumstàncies semblants a les teves.

Imaginem, per exemple, que has de decidir si dius, o no, una mentida. Podries universalitzar això si et preguntessis: “¿Què passaria si tothom tingués l’obligació de mentir?” Si no fos correcte que tothom ho fes, llavors tampoc no seria correcte que ho fessis tu. Per tant, ¿com s’aplica això a la Gus? Ella, de fet, està dient: “No puc voler una determinada cosa només per a mi mateixa. El que vull, ho he de voler també per a qualsevol altre. Si m’he de beneficiar de l’experiència dels altres, llavors també he de donar als altres el benefici de la meua experiència.”

5.1.33 EXERCICI: Compartir el que sabem (p. 40, 23-24)

Digues si et sembla que els personatges següents haurien de compartir (C), o no (NC), el que saben. Raona la resposta.

	C	NC	?
1. Gisela: “Sóc l’única al món que sap com es fabrica una bomba de criptolític, i no penso dir a ningú com es fa.”
¿Per què?			
2. Francesc: “Sóc l’home del temps. La gent té dret a saber el que jo sé sobre el temps que farà demà.”
¿Per què?			
3. Gil: “Sóc l’únic que té conills d’un barret i cartes de la màquina. No diré a ningú com ho faig.”
¿Per què?			
4. Regina: “Acabo d’assabentar-me d’una xafareria deliciosa sobre la Glòria, ¡i la vull compartir amb qualsevol!”
¿Per què?			
5. Vicenç: “L’única cosa que sé és que no sé res, i compartir joiosament aquest coneixement amb qualsevol.”
¿Per què?			
6. Clara: “Ho sé tot sobre la mida dels mosquits al nord de la Sibèria, i insisteixo que em deixis explicar-te el que en sé.”
¿Per què?			
7. Puri: “Sóc una lectora del pensament. Puc llegir el teu pensament. ¿T’agradaria que compartís el meu coneixement amb qualsevol?”
¿Per què?			
8. Ester: “Ningú no sap els problemes que he arribat a veure. Però els compartiré joiosament amb tu, si vols.”
¿Per què?			

[Vegeu les entrades: “Compartir” i “Saber” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Comunitat de Recerca” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 26: BRILLANTOR

Els éssers humans tenen determinats canals de percepció: vista, oïda, olfacte, gust i tacte són els més importants. Hi ha hagut una llarga controvèrsia sobre fins a quin punt aquests sentits se superposen. Per exemple, ¿pot la gent detectar diferències de color a través del sentit del tacte? O bé, ¿hi ha correspondències entre certes gammes en l’espectre dels colors i certes gammes de so? El llenguatge ordinari suggereix que hi ha moltes superposicions d’aquestes: així, la gent diu que ell porta una corbata *cridanera*, que ella té una veu *clara* o *esmolada*, i que la mà sica era *suau*; en cadascun d’aquests casos, la cosa a la qual ens referim és descrita en llenguatge *manllevat* d’un canal de percepció diferent del que s’usa normalment. De vegades —per exemple, en un diccionari o enciclopèdia—, trobaràs aquesta superposició d’experiències sensorials sota el rerefons de “sinestèsia”. Es tracta, evidentment, d’una font de moltes metàfores i analogies.

Un altre aspecte d'aquest fenomen és que les nostres experiències, de qualsevol tipus, poden ser escalonades en intensitat. Per exemple, diem que els sons produïts per una alta freqüència de vibracions són sons *intensos*; els colors que són molt brillants són considerats *intensos*. Així ha portat a preguntar si existeix una cosa com ara la categoria *brillantor*, que travessaria tots els canals sensorials. ¿Hi ha olors *brillants* per oposició a olors *fosques*? ¿I sons musicals *brillants* per oposició a sons musicals *foscos*? Amb els alumnes podríem posar exemples de música amb molt colorit (observa la metàfora de parlar del *colorit* d'una peça musical).

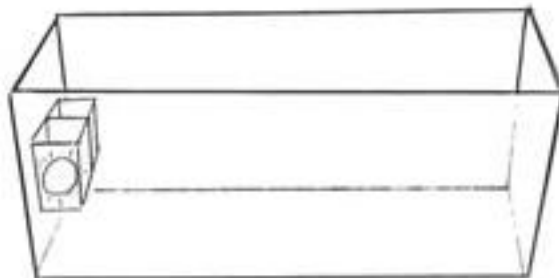
Hem vist, doncs, que la noció de brillantor —que, en principi, sembla aplicable a la llum i al color— pot ser aplicada metafòricament als sons, als sabors i a les olors. Una altra transposició metafòrica s'esdevé quan parlem de persones que tenen una ment *brillant* o una ment *deslluïda* (deslluïrada, entelada). És un típic identificar la intel·ligència amb la brillantor (la claror, la lluminositat).

5.1.34 EXERCICI: Brillantor (p. 41, 2-4)

Els mestres hauran d'assumir la major part dels preparatius d'aquest experiment, que és una replicació d'un que va ser exposat, fa molts anys, per Paul von Schiller en el *British Journal of Psychology*. Els alumnes, però, haurien d'anar seguint tots els passos, fent preguntes i mirant d'entendre el que s'està fent, fins que al final, i a partir del que li passa, al peix, fossin capaços de raonar, *per analogia*, què passa en el cas de la percepció humana de brillantor.

Necessitaràs una peixera rectangular i uns peixos, unes olors (d'almesc i indole), i dues petites portes a un costat de la peixera, amb un dispositiu que et permeti encendre una llum a qualsevol de les dues portes i donar aliment al peix per la porta que estigui il·luminada.

- Pas 1:** Que els alumnes, després d'enumerar l'almesc i indole, diguin quin d'ells és més brillant. (En general es tria l'indole, que té una olor com de llimona, més que no pas l'almesc, que és fort d'olor.)
- Pas 2:** Posa almesc a un costat de la peixera i indole a l'altre, i mira si els peixos tendeixen a reunir-se a un costat o a l'altre. (En general, no mostren cap preferència.)
- Pas 3:** Instal·la les dues portes a un costat de la peixera, amb l'aparell lluminós. Ara has de procedir a condicionar els peixos a la llum. És a dir, encens el llum d'una porta i els dones aliment per aquella porta. Després fas el mateix a l'altra porta. Ho vas fent així fins que els peixos es reuneixen a la porta on encens el llum, perquè tots allà esperen l'aliment.
- Pas 4:** Treu l'aparell lluminós, i torna a posar l'almesc a un costat de la peixera i indole a l'altre. (A l'experiment de von Schiller, els peixos ara es reunien al costat que tenia l'indole. ¿Què passa en el teu experiment?)
- Pas 5:** Si assumim que els peixos es reuneixen en el costat de l'indole, ¿quina conclusió en poden treure els teus alumnes? ¿Significa que les olors tenen una mena de brillantor? ¿Significa que s'estableix una analogia entre colors brillants, sons brillants, olors brillants, sabors brillants i, possiblement, ments brillants? ¿Pot l'almesc ser una olor tan valuosa com l'indole, encara que no sigui “brillant”?

[Resumim-ho, doncs: l'experiment s'inicia amb un condicionament dels peixos a la llum; i, després, sembla que els peixos reaccionen davant l'indole tal com ho feien davant la llum; de manera que se suggereix que s'ha produït una transferència de l'efecte que la llum produeix en ells a l'efecte que produeix l'indole. Seria en aquest sentit que es podria dir que els peixos han copsat l'analogia entre un color brillant (la brillantor de la llum) i una olor brillant (l'olor de l'indole).

Ara b , la descripci d'aquest experiment ens hauria de fer prendre un parell de precaucions. Perqu sembla que ens n'haur em d'acabar d'assegurar, que l'analogia es produeix entre la llum i l'olor. Hi ha la sospita raonable que l'analogia tamb es podria produir entre el sabor i/o l'olor del menjar, d'una banda, i l'olor de l'indole, de l'altra. Fins al pas 3, no es parla de donar menjar als peixos. Fins aquell moment, doncs, no podem establir cap relaci entre el menjar i les olors. Ara b , quan, a partir del pas 3, els peixos s n condicionats a anar cap a la llum per esperar el menjar, no sabem encara quin tipus de gust o d'olor t aquest menjar. Perqu podria molt ben ser que, quan la llum desapareix i apareix l'indole, els peixos hi anessin per algun tipus de semblan a que estableixen no entre la llum i l'indole, sin entre l'olor (o el gust) del menjar que han rebut fins aquell moment —i que esperen rebre en el futur— i l'olor de l'indole. (Recordem, a m s, que la connexi entre sabor i olor s molt forta —per no dir la connexi entre olors— i que t , per tant, en principi, m s arguments a favor seu que no pas la hipot tica connexi entre llum i olor.)

Aix , doncs, s'hauria de garantir en l'experiment que el menjar donat als peixos s neutre —tant per la seva composici qu mica, com pel que fa a l'olor o al gust— respecte a les dues olors (almesc i indole) sobre les quals s'est investigant. Perqu , nom s un cop eliminada la hip tesi m s f cil —que seria l'associaci entre menjar i olor—, podem proposar amb tota la for a la hip tesi m s dif cil —i, s clar, molt m s interessant— de l'associaci entre la llum i l'olor.]

[Vegeu les entrades “Sentits” i “Percepci ” d'aquest manual i de *Recerca filos fica*.]

EPISODI 2

IDEA 1: TORTUGUES

Sovint els animals s'agrupen en classes, com ara, mamífers, ocells i rèptils. La tortuga pertany a la classe dels rèptils. Algunes viuen a terra, d'altres viuen a l'aigua. Ponen ous de closca dura i respiren a través de pulmons, tal com fan tots els rèptils.

Hi ha molts tipus diferents de tortugues: la tortuga de Hermann, la tortuga Carei, la tortuga d'estany, la tortuga elefantina, la grega, la llaüt, la verda, per esmentar-ne només algunes. Hi ha moltes diferències entre elles, tant pel que fa a les potes, com al color, als hàbitats, a la mida o a la longevitat. Ara és un bon moment per introduir imatges de diferents tipus de tortuga (de terra i d'aigua), que els alumnes poden discutir. Molts nens han tingut algun contacte amb tortugues, domèstiques o de zoològic, però els hauries de fer adonar que hi ha moltes espècies que gairebé estan extingides, de manera que en alguns llocs es fan ja campanyes oficials de protecció.

5.2.1 EXERCICI: Tortugues (p. 41, 10)

1. Les tortugues són com cargols perquè
2. Les tortugues són com llagostes perquè
3. Les tortugues són diferents dels conills perquè les tortugues i els conills
4. D'una tortuga que viu a terra, se'n pot dir
5. ¿Què t'agradava més de les Tortugues Ninja?
6. ¿Quina cançó li va cantar la Tortuga a Alicia?
7. ¿Què va passar quan Aquil·les va fer una cursa amb una tortuga?

[Vegeu l'entrada "Tortuga" d'aquest manual.]

5.2.2 EXERCICI: Raonar sobre les tortugues (p. 41, 10)

Lògica informal. ¿És gaire bo el raonament de l'Enric?

1. L'Enric va dir: "Sé segur que hi ha tortugues de jardí, tortugues gregues i tortugues verdes. Això vol dir que aquests són els únics tipus de tortuga que hi ha."
2. L'Enric va dir: "Sé segur que hi ha quelonis anomenats 'tortugues terrestres'. Però una tortuga no pot ser un queloni, perquè tenen nom diferent."
3. L'Enric va dir: "Sé segur que hi ha tortugues d'aigua dolça, tortugues d'aigua salada i tortugues marines amb la cuirassa dorsal de cuir. També sé que les tortugues terrestres no tenen els dits units per una membrana, però que les tortugues que van a mar són palmipedes. Suposo, doncs, que qualsevol cosa que viu a l'aigua són palmipeds."

[Vegeu l'entrada "Tortuga" d'aquest manual.]

IDEA 2: FER MAL ALS ANIMALS

A la pàgina 41, 12-13 en Blai planteja un problema de justificació: si penses fer mal a un animal, has d'estar disposat a mostrar que ho fas en defensa pròpia, perquè l'animal t'estava amenaçant d'alguna manera. Aquest criteri resultarà sorprenent a alguns nens i a alguns adults. I és que ells donen per descomptat que algunes criatures són aquí simplement per ser trepitjades, bufetejades, apedregades o esclafades, com si això fos la cosa més natural del món.

La discussió d'aquest punt portarà, sens dubte, a la qüestió del mal que són capaces de fer aquestes criatures. Els nens subratllaran que esclafem un mosquit tan bon punt el descobrim, sense esperar a descobrir què vol fer. Aquí

teniu l'oportunitat d'examinar diferències subtils en les amenaces, reals o imaginàries, que els animals plantegen als humans. És probable que el mosquit ens piqui; és improbable que una tortuga faci res. Tot i que la majoria de caragols també són innocuos, algunes persones els ataquen, sense tenir per res en compte la seva perillositat.

En qualsevol cas, l'incident presenta la possibilitat de discutir tant els perills que els animals representen per a la vida humana, com la qüestió de si és correcte, o no, de participar en accions destructives contra animals que no ens han provocat.

5.2.3 PLA DE DISCUSSIÓ: Fer mal als animals (p. 41, 9-13)

Després de cada parell d'oracions, digues amb quin dels dos enunciats estàs d'acord (A), i per què:

A

- 1a. Com que els animals no senten dolor, ja se'ls pot fer mal.
- 1b. Com que els animals senten dolor, no se'ls pot fer mal.
¿Per què?
- 2a. Si tu fas mal als animals, *els altres* es pensaran que es pot fer.
- 2b. Si tu fas mal als animals, *els altres* no es pensaran pas que es pot fer.
¿Per què?
- 3a. Com que els animals no són humans, ja se'ls pot fer mal.
- 3b. Encara que els animals no siguin humans, no se'ls pot fer mal.
¿Per què?
- 4a. Com que els animals no poden parlar, no podem saber si senten dolor.
- 4b. Encara que els animals no puguin parlar, podem saber si senten dolor.
¿Per què?
- 5a. Si estàs bé que els nens facin mal als animals, també estàs bé que els adults facin mal als nens.
- 5b. Encara que estigués bé que els nens fessin mal als animals, no estaria pas bé que els adults fessin mal als nens.
¿Per què?
- 6a. Si no estàs bé que els nens facin mal als animals, tampoc no estàs bé que els adults facin mal als nens.
- 6b. Encara que pogués no estar bé que els nens fessin mal als animals, podria, en canvi, estar bé que els adults fessin mal als nens.
¿Per què?

[Vegeu les entrades: “Animals, fer mal als” d’aquest manual; “Animals, tracte als” de *Recerca crítica*.]

IDEA 3: LA PARAULA “COM”

Les expressions “com”, “com si”, “tal com” són tan freqüents en el llenguatge ordinari, especialment en el dels nens, que mereixen que els dediquem certa atenció. Es tracta d'expressions que serveixen per comparar les semblances entre dues coses, semblances que poden ser exactes o inexactes.

Els similis i les analogies reflecteixen aquestes comparacions inexactes. El similis compara dues *coses* que es veuen com a diferents, però que són semblants en algun sentit. En el cas de l'analogia, en canvi, el que es compara són dues *relacions* o conjunts de relacions que es veuen com a diferents, però que també són semblants en algun sentit. Per exemple,

similis: Les seves dents eren com les estakes d'una tanca.

analogia: Aquella idea encaixava amb les altres com una clau encaixa amb un pany.

5.2.4 EXERCICI: La paraula “com” (p. 41,24-27)

“Com” es pot usar de moltes maneres. Assenyalem les tres m s familiars:

- A. Per indicar semblan a:
 - (1) El seu ull esquerre s com el seu ull dret. (Semblan a literal)
 - (2) Els seus ulls s n com estels. (Semblan a figurada; s mil)
- B. Per posar un exemple:
 - (1) Molts fil sofs han estat solters, com Descartes, Kant o Wittgenstein.
 - (2) Molts animals tenen esquelet exterior, com les clo sses i les tortugues.
- C. Per indicar la manera de fer una cosa o en qualitat de qu es fa:
 - (1) Fes-ho com et sembli.
 - (2) Hi anir com a delegat d’aquesta classe.

Digues si els usos següents de “com” indiquen semblan a (S), serveixen per posar exemples (E) o b indiquen la manera de fer una cosa (M):

	S	E	M	?
1. La Berta ho fa tal com li va ensenyar la J lia.				
2. Un ca s com un gos.				
3. Vam veure molts arbres al bosc, com ara roures, castanyers i nogueres.				
4. Es van llan ar al menjar com llops.				
5. Un duro s com cinc pessetes.				
6. El llac era com un mirall.				
7. Com a responsable s c jo que et dir com ho has de fer.				
8. Com diu la dita: “Com m s serem, m s riurem.”				

[Vegeu les entrades: “Com” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Comparacions” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

IDEA 4: FER HIPÒTESIS

Elaborar hip tesis s una habilitat de recerca molt important. Un es troba en una situaci problem tica i busca maneres de resoldre el problema plantejat. Li v nen diverses idees a la ment, algunes molt poc realistes i incapaces de ser comprovades. En canvi, anomenem *hip tesis* aquelles idees que representen solucions possibles, ja que podem anticipar les conseqü ncies que es produirien si actu ssim d’acord amb elles. Una hip tesi s, doncs, un procediment possible per resoldre una situaci problem tica.

M s espec ficament, un es troba en una situaci problem tica perquè certes coses observades l’han deixat perplex. Per exemple, vas conduint el teu cotxe un dia de fred, i sents, de cop, un soroll com una r fega, com si alg et llenc s pedres. Per llavors et dius que si fos una calamarsada s’explicaria aquell so d’objectes durs picant contra el cotxe. Acabes de formular una hip tesi que t’hauria de permetre de tractar el fenomen, inicialment sorprenent, com un esdeveniment ben natural.

En aquest episodi, en Ton i en Blai narren un fet sorprenent. No han trobat res a les golfes, però continuen sentint sorolls a la nit. En Ton formula la hip tesi del fantasma: aix explicaria els sorolls i el fet que ning no hagu s vist aquella criatura.

En Blai qüestiona la suposici que un fantasma explicaria els sorolls; en Blai sost que han sentit cruixir el terra, i que una criatura ingr vida no podria produir mai aquest soroll. Aix s com en Blai presenta un contraargument que posa en dubte la hip tesi d’en Ton.

5.2.5 EXERCICI: Fer hipòtesis (p. 41, 28)

Avui has sortit a fora un parell de vegades. El cel estava molt tapat. Ara t'has estat a dins unes quantes hores. De sobte, sents un tamborineig al teulat. "Potser estic començant a ploure", penses. Vas cap a la porta, però no pots veure res. Llavors, treus la mà a fora i obtens la informació que volies.

Heus aquí els passos que has fet:

1. Fets: n'vols que anuncien pluja tamborineig com de pluja al teulat.
(És clar que els n'vols podien no haver donat pas a pluja; el so al teulat, el podien haver fet les corredisses d'uns quants gats.)

Llavors,

2. Problema: ¿Estic començant a ploure, o no?
3. Hipòtesi (idea que resoldrà el problema, perquè pot ser comprovada):
Si trec la mà a fora, notaré —o no— que cauen gotes.
Si noto que cauen gotes, saps que estàs plovent.
Si no noto les gotes, saps que no estàs plovent.
4. Comprovació: Treus la mà a fora.

Heus aquí algunes situacions problemàtiques. En cada cas, fes una hipòtesi que pugui ser comprovada i que et permeti de resoldre el problema.

1. Has omplert la banyera d'aigua i t'hi voldries ficar, però no estàs segura de si la temperatura és correcta. Llavors, formula la hipòtesi següent:
"Si , llavors"
2. Esclafes un mosquit en el teu braç. Llavors dubtes de si t'ha picat abans d'esclafar-lo. Et dius:
"Si , llavors"
3. Vols demanar a la Meritxell que vingui a patinar amb tu, però no estàs segur de si li agrada. Et dius:
"Si , llavors"

[Vegeu les entrades: "Hipòtesis, fer" d'aquest manual; "Hipòtesis, comprovar" de *Recerca filosòfica*; "Hipòtesis" de *Recerca crítica*.]

IDEA 5: ¿HI HA FANTASMES?

En Kio ofereix una refutació diferent de la hipòtesi d'en Ton —que deia que els sorolls són fets per un fantasma—. En Kio diu que la hipòtesi d'en Ton no pot ser correcta, perquè "Els fantasmes *no* existeixen!" (42, 4).

Alguns nens creuen en fantasmes, d'altres, no. I alguns no saben per on decantar-se. Tanmateix, és molt possible que tots s'ho passin bé parlant sobre l'existència o la no-existència de fantasmes. La raó per dir que aquesta discussió és útil —mentre no duri massa— és que obliga els nens a presentar criteris d'existència.

Hi podria haver un nen a l'aula que afirmés haver vist un fantasma. En aquest cas, l'argumentació se centraria probablement en la qüestió de si un es pot equivocar pel que fa a l'experiència sensorial. Un altre nen podria indicar que hi ha un gènere sencer de literatura infantil dedicat a històries de fantasmes i que podem aprendre sobre l'existència de coses a partir d'històries, encara que no h'hem experimentat aquelles coses directament. Així ens brindaria l'oportunitat de plantejar qüestions sobre la relació entre fet i ficció.

Ara bé, és important de mantenir la discussió oberta. Certament, aquest és un tema en què el mestre i els nens no haurien de voler forçar la conclusió perquè, en circumstàncies normals, es poden oferir bons arguments per totes dues bandes.

Potser valgui la pena d'esmentar aquí el comentari d'en Ton, que "així encara pesen menys" (42, 5). El que està dient és que els fantasmes no-existents encara pesen menys que els existents. Probablement, en Ton s'estima més en Kio i, per així, ell i en Blai estan decidits a no acceptar-li res que pogués refutar la creença que ell té. El que diu en Ton és, evidentment, absurd, perquè és autocontradictori. Pretén que coses no-existents siguin capaces de

tenir certes propietats, com ara la de tenir un pes negatiu. Observeu que no és la noció de pes negatiu que és absurda. Un globus tancat que podríem anomenar “pes negatiu”. El que és absurd és dir que una cosa té pes negatiu i que, alhora, no existeix.

Abans parlàvem de criteris d'existència. Potser els nens assumeixen que una cosa que existeixi ha de tenir, necessàriament, pes. Tanmateix, sabem que això no és necessàriament així. Les coses de l'espai exterior no pesen. I, fins i tot a l'interior de l'atmosfera terrestre, hi ha coses que són més lleugeres que l'aire i que, per tant, tendeixen a allunyar-se de la terra volant. Així, doncs, el pes no és un criteri d'existència.

5.2.6 PLA DE DISCUSSIÓ: Fantasmes (p. 41, 28 - 42, 4)

1. A moltes persones, els espanten els fantasmes. ¿Significa això que els fantasmes existeixen?
2. Trobes un xicot que va a l'Institut i et diu: “Els fantasmes existeixen.” ¿Significa això que els fantasmes existeixen?
3. Trobes un llibre a la biblioteca titulat “El fantasma de l'Òpera”. ¿Significa això que els fantasmes existeixen?
4. Busques la paraula “fantasma” en el diccionari, i descobreixes que la paraula efectivament existeix. ¿Significa això que els fantasmes existeixen?
5. Et diu: “Els fantasmes corren pels cementiris. Hi ha cementiris. Per tant, hi ha d'haver fantasmes.” ¿És un bon raonament això? Si no ho és, ¿on rau el seu error?
6. Algú et passa una nota a classe. La nota diu així: “El primer fantasma li va dir al segon ‘¿Creus en les persones?’” Si haguessis d'escriure una resposta a la nota, ¿què diries?

[Vegeu les entrades: “Fantasma” d'aquest manual; “Real, què és?” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca científica*.]

IDEA 6: ¿ES POT TENIR POR DE NO RES?

En Kio mira de reaccionar racionalment en tota aquesta situació. Quan recull el correu de la bústia es diu a si mateix que s'està pidentint por d'una cosa que no existeix (42, 7-9).

Molt sovint tenim terror del desconegut. Aquesta por no és simplement intel·lectual; també és fisiològica. Tant és que ens diguem a nosaltres mateixos que allò desconegut existeix com que ens diguem que no existeix. En cert sentit, la por d'una cosa no-existent és pitjor que la por d'una cosa existent: si existeix, almenys et pots imaginar formes de tractar-hi. Aquesta és una de les raons que explica que estiguem tan fascinats per la ciència-ficció: posa en qüestió les suposicions que ja hem fet sobre què existeix.

Quan tracteu aquest episodi, serà bo que tinguis present que els nens s'entusiasmen molt quan pensen i parlen sobre temes que els omplen d'espant i d'horror, per bé que no és una bona idea entretenir-se massa en aquests temes. Val la pena, però, discutir-los, perquè això ajuda als nens l'ocasió d'intercanviar informació sobre les pors i les creences que realment tenen en relació amb aquestes coses. Voler evitar tractar aquests temes del tot podria donar una dimensió desproporcionada de la seva importància.

5.2.7 EXERCICI: ¿Pot algú tenir por de no res? (p. 42, 8-9)

En els casos següents, digues si els personatges tenen por de no res (P) o no tenen por de res (NP):

	P	NP	?
1. Biel: “No m'agrada estar-me en habitacions grans i buides.”			
2. Sara: “No m'agrada estar-me sola a la nit.”			
3. Bru: “No hi ha res en el món que em faci por.”			
4. Lluís: “Tinc por del no-res.”			
5. Jos: “Tinc por de coses que fan soroll a la nit.”			
6. Marisa: “Tinc por dels dracs.”			
7. Bibi: “Tinc por de tenir por.”			

8. Eduard: “Tinc por de trobar-me jo mateix en el buit.”
9. Gina: “L’única cosa que em fa por és la felicitat.”
10. Llúcia: “Tinc por de l’argot burocràtic.”

[Vegeu les entrades “No res” i “Por” d’aquest manual.]

IDEA 7: ¿PODEN PENSAR LES MANS?

Quan en Kio diu que les seves mans no el creuen, sembla que està atorgant capacitat de pensament a les seves mans. Com que els adults no acostumen a pensar d’aquesta manera, pot semblar que és una manera estranya de parlar. D’altra banda, si hi reflexionem una mica, recordarem que molt sovint els nostres membres “es neguen a obeir-nos”, com si pensessin pel seu compte. Més encara: quan descrivim el comportament mental, sovint usem termes manllevats de la conducta física; ens referim, per exemple, a com busquem una solució *a les palpentes*, i això està basat, certament, en l’activitat de la ment. ¿No podria ser, doncs, igualment legítim que descrivís l’activitat de la ment en termes manllevats del comportament de la ment?

Per exemple, les persones que són molt hàbils amb les seves mans —com ara pianistes, mecànics, cirurgians— parlaran sovint dels seus dits com si tinguessin una qualitat cognoscitiva, i descriuran les seves mans com si es comportessin amb una intel·ligència completament independent de la de la seva ment conscient. Per tant, seria prudent que no rebutgís massa de pressa la idea que la gent pensa amb el seu cos. Certament, ja han defensat molt bé la seva posició alguns que sostenen que la gent pensa *només* amb el seu cos.

5.2.8 EXERCICI: ¿Et poden desobeir les mans? (p. 42, 9)

Aquest és un joc que les noies i els nois juguen constantment:

Una persona A plega els braços i, sense desplegar-los, es vol agafar els palmells de les mans, de manera que els dits d’una mà s’entortolliguin amb els de l’altra. I amb els dits encara enllaçats, es toca la barbeta amb les mans.

Una altra persona B assenyalà, sense tocar-lo, algun dels dits de la persona A i li diu: “Mou aquest” o “Ara mou aquell”. El problema que té A és que no està sempre segura d’identificar bé el dit assenyalat i que, fins i tot quan n’està segura, es troba que el dit no sempre obeeix quan A el vol moure.

1. ¿Pots posar altres exemples de la vida real en què es vegi que els dits t’obeeixen?
2. ¿Pots posar exemples d’ocasions en què els dits et desobeeixen?
3. Si pot ser que els dits et desobeeixin, ¿podria ser també que *no et creguessin*, que es *malfiessin* de tu?

[Vegeu les entrades: “Mans” i “Ordre” d’aquest manual; “Obediència” de *Recerca crítica*.]

CAPÍTOL 6

EPISODI 1

IDEA 1: UN CAVALL ANOMENAT TXAIKOVSKI

Els grans no podem evitar de tenir certa familiaritat amb el nom “Txaikovski”, per la majoria de nens no l’han sentit mai. Potser concloguin que no va ser la Gus qui va posar el nom al cavall sinó els seus pares. Després d’explicar-los a qui pertanyia originàriament el nom de Txaikovski, els alumnes potser arribaran a la conclusió que la família de la Gus és molt musical i que té un gust especial per la música clàssica.

Abans hem discutit la possibilitat que els cecs, quan escolten, ho facin amb més concentració que no pas els vidents, de la qual cosa en resulta que paren més atenció als sons que la majoria de la gent. El mateix es podria dir, és clar, dels tipus d’arts pels quals es mostren interessats, ja que no és pas infreqüent de trobar cecs que són molt sensibles a la música i a l’escultura, encara que no siguin capaços de respondre al dibuix i a la pintura. La música, doncs, pot tenir un paper important en la vida de la família de la Gus, i el nom de Txaikovski pot ser-ne un indicatiu.

6.1.1 EXERCICI: Posar noms als animals domèstics (p. 43, 5-10)

Imagina’t que algú t’ha regalat un zoo privat. És ple d’animals i tu els has de posar nom. Però has de triar noms de la llista de la dreta. ¿Quins noms triaries?

Animals

1. elefant
2. lliga
3. talp
4. ratpenat
5. *armadillo*
6. llúdria
7. sementador
8. cocodril
9. linx
10. balena
11. morsa
12. carib
13. castor
14. bis
15. cabra

Noms

- a. Rodolf
- b. Babar
- c. Trencapins
- d. Blancaneus
- e. Quico
- f. Sirena
- g. Botifarr
- h. Paff
- i. Homer
- j. Estela
- k. Barrufet
- l. Soper
- m. Pop
- n. No-llop
- o. Simone

[Vegeu les entrades: “Noms” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Paraules i coses” de *Buscant el sentit*.]

IDEA 2: ARRIBAR A L’HORA

Els adults tendeixen a viure a cops de rellotge. Observen les manetes del rellotge i, quan les manetes arriben a certes posicions, deixen estar el que feien i comencen una altra cosa; i, després, de sobte, sense acabar el que han començat a fer, comencen altra vegada a fer una cosa diferent. I així durant tot el dia, encara que no acabin res en aquella jornada.

En el cas dels nens les coses són, és clar, molt diferents. Tenen tendència a no fixar-se en els rellotges i estan poc disposats a deixar de fer una cosa abans de trobar que han completat el que s’havia de fer; tampoc no volen començar una cosa només perquè les manetes del rellotge els diguin que és l’hora de començar. Els nens, doncs,

funcionen més pel temps viscut que no pas pel temps mesurat. Aquest és un dels problemes que assetgen els esforços de les dues generacions per a comunicar entre elles.

Un dels arguments de la impaciència dels adults davant la inseguretat dels nens pel que fa al temps és que els nens provoquen retards: fan que la gent s'hagi d'esperar i això molesta molt alguns adults. Aquesta és una qüestió de bona educació —¿o potser d'ètica?—, i forma part de l'educació dels nens que descobreixin aquestes expectatives tan precises sobre les quals insisteix el món dels adults.

6.1.2 EXERCICI: L'hora (p. 43, 11)

1. La mestra va dir: "Tots heu arribat tard a classe aquest matí. ¡Demà vull que arribeu tots a l'hora!" ¿Qui de la llista següent et sembla que ha obert la mestra?
 - a. La Lluïsa ha anat a la redacció del setmanari *L'hora*.
 - b. La Cuca ha arribat just quan tothom se n'anava cap a casa.
 - c. En Manuel ha corregut durant una hora al voltant de l'escola.
 - d. En Pep ha passat la nit a l'escola per poder arribar d'hora.
 - e. La Irene era a la seva taula quan s'ha sentit el primer timbre.
 - f. En Marc i en Joan s'han volgut posar d'acord amb els altres per poder arribar tots alhora.
2. El mestre va dir: "No veig l'hora de fer l'excursió al zoo que hem programat." ¿Qui d'ells et sembla que ha entès el mestre?
 - a. En Marc i en Joan pensen que el mestre s'ha tornat molt curt de vista.
 - b. La Irene pensa que el mestre es vol desdir de l'excursió perquè no troba l'hora de fer-la.
 - c. En Pep pensa que el mestre té moltes ganes d'anar d'excursió.
 - d. En Manuel pensa que el mestre dubta sobre quina seria la millor hora del dia per fer la visita al zoo.
 - e. La Cuca pensa que el mestre és un desordenat que no troba l'anotació que havia fet sobre l'hora de sortida acordada per anar al zoo.
3. Quan els estudiants li van demanar hora, la directora va dir que els donaria hora la setmana següent. ¿Qui d'ells et sembla que va entendre la directora?
 - a. En Manuel va pensar que la directora no portava rellotge i volia que li tornessin a preguntar l'hora la setmana següent.
 - b. En Pep va pensar que la setmana següent tindrien una entrevista amb la directora.
 - c. La Irene va pensar que la setmana següent els assenyalaria la data per a una entrevista.
 - d. En Marc i en Joan van pensar que la setmana següent podrien fer una hora de visita amb la directora.
 - e. La Lluïsa va pensar que si, en comptes de demanar hora, haguessin demanat només uns minuts, la directora els ho hauria concedit de seguida.

[Vegeu l'entrada "Temps" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

IDEA 3: RELACIONS ENTRE NENS I ANIMALS

Probablement som molt poc conscients de la relació subtil existent entre els nens i els animals. Hi ha nens que consideren alguns animals domèstics com a criatures més aviat passives amb les quals poden jugar, tal com podrien jugar amb nines i amb altres joguines. Però, hi ha altres animals que són molt més actius i que juguen un paper important a la família. Fan encantercs, intervenen en les baralles i sovint serveixen de focus com que atreu l'afecte de la família, de manera que la família se sent unida gràcies a ells. Sovint sembla que els nens ho entenen així i que recorren amb més facilitat als animals que no pas als humans quan busquen consol.

6.1.3 PLA DE DISCUSSIÓ: Sobre nens i animals (p. 43, 15-16)

1. ¿Has tingut mai la sensació que els altres no t'entenien, i has buscat nim i consol en un gat o en un gos o en un cavall?
2. ¿Has tingut mai la sensació que els animals als quals agrada jugar i passar-s'ho bé estan més a prop dels nens que no pas dels adults?

3. ¿Has tingut mai la sensació que els éssers humans mai no seran capaços d'entendre en què consisteix ser un animal?
4. ¿Has tingut mai la sensació que els animals mai no seran capaços d'entendre en què consisteix ser un ésser humà?
5. ¿Et sembla que els animals joves pensen en com seran quan siguin grans, tal com ho fa la gent jove?
6. ¿Et sembla que els gatets volen ser gats i que els cadells estan impacients per ser gossos?
7. ¿Et sembla que els animals joves volen, en algun moment, ser animals diferents: que un gatet pot voler ser un cadell, o que un cadell pot voler ser un gatet?
8. ¿Et sembla que els animals joves volen, en algun moment, ser capaços de llegir i escriure?
9. Quan els animals són allò que nosaltres en diem “bons” (dècils, amables, manyacs), ¿ho són perquè nosaltres els hem fet així?
10. Quan els animals no són allò que nosaltres en diem “bons” (quan són perillosos i destructius), ¿ho són perquè aquesta és la seva manera natural de ser?

[Vegeu l'entrada “Humans/Animals” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 4: GOSSOS D'INVIDENTS

Els teus alumnes potser trobaran que el tema dels gossos que guien els invidents és digne de ser estudiat una mica més. Poden descobrir quins tipus de gossos s'usen, en què consisteix l'entrenament, què pot fer, i què no pot fer, el gos que substitueix l'antic pigall. Un cop hagin fet això, poden discutir el fet que la Gus no tingui gos que la guiï, i si Txaikovski no podria ser un bon substitut.

Des d'un punt de vista filosòfic, la idea d'usar l'òrgan sensorial d'un animal en lloc dels òrgans que l'humà no té, planteja qüestions interessants. No és pas el mateix problema de quan una persona dona a una altra un ronyó o una transfusió de sang. Per què, ¿quina és exactament la diferència? Demana als teus alumnes que discuteixin les semblances i diferències d'aquests casos.

6.1.4 EXERCICI: ¿Poden els animals fer coses que les persones no poden fer? (p. 43, 27-28)

Alguns cecs usen gossos entrenats que s'hi veuen per ells. ¿Hi ha coses que altres animals poden fer i que no poden fer les persones?

1. a. ¿Poden els gossos sentir sons que les persones no poden sentir?
b. ¿Poden els gossos detectar olors que les persones no poden olorar?
c. ¿Poden els elefants recordar coses que les persones no poden recordar?
d. ¿Poden les lligues veure coses que les persones no poden veure?
e. ¿Poden les marmotes dir quin temps farà?
2. Mira de fer alguna cosa tal com la fan altres criatures vivents. Per exemple, recull alguns branquillons, corda, fulles i escorça, i construeix un niu d'ocell. (Si et surt bé i algú et diu que hi facis un ou, no li facis cap cas.)

[La idea de la superioritat dels animals sobre els humans en molts camps de l'experiència és defensada en rigorosament a l'obra d'Anselm Turmeda, *Disputa de l'ase*. Vegeu les referències que s'hi fan al final dels exercicis 4.3.6 i 8.1.12 d'aquest manual.]

[Vegeu l'entrada “Humans/Animals” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 5: ¿QUÈ PODEN ENTENDRE ELS ANIMALS?

No s'ha arribat a cap acord sobre el que poden entendre els animals. Si els proposem els tipus de tasques que fem servir per mesurar la intel·ligència humana, és obvi que no seran capaços d'obtenir els resultats que obtenen els humans quan enraonen, escriuen o calculen. D'altra banda, els animals poden ser molt sensibles al que està passant en situacions en què intervenen humans i no solament altres animals.

Com que molt sovint els nens tenen sensibilitat per als animals i per al que aquests poden fer, i no poden fer, hauria d'arribar el moment en què dediquessis molta estona a escoltar el que diuen i a fer-los comparar les seves històries.

Els alumnes probablement et poden explicar tota mena d'històries sobre la manera com els seus gossos desenvolupen baralles familiars, troben coses que ells havien perdut, són infeliços quan algú de la família marxa, i fan feines rutinàries com ara acollir el ramat, cuidar i recuperar peces.

6.1.5 EXERCICI: ¿Què poden entendre els animals? (p. 44, 3-4)

Digues si et sembla que aquests animals probablement entenen aquestes coses (PE) o probablement no les entenen (PNE).

	PE	PNE	?
1. Sonia: "Quan poso menjar en el plat de la meua gata, immediatament entén que estic a punt d'alimentar-la."			
2. Miquel: "Al meu gos, li encanta estar-se estirat davant el televisor. Mira els programes i els entén."			
3. Lina: "Tinc un gall dindi a casa que no vol ni pensar en Nadal. Entén què passa aquells dies."			
4. Eva: "A la tardor, al meu gat li creix un abric de pell ben espès, perquè entén que farà molt fred a l'hivern."			
5. Lluc: "El meu gat entén els peixos de la peixera, perquè els peixos no entenen el meu gat."			
6. Omar: "Al meu gos, no li agrada sortir quan plou, perquè entén que la pluja el deixarà xop i incòmode."			
7. Berta: "Tinc una arna domèstica. És molt estúpida. Hi ha, però, una cosa que entén: la llana."			
8. Verònica: "El meu gos entén les persones: pot distingir les bones de les dolentes."			

[Vegeu les entrades: "Animals" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; "Persona, persones/animals" de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 6: ¿PODEN ESTIMAR ELS ANIMALS?

La Gus diu: "Sé que en Txaikovski m'estima" (44, 5). ¿Com ho sap ella? Esmenta algunes proves: diu que, amb el morro, li frega la cara, les orelles, i fins i tot els cabells. Sembla que fa aquestes coses espontàniament, sense que ningú l'impulsi a fer-ho, i sense esperar cap recompensa. En Txaikovski ni tan sols té la certesa que ella el veu.

Així, el tipus de comportament que en Txaikovski manifesta sembla prou semblant als tipus d'afecte que els humans es manifesten mútuament com per justificar que la Gus usi la paraula "amor". Els cavalls no són humans, però potser fan moltes coses que són similars a les que fan els humans.

És qüestionable que els teus alumnes refusin l'afirmació de la Gus segons la qual en Txaikovski és capaç d'estimar-la. Podrien argüir amb molta força que els seus animals domèstics els estimen, i potser serien capaços d'aportar moltes proves que la Gus. Ara bé, com que aquest és un tema molt discutible, del qual tampoc no en sabem gaire, podem aprofitar l'oportunitat per fer que els alumnes comparteixin les seves experiències.

6.1.6 EXERCICI: ¿Els animals estimen les persones? (p. 44, 5)

Els individus esmentats presenten proves per demostrar que els seus animals domèstics els estimen. ¿Estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb les seves asseveracions?

1. Joia: “S que els meus peixos m’estimen perquè n’eden cap a mi quan els porto menjar.”
2. Elvira: “S que la meua gata m’estima perquè em llepa la cara tal com la llepa als seus petits.”
3. Elvis: “S que el meu cavall m’estima perquè s’al a sobre les potes del darrere sempre que em veu.”
4. Gràcia: “Quan vaig fer còmping, hi havia un escarabat que em devia estimar, perquè sempre me’l trobava en el sac de dormir.”
5. Lluc: “S que el meu gos m’estima perquè em segueix a tot arreu.”
6. Cntia: “S que el meu gos m’estima perquè mou la cua quan em veu, i no ho fa amb ningú més.”
7. Teofil: “S que el meu gat m’estima perquè sempre es cargola prop meu a sobre el llit, i es posa a dormir.”

[Vegeu les entrades: “Animals” i “Humans/Animals” d’aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Persona, persones/animals” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 7: ¿COM JUGUEN ELS ANIMALS?

Encara que fos cert que *tots* els humans juguen, d’això, no se’n conclouria que *només* juguen els humans. Ens resulten prou familiars les visions dels cadells esbatussant-se entre si, dels joves lluitant cos a cos, i dels gatets xiulant-se els uns als altres en baralles simulades, com per adonar-nos que tots ells entenen la diferència entre una baralla seriosa i un comportament juganer. El que és qüestionable és si els animals saben passar de la conducta juganera al joc amb regles, perquè és improbable que els animals formulin regles.

Més encara: els animals no solament saben jugar amb els de la seva espècie, sinó que també ho fan amb humans. Els gossos sovint en saben més, de jugar a amagar-se, que no pas alguns joves. I sembla que s’ho passen tan bé jugant-hi com les persones.

Els teus alumnes tindran probablement moltes històries per explicar-vos, a tu i a la classe, sobre les diverses maneres que tenen de jugar amb els seus animals domèstics, sobre el que fan i el que no fan amb els seus animals. Quan els alumnes facin l’exercici següent, procura que identifiquin el que és distintiu en la manera de jugar de diferents animals. (Per exemple, sembla que, a les Il·l·dries, els agrada més caçar i patinar que no pas barallar-se.)

Una altra qüestió que pots preguntar als teus alumnes és fins a quin punt el comportament juganer acaba ritualitzat en patrons de conducta més formal com els de la dansa.

6.1.7 EXERCICI: ¿Com juguen els animals? (p. 44, 7)

Descripció.

Per contestar aquesta pregunta, potser hauràs de consultar, en alguns casos, una Enciclopèdia d’Animals. En altres casos, potser ja sabràs la resposta per les experiències fetes. La pregunta és: ¿Com juguen els animals següents, especialment els joves?

1. cadells	6. ossets
2. gatets	7. hipopòtams
3. dofins	8. paons
4. Il·l·dries	9. balenes
5. micos	10. capgrossos

[Vegeu les entrades: “Jugar” d’aquest manual; “Joc” de *Recerca crítica*; “Humans/animals” d’aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Persona, persones/animals” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 8: ¿COM HO SAP LA GUS, QUE EN KIO VOL MUNTAR?

La Gus ens ha dit abans que no vol saber res que després no pugui compartir amb altres. Aquí (44, 12-14) sembla que se sent culpable perquè té una cosa que no comparteix amb el seu amic.

Sembla capaç de posar-se al lloc de Kio i de preguntar-se: “¿Com em sentiria jo si algú estigués muntant el meu cavall i no em preguntés si m’agradaria de muntar-lo?”

Sovint es dona per fet que els nens, especialment els més petits, són egoistes i només estan motivats per desigs interessats. A més, sovint es pensa que aquests nens són incapaces d’un raonament com el que la Gus fa en aquest passatge: “Si jo estigués en el seu lloc, ¿com em sentiria?”, o “Qualsevol nano que em veiés muntar el cavall voldria muntar-lo. I si he de ser amable, l’hi hauria de deixar muntar.”

Així, doncs, des del nostre punt de vista, no està justificat atribuir als nens petits incapacitat per l’empatia o per l’altruisme. I és igualment injustificable donar per fet que les accions d’un nen que siguin indicatives del respecte o de l’autoestima que es té, ja hagin de ser considerades, per així sol, accions egoistes.

6.1.8 EXERCICI: Posar-se un mateix al lloc d’un altre (p. 44, 12-14)

Descobrir les perspectives dels altres.

De vegades ens posem al lloc d’un altre i ens preguntem com ens sentiríem si fèssim aquella altra persona.

De vegades ens equivoquem —o ens autoenganyem— sobre el que hem fet. En els casos següents, cada individu sosté que s’ha posat al lloc d’una altra persona. Digues si hi estàs d’acord (A) o si hi estàs en desacord (D), i per què.

	A	D	?
1. Sonia: “Com que la Margarida i jo hem intercanviat els seients a classe, entenc molt bé el que ella sent per l’aritmètica.”			
2. Fètima: “Com que la Margarida i jo sempre sembla que anem vestides igual, ella deu tenir el mateix gust que jo per la roba.”			
3. Jord: “Conec bé el que la Margarida sent per mi. Li agrado extraordinàriament. De fet, agrado molt, jo, i si jo estigués a la seva pell, no podria pas tenir sentiments diferents, jo.”			
4. Jordi: “M’agrada fer riure la Margarida; i com que, quan la Margarida riu, l’Eva també riu, l’Eva deu sentir per la Margarida el mateix que jo.”			
5. Albert: “Una vegada vaig saludar la Margarida. Vaig fregar la seva mà, i ella va fregar la meua. Així em va dir molt sobre els seus sentiments.”			
6. Laura: “Una vegada vaig veure en Jord que es burlava de la manera de vestir de la Fètima, i em va saber molt de greu per la Fètima, perquè en Jord també hauria pogut riure’s de qualsevol de nosaltres.”			

[Vegeu les entrades: “Posar-se al lloc d’un altre” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Empatia” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 9: FER TORNOS

Pots recordar als teus alumnes que, en el capítol 4, ja hem parlat de fer tornos [concretament, a l’episodi 2, idea 2, i a l’exercici 4.2.2]. Ara tornarem a tractar el mateix tema en un context diferent. Perquè ara ho fem amb la intenció de reforçar en ells la idea que fer tornos és un procediment útil per obtenir resultats que tots els implicats puguin considerar *justos*. I una cosa encara més important: aquesta és una manera de fer justícia a la qual els mateixos nens semblen recurrir sovint pel seu compte, sense que els vingui provocada pels adults.

6.1.9 EXERCICI: ¿Quan s'adient que es facin torns? (p. 44,15)

Digues si et sembla adient (A) o no adient (NA) que es facin torns en els casos següents.

	A	NA	?
1. Pamela: “Llu sa, ¿qu et sembla si anem amb la teva bicicleta per torns? Jo hi anir els dilluns, dimecres i divendres, i tu hi anir s els dimarts, dijous i dissabtes.”			
2. Guiu: “Blai, ¿qu et sembla si convidem la Llu sa al cine per torns? Jo la convidar el primer i el tercer dissabte de cada mes, i tu ho far s el segon i el quart dissabte.”			
3. Jaume: “Llu sa, rentem els plats per torns. Tu els rentes, i jo els eixugo.”			
4. Cristina: “D’acord, Llu sa, triem la televisi per torns. Tu tries un programa de mitja hora, i despr s jo en triar un.”			
5. M nica: “Llu sa, ¿et va b que fem el deure per torns? Avui far el teu i el meu, i dem tu pots fer el meu i el teu.”			
6. Oriol: “¿Llu sa, no m’agrada gens veure com t’arrossegues cada dia fins a l’escola amb aquests llibres tan pesants! Deixa que avui porti els teus i els meus, i dem tu pots portar els teus i els meus.”			

[Vegeu les entrades: “Torns” d’aquest manual; “Just” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

IDEA 10: ¿POT ALGÚ ENSENYAR ALGUNA COSA A UN ALTRE?

A la p gina 44, 18-26 la Gus ens diu que, com que en Kio s un principiant en aix de muntar a cavall, ella pensa que li hauria de donar algunes indicacions. Diguem, a favor seu, que la Gus coneix el tipus de coses que alg que munti un cavall ha de con ixer, com ara la manera d’aguantar les brides, com fer servir les cames, com seure i com parlar al cavall. Tanmateix, els problemes d’ensenyar alguna cosa a alg no es limiten pas a la transmissi d’informaci .

Imagina’t que vols ensenyar a alg la manera d’anar amb bicicleta. No s gens f cil. Pots explicar que les mans s’han de posar sobre el manillar i els peus sobre els pedals, i pots mostrar com es mouen els peus. Per la major part d’aquestes coses s n bvies i superficials. Hi ha moltes coses que l’aprenent s’ha d’ensenyar a si mateix, i no m s ho pot fer a base d’assaig i error.

A m s, pot molt ben ser que el mestre novell hagi d’aprendre tantes coses sobre la manera d’ensenyar com les que ha d’aprendre l’aprenent novell. El mestre pot comen ar —com ho fa la Gus— oferint unes quantes indicacions, i potser descobrir que sona massa protector i condescendent. O potser pensar que aquelles indicacions s n suficients. Quan s’enseny a alg a anar amb bicicleta, s important d’estar disposat a aguantar la bicicleta mentre l’aprenent intenta anar-hi, deixant-lo anar en el moment oport , sostenint-lo en el moment oport i, en general, donant a l’aprenent el tipus d’encoratjament que necessita per no defallir fins que domini aquella t cnica.

Alg pot ser molt bo en una t cnica determinada, com ara fent volar estels o patinant sobre gel, i en canvi pot no ser un bon mestre. De fet, quan parlem de l’adquisici i/o millora d’habilitats, far em b de parlar d’entrenament m s que no pas d’ensenyament, tot i que aquests siguin termes que bviament se superposen. Una de les coses que toquen a un mestre s impartir coneixements. Per hi ha un altre aspecte de l’ensenyament que s en el que es concentren els entrenadors. Ells saben com encoratjar l’aprenent per fer que practiqui de tal manera que s’ensenyi a si mateix els punts m s sensibles d’aquella t cnica. Un entrenador de b squet, de tennis, de futbol o de naci est menys preocupat per impartir coneixements que no pas per mostrar a l’alumne qu passa quan s’assagen diverses posicions o diferents tirs, de manera que l’alumne pugui descobrir pel seu compte la forma de millorar les seves habilitats.

[Si aix passa en el cas de les habilitats, molt m s passar en terrenys encara m s complexos, com ara quan es vol ensenyar a alg a tenir un bon judici tic o est tic. Evidentment, se’l pot ajudar en aquests camps, per no es

pot fer d'una manera automàtica ni estereotipada. És absolutament fonamental, per exemple, el contacte llarg de l'alumne amb el mestre, durant el qual aquell no solament va rebent informació, sinó que també va veient els judicis i les accions del mestre, així com les reaccions que aquest té davant els judicis i accions dels altres. Gairebé podríem dir que el mestre *no pot ensenyar*, per exemple, a “ser ciutadà” o a “tenir gust per la literatura”, perquè l'alumne *en pot aprendre*, al costat del mestre. Així queda a vegades recollit, almenys en part, en la distinció entre “alumne” i “aprenent” o “deixeble”.]

6.1.10 EXERCICI: Ensenyar als altres (p. 44, 18-26)

Explicació :

1. Que la classe examini la llista d'activitats que s'indica a continuació. Que cadascú triï una activitat, i decideixi si vol ser mestre o aprenent.
2. Quan ja s'hagin format les parelles mestre/aprenent, aquestes parelles poden començar. Els altres hauran de triar altres activitats fins que s'acabin formant parelles.
3. Finalment, els que ja hagin fet de mestres, en el torn següent hauran de fer d'aprenents, i els aprenents faran de mestres. (És clar que per fer així s'hauran de triar activitats noves, i així s'evitarà que cada parella repeteixi les mateixes coses.)

Activitats:

- a. xiular
- b. usar lletres majúscules en cursiva
- c. ballar rock
- d. dibuixar cares
- e. fer la vertical
- f. fer jocs de mans amb cartes
- g. explicar acudits
- h. fer nusos de mariner
- i. explicar històries fantàstiques
- j. inventar secrets

[Vegeu les entrades: “Ensenyar”, “Fer estimacions” i “Reconèixer” d'aquest manual; “Aprendre” de *Buscant el sentit*; “Cultura” de *Recerca filosòfica*; “Considerar” i “Gust” de *Recerca ètica*; “Educar” i “Criteris” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; “Comunitat de recerca” d'aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

IDEA 11: SABER COM ETS PERCEBUT PELS ALTRES

La Gus ens diu que no vol “quedar com una setcències” (44, 25). La frase és reveladora del desenvolupament de la Gus com a ésser social. D'una banda, revela que és conscient de l'efecte de les seves paraules sobre els altres. S'adona que pot ser diferent la percepció que té de si mateixa de la manera com és percebuda pels altres.

Un dels avantatges de l'existència d'una comunitat a l'aula és que els nens es poden adonar realment de quina és la percepció que els altres tenen de les seves observacions, i que poden esdevenir conscients de les diferents maneres com poden ser interpretades. Malauradament, hi ha situacions d'aprenentatge de molts tipus que no preparen els nens perquè descobreixin com són vistos pels altres. En una d'aquestes situacions, els nens poden simplement escoltar però no parlar mai, amb la qual cosa no obtenen cap ressaca de la percepció que té d'ells la resta de la classe. En una altra situació, els nens potser estableixen una bona relació amb un grupet determinat, com ara el de la seva família, però, en canvi, són incapaces d'adaptar la seva manera de pensar i de parlar als diferents grups de gent amb què es trobin. Així, doncs, la comunitat de l'aula esdevé una bona preparació per viure en societat.

6.1.11 EXERCICI: Saber com ets percebut pels altres (p. 44, 25)

Mentre cada membre de la classe va llegint, per torns, una oració de *Kio i Gus*, ves enregistrant la lectura amb un magnet fon. Després, fes una altra gravació amb els mateixos textos llegits per diferents membres de la clas-

se. (Ning no hauria de repetir la lectura de la mateixa oració.) Feu només un paràgraf cada vegada, primer amb un grup de lectors, després amb l'altre.

Ara, escolteu la cinta de les dues lectures, i que la classe discuteixi les semblances i les diferències que desobreix en la lectura de cada oració per part de dos lectors.

[Vegeu l'entrada "Comunitat de recerca" d'aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; "Posar-se al lloc d'un altre" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

IDEA 12: INTENCIONS

Quan la Gus diu: "No vull quedar com una setciències" (44, 25), està fent un comentari de les seves pròpies intencions. Evidentment, els nens no usen la paraula "intenció", sinó "vull", però són profundament conscients del significat de les intencions. "No li volia fer mal", "No volia que em caigués", són comentaris freqüents entre els nens. Aquests comentaris mostren que reconeixen que l'acte que acaben de fer serà avaluat de manera molt diferent segons que hagi estat fet de manera intencionada o no.

Sense un entorn social sensible i interessat, els nens no reben l'encoratjament necessari per preguntar-se sobre l'efecte en els altres de les seves observacions, o per veure si les seves observacions es corresponen realment amb el que volen dir. Així, doncs, en qualsevol educació moral adequada, els individus han de ser encoratjats a escoltar els altres com si fossin caixes de ressonància i a escoltar-se a si mateixos per determinar fins a quin punt són capaços de dir bé allò que volen dir. Quan un nen diu "No ho volia fer", normalment es vol excusar. Alhora, però, és una prova que el nen reconeix que hi ha responsabilitat quan allò que es fa intencionadament té conseqüències negatives per als altres.

En el cas de la Gus, que diu: "No vull quedar com una setciències", hem d'acceptar que està dient la veritat. Massa sovint, però, la gent té tan poc autoconeixement que protesta dient: "No ho volia fer", tot i que, de fet, no s'havia pas aturat gaire a pensar-s'ho. La claredat sobre les pròpies intencions, així com sobre les conseqüències de les pròpies accions, són factors capitals en la consciència moral. Generalment, però, aquests factors només es desenvolupen en aquelles comunitats que estan molt alerta sobre la seva importància.

6.1.12 EXERCICI: Intencions (p. 44, 25)

Heus aquí situacions que has de representar fent una pantomima.

Els enunciats et diuen el que tu vols fer. En cada cas, però, t'has d'inventar alguna cosa que t'impedeixi de fer allò que volies fer.

Per exemple: Vols comprar un cornet de gelat. En la teva pantomima, arribes a la botiga, encarregues el gelat, el reps i el pagues. Però, llavors, en sortir de la gelateria, algú et clava una trompada al braç i el gelat cau per terra. Representa micament la teva sorpresa i el teu desengany perquè les coses no surten com tu voldries.

Situacions:

1. Vols fer els deures de l'escola.
2. Vols veure la tele.
3. Vols anar en bicicleta.
4. Vols fer un dinar al camp.
5. Vols anar a dormir.

Recorda que, en cada cas, has de representar els impediments trobats per fer allò que volies fer.

[Vegeu les entrades: "Intenció" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca ètica*; "Voler/poder" d'aquest manual; "Voler" de *Buscant el sentit*.]

IDEA 13: CAUSES, EFECTES I EXPLICACIONS CAUSALS

En el capítol 3, l'avi d'en Kio explicava la història de la seva trobada amb la balena. La narració que l'avi feia de la història implicava referir-se a una colla de relacions causals tals com el fet de ser llançat contra el timó del vaixell, cosa que va tenir com a resultat que es trenqués el braç. Llavors vam suggerir que s'encoratgés els alumnes a resseguir el capítol buscant altres exemples de relacions causa-efecte.

Quan la Gus narra la seva versió de l'accident en què en Kio es trenca el braç, tornem a trobar una colla de relacions causa-efecte. Pots demanar als alumnes que trobin aquestes relacions, tant en l'episodi esmentat com a la resta del capítol.

Qualsevol narració, és clar, conté una seqüència, o fins i tot moltes seqüències, d'esdeveniments. Ara bé, els esdeveniments poden tenir una relació *seqüencial*, sense tenir una relació *causal*. Si toques dues notes al piano, la primera nota precedeix la segona, però no la causa pas.

Quan hi ha una relació causal, és quan estem justificats per dir que el primer esdeveniment ha produït el segon. Si algú llança una pedra contra una finestra i en trenca el vidre, podem dir que el llançament de la pedra va causar la trencada del vidre.

D'una manera molt elemental, trobar les causes és una manera d'*explicar*. Pots explicar el fet que la teva ombra s'allargui durant el captar pel fet que el sol s'està ponent. És clar, però, que una explicació completa inclouria molts factors, com ara les lleis de la física que corresponen als fenòmens visuals. En altres paraules, hi ha causes, i hi ha lleis causals. Ambdues són explicatives.

Suposem que veiem una cosa que ens desconcerta: sortim a fora un matí d'hivern molt fred i descobrim que una conducció exterior d'aigua s'ha reventat. ¿Per què? ¿Què ho ha provocat? ¿Com ens ho podem explicar? Bé, sabem que la nit passada la temperatura va baixar fins més avall del punt de congelació. També podem saber que, regularment, l'aigua es dilata quan es congela. Per tant, concloem que l'aigua es va congelar a les canonades, que es va dilatar en congelar-se, i que la seva dilatació va causar el trencament de la canonada. En conèixer la llei causal que cobreix el cas particular examinat, hem trobat l'explicació desitjada. (Més encara: la nostra creença en la llei és la nostra raó per la nostra creença en l'explicació.)

Evidentment, moltíssimes vegades passa que no coneixem la llei que s'aplica a la situació que volem explicar. Malgrat tot, busquem alguna connexió regular entre les coses que passen i els seus efectes. Si el cas en qüestió és semblant a aquells efectes, podem inferir que les causes també eren semblants. Suposem que un edifici nou hagi tingut una colla de petits incendis, i que en cada cas s'hagi pogut atribuir el foc a una deficient instal·lació elèctrica. Ara es produeix un altre petit incendi. ¿Què és el que es planteja immediatament com a possible causa? Evidentment, també aquest foc sembla que ha de tenir la causa en una deficient instal·lació elèctrica. (És clar que aquesta resposta no és pas necessàriament correcta. Hem procedit analíticament, assumint que aquest foc era com els focs anteriors i que, per tant, la seva causa també era com les causes anteriors. Però, aquest foc pot haver estat degut al fet que algú hagués llençat una burilla encesa a una paperera. Llavors estaríem davant un tipus d'incendi diferent, que tindria una explicació causal diferent.)

Resumint: explicar és adduir causes. Això es fa tot assenyalant regularitats o uniformitats en la naturalesa, les quals poden ser formulades com a lleis de la natura. Si volem saber per què ha aparegut rovell en el pot de ferro que vam deixar al jardí fa uns quants mesos, només hem de pensar en el fet que l'oxigen de l'aire normalment interactua amb el ferro i produeix rovell. Aquesta regularitat ajuda a explicar que el pot s'hagi rovellat.

6.1.13 EXERCICI: Seqüències causals i no-causals (p. 45, 10-12)

Explicar. A l'exercici següent et trobaràs amb parelles d'esdeveniments que passen en una seqüència. Quan el primer esdeveniment *provoca el segon esdeveniment*, diem que es tracta d'una "seqüència causal". Quan el primer esdeveniment *no provoca el segon esdeveniment*, diem que es tracta d'una "seqüència no-causal".

Per exemple, si deixes caure un pot molt pesant i trenca un plat, el primer esdeveniment (la caiguda del pot) causa el segon (que es trenqui el plat). Aquesta és una seqüència causal.

Ara bé, si deixes caure un plat i, al cap d'un segon, sona el tel·lфон, la seqüència és no-causal, perquè la caiguda del plat no ha causat que el tel·lфон sonés.

Digues, en cada cas, si es tracta d'una seqüència causal (SC) o d'una seqüència no-causal (SNC).

1. Primer hi va haver un llampec, després un tro.
2. La pluja queia abundantment, i amarava la terra.
3. Va arribar l'estiu, seguit de la tardor.
4. Es va fer de nit, i els llums dels carrers es van apagar.
5. Un moment abans de despertar-me va tocar el despertador.
6. Un moment després de despertar-me va tocar el despertador.
7. La flor produïa nectar, i les abelles s'alimentaven de nectar.
8. El carter va arribar, i el gos va bordar.
9. L'esquirol es va enfilel per l'arbre i el gat dormia.
10. El nen va marxar corrents i va donar un cop de porta.

[Vegeu les entrades: “Causa” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Explicacions” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*; “Seriació” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Lleis” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*.]

6.1.14 EXERCICI: Explicació causal a través de cadenes narratives (p. 45, 10-12)

Donat un fet, en podem buscar un altre que ens ajudi a explicar el primer. Llavors, però, aquest segon fet necessita una explicació, i busquem un fet que expliqui *això*, etc. *terça*.

Exemple: L'home va caure de la bicicleta (primer fet)
 perquè va ensopegar amb una pedra (segon fet).
 Va ensopegar amb una pedra
 perquè no s'hi veia (tercer fet).
 No s'hi veia
 perquè no havia pogut trobar les ulleres (quart fet).

Crea, en cada cas, una cadena causal a base d'oferir un fet que expliqui el fet donat, llavors un altre fet que expliqui aquell, etc. *terça*.

1. El gos movia la cua perquè
2. El noi va agafar la cullera perquè
3. El gat es va enarcar perquè
4. La noia va sortir corrents perquè
5. L'home va tenir por d'encendre un llum perquè

[Vegeu les entrades: “Narració” d’aquest manual; “Seriació” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Causa” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Explicacions” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*; “Lleis” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*.]

6.1.15 EXERCICI: Causar amb intenció i causar sense intenció (p. 45, 10-12)

De vegades volem que passi alguna cosa, i *fem* que passi.

Exemple: Com que vols fer un ou ferrat, primer trenques l'ou. (Tenies la intenció de trencar l'ou.)

Exemple: Poses a terra el cistell amb queviures, i trenques un ou. (No tenies la intenció de trencar l'ou.)

Considera els casos següents:

1. Suposem que llegim “L'home va trencar el vidre”. ¿En podem concloure que l'home va trencar el vidre de manera no intencional (és a dir, de manera accidental)? ¿En podem concloure que ho va fer expressament?
2. Suposem que llegim “La dona es va tallar els cabells”. ¿En podem concloure que els va tallar expressament? ¿Els podia haver tallat accidentalment? Si els hagués tallat accidentalment, ¿diríem “es va tallar els cabells”?

3. Suposem que llegim “La noia va incomplir la seva paraula”. ¿Ho podia haver fet expressament? ¿Ho podia haver fet sense intenci o accidentalment?
4. Suposem que llegim “El riu va inundar la ciutat”. ¿Ho podia haver fet intencionadament el riu?
5. Suposem que llegim “En Joan va obrir l’aixeta i va quedar xop de la dutxa”. ¿És possible que en Joan volgués omplir la banyera d’aigua i que no s’esperés que l’aigua li vindria de la dutxa?

[Vegeu les entrades: “Causa” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Intenció” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

6.1.16 EXERCICI: Raonament causa-efecte (p. 45, 10-12)

Suposem que passen dues coses, i que tu creus que l’una *causa* o *produceix* l’altra. De la primera, en dius la “causa” i, de la segona —la que s’ha fet que passés—, en dius l’“efecte”. En els casos següents —presos del capítol 1—, ¿què diries que és causa (C) i què, efecte (E)? (En algun cas, l’oració de l’“efecte” pot venir abans que l’oració de la “causa”).

	1a. oració		2a. oració		No causa-efecte
	C	E	C	E	
1.	La pell dels palmells de l’avi d’en Kio és molt dura. Treballa de valent.				
2.	L’aigua de la banyera està molt calenta. El bany s’omple de vapor.				
3.	La banyera s’omple fins a dalt. En Kio deixa que l’aigua continuï rajant.				
4.	L’aigua fa gloc-gloc. Es fica a la petita ranura per on sobreix.				
5.	El gloc-gloc és molt més fort. En Kio va per sota aigua.				
6.	L’avia d’en Kio acostava la lupa al diari. Les paraules semblen més grans.				
7.	En Kio es tapa el nas. Va per sota aigua.				
8.	En Kio fa veure que és un submarí. Fa veure que és una illa.				
9.	L’avi d’en Kio li parla de lleons. En Kio somia lleons.				
10.	En Kio diu bona nit a la Rita. En Kio se’n va al llit.				
11.	El sol es va pondre. El sol feia brillar la sorra com si fos or.				

[Vegeu l’entrada “Causa” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 14: NO SABER QUÈ DIR

L’ocasió en què els membres d’una família diuen als membres d’una altra família que lamenten molt alguna cosa que ha passat és, en cert sentit, una ocasió cerimonial. En ocasions així, la gent sovint recorre a frases cerimonials semblants a les que es troben en les postals de felicitació o de condol. Els nens petits probablement en sapiguem molt poc, d’aquestes coses. A la Gus i a en Kio, no sembla pas que els faltin les paraules quan estan junts.

En aquesta ocasió, per exemple, la Gus no té paraules per a la família d'en Kio. I si en tingués, potser ho trobaria en una mica atrevit per part d'ella.

6.1.17 EXERCICI: Triar el que s'ha de dir (p. 45, 22-23)

Ordenar, usar criteris. Que els alumnes col·leccionin missatges que apareguin en les postals de felicitació impreses. Potser ho voldreu limitar només a un parell de categories, com ara postals d'aniversari o cartolines de Nadal. Els missatges es poden col·leccionar a partir de postals que ja es tenen o bé es poden copiar de postals vistes en aparadors. Potser així sigui millor que no pas inundar la classe amb postals.

Que els alumnes *ordenin* els missatges de cada categoria (aniversari, Nadal, naixement, etc.) dels millors als pitjors, i que en donin les raons. Escriu les raons a la pissarra i mira si la classe està d'acord en quines són les millors raons. (Ara ja tindreu un conjunt ben jerarquitzat que podreu fer servir per a missatges cerimonials.)

[Vegeu les entrades: “Cerimonials” d'aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; “Manera” de *Buscant el sentit*.]

IDEA 15: FER EL QUE ES POT

L'avi d'en Kio dispensa tothom d'error dient que “tothom ha actuat amb la millor intenció” (45, 27) i que tots han fet el que han pogut. No podem dir si aquesta observació era dita seriosament i amb sinceritat. Sovint, per exemple, tant els nens com els adults poden usar afirmacions suaus com aquestes per esquivar una investigació que, normalment, resultaria molt incòmoda. De manera semblant, quan, en ser acusats d'això o d'allò, protestem dient que “Hem fet el que hem pogut”, també ens podem preguntar, en privat, fins a quin punt són ben sincera una protesta així.

L'expressió “He fet el que he pogut” sovint no és sinó una altra manera de dir “He fet el que he fet”. És a dir, pot ser tautològica i equivalent a “No vull canviar”. Aquestes afirmacions poden esdevenir habituals i poden servir per impedir la investigació sobre què és capaç de fer realment una persona. És clar que si un alumne presentés una pàgina plena de gargots, guixades i forats, i digués “He fet el que he pogut”, no trobaria cap mestre que li acceptés així com a última explicació.

6.1.18 PLA DE DISCUSSIÓ: Fer el que es pot (p. 45, 27)

Heus aquí una colla de situacions en què algú diu “He fet el que he pogut”. ¿Com respondries a aquesta observació?

1. Aconsegueixes que el teu amic pugui participar amb la seva tortuga en una cursa de tortugues. La seva guanya. El teu amic diu: “He fet el que he pogut.” ¿Què dius tu?
2. La teva amiga és finalista en un concurs escolar de gramàtica. S'ha d'enfrontar a deu alumnes de cursos superiors al seu. Acaba en última posició. Diu: “He fet el que he pogut.” ¿Què dius tu?
3. Casualment t'estàs al davant de la porta d'un banc quan la policia en surt amb un lladre emmanillat. Quan passa per davant teu, el lladre diu: “He fet el que he pogut.” ¿Què dius tu?
4. Estàs mirant d'aconseguir que un lloro digui “La gent em carrega”. El lloro només fa crits i esgarips. Al final, disgustat, abandona el projecte. El lloro diu: “He fet el que he pogut.” ¿Què dius tu?
5. El teu germà gran t'està ensenyant un joc. Per cada vegada que jugueu tots dos, ell guanya. “No aconseguir de guanyar-ne mai cap”, dius tu. Ell respon: “Ho sento, però sempre he de fer el que pugui.” ¿Què dius tu?

[Vegeu les entrades: “Fer/poder” i “Voler/poder” d'aquest manual; “Fer, fer/ voler” de *Recerca filosòfica*; “Fer, fer/saber” de *Buscant el sentit* i de *Recerca ètica*.]

IDEA 16: ¿SE'T POT RENYAR PER UNA COSA QUE NO ENTENS?

En Kio veu que hi ha una analogia entre el que va passar a l'avi quan va aparèixer la Leviatan i el que va passar quan el cavall es va espantar i va llançar en Kio a terra. L'avi diu que el cavall no ha entès el que passava, com donant per suposat que la balena s'ho entenia.

¿Oï que excusem els nens quan, per ignorància, fan alguna cosa mal feta? Normalment, disculpem el nen que ha llençat una cosa amb la qual estava jugant perquè no havia entès que era un objecte molt útil i important per a la seva família. Els adults reconeixen que els nens sovint no són capaços d'articular verbalment la seva pròpia defensa quan no s'han adonat de les implicacions d'una determinada situació.

D'altra banda, hi ha vegades en què, als adults, potser els sembla que un infant no fa ni l'intent d'entendre una cosa. Pot molt ben ser que l'adult ho expliqui una vegada i una altra, sense cap èxit.

La noció d'*entendre* és molt rellevant per a la investigació científica, perquè la gent que fa coses sense entendre el context en què les fa pot arribar a sostenir que són innocents de les injustícies que comet. D'altra banda, si una investigació posterior revela que aquesta gent havia pres mesures per evitar d'entendre la situació —com, per exemple, intoxicar-se—, aquesta dada projectaria una nova llum sobre la qüestió. Així, doncs, no s'han de tenir en compte només l'intent de la persona que realitza l'acte i les conseqüències de l'acte, sinó també fins a quin punt aquella persona ha entès la situació en què ha actuat i per què només s'ha entès fins a aquell punt.

6.1.19 EXERCICI: ¿De vegades és una bona excusa la ignorància? (p. 46, 4-5)

Aplicar regles a casos. De vegades sentim l'expressió “La ignorància de la llei, no n'excusa el compliment”. Aquesta dita significa que s'espera que es *coneguin* les lleis, per tant també que es *compleixin*.

¿Diries que l'expressió “La ignorància de la llei, no n'excusa el compliment” s'aplica (A) a les situacions següents, o bé que no s'hi aplica (NA)?

	A	NA	?
1. S'enchampa un noi que intentava calar foc a l'escola. El noi diu: “No sabia que hi havia una llei que ho prohibeix.”			
2. Tu i la teva família visiteu un país foraster. Fotografies l'edifici d'una escola. T'arresten. Et diuen que hi ha una llei en aquell país que prohibeix fotografiar edificis públics. “No sabia que tinguessin una llei així —els dius—. No tenim aquesta llei en el país d'origen.”			
3. Un noi de la classe maltracta animals. L'arresten. Diu que no sabia que hi hagués una llei que prohibeix maltractar animals.			
4. Tu i el teu amic fabriqueu una llimonada i la poseu a la venda en una paradeta al portal de casa teva. Et diuen que hi ha una llei que prohibeix vendre quan no estigis llicenciada per fer-ho. Tu dius: “Preferiria que no m'ho haguessis dit. Ara he de parar de vendre llimonada.”			

[Vegeu les entrades: “Ignorància” d'aquest manual; “Saber” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 17: IMAGINAR

L'avia d'en Kio diu: “¿Quines coses que t'arriben a imaginar!” (46, 7). La seva observació no sembla pas dirigida a l'afirmació que el cavall no havia entès res, sinó a la pretensió del seu marit que la balena s'ho havia entès. A ella, així li sembla una fantasia.

La fantasia és una forma d'imaginació. Fantasiem quan imaginem monstres, criatures extraterrestres i altres coses que semblen contràries als fets. Per tant també som capaços d'imaginar allò que no hem percebut, perquè no cal que sigui contrari als fets. Així, podries visitar un mercat de fruites i verdures i et podrien ensenyar tipus de fruites

ta estranys que no has vist mai abans, i podries construir, per mitjà de la imaginació, una pintura o una imatge de com penses que podria ser l'interior d'aquella fruita estranya. Suposem que te l'imagines verd amb llavors de color morat. Tu no has vist mai res així, és clar, però coneixes els colors verd i morat i saps quins són les llavors, de manera que, en aquest cas, el teu acte d'imaginació implica ajuntar aquests materials coneguts d'una manera nova a fi que s'ajustin a una situació que no has experimentat pràcticament. En altres paraules, tot acte d'imaginació recolza en l'experiència pràctica, però la reagrupa i reconstrueix de tal manera que sembla fresca, nova, diferent.

6.1.20 EXERCICI: Imaginar (p. 46, 7)

Anticipar les conseqüències. Si suposéssim que canviava una cosa del món, podríem ser capaços d'imaginar tota mena de conseqüències d'aquell canvi. Heus aquí una llista de coses que podrien ser diferents. Per cada canvi, t'has d'imaginar totes les conseqüències diferents que podrien tenir lloc.

Imagina què passaria si:

1. L'aigua ja no apagués el foc.
2. El paper no cremés.
3. Es desgelés tot el gel del Pol Sud.
4. Els peixos poguessin volar.
5. El sucre tingui gust de sal, i la sal gust de sucre.
6. Cada vegada que veiessis un color, sentissis un so associat amb aquell color.
7. El temps s'aturés.
8. El temps comencés a anar endarrere.
9. Els gats es comportessin com gossos, i els gossos com gats.
10. La gent no es morés.

[Les conseqüències que t'qualsevol canvi que s'efectués en el món també són el tema d'un exercici anterior, el 5.1.23, on es pregunta si és veritat que “no es pot canviar res del món sense canviar-ho tot”. Convindria no fer una lectura mandrosa i conservadora d'aquesta afirmació. Perquè, encara que un canvi comportés molts altres canvis, això no hauria pas d'implacar que, per no fer enrenou, val més no bellugar-se i deixar les coses tal com estan; també pot implicar que cal imaginació, intel·ligència i coratge per fer canvis en el món. De fet, els canvis que ens planteja ara aquest exercici, són canvis que ens venen donats, que no depenen de nosaltres, i que es proposen només com a experiments teòrics. Imaginem, però, la possibilitat d'introduir canvis en el nostre món, canvis que depenguin de nosaltres i que facin que les coses vagin i passin de maneres diferents a com han passat i anat fins ara. Es pot pensar en canvis molt simples —per exemple, una major participació dels alumnes en les decisions de l'escola—, o en canvis més importants —per exemple, que en totes les decisions de la vida pública que afectessin els menors, tant en l'àmbit municipal, judicial, escolar, com polític o de lleure, aquests haguessin de ser escoltats necessàriament—. Ajuda els nens a plantejar-se bé la qüestió: no es tracta pas de fer, o de no fer, canvis perquè sí. Qualsevol projecte de canvi —sobretot si no és merament teòric, sinó que pot tenir efectes pràctics—, ha de venir precedit d'un examen de la situació del món, d'un plantejament de la conveniència del canvi, i d'una avaluació dels millors mitjans per aconseguir-lo.]

[Vegeu les entrades: “Canvi” d'aquest manual i de *Recerca crítica*; “Imaginar” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

EPISODI 2

IDEA 1: ¿HAURÍEM DE COMPARTIR SEMPRE EL QUE SABEM?

Abans (a la pàgina 40, 22-25 de *Kio i Gus*, amb comentari en aquest manual, en el capítol 5, episodi 1, idea 25) la Gus ha dit que no seria just que es guardés per a ella tota sola allò que ella sap; i ara (a la pàgina 46, 14-16) la Suki diu a l'Oriol que no seria just que ell amagués el que sap i que no deixés que els altres sabessin què esperen.

Sembla que l'Oriol se'ls emporti a una petita aventura i que els vol sorprendre. D'aquí que es negui a dir-los de què va tot plegat.

És apropiat que comparteixis el que saps si formes part d'un equip que estàs intentant investigar i resoldre un problema. Si no comparteixes la informació que tens, impedeixes que els altres avancin cap a la resolució del problema. Això és particularment cert en relació amb la ciència.

Tanmateix, no totes les situacions són d'aquest tipus. Pot ser, per exemple, que algú et prepari una festa sorpresa; si aquest comparteix amb tu el que sap, ja no et podrà donar la sorpresa. En aquesta situació, compartir no seria gens apropiat.

6.2.1 EXERCICI: Compartir informació (p. 46, 14-16)

Estudia la il·lustració dels homes cecs que fan una exploració de l'elefant. La persona que examina la pota de l'elefant es pensa que és un arbre. La persona que examina la trompa es pensa que és una serp. ¿De quina manera podrien posar en comú la seva informació de manera que tots arribessin a saber que es tracta d'un elefant?

[Vegeu les entrades “Compartir” i “Saber” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 2: INFERIR A PARTIR DE L'OBSERVACIÓ

Inferir és anar més enllà del que ve donat. Podem inferir coses a partir del que la gent diu, o podem inferir coses a partir del que nosaltres observem. Per exemple, si has vist que uns quants coloms s'agrupaven al voltant de les engrunes de pa que hi ha a terra, pots inferir, amb prou raó, que algú ha llançat les engrunes a terra per als coloms. La raó seria que, normalment, les engrunes no apareixen a terra com sortides del no-res. En aquest cas, has inferit una *causa* a partir d'un efecte percebut. L'efecte són les engrunes, i la causa és algú que les ha llançat allà on són.

D'altra banda, potser havies començat a omplir d'aigua la banyera i has hagut de contestar al tel·lèfon. Així ha passat fa mitja hora. Has percebut la causa. Ja en pots inferir l'efecte.

És clar que, quan llegim, estem contínuament omplint llacunes i inferint, sobre la base d'allò que l'autor ens diu, coses que l'autor no ens diu sinó que simplement pressuposa. Si llegim que es presenta a la porta un home mudat, amb bastant barret de copa, probablement inferirem alguna cosa sobre la resta del seu vestuari: inferirem que va vestit d'esmeraldes, amb sabates negres, corbata, mitjons foscos, etc. Es tractaria aquí d'una inferència molt vaga, ja que l'afirmació llegida merament *suggeria* que l'home anava vestit d'etiqueta.

D'altra banda, hi ha inferències construïdes de manera tan rigorosa i travada que el lector no té altra opció que inferir, a partir d'un enunciat donat, un altre enunciat que es dedueix lògicament del primer. Per exemple, si algú et diu que cap nen no és un peix, d'així, se'n segueix lògicament que cap peix no és un nen, i així ho pots concloure pel teu compte, si hi tens interès.

A la pàgina 46, 19-21 la Gus treu una conclusió que sembla una inferència incorrecta de percepció. És una nit calorosa, però quan en Kio diu una cosa amb la veu trèmula, la Gus infereix que tremola de fred i queda un xic perplexa perquè no fa fred a fora. Sembla que ni se li acut d'inferir que en Kio està tan espantat que li tremola la veu.

6.2.2 EXERCICI: Inferir a partir de l'observació (p. 46, 19-21)

Imagina't que acabes de mirar les coses de la columna de l'esquerra. ¿Quines coses de la columna de la dreta et sembla que es podrien inferir? (Fes correspondre les observacions amb les inferències a base de línies que les connectin.) ¿Quina descripció addicional podries afegir a les coses de la columna de la dreta?

Observacions

1. apareix un arc de Sant Martí
2. dos parells d'empremtes de reliscada
3. molts i molts coloms a la vorera
4. el so d'una sirena es va fent més fort
5. un gat es frega contra la teva cama
6. la sabata et fa mal
7. l'estètic és mac i rondina
8. la llet té un sabor horrible

Inferències

- a. hi ha engrunes a la vorera
- b. algun tipus de vehicle d'emergència s'està apropant
- c. és massa petita
- d. un camió ha parat de cop
- e. tens gana
- f. hi has posat sal en comptes de sucre
- g. t'agrada
- h. el sol ha sortit després d'un ruixat

[Vegeu les entrades: "Inferir" i "Observació" d'aquest manual; "Conclusions" de *Recerca filosòfica*; "Conseqüències" de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

6.2.3 EXERCICI: Inferir causes i efectes (p. 46, 19-21)

En els casos següents, ¿et sembla que la causa s'infereix de l'efecte (CdE) o que l'efecte s'infereix de la causa (EdC)?

	CdE	EdC	?
1. Judit: "El mes passat vam deixar tots els llums encesos a casa. Segur que el mes vinent tindrem una factura d'electricitat molt elevada."			
2. Tina: "He trobat aquesta llauna plana a la carretera. Li deu haver passat per sobre un cotxe o un camió."			
3. Ramon: "Mira quins n'hi vols tan foscos. ¡Ben segur que plourà!"			
4. Joana: "L'home del temps prediu pluja per demà. ¡Segur que plourà!"			
5. Rita: "L'home del temps prediu pluja per demà. ¡Segur que no plourà!"			

6. Miquel: “¡Gasta molts i molts diners! En deu guanyar també molts.”
7. Rosa: “¡Mira quina picada que tinc al braç! ¡Em deu haver picat un mosquit!”
8. Nati: “¡M’acaba de picar aquest mosquit! ¡Segur que tindrà una bona inflor al braç que em farà venir picor!”
9. Grau: “¡Fixa’t la quantitat de menjar que hi ha per terra del menjador! Li deu haver caigut la safata a algú.”
10. Mel: “Aquells gatets no paren de seguir la gata. Deu ser la seva mare.”

[Vegeu les entrades: “Inferir” d’aquest manual; “Causa” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Conclusions” de *Recerca filosòfica*; “Conseqüències” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 3: MUSSOLS

Els mussols són ocells de presa. Són sobretot actius de nit. La família de les xibeques (o líbides) és una de les principals famílies de mussols; els membres d’aquesta família tenen la cara en forma de cor. L’altra gran família conté totes les altres espècies de mussols. De mussols, se’n troben a la major part del món.

6.2.4 EXERCICI: Raonar sobre els mussols (p. 48, 3)

1. **Ambigüïtat.** Quan es diu que els mussols són “ocells de presa”, es vol dir que
 - a. són els únics ocells que les dones privades de llibertat poden tenir a la cel·la.
 - b. són ocells que ajuden a connectar aparells o cables entre si.
 - c. són ocells que cacen i mengen altres criatures vivents.
 - d. No es vol dir cap de les coses anteriors.
2. **Inferència.** Si és veritat que, de mussols, se’n troben a la major part del món, se’n segueix que
 - a. hi ha mussols al Pol Sud?
 - b. hi ha mussols al Pirineu?
 - c. hi ha mussols a Europa, Àsia, Àfrica, Austràlia, Nord-Amèrica o Sud-Amèrica?
 - d. No se segueix cap de les coses anteriors.
3. **Assumpció -descoberta.** La Susanna va preguntar: “¿De quina família de mussols són aquells que tenen la cara en forma de cor?” La Susanna pressuposava que
 - a. alguns mussols tenen la cara en forma de cor i alguns, no.
 - b. tots els mussols tenen la cara en forma de cor.
 - c. cap mussol no té la cara que no sigui en forma de cor.
 - d. No se segueix cap de les coses anteriors.

[Vegeu les entrades: “Ambigüïtat” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Inferir” d’aquest manual; “Conclusions” de *Recerca filosòfica*; “Conseqüències” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*; “Assumpcions” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 4: LA PARAULA “ÉS”

A la pàgina 47, 28 la Gus usa la paraula “és” dues vegades. ¡Una paraula tan curta i tan important! El verb “ser” (o “ésser”) forma part d’una família de verbs que presenta dificultats als nens quan estan aprenent a parlar. Els verbs,

s clar, han de concordar amb els seus subjectes i, també en el cas del verb “ser”, així exigeix molts tipus diferents de concordança; així, per exemple, tenim: jo *sóc*, tu *ets*, ell/ella *és*, ells *són*; i també, nosaltres *seem*, vosaltres *seu*, ells/elles *seran*, o que ells/elles *siguin*. El verb “*ser*” és un verb molt irregular.

La forma verbal “*és*” resulta molt important perquè és el principal instrument que tenim per afirmar l’existència o la realitat de les coses del món. Quan un nen diu “La poma *és* rodona”, ens està parlant d’una característica que la poma realment té. I quan uns nens ataquen les afirmacions que altres nens fan sobre les coses del món, podem sentir un dilema que consisteix gairebé del tot en l’ús de “tu *ets*”, “jo *no sóc*”, “tu també *ets*”, “*és així*”, “no, *no és així*”, “*és com jo dic*”, “no ho *sé pas*”, etc. Més endavant, els nens començaran a esdevenir més conscients de la molta confiança que tenen en la paraula “*és*” i s’adonaran de l’importantíssim paper que té en el raonament lògic. De moment, ja seria útil que se’ls sensibilitzés com més aviat millor sobre la varietat de funcions que el verb “*ser*” realitza en el llenguatge ordinari.

6.2.5 EXERCICI: Usar el verb “ser (o *ser*)” (p. 47, 28)

Completa les oracions de l’esquerra usant alguna de les formes del verb “*ser*” que es troben a la columna de la dreta.

1. Sònia: “Ahir, jo molt infeliç.”	<i>ser</i>
2. Marc: “La Sònia i jo els nens que vam ballar.”	<i>ser</i>
3. Sònia: “Marc, si no el meu germà, ja t’hauria denunciat.”	<i>són</i>
4. Marc: “Em sembla que la Sònia més alta l’any vinent.”	<i>vaig ser</i>
5. Sònia: “En Marc podria a la Universitat d’aquí a dos mesos.”	<i>rem</i>
6. Marc: “Aquests regals molt bonics.”	<i>seria</i>
7. Sònia: “Si fossis més sincera, més amiga teva.”	<i>fóssis</i>

[Vegeu l’entrada “Ser (o *ser*)” d’aquest manual.]

IDEA 5: INTERROGATIUS

Els interrogatius són pronoms o adverbis que impliquen o denoten interrogació. Sovint plantegen interrogants prou importants sobre el temps (quan), el lloc (on), la forma (com), el contingut (què), el subjecte (qui), o la raó i explicació (per què) d’una determinada acció. És evident, doncs, que aquests interrogatius es refereixen a les categories tradicionals de la branca de la filosofia anomenada “metafísica” o bé a l’estudi de la manera com les coses existeixen en el món. D’aquí que els interrogatius plantegin també qüestions importants sobre la nostra manera de descriure el món. El director d’un diari pot dir, per exemple, a un periodista: “Quan escrigui el reportatge, procura que quedi ben clar *qui* és que va dir *què*, *a qui* ho va dir, *quan* ho va dir, i *com* ho va dir.” I és que el director sap que aquestes són algunes de les condicions necessàries per fer una narració o una descripció acurada dels fets.

6.2.6 EXERCICI: Interrogatius (p. 48, 13)

Primera part:

Algunes oracions tenen aquesta forma: *¿Qui ha fet què a qui?* (o *¿Què ha fet què a què?*)

Exemples: El nen ha donat una puntada a la pedra.

El lleopard ha atacat l’ant llop.

El riu ha inundat els camps.

¿Pots posar més exemples d’aquest tipus?

Segona part:

Algunes oracions tenen aquesta forma: *Per a què* (amb quina finalitat) o *per què* (a causa de què) *qui ha fet què*, i *com?*

Exemples: Per evitar una inundació, la gent va construir rípidament un dic.
 Per guanyar temps, vaig agafar de seguida una dreuera.
 Per culpa de la punxada, el cotxe se'n va anar de cop cap a la dreta.
 ¿Pots posar més exemples d'aquest tipus?

Tercera part:

Algunes oracions tenen aquesta forma: *¿On i quan, qui ha fet què?*

Exemples: Un vespre, en un carrer de Barcelona, un noi es va ajupir per cordar-se la sabata.
 Hi havia una vegada, a la Xina, un emperador que estimava l'or.
 "Quan es mostrà en el matí, amb dits de rosa, l'Aurora, vaig enviar llavors uns companys a la casa de Circe que portessin el cos d'Elpenor difunt." (Homer, *L'Odissea*, cant XII)
 ¿Pots posar més exemples d'aquest tipus?

Quarta part:

Heus aquí algunes paraules o expressions que responen als interrogatius. ¿Les podries confegir formant oracions? (No t'amoïnis si l'oració resultant no t'agrada massa sentit.)

Qui	Qu	On	Quan	Com	Verb
rata	taronja	parc	vespre	suaument	va empassar
home	camí	nevera	l'endemà	violentament	va fer pessigolles
noies	coix	biblioteca	dimarts	polidament	serren
peixos	gats	puig	1 any després	de deb	van pegar
flor	sabates	platja	ahir	amb dificultats	va enganyar
catifes	agulla	fora	avui	cansadament	va al·lar
botifarra	viol	cuneta	migdia	estípidament	va fer un pet

Exemple: Ahir unes noies van al·lar violentament el camí a la platja.

[Vegeu les entrades "Interrogatius" i "Exclamacions" d'aquest manual.]

IDEA 6: ADMETRE QUE TENS POR

La Gus diu que si s'hagués tractat de quelcom realment perillós, hauria estat estípid no tenir por (48, 13-14). El que la Gus fa, doncs, és distingir entre sentiments raonables i no raonables. De vegades, nosaltres mateixos ens trobem en situacions en què un sentiment determinat és molt adient, mentre que, en una altra situació, el mateix sentiment podria ser molt inapropiat. Per exemple, trobar em molt estrany que algú tingui por de la llum de les estrelles; ara bé, si aquella persona hagués quedat travada en passar per la via i el tren se li estigués acostant, seria ben raonable que tingui por.

6.2.7 EXERCICI: Sentiments raonables i no raonables (p. 48, 13-15)

¿Diries que els sentiments exposats en les situacions següents són raonables (R) o que no són raonables (NR)?

	R	NR	?
1. Gustau: "¿Sóc tan feliç! ¿Ho he suspès tot!"			
2. Mireia: "¿Estic tan deprimida! ¿Ho he aprovat tot!"			
3. Marta: "¿Estic molt enrabada! Uns bordegassos peguen al meu amic sense cap raó."			
4. Esteve: "¿Estic decebut! Em pensava que era segur que seria escollit per fer un viatge a l'espai aquest any."			
5. Tomàs: "¿Sóc ben desgraciat! Vaig planejar de llegir molt aquestes vacances, però la biblioteca està tancada a l'estiu."			

[Vegeu les entrades: "Sentiments" d'aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; "Sentiments privats" de *Buscant el sentit*; "Emocions" d'aquest manual.]

EPISODI 3

IDEA 1: METÀFORES

Si sents parlar els nens, t'adonaràs que usen amb més freqüència expressions amb sentit figurat que no pas expressions amb sentit literal. Gairebé no passa cap minut que no diguin coses com “¿Per què ets tan porc?”, o “¿Mira que n'és de burro!” Si un nen travessa l'habitació amb els braços estesos, és un avi. Potser no ho *dir*, però ho *fa*. Les actuacions dels nens i la seva capacitat d'interpretar papers diferents constitueixen una manera d'entendre la metàfora, i es podria parlar, doncs, de la seva “conducta metafòrica”.

Una manera d'explicar la metàfora consisteix a dir que és una expressió “literalment falsa però figuradament verdadera”. Algú podria dir, per exemple: “L'Enric és un porc.” Com que l'Enric és un noi, no és literalment un porc, però la seva conducta és, en certs aspectes, més típica dels porcs que de les persones.

Observeu que no tots els enunciatos falsos són ja metàfores. Només ho és l'enunciat literalment fals però que és verdader en un sentit especialitzadament figurat. Per exemple, si algú digués que “una taula és una cadira”, no trobaríem cap sentit obvi de l'expressió que ens la pogués presentar com a verdadera. Ara bé, si algú digués que “En Jordi és una guineu”, la majoria interpretaria probablement que l'expressió suggereix que en Jordi és astut o furtiu o cautelós.

Tot això fa referència a l'observació de la Gus que “la Suki és un peix considerable” (48, 22). (¿Per què diu que és “considerable” el peix?)

[Vegeu el que es diu sobre els trops a la idea 9 d'aquest mateix episodi.]

6.3.1 EXERCICI: Metàfores (p. 48, 22)

¿Com classificaries cadascun dels casos següents? Digues quan ens trobem davant una oració falsa que és metàfora (FM), davant una oració falsa que no és metàfora (FNM), o davant una oració que ni és falsa ni és metàfora (NF/NM).

	FM	FNM	NF/NM	?
1. “La meua germana és un tresor.”				
2. “La vida és una vall de llàgrimes.”				
3. “La terra és un planeta.”				
4. “Dràcula era un vampir.”				
5. “Durant aquella poca horrible, la meua mare va ser un raig de llum per a molts.”				
6. “L'aigua és boja.”				
7. “Totes les dones que conec són molt femenines.”				
8. “La seva cara era vermella com un pigot.”				
9. “Ahir va ser un malson.”				
10. “Aquest xicot és un cap de trons.”				
11. “El meu gos d'aigua és un cadell mor.”				
12. “Aquest home té una llengua viperina.”				

[Vegeu les entrades: “Metàfora” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; “S mil” de *Buscant el sentit*.]

IDEA 2: SORRA

Segons el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, “la sorra és una substància mineral que consisteix en grans petits provinents generalment de la disgregació de les roques, arena.” Els dipòsits més extensos de sorra són als deserts i a les platges. La sorra s'usa per fer maons, ciment, vidre i ceràmica. També és usada com a material abrasiu (en el paper de vidre, per exemple), i en el filtratge d'aigua.

6.3.2 EXERCICI: Raonar sobre la sorra (p. 48, 26-49, 10)

¿Quins dels raonaments següents et semblen bons, i quins et semblen dolents?

1. L'Ernest va dir: "He estat mirant sorra amb una lupa. Hi havia grans vermells, grocs, verds, roses, marrons i negres. No he sabut veure cap gra amb els colors de l'arc de Sant Mart, per estic segur que també n'hi havia."
2. La Victòria va dir: "He estat mirant sorra amb una lupa. Alguns grans tenen vores molt esmolades, d'altres les tenen esmussades i suaus. Suposo que els grans amb vores esmolades estan fets de vidre."
3. En Llorenç va dir: "He estat mirant sorra amb una lupa. Alguns grans brillaven i alguns quedaven esmortits. Suposo que els que brillaven eren diamants."
4. La Rut va dir: "Si tinc sorra seca a la mà, s'esmicola. Però, si és humida, s'apilota. Suposo que l'aigua estova els grans de sorra i els converteix en farinetes."
5. En Lluís va dir: "Suposo que la sorra ve de l'aigua, perquè la major part de masses d'aigua tenen platges de sorra. ¿I de quin altre lloc hauria pogut venir la sorra?"

[Vegeu l'entrada "Sorra" d'aquest manual.]

IDEA 3: ¿ÉS POSSIBLE DE COMPTAR-HO TOT?

Comptar consisteix a assignar un nombre a cada sèrie de coses o d'esdeveniments. Els nens probablement saben que mai no se'ns acabaran els nombres. En canvi, és una qüestió oberta si se'ns podrien acabar les coses que podem comptar. Així, doncs, el primer problema és si hi ha un nombre infinit de coses.

El segon problema és que comptar demana temps. ¿Tenim potser una quantitat infinita de temps per comptar tot el que hi ha? Sempre, però, que s'usa el concepte d'infinit, apareix una paradoxa. La paradoxa és aquesta: normalment, pensem que un tot ha de ser més gran que qualsevol de les seves parts. Però, ¿és cert així també d'una sèrie infinita? La nostra primera resposta podria ser "sí". Si tenim, però, una sèrie infinita de nombres, com ara 1, 2, 3, 4, 5, etc. tera, la sèrie conté, com a parts seves, tant la sèrie dels nombres parells com la dels nombres senars. Ara bé, qualsevol d'aquestes sèries també és infinita. Tenim, doncs, la paradoxa que un infinit conté parts que també són infinites. Així demostra que un tot no sempre és més gran que les seves parts (si és que l'infinit és un tot, és clar).

Si preguntes als alumnes si és possible de comptar un nombre infinit de coses, probablement et respondran: "És clar que sí, si es disposa d'una quantitat infinita de temps."

6.3.3 EXERCICI: Seriàci (p. 49, 2-3)

Digues si les coses següents es poden comptar (PC) o no (NPC).

	PC	NPC	?
1. estrelles de l'univers			
2. cabells del cap d'una noia de 23 anys			
3. peixos a l'oceà			
4. ocells a la terra			
5. partícules de sal en els oceans			
6. glans			
7. asteroides			
8. còl·lules			
9. paraules			
10. insectes			

[Vegeu les entrades: "Comptar" i "Nombres" d'aquest manual; "Seriàci" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 4: ¿TOT ÉS COMPOST DE PARTS PETITES?

Ha estat motiu de discussió durant molt de temps si tot el que existeix és compost de parts. Els grecs, per exemple, donaven el nom d’“atom” a partícules diminutes que ells creien tan petites que ja eren indivisibles i que, per tant, no tenien parts. Avui dia, molt pocs creuen que la naturalesa estigui feta de diminutes partícules indivisibles. Tanmateix, la disputa no sembla haver acabat, perquè alguns pensen que hi ha *qualitats* que no tenen parts. (Per exemple, alguns pensen que la felicitat no té parts, o que el blau no té parts.) D’altra banda, molts estan en desacord amb aquesta afirmació i argumenten que l’ experiència d’una qualitat es compon d’elements diversos, com qualsevol altra cosa.

Potser no es pugui resoldre aquest afer. Tanmateix, la relació entre parts i tots, malgrat ser plena de dificultats, és extraordinàriament rica i suggeridora. Entre les habilitats dels humans, hi ha la d’*analitzar* (en parts) i la de *sintetitzar* (en tots). Com que l’anàlisi i la síntesi són processos mentals enormement poderosos i importants, la qüestió de si un tot es compon de parts i de si les parts poden ser organitzades en un tot és molt important, no solament en educació, sinó també en art i en ciències.

6.3.4 EXERCICI: ¿Tot és compost de parts? (p. 49, 4)

Llegiu en veu alta aquestes dues històries. Després, discutiu les preguntes del final.

Història n. 1:

La Sra. Puig explicava a la seva filla Maria un conte per anar a dormir.

—“Fa molt, molt temps —va començar la Sra. Puig—, tot era fet de parts petites...”

—“Però, mare —va interrompre la Maria—, si era així, *aquelles* parts eren part de...”

—“Em sembla que t’explicaré un altre conte”, va dir la mare de la Maria. I així ho va fer.

Història n. 2:

El Sr. Jorba explicava al seu fill Joel un conte per anar a dormir.

—“Fa molt, molt temps —va començar el Sr. Jorba—, res no era fet de parts...”

—“Però, pare —va interrompre en Joel—, si era així, només hi hauria hagut una cosa...”

—“Em sembla que t’explicaré un altre conte”, va dir el pare d’en Joel. I així ho va fer.

Preguntes:

1. ¿Per què la Sra. Puig i el Sr. Jorba renunciaven a explicar els seus contes?
2. Si la Maria hagués acabat de dir el que havia començat, ¿què et sembla que hauria dit?
3. Si en Joel hagués acabat de dir el que havia començat, ¿què et sembla que hauria dit?
4. ¿Et sembla que la Maria i en Joel tenien la mateixa idea, o bé idees diferents?

[Vegeu l’entrada “Parts i tots” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 5: ESPAI

Normalment, l’espai es vist com una distància que s’estén en totes direccions. Es considera que l’espai és il·limitat o infinit, una extensió contínua que conté totes les coses materials. Per al professor, aquest és l’espai en què l’univers té la seva existència. Hi ha, és clar, altres significats de la noció d’espai. Per exemple, sovint pensem en l’espai com a volum: ho fem quan preguntem si un menjador té prou espai o quina és la capacitat d’un paquet de gelats. També podem pensar en l’espai com a interval: ho fem quan diem que la distància entre dos punts és un espai (així es mira, per exemple, si hi ha prou espai per aparcar un cotxe, o quants espais fa la màquina d’escriure en una llinia).

La Gus diu que “cada gra de sorra ocupa un espai” (49, 7). ¿En què consisteix així d’ocupar un espai? Evidentment, una cosa com un escriptori o una caixa tenen volums mesurables, és a dir, només usen un espai determinat, i l’habitació en què es troben també té només un espai determinat. Per tant, l’escriptori o la caixa poden cabre, o no, en aquella habitació.

Pot ser que els teus alumnes no estiguin gaire interessats per l’espai que ens envolta a la terra i que vulguin, en canvi, parlar de “l’espai exterior” (o dels “espais exteriors”). Llavors apareixen problemes evidents, perquè l’es-

pai exterior o bé cont coses d'un tipus determinat o bé no les cont. Si és realment buit, apareix la pregunta de si t'has sentit. La noció, doncs, d'espai com un tipus de lloc per posar-hi coses és una noció molt difícil i problemàtica.

6.3.5 PLA DE DISCUSSIÓ: Espai (p. 49, 7)

1. Una habitació gran, buida, ¿és un espai gran?
2. Si una habitació és mig plena de mobles, ¿significa que és *menys* espaiosa?
3. Si l'habitació és ara plena de mobles, ¿significa que no t'has *gans* d'espai?
4. Si traïessis tots els mobles de l'habitació, ¿tornaria a entrar-hi l'espai?
5. ¿Una *cosa* és quelcom que *ocupa espai*?
6. Si una cosa ocupa espai, ¿què li passa, a aquell espai? ¿Que potser se'n va a alguna banda?
7. Si portes una capsa buida a l'escola, ¿estàs movent un grapat d'espai d'un lloc a l'altre?
8. Si treus l'aire de dins d'una ampolla, ¿estàs traient l'espai de dins de l'ampolla?
9. ¿Hi ha res que no passi a l'espai?
10. Les coses que passen en el llibre *Kio i Gus*, ¿passen a l'espai?

[Vegeu l'entrada "Espai" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 6: TEMPS

Podries començar la discussió d'aquest concepte mostrant als alumnes un rellotge de sorra (o d'arena), un rellotge de sol, i un rellotge usual (de butxaca o de polsera). Llavors podeu veure el funcionament de cadascun d'ells. Podeu comparar, per exemple, el rellotge de busques amb el rellotge digital, que només mostra l'instant però no el pas del temps. Molts de nosaltres ens imaginem el temps com a transit, o moviment, o canvi. Un instant no pot copsar aquest canvi. Només quan hi ha un període de canvi és quan tenim la sensació de *durada*. És aquest sentit del pas del temps, o del temps viscut, allò que és present quan veiem l'agulla que volta per l'esfera i que, en canvi, no hi és, en el rellotge digital.

Hauries de demanar als alumnes que et diguin la diferència entre coses que canvien i coses que no canvien. Fins i tot les coses que sembla que no canvien, o que duren, ¿desafien de debò el temps? Un edifici de marbre, per exemple: ens l'imaginem durable; però també podries mostrar als alumnes imatges de ruïnes de Grècia, i els podries preguntar què els suggereix això sobre el temps.

Generalment, pensem en el temps com en una dimensió en què es produeix el canvi, dimensió que és tan essencial com la de l'espai. Els alumnes tindran el seu propi sentit del temps, i hauries de tenir cura de fer-los explicitar les seves idees abans de presentar les teves o les que s'apunten aquí. Podries concloure la discussió preguntant als alumnes com pensen que seria el món si no hi hagués ni canvi ni temps.

6.3.6 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿És moviment el temps? (p. 49, 11-16)

1. ¿Quant tarda la terra a donar una volta completa al voltant del sol?
2. ¿Quant tarda la terra a donar una volta completa al voltant del seu eix?
3. Si la terra s'estigués quieta i no es mogués al voltant del sol, ¿existiria encara el temps?
4. ¿És moviment el temps?
5. Si el temps s'estigués quiet, ¿hi hauria espai?
6. ¿Fa falta temps per llegir una oració?
7. ¿Fa falta temps per entendre una oració?
8. ¿Fa falta temps per mirar com es mou un cotxe?
9. ¿Fa falta temps per entendre que un cotxe s'està movent?
10. ¿El temps és diferent del nostre entendre el temps?

[Vegeu les entrades: "Temps" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; "Canvi" d'aquest manual i de *Recerca crítica*.]

6.3.7 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿El temps és quelcom que podem mesurar? (p. 49, 15-16)

1. Quan fas servir un metre, ¿quines mesures?
2. Quan fas servir un rellotge, ¿quines mesures?
3. ¿Podries mesurar el temps amb un metre?
4. ¿Podries mesurar l'espai amb un rellotge?
5. 80 km per hora, ¿és velocitat o és estimació de velocitat?
6. ¿El temps és la manera com canvien les coses, o el *ritme* que tenen de canviar?
7. ¿Els rellotges mesuren realment el canvi, o simplement canvien al mateix ritme que les altres coses?

[Vegeu les entrades: “Temps” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; “Canvi” d’aquest manual i de *Recerca ètica*; “Qualitat i quantitat” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

6.3.8 PLA DE DISCUSSIÓ: Passat, present i futur (p. 49, 11-16)

1. Si el passat és tot el que arriba fins al present, i si el futur és tot el que comença en el present, ¿és el present només un punt en el temps?
2. Ara estàs vivint en el present. ¿És només un moment o brolla una estona?
3. Quan el present ja ha passat, ¿se’n va cap al passat?
4. Abans d’esdevenir present, ¿on és el present? ¿En el futur?
5. Si vas en bicicleta des de casa fins a l’escola, ¿significa això que cada punt del trajecte esdevé *present* quan hi arribes amb la bicicleta?

Casa Escola

6. ¿Significa això que, quan surts de casa, casa teva és en el passat i l’escola és en el futur?
7. Si la resta de la teva família encara és a casa, ¿són tots ells en el passat, o bé en el present?
8. ¿Com pot ser que allò que és passat per a tu sigui present per a ells?

[Vegeu les entrades: “Temps” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; “Canvi” d’aquest manual i de *Recerca ètica*.]

IDEA 7: LA PARAULA “O”

La Gus es pregunta si el temps és *moviment* o si és el *mesurament del moviment*. Bé, es tracta de dos conceptes molt difícils. El que ho fa encara més complicat és el fet que la paraula “o” és ambigua. És a dir, podria significar que és veritablement una de les dues alternatives, o bé l’una o bé l’altra. O podria significar que ambdues són veritables. És obvi que si una paraula com “o” —que usem sempre amb tota naturalitat i despreocupació— està contaminada per l’ambigüitat, els nens quedaran perplexos en moltes de les ocasions en què se la trobin. Seria un bon ajut per a ells que poguessin practicar distingint aquells contextos en què “o” introdueix una disjunció —anomenada *exclusiva*— que ens diu que si una alternativa és veritablement l’altra ha de ser falsa, d’aquells altres contextos que contenen una disjunció —anomenada *inclusiva*— en què ambdues alternatives poden ser veritables.

No cal que parlis de “disjunció” amb els nens, tal com tampoc no parles de “conjunció”. Els nens reconeixen que la paraula “i” conjunta o ajunta dues coses. També poden reconèixer que la paraula “o” indica alternatives, que poden ser compatibles o incompatibles. Per exemple, si es pregunta a un nen: “¿Què vols per postres, pastís o gelat?”, dependrà del to i del context de la pregunta perquè ell sap si es pot atrevir a demanar totes dues coses o bé si s’ha de conformar amb una.

6.3.9 EXERCICI: La paraula “o” (p. 49, 15)

Primera part

David: “Aquí tens el pollastre amb patates. ¿Hi vols salsa o pa?”

1. ¿Vol dir en David que podem demanar *o b* salsa *o b* pa, però no totes dues coses?

Segona part

Tom: “¿T’estimaries més passar gana o passar set?”

1. ¿Suggereixes en Tom que podries fer totes dues coses alhora?
2. ¿Suggereixes en Tom que has de triar l’una o l’altra?
3. ¿Et permetria en Tom que responguessis que preferiries no fer cap de les dues coses?

Tercera part

David: “¿T’estimaries més viatjar amb tren o amb avió?”

1. ¿Suggereixes en David que podries viatjar de les dues maneres alhora?
2. ¿Suggereixes en David que has de triar l’una o l’altra?
3. ¿Et permetria en David que responguessis que no t’agrada viatjar?

Quarta part

Tom: “Segons la llei, només fossers o enterraments poden obrir les fosses en un cementiri.”

1. ¿Vol dir en Tom que hem de llogar *o b* un fossar *o b* un enterrament?
2. ¿Vol dir en Tom que els podríem tenir *tots dos* si volguéssim?
3. ¿Vol dir en Tom que “enterraments” és un sinònim de “fossar”?
4. ¿Vol dir en Tom que, segons la llei, primer toca als fossers i que, si no n’hi ha, ho poden fer els enterraments?

[Vegeu l’entrada “O” d’aquest manual.]

IDEA 8: QUANTITAT, QUALITAT I MESURAMENT

Les coses difereixen les unes de les altres de moltes maneres. Una de les maneres que tenim de dir que difereixen és afirmar la diferència en la *qualitat* o en el *tipus*. Els sabors són diferents de les olors, les imatges són diferents dels sons, els elefants de les taronges, les idees de les pedres. No són simplement coses diferents: són *tipus* de coses diferents. Són *qualitativament* diferents les unes de les altres.

En *certs* sentits, però, les coses de tipus diferents poden ser semblants. Una rosa pot ser vermella, i també ho pot ser un cotxe esportiu: són semblants, doncs, pel que fa a la vermillor. La música pot ser forta, i també ho pot ser una explosió. Un coix pot ser suau, i també ho pot ser un rinxol. Coses diferents poden compartir, doncs, la mateixa qualitat: poden tenir *qualitats* en comú.

Les coses poden ser semblants en cert sentit —poden compartir la mateixa qualitat— i, tanmateix, pot ser que no posseeixin aquella qualitat en el mateix grau. Un ranuncle i una pineda poden ser grocs tots dos, però el ranuncle podria ser vist com “més groc”. Un retard de dues hores és llarg, i també ho és un d’una hora, però el retard de dues hores és més llarg. Aquest llibre i aquell són tots dos pesants, però aquest pesa més que aquell. Així, doncs, quan comparem coses des d’un mateix punt de vista, podem advertir *diferències de grau*.

Quan les diferències de grau són mesurables, les considerem diferències *quantitatives*. Un pal de 2 metres és més llarg que un pal d’1 metre. La diferència de llargada es pot graduar i mesurar: és una *diferència quantitativa*.

Quan no sabem com mesurar diferències de grau, les classificarem probablement com a *diferències qualitatives*, encara que no siguin realment diferències de tipus. Tant l’amplada com l’amabilitat són qualitats, però podem mesurar l’amplada i no podem mesurar, en canvi, l’amabilitat. D’aquí que les diferències d’amplada siguin quantitatives i que les diferències d’amabilitat siguin qualitatives.

El terme “qualitat” és, certament, ambigu. Es pot referir a les característiques de les coses que ens porten a *classificar-les* de manera diferent, o bé a les que ens porten a *ordenar-les* de manera diferent. Les diferències de classificació no impliquen “millor” o “pitjor”. En canvi, les diferències d’ordre es refereixen *només* a consideracions sobre “millor” i “pitjor”. Si diem que algú és “el millor jugador de l’equip”, estem parlant de la *qualitat* d’aquella persona com a jugador, tal com podem parlar de la qualitat d’una mercaderia o de la qualitat d’una joguina.

En aquest episodi, la Gus reconeix una connexió entre ser capaç de desfer una cosa en unitats diminutes (com grans de sorra) i ser capaç de *mesurar* aquella cosa. (Semblantment, sembla advertir que el temps pot ser mesurat si es descompon en unitats diminutes com ara segons, minuts, hores i dies.) La Gus, per tant, també veu una connexió entre espai i temps, ja que el mesurament de coses que es mouen en l'espai —o, en tot cas, de coses que canvien en l'espai— és allò que ens permet de mesurar el temps.

6.3.10 EXERCICI: Qualitat i quantitat (p. 48 i 49)

Reuneix els objectes que apareixen llistats a la columna de l'esquerra. Ara completa les altres columnes tan bé com puguis. El que no puguis contestar, deixa-ho en blanc.

Objecte	Color	Sabor	Olor	Mida	Pes	Preu
1 xiclet						
1 llesca de pa						
1 duro						
1 ploma						
1 tap						
1 frase revessa						
1 goma d'esborrar						
1 grapa						
1 petjapapers						
1 pot de cola						

[Vegeu les entrades: “Diferències de grau i diferències de tipus” i “Qualitat i quantitat” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Diferències” de *Buscant el sentit*.]

6.3.11 EXERCICI: Quantitat i qualitat (p. 49, 7-16)

I. La *quantitat* tracta amb *n* meros, i aquests *n* meros apareixen sempre que alguna cosa és *mesurada*. Usem certs instruments per mesurar quantitats.

- Per mesurar l'amplada del teu escriptori, probablement usaries (un llapis) (un metre) (una grapa) (un termímetre).
- Per mesurar la temperatura de l'habitació, probablement usaries (un velocímetre) (un tel·lèfon) (un termímetre).
- Per mesurar la velocitat a què circula el cotxe que us porta, a tu i la teva família, probablement observaries (el nivell de la benzina) (el nivell de l'oli) (el velocímetre).
- Per esbrinar si la roda de la teva bicicleta està prou inflada, probablement usaries (un manímetre) (una goma d'esborrar) (un metre).
- Si haguessis de mesurar una cullerada de medecina i no tinguessis una cullera sopera, podries usar (una cullereta de cafè) (un got de taula) (una llauna de coca-cola).

II. (a): La *qualitat* pot fer referència a més d'una cosa. Es pot referir, per exemple, al que és *millor* o *pitjor* —de vegades diem que això és una qüestió de *valor*. En Kio parla d'això quan insinua que és *millor* ser capaç de caminar amb dues cames que no pas amb quatre. Considera aquests casos de qualitat com a valor:

- ¿Quina versió d'*El Mag d'Oz* t'agrada més: la del llibre o la de la pel·lícula?
- ¿Què és *pitjor*: no poder dormir o no poder mantenir-se desvetllat?
- ¿Quines butaques del cinema són les que tenen *millor qualitat*: les de la primera fila o les de l'última?

II. (b): La qualitat també es pot referir a allò que nosaltres experimentem amb els nostres sentits: l'aspecte que té un pollastre amb patates per a la persona que té gana o el dia de Nadal, la flaire que fa, el sabor que té. Colors, sons, olors, sabors, les sensacions que transmeten les coses, tot això són qüestions més de *qualitat* que no pas de quantitat.

- La xocolata s, normalment, de color (marr) (vermell) (verd).
- La regal ssia s, normalment, de color (negre) (blau) (morat).
- La farina l ctica t , normalment, un sabor (dol) (agre) (amarg).
- El paper de vidre t , normalment, un tacte (suau) (aspres) (rellisc s).
- Les sirenes d'incendis s n (sorolloses) (silencioses) (de color vermell) (agres).

[Vegeu les entrades: “N meros” d’aquest manual; “Qualitat i quantitat” d’aquest manual, de *Recerca filos fca* i de *Recerca tica*.]

6.3.12 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Quina relació hi ha entre mida i excel·lència, s a dir, entre quantitat i qualitat? (p. 48 i 49)

- ¿S n millors els gats que les persones, ja que els gats tenen quatre potes i les persones nom s tenen dues cames?
- ¿S n les persones millors que els gats, ja que les persones tenen menys cames que els gats?
- ¿S n els centcames millors que els gats, que nom s tenen quatre potes?
- ¿S n els elefants millors que les persones, ja que els elefants s n m s grans que les persones?
- ¿S n les persones millors que els elefants, ja que les persones s n m s petites que els elefants?
- ¿S n els gats millors que les persones, ja que els gats s n m s petits que les persones?
- ¿Podem dir si un pa s s millor que un altre a base de veure si un s m s gran o m s petit que l’altre?
- ¿Fa la mida d’una cosa que aquella cosa sigui bona o dolenta?
 - ¿Pots posar exemples en qu sigui aix ?
 - ¿Pots posar exemples en qu no sigui aix ?
- De vegades, *m s* esdev *millor*, com quan, en una nit freda, *m s* flassades s millor que no pas menys. ¿Pots posar altres exemples? ¿Pots posar exemples en qu *m s* esdevingui *pitjor*?
- Hi ha una dita que fa “En el pot petit hi ha la bona confitura”.
 - ¿Significa aix que *nom s* s n bones les coses petites?
 - ¿Significa aix que *totes* les coses petites s n bones?
- Comparats amb els adults, els nens s n petits. ¿Significa aix que els nens no s n tan bons com els adults?

[Vegeu les entrades: “Qualitat i quantitat” d’aquest manual, de *Recerca filos fca* i de *Recerca tica*; “Prefer ncies” de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*; “Valors” de *Recerca filos fca*; “Valor” de *Recerca tica*.]

IDEA 9: TROPS

Quan la Gus diu: “Em surt fum del cap” (49, 16), est usant una expressió que s’usa normalment, per que no s, de cap manera, un enunciat de fets literals. La nostra conversa quotidiana est farcida d’expressions figurades com aquesta, expressions que donem per descomptades, per que poden resultar fonts de perplexitat per als nens. Moltes d’aquestes expressions s n metaf riques, s a dir, preses literalment s n falses, per no ho s n preses en algun sentit especial. [Precisament, de la figura que consisteix a modificar el sentit propi d’un mot per usar-lo en un sentit figurat, en diem *trop*.] Quan diem que la locomotora panteixava, o que els estels dansaven, estem atribuint sentiments i conducta humans al m n f sic. Quan diem que una persona s una flor, o un g njol, estem atribuint caracter stiques del m n f sic a les persones. Ara b , tot plegat s tan com en el nostre llenguatge que sovint potser no ens adonem que ho fem, i nom s ens aturem a pensar-hi i a donar-ne explicacions quan els nens qüestionen aquests usos o manifesten certa perplexitat.

[Vegeu el que s’ha dit sobre les met fores a la idea 1 d’aquest mateix episodi.]

6.3.13 EXERCICI: Trops (p. 49, 16)

La Gus diu que li surt fum del cap. De fet, no n’hi surt pas, de fum del cap, sin que parla en sentit figurat. (La seva expressió ve a ser com una met fora.)

Mira si pots connectar els trops de l'esquerra amb els significats de la dreta.

1. "M'he quedat de pasta de moniato."	a. Intueixo que algú està parlant de mi.
2. "Fa cara de pomes agres."	b. Estic horroritzat.
3. "El dibuix era de nassos."	c. Tinc gana.
4. "Em bull la sang."	d. Estic molt sorprès.
5. "Em xiulen les orelles."	e. Era envejós.
6. "Se'm trenca el cor."	f. Estic indignat.
7. "Em rondina l'estómac."	g. Era molt bo.
8. "Ell tenia fred de peus."	h. Va fer un disbarat, un despropòsit.
9. "Se'm posen els cabells de punta."	i. Estic molt trist.
10. "Va ficar els peus a la galleda."	j. Està enfadat, molest.

[Convino no confondre aquests casos amb altres en què les expressions són molt vistoses i riques d'imatges, però, en canvi, resulten quasi literals, perquè descriuen alguna situació molt propera a la situació real; per exemple, quan es diu "em roda el cap" (volent dir "estic marejat"), "em peten les dents" (perquè estic espantat), "em raja el nas" (quan estic molt refredat), "em tremolen les cames" (de por), "se m'ha adormit un peu" (quan tinc un peu quasi inert i insensible) o bé "t'he parlat de nas" (li passa perquè deixa sortir pel nas part de l'aire espirat). L'experiència ens ensenya, però, que la frontera entre aquesta mena d'expressions quasi literals i les expressions figurades (com les del mero 7 i del mero 9 d'aquest exercici) no és ben nítida, sinó que és borrosa.]

[Vegeu l'entrada "Met'fora" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 10: ASSOCIACIÓ

Al final del capítol 1, hi ha hagut una discussió de l'acte mental d'associació [concretament, es tracta del capítol 1, episodi 4, idea 4]. Si llavors no has fet alguns d'aquells exercicis [concretament: 1.4.9 i 1.4.10], pots anar endarrere i mirar de treballar-los ara.

A la pàgina 49,17-18 la Gus fa un títol a la sorra, i el títol que acaba de construir li recorda el títol fet pel talp. No es tracta, però, de cap connexió lingüística, sinó més aviat d'una connexió psicològica. Una cosa li recorda l'altra, perquè hi ha una semblança entre totes dues.

Podries posar als alumnes exemples de connexions lingüístiques i no-lingüístiques. Si saben, per exemple, que València és lluny de Barcelona, els resultarà simplement lògic concloure que Barcelona és lluny de València; si la Maria és més alta que l'Ignasi, és simplement lògic concloure que l'Ignasi és més baix que la Maria.

En el cas de connexions no-lingüístiques (o associatives) d'idees, el pensament d'una cosa és allò que *causa* que pensem en una altra. (Pensar en una poma et pot dur a pensar en la Blancaneu.) Aquest és un tipus d'associació. També hi ha, però, el tipus d'associació que realitza la Gus, en què el pensament d'una cosa és *causa* de pensar en una cosa *semblant*, tal com passa quan una persona que veu una bicicleta pensa en una motocicleta.

6.3.14 EXERCICI: Associació (p. 49, 17-19)

La Gus fa un títol a la sorra amb el braç, i després pensa en el títol fet pel talp.

¿Pots completar les oracions següents? Fes-ho associant una cosa a una altra que sigui diferent, però que tingui el mateix nom. [Es tracta, doncs, de trobar paraules *homònimes*. Vegeu un breu aclariment sobre els termes homònims, més endavant, en el capítol 8, episodi 2, idea 6 i, amb més extensió, en el capítol 9, episodi 2, idea 1.]

Exemple: "Els meus pares em van ensenyar un joc de cartes anomenat "el burro", i de seguida vaig pensar en *el burro* que surt a *Platero y yo*."

1. "La mestra ens va dir que posarien un *banc* al pati per als petits, i de seguida vaig pensar en"
2. "La meva germana em va dir: 'Aquí tens aquesta *banda* per al cabell', i de seguida vaig pensar en"
3. "L'avi va dir que li feien mal les *plantas* dels peus, i de seguida vaig pensar en"
4. "El meu oncle em va dir que el seu fill és molt *canoner*, i de seguida vaig pensar en"

5. “Quan em van dir que aquell recipient era *estanc*, de seguida vaig pensar en”

[Vegeu l'entrada “Idea, associaci d'idees” d'aquest manual.]

IDEA 11: TALPS

Els talps s'n mam fers petits, de cos robust, gaireb sense coll, ulls petits, p'l fosc i molt fi, les potes de davant fortes i aptes per gratar la terra, i que habiten en galeries subterrànies llargues que ells mateixos construeixen. No tenen orelles externes i els seus ulls s'n tan petits i d'ulls que, popularment, es consideren cecs. (Una referència literària clàssica: quan, al final del primer acte, Hamlet sent la veu del fantasma del seu pare que parla de sota terra, diu: “Ben dit, vell talp: ¿Saps foradar en terra, / tan prest? Bon sapador!... Senyors, tornem-hi.”)

6.3.15 EXERCICI: Pensar sobre els talps en poesia (p. 49, 21)

Evidentment, la Gus t una bona ra per identificar-se amb el talp i per sentir una simpatia especial per ell. (Al llarg del llibre, també mostra interès pels ratpenats i pels mussols. Vegeu, per exemple, el que s'ha dit sobre aix en el capítol 4, episodi 3, idea 6.) Heus aquí un poema sobre el talp.

EL TALP

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *Bestiari*

—Vaig ficant-me terra endintre,
m'hi endintre que els difunts
i mos peus, fent-me de covecs,
m'abasten menja de cucs.
Mos ulls, minven i minven,
desavesats de la llum;

furo, furo, furo i furo;
aix em dona solta i lluc.
I jo m'enterro, m'enterro
poc enyorant el damunt,
potser per a no morir-me
sota cap peu de pallàs.

1. ¿Com interpretaries el poema, si l'hagués escrit la Gus?
2. ¿Com interpretaries el poema, si l'hagués escrit la Suki?
3. ¿Com interpretaries el poema, si l'haguessis escrit tu?

[Vegeu l'entrada “Talp” d'aquest manual.]

IDEA 12: CASTORS

El castor, que només es troba a Europa i a l'Amèrica del Nord, és un rosegador de la família dels castoríids, palmípede, de cua ampla i aplatada, notable per l'enginy amb què fabrica els seus caus. El castor fa servir la cua com a rem per nedar, com a suport per rosegat arbres, o bé per donar cops a l'aigua quan vol prevenir altres castors d'algun perill. [Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*, els castors construeixen els seus caus “a la vora dels rius mitjançant una obertura sota l'aigua o enmig dels corrents, amb una sortida a terra que fa de xemeneia d'aïreig. En cas de necessitat mantenen l'aigua a un nivell constant mitjançant dics, que atenyen a vegades dimensions considerables, de manera que les entrades als caus resten sempre submergides; també construeixen canals, que regulen i a vegades modifiquen el curs dels rius on habiten. La base de les construccions són els troncs d'arbre. Són

caats per a l'obtenci de la pell, anomenada tamb *castor*, molt apreciada en pelleteria. Actualment, llur caa s reglamentada, car hi havia perill d'extincio .”]

6.3.16 EXERCICI: Raonar sobre els castors (p. 49, 24)

Condicionals contrafctics:

1. Si fossis un castor, ¿rosegaries els arbres?
2. Si fossis un castor, ¿construiries rescloses?
3. Si fossis un castor, ¿tindries la cua plana?
4. Sembla que et resulta f cil d'imaginar-te que ets un castor. ¿Et resultaria tan f cil d'imaginar que ets un castor volador?
5. Si els castors poguessin volar, ¿els convertiria en ocells aix ?

Sil·logisme:

És veritat que tots els castors s n rosegadors. Tamb s veritat que tots els castors es troben a Europa o b a l'Am rica del Nord. ¿Se'n segueix que tots els rosegadors es troben a Europa o b a l'Am rica del Nord?

[Vegeu les entrades: “Castor”, “Contrafctics”, “Diferent” i “Inferir” d'aquest manual; “Sil·logismes” de *Recerca filofsica*; “Sil·logisme” de *Recerca tica*.]

[6.3.17 EXERCICI: Pensar sobre els castors en poesia (p. 49, 24)]

Comenta aquest poema de Carner sobre el castor. Et pots ajudar amb les preguntes del final.

EL CASTOR

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *Bestiari*

—Vaig per terra i vaig per l'aigua
mam fer rosegador;
s c d'aquells que porten cua,
i una cua que fa goig.

Quan conv faig de paleta,
de paleta nedador;
dins del riu tinc mes rescloses
i un rec s en un rac .

Per capells o per jaquetes
(on ma pell fa sempre goig)
servir , quan ja no hi sigui,
en el temps de la fredor.

Minyonet, tu que m'escoltes
dir paraules en versots,
espavila't i treballa,
que s la solta d'aquest m n.

1. ¿Et sembla que les tres primeres estrofes s n igualment descriptives? ¿Es pot dir que el castor del poema fa, en algun moment, un s figurat del llenguatge?
2. ¿És tamb descriptiva la quarta estrofa? ¿Quin missatge (o quins missatges) et sembla que cont ? ¿Hi estaries d'acord?
3. Seguint la rima de Carner, afegeix una cinquena estrofa al poema, que expressi el teu comentari o reacci al missatge final del poeta.]

[Vegeu l'entrada “Castor” d'aquest manual.]

EPISODI 4

IDEA 1: AIGUA

Si s'és pura, l'aigua és un líquid transparent, inodor, incolor i insipid. En petites quantitats no té color, però en grans quantitats sembla blavosa. Quan es congela (cosa que li passa quan està a 0 graus centígrads), es dilata. Un centímetre cúbic d'aigua (a 4 graus centígrads) pesa un gram. A la pressió normal, l'aigua bull a 100 graus, i llavors s'evapora.

L'aigua ve a cobrir un 70% de la superfície terrestre. Desgasta el terreny, se n'emporta materials i els rediposita en altres llocs. L'aigua és necessària per a la vida; per ser beneficiosa, però, ha de ser pura. Això significa que els nuclis de població han d'organitzar la purificació de l'aigua. En algunes parts del món, la força hidràulica és una font d'energia.

6.4.1 EXERCICI: Raonar sobre l'aigua (p. 50, 3)

Les inferències següents, ¿són correctes o incorrectes?

1. En Jordi va dir: "L'aigua és incolora; per tant, és insípida."
2. En Miquel va dir: "En petites quantitats, l'aigua és incolora; per tant, també és incolora en grans quantitats."
3. La Cinta va dir: "Quan l'aigua esdevé gel i acaba feta glaçons en una glaonera, sembla que n'hi hagi més. Per tant, quan l'aigua es congela, es dilata per força."
4. La Lluïsa va dir: "Quan bull l'aigua, es torna vapor, i si deixo un pot ple d'aigua a sobre el radiador, l'aigua desapareix de mica en mica. Suposo que l'aigua s'evapora, que es torna vapor."
5. L'Enric va dir: "L'aigua es compon d'hidrogen i d'oxigen. L'hidrogen i l'oxigen són gasos. Per tant, l'aigua és un gas."
6. En Tomàs va dir: "L'aigua cobreix un 70% de la superfície terrestre. Suposo que se n'ha de concloure que un 30% de la superfície del planeta és terra."
7. La Lola va dir: "M'han dit que pots depurar l'aigua si la bulls i deixes que el vapor, després de condensar-se, torni a ser aigua. Per tant, si bull aquest pot d'aigua i deixo que el vapor es condensi, tindrà aigua pura."

[Vegeu les entrades "Aigua" i "Inferir" d'aquest manual.]

IDEA 2: PEIXOS

Els peixos són criatures que viuen a l'aigua, respiren per brànquies i tenen espina dorsal. Estan equipats amb aletes, normalment tenen escames i no tenen coll. El peix vivent més gran és la balena, que pot arribar a fer 25 m de llarg; el més petit és l'anomenat "passat per alt" —de petit que és, perquè només fa 1,27 cm—, que es troba a les Filipines. Els peixos es mouen per l'aigua gràcies als impulsos que es proporcionen amb la contracció dels músculs del cos, amb el moviment de les aletes i amb l'expulsió d'aigua a través de les obertures de les brànquies. Els peixos s'alimenten de plantes marines i de plàncton, així com de deixalles.

6.4.2 EXERCICI: Raonar sobre els peixos (p. 50, 7)

Primera part:

1. ¿Pots esmentar alguna criatura que visqui a l'aigua però que no respiri per brànquies?
2. ¿Pots esmentar alguna criatura que respiri per brànquies però que no visqui a l'aigua?
3. ¿Pots esmentar alguna criatura que no sigui un peix però que tingui escames?
4. ¿Pots esmentar alguna criatura que sigui un peix però que no tingui escames?
5. ¿Pots esmentar alguna criatura que tingui espina dorsal però que no sigui un peix?
6. ¿Pots esmentar algun peix que no tingui espina dorsal?

[Segona part:
Comenta cadascun dels poemes següents. Després, assenyala les semblances i diferències que descobreixis entre ells.

XANGUET

Pere Quart, pseudònim de Joan Oliver i Sallars (Sabadell, 1889-Barcelona, 1986), *Bestiari*

Volen peixos
sota mar
entre nívols
de cristall.
Lluny i enlaire
l'ona bat.

Volen peixos
marcials.
És de penic
llur esguard:
són la lleva
d'aquest any.

Volen peixos
cap al tard.
La nit d'aigua
els sobtar
com una ombra
d'estendard.

Volen peixos
eixalats
sota llunes
d'oli i sal.

EL PEIX VOLADOR

Jean Pierre Claris de Florian (Florian, 1755-París, 1794). Trad. N. Izard

Un peix volador, no content amb la seva sort,
li deia un dia a la seva vívia:
“No sóc com m'ho haig de fer
per preservar-me de la mort.
De les guiles marines em fan por les urpes
quan m'aixeco pels aires,
i els taurons em fan la guerra
quan em cabusso al fons del mar.”
La vella li respon: “Fill meu, en aquest món,
quan no s'és ni guila ni tauró,
s'ha de seguir tranquil·lament un petit camí,
nedant prop de l'aïre i volant prop de l'ona.”]

[Vegeu l'entrada “Peix” d'aquest manual.]

IDEA 3: ABELLES

Les abelles s'ón insectes. Algunes abelles s'ón solitàries, però d'altres s'ón socials i viuen i treballen juntes. Entre les abelles socials més conegudes, hi ha les abelles obreres i els abellots (o borinots). Les abelles obreres fan mel i cera. També s'ón importants pel paper que juguen en el procés de pol·linització. En un eixam d'abelles, hi conviuen: l'abella reina, que és l'única femella fèrtil; uns centenars d'abellots o vagarros, que són els mascles i que, com el seu nom indica, treballen poc; i uns quants milers d'obrerres —amb una mitjana de vida de sis setmanes—, que són femelles infèrtils que curen de l'alimentació i del treball al rusc. Les abelles poden picar els humans o els animals, però, en picar, normalment perden el fibló, i això causa la mort de l'abella. També hi ha abelles tropicals sense fibló.

6.4.3 EXERCICI: Pensar sobre les abelles en la literatura (p. 50, 12)

Considera la faula d'Isop, *L'abella i el colom*:

Feia molta calor, i un colom es va aturar sobre una branca d'un arbre que hi havia al costat del rierol. I va veure com una abella, que s'hi acostava per tal de beure aigua, va relliscar, i de ben poc li anava que no s'ofegues, de tant corrent com hi havia. El colom, sense pensar-s'ho, volí fins on era l'animal, i amb el seu bec el va treure de l'aigua. Al cap d'un temps, un caçador va veure el colom, i l'apuntà amb l'escopeta per matar-lo. En aquell mateix moment va arribar volant l'abella, i per salvar aquell bon ocell, va picar l'home en una mà. El mal va fer que el caçador mogués el braç, i que fallés el tret. Així es va salvar el dolç i blanc colom.

*El qui vulgui ser ajudat
que serveixi primer els altres.*

[Sobre les abelles, també es poden consultar: *De la natura de la abella e de la sua significació*, a: *Bestiariis*, vol. I, § II, pgs. 47-49, ed. Barcino, Barcelona, 1963, col. Els Nostres Clàssics, 91; *De la abella*, a: *Bestiariis*, vol. II, § II, pgs. 12-14, ed. Barcino, Barcelona, 1964, col. Els Nostres Clàssics, 92; Aristòfanes, *Les abelles*, on un grup de jutges, amics del protagonista apareixen disfressats d'abelles per donar a entendre el seu caràcter irat i ferotge.]

1. ¿Per què et sembla que els animals s'han fet servir sovint com a models per als humans?
2. ¿Què en penses del que diu Roberto Carlos en una de les seves cançons, quan manifesta: “Yo quisiera ser civilizado como los animales”?
3. ¿Hi ha cap punt de contacte entre la faula d'Isop i el que li passa, a l'avi d'en Kio, amb la Leviatan?

[Vegeu les entrades: “Abella” d'aquest manual; “Humans/Animals” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Ajudar” de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 4: PIT-ROIGS

Evidentment, no hi ha acord total sobre la classificació del pit-roig. A Europa, es considera que els pit-roigs formen part de la família dels ocells cantors, mentre que a l'Amèrica del Nord i del Sud es consideren de la família de la griva. El pit-roig conegut entre nosaltres és d'uns 14 cm, de plomatge gris, amb el front, la gola i el pit d'un color roig groguenc, fortament territorial i que habita tant als boscos com als jardins. És sedentari a la Catalunya continental i hivernant a les Illes.

6.4.4 EXERCICI: Raonar sobre els pit-roigs (p. 50, 13)

Converses d'oracions:

1. Del fet que tots els pit-roigs siguin ocells, ¿se'n segueix que tots els ocells són pit-roigs?

2. Del fet que tots els pit-roigs siguin membres de la família dels ocells cantors, ¿se'n segueix que tots els membres de la família dels ocells cantors són pit-roigs?

Raonament analític. Completa les oracions següents:

1. El pit-roig vola de branca en branca com
2. El pit-roig seu sobre els fils de tel·lons com
3. El pit-roig dona cuca a les seves cries com
4. El pit-roig va vestit gris i vermell com
5. tal com el pit-roig fa ous.

[Vegeu les entrades: “Pit-roig” d’aquest manual; “Conversió” de *Recerca filosòfica*; “Raonar analíticament” d’aquest manual i de *Recerca crítica*; “Analogia” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 5: FER-SE CASES

Alguns animals aprofiten tot el que el món ofereix com a lloc per fer una casa: un forat que hi ha en un nus del tronc d’un arbre, un amagatall sota un refec de la teulada, una cova a la vessant d’un turó. Altres animals són més intencionats i constructius a l’hora de buscar-se la vivenda: els ocells es *construeixen* nius, per exemple, i les rates fan quelcom de semblant. Hi ha altres criatures encara que són més semblants als enginyers o als arquitectes, en el sentit que modifiquen i remodelen el medi ambient en què viuen: els talps i els castors són d’aquests; per exemple, l’exemple més espectacular és el de l’home. Els humans construeixen cases arreu: es fan iglús amb blocs de gel, barracots amb caixes de cartró, planxes d’uralita i altres materials aprofitats, però també mansions i palaus, de marbre i de fustes exòtiques. En altres paraules: algunes criatures agafen el món tal com el troben, mentre que altres (sobretot els humans) el *redissenyen* perquè se’ls adapti.

6.4.5 EXERCICI: Fer-se cases (p. 50, 11)

Fins ara hem parlat d’un bon nombre de criatures. ¿Et sembla que podries investigar —si encara no ho saps— quins tipus de cases es fan aquestes criatures?

1. abelles	2. mussols	3. pit-roigs	4. balenes	5. granotes
6. talps	7. castors	8. lleons	9. gats	10. cavalls

[Vegeu l’entrada “Casa” d’aquest manual.]

6.4.6 EXERCICI: Fer-se cases (p. 50, 11)

1. ¿Hi ha llocs al món on els nens tenen cases però no tenen escoles?
2. ¿Hi ha llocs al món on els nens tenen escoles però no tenen cases on anar quan s’acaba l’escola?
3. ¿Hi ha famílies que viuen en cases però que no tenen fills?
4. ¿Hi ha nens que viuen en cases en què no hi ha adults?
5. Algú va dir una vegada: “Casa teva és allò on, quan hi arribes, t’han d’acollir.” ¿Hi estàs d’acord?
6. Algú va dir una vegada: “Casa teva és allò on comences.” ¿Quin et sembla que és el sentit d’aquesta observació?
7. Algú va dir una vegada: “Sigues sempre tan humil que enlloc et trobis tan bé com a casa.” ¿Quin et sembla que vol dir aquesta observació?
8. ¿Quines raons et sembla que tenen els humans per fer-se cases?
9. ¿Quines raons et sembla que tenen els animals per fer-se cases? (Si penses que els animals no tenen raons, explica per què construeixen les seves cases tal com ho fan.)
10. Algú va dir una vegada: “Als gossos, els agraden les persones, però, als gats, els agraden els llocs.” ¿Significa això que els gats estan més necessitats que els gossos de llocs per viure-hi?

- [11. Alguns diuen: “La meua casa s’el m’n.” ¿Què et sembla que volen dir amb això?
12. El músic i cantant Jaume Sisa (n. a Barcelona el 1948), canta, a la tornada de *Qualsevol nit pot sortir el sol* (1975): “Oh, benvinguts, passeu, passeu. / De les tristors, en farem fum. / A casa meua s’casa vostra, / si s’que hi ha... cases d’algú”. ¿Què et sembla que vol dir amb això? ¿Què fa amb el seu “si...”: dubta de com són les coses, dubta que les coses siguin, en realitat, tal com semblen, o bé es pregunta si haurien de ser tal com són? Comenta-ho.]

[Vegeu l’entrada “Casa” d’aquest manual.]

IDEA 6: CANVI

En certs sentits, el món en què vivim no canvia pas gaire de dia en dia o d’any en any; això és ben clar, per exemple, si ens fixem en la seva forma de rotar al voltant del seu eix cada vint-i-quatre hores, o en com gira al voltant del sol cada 365 dies. Hi ha, però, altres canvis que han estat violents i amb un impacte de gran abast, com ara la formació dels oceans o la descongelació dels glaciars (a l’Amèrica del Nord només fa uns 10.000 anys). També hi ha canvis violents que passen de cop per davant dels nostres ulls, com les erupcions volcàniques i els terratrèmols.

Els éssers humans miren de viure, en general, en condicions segures. Si no poden controlar els canvis (els canvis climàtics, per exemple), almenys procuren ser capaços de predir-los a fi de preparar-s’hi. Quan la gent (o altres criatures) accepta les condicions en què viu com a fixes i incanviables, diem que es tracta de gent *adaptada* al seu entorn. Tanmateix, hi ha persones que són més flexibles que això. No s’adapten simplement a un entorn nou. Són aventureres, pioneres, exploradores. Poden ser *adaptables* a entorns diversos. (Fins i tot poden ser capaces d’adaptar-se a l’espai exterior.) Encara n’hi ha d’altres que no en tenen prou de ser adaptades o adaptables. Volen *redissenyar* l’entorn, obligant-lo a adaptar-se a elles.

Quan el món roman, en cert sentit, forat estable —com ara, en els climes o en la disponibilitat dels recursos naturals—, aquells que *s’adapten* a l’entorn poden viure una vida molt segura. Ara bé, si hi hagués un canvi significatiu en les condicions de vida, molts d’aquells que s’havien adaptat a l’anterior conjunt de circumstàncies podrien morir, perquè no serien *adaptables* a les noves circumstàncies. Així, si el terreny habitable es reduís i fos substituït per aigua, molts animals de terra serien incapaces de sobreviure, perquè no es podrien adaptar ni a viure a l’aigua ni a viure a l’aire. Hi ha espècies, però, que tenen moltes varietats, algunes de les quals són més adaptables que altres i, en períodes de temps molt llargs, aquestes estirps més adaptables aconsegueixen de sobreviure en la nova situació. Les balenes, per exemple, que acostumaven a caminar per terra, no es van extingir en la reducció dels espais terrestres sinó que es van reajustar i van esdevenir, de mica en mica, criatures aquàtiques. Això suggereix que una espècie que contingui moltes varietats diferents és més probable que sobrevisqui canvis dràstics en l’entorn que no pas una espècie amb poca diversificació interna. L’espècie que té moltes varietats diferents, en pot tenir algunes que resisteixin el canvi de circumstàncies. Sembla que és per això que els dinosaures no van sobreviure els canvis de l’entorn i, en canvi, les balenes, sí.

6.4.7 EXERCICI: Mantenir-se igual, canviar i créixer (p. 50,17-51,3)

Digues quines d’aquestes coses canvien (C), quines no canvien (NC) i, si canvien, quines creixen (Cr) i quines no (NCr).

	C	NC	Cr	NCr	?
1. el temps atmosfèric					
2. el Pol Sud					
3. tu					
4. l’escola					
5. la teva joguina predilecta					
6. un tros de pedra					
7. un riu					
8. un cadell					
9. un programa de televisió					
10. un conte					

[Vegeu l’entrada “Canvi” d’aquest manual i de *Recerca científica*.]

6.4.8 PLA DE DISCUSSIÓ: Permanència i canvi (p. 50, 17-51, 3)

1. ¿Quines coses de la teva vida es mantenen iguals, dia rere dia?
2. ¿Quines coses de la teva vida canvien cada dia?
3. ¿Quines coses de la teva vida sembla que canvien, per , en realitat, no ho fan?
4. ¿Quines coses de la teva vida sembla que es mantenen iguals, per , en realitat, no ho fan?
5. ¿Què prefereixes: les coses que canvien o les que es mantenen iguals?
6. ¿T'agradaria que *tot* canviés cada dia, de manera que, per exemple, el pa avui tingui el gust de tomàquet, demà d'ous podrits i demà passat de rosbif?
7. ¿T'agradaria que *tot* es mantingués igual cada dia, de manera que, per exemple, sempre fos el 23 de març?
8. El fet que la gent creixi, ¿significa que canvia en certs aspectes i que, en certs aspectes, es manté igual?
9. ¿Fer-se vell és un procés en què la gent, alhora que es manté igual, també esdevé diferent de com era?
10. ¿Seria millor el món si tothom es fes cada dia més jove en comptes de fer-se més gran?

[Vegeu l'entrada "Canvi" d'aquest manual i de *Recerca científica*.]

IDEA 7: DINOSAURES

Sota la denominació de dinosaures hom agrupa diversos gèneres de rèptils de l'era secundària que, segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*, "poden presentar grans diferències de pes i talla o que poden ésser herbívors o carnívors. Tenen característiques comunes, com ara petita capacitat craniana, columna vertebral rígida i lleugera, membres posteriors més desenvolupats que els anteriors, os quadrat fix i dents implantades en alvéols. Aparegueren durant el triàsic i assoliren la màxima importància durant el juràssic. L'extinció coincideix amb la fi del cretaci, i les causes són molt discutides: entre les més acceptades cal citar el canvi cap a un clima més fred i sec, la competència amb els mamífers, llurs grans dimensions, la desproporció entre la massa corporal i la cefàlica, que impossibilitava noves adaptacions, com també els grans canvis geològics que s'esdevingueren al terme de l'era secundària. L'extinció de distribució cobria tots els continents."

[El realitzador i productor cinematogràfic nord-americà Steven Spielberg, nascut a Cincinnati el 1947, va posar de moda els dinosaures amb la seva pel·lícula *Jurassic Park* (1993).]

6.4.9 EXERCICI: Raonar sobre els dinosaures (p. 51, 3)

Classificació. A cadascuna de les línies següents hem posat junts uns quants grups d'animals. ¿Saps veure, cada vegada, quin és el grup que *no* hi correspon?

1. rates; esquirols; cangurs; dinosaures; ovelles
2. mamuts; dinosaures; elefants; brontosaures
3. dinosaures; monos; rates; gats; humans

Inferència.

1. És un fet que alguns dinosaures eren herbívors. ¿Se'n segueix, d'això, que alguns dinosaures eren carnívors?
2. És un fet que alguns dinosaures eren rosegadors. ¿Se'n segueix, d'això, que tots els dinosaures eren rosegadors?
3. És un fet que alguns dinosaures feien menys de 30 m de longitud. ¿Se'n segueix, d'això, que tots els dinosaures feien menys de 30 m de longitud?
4. És un fet que alguns dinosaures han mort. ¿Se'n segueix, d'això, que tots els dinosaures han mort?

[Vegeu les entrades: "Dinosaure", "Classificar" i "Inferir" d'aquest manual; "Classe, concepte de" de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 8: FER ALGUNA COSA DIFERENT

La Gus s'admet a si mateixa que no serà mai capaç de conduir un cotxe, i això és una cosa que no li és gens fàcil de reconèixer. En aquest punt, la Gus és molt diferent de totes aquelles persones que desesperen de ser mai capaces de fer coses que, en realitat, podrien molt ben fer, si les intentessin. Les persones amb discapacitats, però, han de combatre l'autocompassió que els incapacitaria encara més, perquè estarien temptades de trobar excuses per no haver d'intentar fer res.

El que la Gus ens ensenya aquí és que no és només orgullosa, sinó que també és ambiciosa. No en té prou simplement de viure com altres que no tenen la seva discapacitat: ella vol “fer alguna cosa diferent” (51, 9). I l'Oriol s'adona de seguida del que això implica: ella no vol només “deixar la seva marca” en unes quantes persones. Semblaria, doncs, que és una idealista. Perquè ella vol canviar el món.

Per a la Gus “ser diferent” no equival pas a “fer alguna cosa diferent”. És ben natural que, com a éssers humans, hi hagi, entre nosaltres, moltes diferències, tal com —gràcies a la naturalesa— hi ha també moltes semblances. Ara bé, *fer alguna cosa diferent* equival a introduir un canvi on no n'hi havia hagut cap abans. I no es pot tractar simplement d'un canvi trivial. Ha de ser prou gran com per “fer alguna cosa diferent”, com perquè es noti.

6.4.10 PLA DE DISCUSSIÓ: Ser diferent i fer alguna cosa diferent (p. 51, 9)

Hi ha diferències pròpies de la manera de *ser* de la gent; n'hi ha de pròpies de la seva manera de *fer*. Recorda-ho a l'hora de discutir els casos següents:

1. En Roc va dir: “Cada membre de la meua família té una al·lèrgia diferent. Em sembla que aquesta és una diferència molt important.” ¿Estàs d'acord amb en Roc?
2. La Lulú va dir: “Tots els de la meua classe són dretans, menys jo mateixa. Em sembla que aquesta és una diferència molt important.” ¿Estàs d'acord amb la Lulú?
3. L'Eduard va dir: “Ahir es va espatllar la calefacció de casa i feia un fred que pelava. Ara, però, ja està arreglada. ¿Certament, és molt diferent tenir escalfor!” ¿Estàs d'acord amb l'Eduard?
4. La Cèlia va dir: “Nosaltres vivim en un mas i ara ja no hem d'anar caminant a l'escola: ens recull l'autobús escolar. Hi ha una gran diferència.” ¿Estàs d'acord amb la Cèlia?
5. En Ramon va dir: “Ara inventar una pèndola que farà possible que tothom converteixi l'aigua salada en aigua fresca. Em sembla que la diferència serà molt important.” ¿Estàs d'acord amb en Ramon?

[Vegeu les entrades: “Diferent” i “Importància” d'aquest manual; “Diferències” de *Buscant el sentit*; “Canvi” d'aquest manual i de *Recerca tica*; “Importar” de *Recerca tica*.]

CAPÍTOL 7

EPISODI 1

IDEA 1: FER INFERÈNCIES

L'avi d'en Kio no és pas una persona gaire enraonadora. Més encara: no és gens fàcil que expliqui el que sap o el que està pensant. Reté la informació i deixa que, allà que vols esbrinar, ho treguis *per inferència* de les poques coses que diu.

Així passa en diverses ocasions a la pàgina 52. Quan en Kio pregunta al seu avi en què pensa, l'avi li diu, simplement: "He estat pensant" (52,7). No és que sigui molt informatiu així. Després, però, dona informació a contrari: ha estat pensant en les balenes; l'època de veure balenes és l'estiu; i l'estiu s'acabarà aviat. Així porta en Kio a desxifrar que, qui vulgui veure les balenes a l'estiu, ho haurà de fer de seguida.

Després de més preguntes, l'avi informa a en Kio que hi ha llocs en què les balenes es poden veure des de la costa, però que aquests llocs són lluny. Així porta en Kio a deduir (no es tracta d'una inferència lògica estricta però no resulta gens implausible) que hi ha llocs "des d'on no es poden veure les balenes des de la costa" (52, 20-21).

En resum: en Kio és capaç de concloure que el seu avi està considerant la possibilitat d'anar a veure les balenes abans d'acabar l'estiu, però en Kio ha de treballar molt per extreure aquesta informació. En Kio *desxifra, conclou*. Aquestes activitats són expressades sovint per un terme més tècnic: *inferir*. "Inferir" significa "fer una inferència"; i la inferència és "el raonament pel qual es passa d'una o més proposicions a una altra que n'és la conseqüència". Una inferència, doncs, va sempre més enllà de la informació estrictament donada. Si per fer-la s'usa un sistema de regles, s'anomena *inferència formal*. Moltes vegades, però, fem inferències sense seguir un conjunt estricte de regles. Llavors, per saber què hem d'inferir a partir d'un text o d'una experiència particulars, podem seguir la pròpia experiència, o potser les recomanacions que ens fan altres basant-se en la seva experiència. Aquesta conducta pràctica és coneguda com a *inferència informal*. Quan mirem de desxifrar què succeirà en el futur basant-nos en el que ha succeït en el passat, i quan les nostres conjectures es basen en la *probabilitat* que quelcom succeeixi, llavors estem immersos en una *inferència inductiva*. A la pàgina 52, 11-13 sembla que l'avi d'en Kio està fent una inferència inductiva. Sap, per l'experiència anterior, que l'època de veure balenes és l'estiu (52, 13). És conscient que en aquell moment és estiu (52, 11). Ell infereix, doncs, evidentment —encara que no ho digui explícitament— que ara és l'època de veure balenes.

[Vegeu la idea 5 d'aquest mateix episodi per a una major elaboració de la distinció entre inferència informal i inferència inductiva.]

7.1.1 EXERCICI: Inferir relacions (p. 52, 15-21)

1. Hi ha tres gats: un és marró, l'altre és negre i l'altre és blanc.
El gat negre és més gros que el gat marró.
El gat marró és més gros que el gat blanc.
¿Quin gat és el més petit?
2. El gat negre seu al costat del gat marró.
El gat blanc seu al costat del gat marró.
a) ¿Pots dir si el gat negre seu al costat del gat blanc?
b) Si et diguessin que tots tres seuen sobre una tanca, ¿podries dir si el gat negre seu al costat del gat blanc?
3. El gat blanc és germà del gat negre.
El gat marró és germana del gat negre.
a) ¿Quina relació tenen entre ells el gat blanc i el gat marró?
b) ¿Què li és el gat negre, al gat blanc?
c) ¿Què li és el gat negre, al gat marró?

[Vegeu les entrades: "Inferir" d'aquest manual; "Relacions" de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*.]

7.1.2 EXERCICI: Inferències inductives (p. 52, 13)

Cada vegada que has omplert d'aigua la glaonera i l'has posat en el congelador de la nevera, al cap d'un temps, l'aigua s'ha convertit en gel. Ara, tornes a omplir d'aigua la glaonera i la poses en el congelador de la nevera. ¿Quins és probable que passi? Basant-te en el que ha succeït en el passat —en altres paraules, basant-te en la teva experiència anterior—, pots dir que l'aigua de la glaonera es convertirà aviat en gel.

Ara bé, ¿què podria *impedir* que aquesta vegada obtinguessis gel, encara que l'hagis obtingut sempre en el passat? Doncs, suposa que algú, accidentalment, ha desendollat l'aparell o bé simplement ha desconnectat la nevera: amb això n'hi hauria prou per impedir que l'aigua de la glaonera es congelés.

Així, sempre que, a partir de la teva experiència passada, infereixes que alguna cosa semblant tornarà a passar, estàs assumint que “les coses són igual”, és a dir, que, en aquest cas particular, no hi ha res important que sigui diferent.

¿Com respondries les preguntes següents?

Situació 1:

a) Sovint has vist borinots al jardí, però no te n'ha picat mai cap. Ara veus un borinot al jardí. ¿Quina de les coses següents infereixes?

- 1) Que et picarà.
- 2) Que no et molestarà.
- 3) Que si no et pica a tu, picarà algú altre.

b) ¿En quines circumstàncies aquest borinot es podria comportar diferentment dels borinots anteriors?

Situació 2:

a) Sempre que menges ous, tens mal de coll. Així ja ha passat moltes vegades. Ara mateix tens gana i et planteges de menjar un parell d'ous. ¿Què pots esperar que passi?

b) ¿Et pots imaginar alguna circumstància que faci que no sigui probable que torni a passar aquesta vegada allò que ha passat anteriorment?

Situació 3:

a) La Laura és la teva millor amiga. Cada vegada que et troba, et diu: “¡Hola!” Avui l'has de trobar. ¿Què infereixes que farà?

b) ¿Et pots imaginar alguna circumstància que pugui provocar que la Laura actuï de manera diferent a com ha actuat sempre en el passat?

[Vegeu les entrades: “Inferir” i “Hipòtesis, fer” d'aquest manual; “Experiència” de *Buscant el sentit*; “Hipòtesis, comprovar” de *Recerca filosòfica*; “Hipòtesi” de *Recerca científica*.]

IDEA 2: INFERIR INTENCIONS

En Kio diu: “Avi, ¿són així el que tens ganes de fer? ¿Anar a veure les balenes?” (52, 25-26). Evidentment, en Kio pensa que la raó que el seu avi parli sobre quan i on es poden veure balenes és simplement que el seu avi hi vol anar i les vol veure ell mateix. Així representa una hipòtesi que en Kio formula i que mira de comprovar ridament tot preguntant al seu avi si són així.

Si en Kio t'ira, haurà inferit què és el que el seu avi volia fer i potser, fins i tot, estava planejant de fer. D'estar a punt per fer una cosa i de planejar fer-la, se'n diu, a vegades, *proposar-se una cosa*. Proposar-se una cosa és un acte mental, com recordar o decidir, o reconsiderar.

Una altra manera d'expressar aquest proposar-se és “formar la intenció” o “tenir la intenció”, tal com una altra manera d'expressar el decidir-se és “prendre una decisió”, i recordar és “tenir un record”. Per exemple: un nen es lleva, es vesteix i recull els llibres *amb la intenció* d'anar a l'escola. O pot anar cap a l'aixeta de la cuina *amb la intenció* de beure una mica d'aigua. No és pas difícil de conjecturar que fins i tot els animals tenen intencions. Per exemple: es pot dir que un gat, que es posa pla a la gespa mentre observa una rata, *té la intenció* de llançar-se sobre la rata. En canvi, normalment no diem pas que el tren que circula per la via *té la intenció* d'entrar a l'estació. I és que, normalment, diem que només les persones i els animals poden tenir intencions.

Una intenció no és el mateix que un propòsit. El propòsit és una raó per fer alguna cosa. La intenció és part de la preparació per fer-ho. Una nena diu, per exemple, “no ho *volia* pas fer”. Sembla que, el que aquesta nena intenta dir, és que no tenia un pla preconcebut o que no s’havia preparat per arribar a produir amb la seva actuació els resultats que, de fet, es van produir.

7.1.3 EXERCICI: Inferir intencions (p. 52, 25-26)

Podem inferir el que la gent vol fer a partir del que diu i del que fa. Per exemple: si veiem que uns nens, que porten una pilota i uns equips de futbol, van en direcció al camp de futbol, podem inferir que tenen la intenció de jugar a futbol. (Evidentment, ens podríem equivocar.) O si una visita diu: “Bona nit”, hauríem de concloure, podem inferir que vol marxar. (Ens podríem equivocar altra vegada: la visita es pot quedar encara una quantes hores o pot començar a fer petites curses per la sala.)

A. ¿Quines intencions pots inferir dels casos següents?

1. En Martí badalla, s’estira i diu: “Bona nit, ja és hora d’anar al llit!”
2. La Martina exclama: “¡Renoi, aquest pebre pessiga!”, i es llança cap a la pica.
3. La Teresa es mira totes les candel·les enceses del pastís d’aniversari i infla les galtes.
4. La Cecília, en veure que surt fum de la finestra de casa seva, se’n va corrent cap a la direcció del foc.
5. L’Heribert descavia un bitllet de mil en monedes.

B. ¿Què podria passar, en cada un dels casos anteriors, que convertís en errònia la teva inferència?

[Vegeu les entrades: “Inferir” d’aquest manual; “Intenció” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

7.1.4 EXERCICI: Tenir intencions o proposar-se una cosa (p. 52, 25-26)

1a. part: ¿Pots endevinar què faran les persones següents?

1. La Marina té la intenció de llevar-se aviat demà al matí.
2. En Ramon té la intenció de llegir *L’illa del tresor*.
3. En Lau té la intenció de dinar al bar.
4. La Leonor té la intenció de banyar-se aquest vespre, quan arribi a casa.
5. La Diana té la intenció d’esdevenir metgessa.

2a. part: ¿Pots dir si les persones següents tenen intencions i, en cas afirmatiu, pots dir quines són les seves intencions?

1. La germana gran d’en Fred està estudiant medicina.
2. La Lola està traient menjar de la nevera.
3. L’Igor està doblegant la roba del seu llit i la posa a la cadira del costat.
4. La Pamela s’està posant una màscara de Carnestoltes.
5. La Ramona s’està davant una gelateria i compta els diners del moneder.

[Vegeu les entrades: “Propòsit” d’aquest manual; “Intenció” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

7.1.5 EXERCICI: Fer inferències errònies sobre les intencions (p. 52, 25-26)

De vegades ens quedem parats quan veiem que passa una cosa, perquè esperàvem que en passaria una altra. I n’esperàvem una altra, perquè havíem fet una *inferència errònia* sobre les intencions d’algú.

Heus aquí alguns casos en què passa alguna cosa que et sorprèn. ¿Què esperaves que passaria? ¿En quin sentit el teu error és el resultat d’una inferència errònia sobre les intencions d’algú?

1. El teu amic adverteix que el cord de la seva sabata dreta est descordat. S'ajup... i es descorda el cord de la sabata esquerra.
2. El teu amic omple un gotet amb aigua i el comença a alçar cap a la cara. Llavors... se'l posa a l'ull, i tira el cap enrere.
3. Convides el teu amic al cine. A l'entrada, ell compra dues grans bosses de crispetes... i se les menja totes dues.
4. La teva amiga et demana que li facis una visita, i quan arribes... et trobes que t'han preparat una festa sorpresa.
5. Perds la cartereta que fas servir per guardar-hi els diners del dinar. En compres una altra. Algú troba l'altra cartera... i te la torna.

[Vegeu les entrades: “Inferir” d’aquest manual; “Intenció” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*; “Errors” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 3: RESOLUCIÓ DE PROBLEMES

Un cop en Kio i el seu avi han estat capaços d'exterioritzar el fet que l'avi vol anar a veure les balenes, esdevé clar que existeix un problema. El problema és com es pot organitzar el viatge de l'avi. Quan usem la paraula “problema”, generalment volem dir “conducta bloquejada”. És que no som capaços de fer una cosa que volem fer per l'existència d'algun obstacle.

En Kio fa servir preguntes que pretenen, precisament, treure de l'avi la naturalesa del problema. Mira de determinar què pot fer que l'avi pugui anar-se'n de viatge, però també què podria impedir que dugués a terme el seu pla.

La primera cosa que s'ha de fer és *formular el problema*. Així és el que fa Kio a la pàgina 52. Comença reconeixent que el seu avi està preocupat i l'interroga fins que el problema queda clarament identificat: el seu avi vol veure la balena, però pensa que no ho podrà fer.

La segona cosa que s'ha de fer implica l'*examen de les diverses limitacions* que estan implicant que l'avi pugui fer el que vol fer (p. 53).

La tercera cosa que s'ha de fer és *dissenyar una hipòtesi* que ajudi a superar les limitacions. En Kio ho fa quan diu que el 4L es podria fer servir per al viatge i que l'Oriol, que és mecànic, els podria acompanyar.

La quarta cosa que s'ha de fer és *anticipar les objeccions* a la hipòtesi i *mostrar per què funcionarà el pla fet*. Es pot veure que en Kio ho fa diverses vegades a la pàgina 53.

L'últim pas consisteix a *comprovar la hipòtesi*, a base de fer realment el viatge.

7.1.6 EXERCICI: Resolució de problemes (p. 52-53)

El Sr. Gener viu tot sol, amb l'única companyia del seu gos, en Sol.

Cada matí, el Sr. Gener esmorza, després menja a en Sol, es posa el barret i l'abric, agafa el paraigua, comprova que el calaix de l'escriptori està tancat amb clau, i surt a passeig amb en Sol.

Avui el Sr. Gener decideix d'enganyar en Sol, fent veure que aniran a passeig. Esmorza, després menja a en Sol, es posa el barret i l'abric, agafa el paraigua i se'n va cap a la porta, però en Sol no es mou.

¿Com ho sap en Sol que el Sr. Gener, en realitat, no té cap intenció d'anar a passeig?

[Vegeu les entrades: “Problemes, resolució de” d’aquest manual; “Problema” de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

7.1.7 EXERCICI: Eliminar alternatives amb raonaments (p. 53-54)

1. Si l'animal que s'està imaginant en Toni té les orelles llargues, ha de ser o bé un mul o bé un ase.
Si l'animal que s'està imaginant en Toni té la cua gruixuda, ha de ser o bé un cavall o bé un mul.
L'animal que s'està imaginant en Toni té les orelles llargues i la cua gruixuda.
¿Quin animal s'està imaginant en Toni?

2. Si l'animal que s'est imaginant en Grau t el p l llarg, ha de ser o b un gat o b un gos.
Si l'animal que s'est imaginant en Grau t bigotis llargs, ha de ser o b una rata o b un gat.
L'animal que s'est imaginant en Grau t el p l i els bigotis llargs.
¿Quin animal s'est imaginant en Grau?
3. Si la cosa que s'est imaginant la Marilyn s quadrada, ha de ser o b una capsa o b un llibre.
Si la cosa que s'est imaginant la Marilyn s fonda, ha de ser o b una banyera o b una capsa.
La cosa que s'est imaginant la Marilyn s alhora quadrada i fonda.
¿Qu s'est imaginant la Marilyn?

[Vegeu les entrades: “Alternativa”, “Problemes, resolució de”, “Raons” i “Raons i raonaments” d’aquest manual; “Problema” de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*; “Raons” i “Raonaments” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 4: SERIACIÓ

La seriació és una forma d’ordenació. No és una ordenació segons el valor (puntuació), ni segons el tipus (classificació). És una ordenació o arranament en sèrie, en seqüència.

Si tenim, per exemple, la llista d’aquests dies: dimecres, diumenge, divendres, dilluns, dissabte, dimarts, dijous, els podem posar en l’ordre correcte (que acceptem que començ a amb el dilluns). Podríem fer el mateix amb 8, 3, 5, 1, 2, 7, 4, 6, o amb G, B, E, A, C, F, D, o amb Tarradellas, Macià, Pujol, Irla, Companys. El tipus de prioritat en la sèrie o en la seqüència depèn simplement de l’objectiu que tinguem a l’hora de participar en una ordenació o en un arranament determinats.

Fer pràctiques de seriació és molt important per desenvolupar habilitats organitzatives. Tant la dona de negocis com el compositor, la mestra com el novel·lista, tots es troben amb moments en què han de triar entre opcions diverses, i això exigeix habilitat per establir prioritats, per ordenar els mitjans i els fins, per establir estadis, fases, etapes i progressions, per posar primer el que va primer, segon el que va segon, i tercer el que va tercer.

Una manera de seriar implica descobriment, mentre que una altra implica invenció. En el primer cas, mirem de descobrir els ordres o les seqüències que ja existeixen; en el segon cas, procurem establir una sèrie o seqüència per superar el que està desordenat o s’cau. Un arqueòleg descobreix un ordre històric en les pedres que estudia; un escultor examina un bloc de pedra i, després, a través d’una sèrie de passos, hi imposa un ordre. Podem fins i tot inferir la seqüència de passos fets per l’escultor a partir dels senyals (les marques de les eines) que n’han quedat en l’escultura acabada.

Semblantment, podem descobrir, quan llegim una història, una seqüència d’esdeveniments narrats per l’autor. O bé ens podem inventar una història pròpia i la podem narrar; en aquest cas, haurem d’organitzar els episodis que volem narrar de manera que mantinguin la seqüència volguda. (Evidentment, podem no voler una seqüència estricta, històrica, i llavors farem mirades retrospectives o, fins i tot, prospectives.)

A les pàgines 53-56 en Kio practica la seriació, en el sentit que ha de mirar de fer possible el viatge. Això exigeix que ell organitzi diferents parts del problema de manera seqüencial. En aquest sentit, seqüenciar és un aspecte extraordinàriament important de la resolució de problemes.

7.1.8 EXERCICI: Narrar un esdeveniment (p. 53-56)

¿Ens pots parlar d’un esdeveniment a base de narrar una sèrie de coses que passen com a parts d’aquell esdeveniment? Per exemple, es podria tractar d’encendre una espelma. ¿Què fas primer? ¿Trobes un llum? Digueu on el trobes i com l’encens. I ara, ¿com encens l’espelma? ¿I què fa la flama quan crema?

Pensa en un altre episodi o esdeveniment que succeeixi en una sèrie d’accions, com en el cas d’encendre l’espelma. (Per exemple, rentar plats, banyar-se, fer un pat, preparar-se per anar al llit, etc.) Digueu simplement què passa en cada estadi.

[Vegeu les entrades: “Narració” d’aquest manual; “Seriació” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

7.1.9 EXERCICI: Par grafs embullats (I)

Quan expliquem una història, generalment separem els primers esdeveniments dels últims, i posem en primer lloc els primers. En altres paraules, seqüenciem els esdeveniments, i fer seqüències narratives s'ordenar *temporalment*.

Heus aquí uns par grafs embullats. ¿Els pots desembullar i posar en l'ordre correcte?

- En Joan va sortir del bany. En Joan es va mullar les mans i la cara, i se les va ensabonar. Li agradava la sensació de la tovallola calenta i seca a la cara. Es va fer una bona rentada, perquè havia quedat ben brut.
- En Joan va arribar a tocar la pilota amb la punta del peu dret. Va veure que el contrari controlava la pilota. Llavors, es va llançar als seus peus. En Joan va esperar que el contrari se li acostés més. La pilota va sortir fora del camp.
- Durant molta estona no se li va obrir el paracaigudes. Va estirar la cordeta de desenclavament. El terra s'anava acostant molt de pressa. El pilot va saltar de l'avió en flames. Va estar content d'haver-se recordat d'agafar el paracaigudes. Va aterrar al pallier. Finalment el paracaigudes es va desplegar sobre el seu cap.

[Vegeu les entrades: "Narració" d'aquest manual; "Seriació" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

7.1.10 EXERCICI: Par grafs embullats (II)

Quan reescrivim un par graf per obtenir la seqüència de frases adequada, el nostre guia principal pot ser la qüestió del *temps*. Ens preguntem què va passar primer, què va passar després, i què va passar després d'allò.

El temps, però, no és l'única consideració possible quan volem donar a les oracions —o als pensaments— un ordre *amb significat*. Podem decidir-nos a posar primer aquesta oració, després aquella i després aquella altra, simplement perquè així que semblen tenir més sentit.

Mira de desembullar els par grafs següents:

- Va decidir abdicar com a rei. El rei va pensar que la seva cort resultava molt costosa i que el seu país era molt pobre. Va pensar en el desig del seu poble de governar el país pel seu compte.
- Generalment estan fetes de pedra. Les va construir la gent que vivia a l'antic Egipte, i també la gent de l'antic Mèxic. Les piràmides són construccions que tenen una base molt ampla i que com més pugen, més primes es tornen. Normalment servien de tombes dels governants morts d'aquells països.

[Vegeu les entrades: "Narració" d'aquest manual; "Seriació" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

7.1.11 EXERCICI: Habilitat de raonament en la seriació (p.e., p. 9,21-25)

Un dia, en Guillem va passar un trosset de paper a l'Ester. En Guillem hi havia escrit un missatge secret:

A — 14	R — 1
C — 10	R — 17
D — 15	S — 7
E — 2	T — 8
E — 6	T — 20
G — 13	
I — 5	
I — 9	
I — 12	
I — 19	
M — 11	
M — 18	
N — 3	
O — 4	
O — 16	

L'Ester va ser capaç de desxifrar el missatge d'en Guillem. Va escriure les lletres seguint l'ordre dels nombres que els corresponien:

1 2 3 4 5	6 7 8 9 10	11 12 13	14 15 16 17 18 19 20
R E N O I	E S T I C	M I G	A D O R M I T

L'endemà, l'Ester va preguntar a en Guillem si era un espia. Heus aquí la resposta d'en Guillem:

A — 10
 E — 3
 E — 7
 H — 12
 I — 5
 N — 4
 N — 8
 O — 13
 P — 6
 Q — 1
 R — 11
 S — 9
 U — 2

¿Pots desxifrar la resposta d'en Guillem a l'Ester?

[Vegeu les entrades “Seriaci” i “Esbrinar” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 5: INFERÈNCIA INFORMAL

Abans s'ha observat que una *inferència formal* té lloc d'acord amb un conjunt de regles estrictes. Per exemple: del fet que 8 sigui més gran que 3, se'n segueix que 3 és més petit que 8. No se'n pot concloure que 3 és més gran que 8. Si la Rosa és més alta que l'Arnau, i l'Arnau és més alt que la Cndida, *necessàriament* la Rosa *ha de ser* més alta que la Cndida.

A més de la inferència formal, hi ha també la *inferència informal*. En aquest últim cas, les inferències que fem són possibles o, fins i tot, probables, però són *necessàriament conclouents*, no les obtenim amb *absoluta certesa*. Molt sovint ens venen suggerides per la manera que tenim d'usar el llenguatge, sense que hi hagi un conjunt explícit de regles que ens puguem dir si se'n desprèn aquella conclusió o no. La inferència formal es pot fer amb total confiança, perquè les premisses *impliquen lògicament* la conclusió. La inferència informal es pot fer simplement perquè el llenguatge usat suggereix o insinua allò que segueix. Considerem, per exemple, aquestes oracions:

Va sonar el xiulet, i es va acabar el joc.
 Quan la Susanna va portar els seus amics, en Tomàs va sortir de casa.
 La Maria va llançar una pedra i va tocar en Mèrius.
 La meua mare va fer els canelons i va guisar el pollastre.

A la primera oració, inferim, amb certa confiança, que el joc es va acabar *perquè* va sonar el xiulet, però no en podem pas estar completament segurs. (El joc es podia haver acabat amb l'ajut d'un rellotge; el so del xiulet podia haver estat una coincidència.) A la segona oració, possiblement estiguem insegurs de quina és la inferència adequada. El que es suggereix és que l'arribada dels amics de la Susanna va *ser la causa* que en Tomàs sortís de casa; altra vegada, però, això podia haver estat una simple coincidència. Semblantment, la tercera oració suggereix que la pedra llançada per la Maria va tocar en Mèrius, però no havia de ser necessàriament així; la Maria podia haver llançat la pedra, i després haver tocat en Mèrius amb la mà, amb el puny o amb el peu. La quarta oració és molt semblant a la tercera, encara que aquí és molt clar que es tracta de dues accions, i que la primera *no* és la causa de la segona.

Un últim punt: ni la inferència informal ni la inferència inductiva no proporcionen certesa, encara que ambdues puguin ser probables. ¿Com distingim l'una de l'altra? En general, es pot dir que fem una inferència informal basant-nos en l'experiència pràctica que tenim amb el llenguatge, mentre que, en la inferència inductiva, ens basem en la nostra experiència pràctica amb el món. A la primera de les quatre oracions anteriors, arribem a la conclusió inductiva que el so del xiulet és la causa de l'acabament del joc, precisament perquè hem tingut l'experiència freqüent de jocs que s'acaben amb un senyal acústic, com el so d'un xiulet o d'una campana.

D'altra banda, suposem que llegim, a l'informe d'un explorador, que, en la tribu que ha visitat, "a molts infants, els agrada jugar a un joc com el de saltar a peu coix". ¿En podem inferir *formalment* que, a molts altres nens, no els agrada jugar a aquell joc? No, no hi ha cap regla que ens permeti de treure, formalment, aquesta conclusió. ¿En podem inferir *inductivament* que, a molts altres nens, no els agrada jugar a aquell joc? Tampoc, perquè no tenim cap experiència de tots els infants de la tribu. Llavors, tot el que podem dir és que l'oració sembla suggerir que alguns infants no havien estat observats jugant al joc i passant-s'ho bé, però una inferència així seria informal i, en aquest cas concret, molt frívola.

[Vegeu el que ja s'ha dit sobre les inferències informal i inductiva a la idea 1 d'aquest mateix episodi.]

7.1.12 EXERCICI: Inferència formal i informal (p. 52-53)

Si assumim que un enunciat és verdader, podem ser capaços de fer inferències a partir d'ell. Semblantment, podem assumir que diversos enunciats són veritables, i llavors podem fer inferències a partir d'ells. La inferència formal és, doncs, una forma d'*inferència*.

Heus aquí alguns enunciats, o conjunts d'enunciats, que podem assumir que són veritables. ¿Què pots *inferir*?

Exemple 1. De l'enunciat "La Maria és molt dormilega que la Lluís", en podem deduir que "La Lluís no és tan dormilega com la Maria".

Exemple 2. Dels enunciats: "En Joan fa més el burro que la Laura", i "La Laura fa més el burro que la Carmina", en podem deduir que "En Joan fa més el burro que la Carmina".

1. Assumim que "Els Jordana tenen vuit gats" és verdader. ¿Se'n segueix que
 - a) els Jordana tenen dos gats?
 - b) els Jordana no tenen gossos?
 - c) els seus gats tenen puces?
 - d) els gats pertanyen als Jordana?
 - e) cap dels gats no és nou?
2. Assumim que "En Joan rosegava la seva goma d'esborrar, però la Marta, no" és verdader. ¿Se'n segueix que
 - a) en Joan només rosegava la seva goma?
 - b) en Joan no rosegava el seu llapis?
 - c) la Marta no rosegava el seu llapis?
 - d) en Joan s'empassa la goma?
 - e) en Joan també gana que la Marta?
3. Assumim que "En Set pessiga l'Eva" i "L'Eva pessiga l'Anna" són veritables. ¿Se'n segueix que
 - a) en Set pessiga l'Anna?
 - b) l'Eva ho va començar tot, en pessigar en Set?
 - c) en Set odia l'Eva?
 - d) l'Anna no ha pessigat ningú?
 - e) l'Anna s'ha pessigat ella mateixa?
4. Assumim que "La gent que menja carn envellaix cada dia" és verdader. ¿Se'n segueix que
 - a) la gent que no menja carn no envellaix cada dia?
 - b) menjar carn causa l'envelliment de la gent?
 - c) tothom envellaix cada dia?
 - d) com més envellaix la gent, més carn menja?
 - e) la gent envellaix perquè menja carn passada?

5. Assumim que “La gent que llan a pedres sovint trenca vidres” és verdader. ¿Se’n segueix que
 - a) la gent que no llan a pedres no trenca vidres sovint?
 - b) llanar pedres sovint causa el trencament de vidres?
 - c) els vidres es trenquen sovint?
 - d) com més pedres llan a la gent, més sovint es trenquen vidres?
 - e) la gent que trenca vidres sovint llan a pedres?

[Vegeu les entrades: “Inferir” d’aquest manual; “Conclusions” de *Recerca filosòfica*; “Conseqüències” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

IDEA 6: PERSUASIÓ

Persuadir algú és donar-li una bona raó, o un conjunt de raons, perquè cregui el que es vol que cregui. En altres paraules, se li ha de donar un argument que el convenci. Evidentment, la millor estratègia que es pot utilitzar per mirar de persuadir algú perquè cregui una cosa és mostrar-li que allò és veritat.

Tanmateix, suposem que volem persuadir algú perquè faci una cosa i que, de moment, aquella persona no té cap intenció de fer-la. En aquestes circumstàncies, el millor camí que es podrà emprendre serà, probablement, el de mostrar-li que fer allò *li interessa*. S’haurà, doncs, de trobar una raó que connecti el propi interès d’aquella persona amb l’acció que es vol que la persona faci.

Suposem que tens un alumne a classe que sempre vol monopolitzar la conversa. Has demanat a l’alumne que sigui ben educat i que no lesioni el dret de parlar que tenen els altres alumnes. Ell, però, no en fa cap cas. Llavors decideixes que l’únic camí per convèncer l’alumne que hauria de mirar de controlar el seu parlar és apel·lar, d’alguna manera, al seu propi interès. Potser no serà capaç de fer-ho de cop. Tanmateix, en un cert període de temps, podràs aprofitar totes les oportunitats per remarcar a aquest alumne que els comentaris dels altres li poden ser molt útils, que hi pot aprendre molt, i que és un gran avantatge per a ell el fet de saber què pensen els altres. D’aquesta forma, potser puguis persuadir, gradualment, l’alumne d’això: que, si escolta els seus companys de classe, en sortirà personalment beneficiat.

7.1.13 EXERCICI: Persuasió (p. 53)

Suposem que tens un germà petit que mai no es creu res del que la gent li diu —almenys, no s’ho creu de seguida. Sempre demana bones raons. Suposem, ara, que el vols convèncer de les deu coses següents. ¿Què li diries?

1. Que veure la televisió cada dia, fins a mitjanit, no és bo per a ell.
2. Que banyar-se regularment no és fer cap cosa dolenta.
3. Que no hauria d’esperar els regals de Nadal pel juliol.
4. Que és millor que begui llet que no pas cervesa.
5. Que s’entra i se surt de les cases per les portes i no pas per les finestres.
6. Que fumar cigars no és indicat per als infants.
7. Que una bicicleta roda millor si els pneumàtics no estan desinflatats.
8. Que és difícil de caminar quan el cordó de la sabata esquerra està lligat al cordó de la sabata dreta.
9. Que es pot pensar millor si no s’està de cap per avall.
10. Que demà farà més bon dia.

[Vegeu les entrades: “Interès” i “Persuasió” d’aquest manual; “Interessant” de *Recerca filosòfica*.]

EPISODI 2

IDEA 1: L'ESTIU I ALTRES ESTACIONS

Els anys es poden dividir en estacions. En algunes parts del món, com ara a l'Índia, per exemple, hi ha estacions "humides" i estacions "seques". Per , en les parts més temperades del món, hi ha quatre estacions: estiu, tardor, hivern i primavera, que són estacions força diferents. El punt principal de diferenciació és la diferent quantitat d'escalfor rebuda del Sol en les diferents estacions. Aquestes variacions depenen de la rotació de la Terra al voltant del Sol i de l'angle d'inclinació de la Terra en relació amb el Sol. En qualsevol punt de la superfície terrestre, la quantitat d'escalfor rebuda depèn de l'angle dels raigs solars i del temps d'exposició diürna d'aquell punt als raigs solars.

7.2.1 EXERCICI: Identificar l'estació (p. 54, 10)

Heus aquí quatre poemes. ¿Saps dir de quina estació parla cadascun d'ells?

FRAGMENT

Gottfried Keller (Zürich, 1819-1890)

Heus aquí els fadrins joves i animosos
que tots en massa s'apleguen al camp
i es fiquen als sembrats ja madurats
de la vintidua o de l'arfença,
de qui no t'hi pares ni germans
ni ajuda de cap jornalier,
i li seguen sencera la collita,
i el goig més pur embelleix llur zel.

Ja són les garbes ben lligades
i veloçment disposades en rotllana;
que amenes han volat les hores breus!
Ha estat un joc en la nit fresca!
Després fa gresca i canten dins el cercle
de garbes, fins que l'aire matinal
crida els joves colrats, infatigables,
a la primera, dura tasca.

CANÇÓ POPULAR

Ai quin fred que fa,
ai quina gebrada,
tothom porta guants
gorres i bufandes.

Per , malgrat anar abrigats,
tots hem quedat garratibats,
encarcarats i enravenats.

Quin petar de dents,
les cames se'ns seguen,
les boques de tots
semblen xemeneies.

FRAGMENT

John Keats (Londres, 1795-Roma, 1821). Trad. Marià Manent

Estació de boires i d'abundor emmelada,
gran amiga del Sol que el camp madura,
tu que mires amb ell de donar pes i joia
de fruits al cep, sota el teulat de palla,
i els arbres plens de molsa amb les pomes inclines,
i d'elles fins al cor maduresa a la fruita,
i la carbassa infla, i omple les avellanes
d'un gran dolç, i fas néixer les poncelles
tardanes, més i més, i així l'abella en tingui
fins que es pensi que els dies calents no han d'acabar-se
perquè li ha omplert l'estiu les llefiscoses cel·les.

On són, on són els cants de primavera?
No hi pensis, que ja tens la teva més sica
quan n'vols estriats fan florida la posta
tranquil·la, i als rostolls donen claror rosada;
llavors en cor plany vol, els lleus mosquits murmuren
el seu dol entre salzes del riu, portats enlaire
o avall, segons la brisa;
i a les muntanyes belen, ja grossos, els anyells;
canten grills a les cledes i amb triple dol or xiula
el pit-roig a l'hortet de la masia
i cel enllà s'apleguen cantant les orenetes.

POEMA
Ludwig Uhland (Tübingen, 1787-1862)

Els aires suaus s'han desvetllat,
mormolen i es bressen nit i dia,
s'afanyen per tot arreu.
Oh fresca sentor, oh so novell!
Ara, pobre cor, no siguis poruc!
Ara tot, tot far un tomb.

El m'n ser m's bell cada dia.
No sabem all que ha de ser encara,
ni tindrà fi la florida.
Floreix la vall m's llunyana i fonda:
ara, pobre cor, oblida el dolor!
Ara tot, tot far un tomb.

[Vegeu l'entrada "Temps" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

IDEA 2: Arreglar

En Kio diu: "L'Oriol és un bon mecànic. Ell pot arreglar qualsevol cosa" (54, 22-23).

Quan parlem de "descobriments" i d'"invenccions", ens concentrem en la producció de coses que són noves i originals. Tenim tendència a pensar en tots els aparells tecnològics de la nostra civilització com si es tractés del nou equipament d'un laboratori, de màquines noves per remoure terra i per fer construccions arquitectòniques, de modes nous de transportar gent per terra, aigua i aire. Tenim tendència a oblidar que tot el que la gent construeix també es pot desgastar o trencar, i que l'habilitat per reparar el que ja no funciona constitueix una part important de qualsevol tecnologia, tant si es tracta d'arreglar un parell de sabates que necessiten adob (no per part d'un fabricant, sinó d'un ataconador), o d'un vaixell que necessita una drassana. Una part important de qualsevol economia està dedicada a activitats de serveis més que no pas a activitats productives; i una part important d'aquests serveis està dedicada a la reparació dels automòbils, televisors i línies telefòniques dels quals depenem tantíssim. Sovint menystenim l'operari i el mecànic que arreglen habitualment els serveis espatllats, però, en canvi, valorem el maquinista semiquàlificat que treballa a la fabricació on es produeixen els nous ginys.

7.2.2 EXERCICI: Fer i reparar (p. 54, 22-23)

¿Quina de les activitats següents es concentra en el *fer* (F) i quina en el *reparar* o *arreglar* (R)?

	F	R	?
1. mecànics de cotxes			
2. dentistes			
3. lampistes			
4. tintorers			
5. electricistes			
6. metges			
7. arquitectes			
8. enginyers			
9. advocats			
10. mestres			

[Vegeu les entrades: "Arreglar" d'aquest manual; "Fer" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; "Habilitats" de *Buscant el sentit*.]

IDEA 3: PLANIFICAR

Quan fem una observació del tipus "Ara estem en la fase de planificació", estem indicant que hem identificat un problema, que hem considerat i prioritzat diverses hipòtesis preliminars per resoldre el problema, i que estem a punt d'imaginar què hem de fer si volem actuar segons les hipòtesis que semblen més prometedores. Aquesta és

la fase de planificació, en la qual nosaltres identifiquem els objectius i els mitjans per aconseguir aquells objectius. Tal com el filòsof nord-americà John Dewey (1859-1952) ha subratllat (en el seu *Theory of Valuation*, 1939), els fins i els mitjans formen un continu, ja que cada fi pot ser considerat al seu torn un mitjà per obtenir algun altre fi. Així, si volem visitar la ciutat (el fi), escollim d'anar-hi en autobús (el mitjà). Per la nostra visita a la ciutat és un mitjà que té com a fi l'aconseguir una mica d'entreteniment, o la realització d'una entrevista per obtenir feina, etc. Aquests fins són, al seu torn, mitjans per a fins ulteriors. A més, tal com Dewey assenyala en un altre lloc (a *How We Think*, 1910; trad. cast., *Como pensamos*, Paidós, Barcelona, 1989), el que anomenem “fins” són, en realitat, “fins previsibles”, perquè queden modificats per moltes consideracions, com ara la de la disponibilitat real dels mitjans adequats. I és que pot ser que hagi de moderar els teus objectius si et trobes que no te'ls pots planificar tal com primer havies pensat. Així, un element crític en la planificació és l'adequació mútua de “mitjans” i “fins previsibles”.

7.2.3 EXERCICI: Planificar. Fins i mitjans (p. 54, 26-27)

1. Els teus pares et diuen que tota la família anirà junta al cine, i que tu pots triar la pel·lícula. Molt bé, has de triar una pel·lícula, aquest és el teu objectiu. Però, ¿quina de les coses següents hauràs de tenir en compte?
El cost del tiquet per persona.
La manera d'anar al cine (a peu, en cotxe, taxi, bus...).
2. Vols construir un petit vaixell que pugui navegar a la teva banyera o en un safareig. ¿Quines eines i quins materials necessitaràs? El vaixell, les eines, els materials: ¿quins són el fi i quins són els mitjans?
3. Vols agrair a la teva tia el regal que t'ha enviat. Aconsegueixes una ploma, un full de paper d'escriure i un sobre. ¿Quins són el fi i quins són els mitjans? ¿Necessitaràs altres mitjans per poder fer el que vols fer?

[Vegeu les entrades: “Planificar” i “Propòsit” d'aquest manual; “Fi i mitjà” i “Intenció” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

7.2.4 EXERCICI: Planificar. Posar primer el que va primer (p. 54, 26-27)

T'agradaria fer un pastís, però no en saps. Preguntes a un teu amic, i ell et diu una colla de coses que has de fer. Te les apuntes a mesura que te les diu. Llavors, però, t'adones que no t'ha explicat per quin ordre les havies de fer. A la columna següent, hi ha els passos que ell t'ha indicat. Reescriu-los, en una altra columna, segons l'ordre que et sembli correcte. (En algun moment, pot ser que correspongui el mateix lloc a diversos passos.)

1. Trencar els ous
2. Posar la pasta a l'atuell
3. Agafar una mesura de farina (una tassa)
4. Treure uns quants ous de la nevera
5. Polsimar la farina
6. Posar l'atuell al forn
7. Posar mitja cullerada de sal a la pasta
8. Afegir-hi el cacau
9. Batre els ous
10. Afegir-hi el sucre
11. Agafar una mesura de llet (una tassa)
12. Pastar bé la pasta
13. Afegir-hi la llet

14. Llepar la cullera i el bol
15. Posar el forn a 400 graus
16. Treure el pastís al cap de 35 minuts
17. Engegar el forn
18. Donar un cop d'ull al forn per veure com va el pastís
19. Beure la llet i preparar-ne una altra tassa

[Vegeu les entrades: “Planificar” d’aquest manual; “Seriació” d’aquest manual i de *Buscant el sentit* .]

IDEA 4: PROBLEMES

Tal com ja s’ha indicat, una manera d’entendre què és un problema és veure’l com una “conducta bloquejada”. Quan ens veiem incapaços de fer el que fem regularment o habitualment, la nostra conducta està bloquejada, i diem que tenim un problema. O bé, quan planegem una nova manera d’acció i descobrim que no podem realitzar aquells plans, diem que tenim un problema.

Una altra manera d’entendre què és un problema no consisteix a veure’l en termes de “conducta bloquejada”, sinó en termes de “comprensió bloquejada”, com qui diu, en termes d’atzucac cognitiu. Sempre que hi pensem, quedem confusos, perplexos. Ara bé, hi ha gent que és tan complaent que mai no s’adona d’aquests problemes i, fins i tot, pot arribar a negar que existeixin. A l’altre extrem, hi ha gent tan desconcertada que troba que tot és un problema. Tal com no té cap sentit que els nens ho vegin tot com un problema —a base de crear problemes on no n’hi ha—, és igualment absurd que se’ls encoratgi a ser insensibles envers els problemes. En altres paraules, si hi ha problemes, hauríem d’encoratjar els nens a ser-hi sensibles i no a ignorar-los, per no correr el risc de ser “cecs als problemes”.

A més de la qüestió de la detecció de problemes, hi ha també la qüestió de la resolució de problemes. Un paradigma popular en la resolució de problemes és el proposat per John Dewey (a *How We Think*, 1910; trad. cast., *Com pensamos*, Paidós, Barcelona, 1989). Per Dewey —com abans pel també filòsof nord-americà Charles S. Peirce, 1839-1914—, el procés de resolució d’un problema comença amb una dificultat sentida, més que no pas copysada intel·lectualment. Això provoca que es dubti d’alguna cosa (per exemple, d’una creença) que fins aquell moment s’havia donat per descomptada. Llavors es formula el problema, i comencen a venir a la ment suggeriments en relació amb les solucions que es voldrien experimentar. Per això, tot això són mers dissenys. La feina dura encara ha d’arribar: imaginar quins mitjans s’han d’usar per satisfer aquells dissenys, i amb quines conseqüències s’hauria de comptar si els fins previsibles s’aconseguien realment. De seguida es comença a experimentar activament: en primer lloc, amb la hipòtesi més prometedora i, amb l’èxit d’aquestes proves, s’arriba a una situació postreflexiva, en la qual pot aparèixer un conjunt nou de creences.

7.2.5 PLA DE DISCUSSIÓ: Detecció i resolució de problemes (p. 54, 28)

Discuteix els comentaris següents:

1. En Pere va dir: “Personalment, no tinc cap problema. Només crec problemes per als altres.”
2. La Juliana va dir: “La meua feina en aquesta empresa consisteix a crear problemes. Busco problemes que els altres no han advertit, i els tallo abans que creixin.”
3. La Dolors va dir: “Cada infant té tants de preguntes, i si hi ha un problema per cada pregunta, ¡mira si en tenim, de problemes!”
4. La Marta va dir: “En Jaume ni sap que existeixo, per això, a mi, m’agrada molt. ¿Algú em pot dir, sisplau, quins són els meus problemes?”
5. L’Abel va dir: “M’encanten els meus problemes. Hi penso constantment. No sé pas què faria sense ells.”
6. La Mercè va dir: “Ja ho sé que tinc molts problemes, però no hi vull pensar. Només vull pensar en els problemes dels altres.”
7. L’Horaci va dir: “Quan m’he despertat aquest matí, he descobert que el meu germà havia lligat tots els cordons de les meves sabates en un sol nus. El que vull saber és si tinc un problema amb el meu germà o amb les meves sabates.”

8. En Ricard va dir: “No saps de què estan parlant aquesta altra gent. Un problema és un problema aritmètic, com ara quants fan 13 i 12.”
9. En Max va dir: “Si m’expliques el teu problema, t’explicaré el meu.”
10. La Berta va dir: “El meu problema és realment molt simple: quan sóc a casa, voldria ser a l’escola, i quan sóc a l’escola, voldria ser a casa. Bè, ¿i què en faig, d’això?”

[Vegeu les entrades: “Problemes, resolució de” d’aquest manual; “Perplexitat” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Problema” de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

EPISODI 3

IDEA 1: ¿EXISTEIXEN ELS FANTASMES?

Observa que en Kio no pregunta pas al seu avi si existeixen els fantasmes. Es limita a preguntar-li si sap històries de fantasmes. I l'avi respon "No"; després, hi afegeix un comentari que no se segueix pas necessàriament d'allà. Diu: "Els fantasmes no *existeixen*" (56, 19).

Recordar que en Kio també ha dit a en Blai i en Ton: "¿Els fantasmes *no* existeixen!" (42, 4). Més endavant, la Gus, l'avi i la Suki tindran una altra discussió sobre els fantasmes, i la Gus dirà: "¿Per què ens hem de voler enganyar? Si els fantasmes no existeixen, no vull pensar que sí que existeixen. I si realment *existeixen*, no vull pensar que *no existeixen*" (58,28-59,2).

Potser hi haurà divisió d'opinions entre els teus alumnes sobre si els fantasmes existeixen, o no. Podries fer una votació, demanant de raonar les respostes, i podries escriure les raons a la pissarra, de manera que la classe les pogués examinar. Llavors podries encoratjar els alumnes a preferir aquelles raons que incloguin una experiència personal. Per exemple, alguns alumnes poden sostenir que ells, personalment, han *vist* fantasmes (o els han sentit, o notat, d'alguna manera, en una habitació). Podries seguir per aquí, demanant a aquells alumnes que siguin tan explícits com puguin sobre la seva vivència, alhora que encoratges els altres a plantejar preguntes sobre aquella experiència.

Potser alguns alumnes no donin com a raons les seves *percepcions*. Potser recorrin a alguna *autoritat*. Poden dir: "El meu germà gran em va dir que hi ha fantasmes." Ara, altra vegada, urgeix els teus alumnes a plantejar qüestions sobre si l'autoritat (en aquest cas, el germà gran) s'ha mostrat sempre, en el passat, totalment digna de confiança i ben disposada a dir la veritat. I encara que hagi estat així en el passat, els companys poden també qüestionar si ara torna a ser així, o no. [Sobre "l'argument d'autoritat", vegeu el manual *Recerca filosòfica*, cap. 10, idea 5, p. 269-272.]

A més de l'autoritat i la percepció, potser els alumnes vulguin aportar encara altres criteris per establir l'existència d'assers. En qualsevol cas, hauries d'encoratjar la classe a seguir la recerca amb més discussió i a buscar ajuda en fonts exteriors.

7.3.1 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Existeixen els fantasmes? (p. 56, 19)

Quan podem situar una cosa *en l'espai i en el temps*, diem que allà *existeix*.

1. ¿Existeixen les flames?
2. ¿Existeixen les ombres?
3. ¿Existeix el so d'una sirena de la policia?
4. ¿Existeixen els pensaments?
5. ¿Existeixen els zeros?
6. ¿Existeixen els arcs de sant Martí?
7. ¿Existeix el fred?
8. ¿Existeix el Pol Nord?
9. ¿Existeix la Gus?
10. ¿Existeixen els fantasmes?

[Vegeu les entrades: "Fantasma" d'aquest manual; "Real, què és" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 2: ¿HAN DE SER VERDADERES LES HISTÒRIES DE FANTASMES?

Tots ho sabem, és clar, que les històries de gegants, ogres, monstres, dracs, follets, gnoms i altres criatures estranyes no han pas de ser verdaderes. En primer lloc, pot ser que molts nens no plantegin la qüestió de si aquestes

històries són veritables o no, i d'altres potser insisteixin a descobrir si són, o no, veritables. Igual que molts fills adults, també els nens sospiten que els personatges de ficció no es deixen classificar fàcilment en una de les dues categories: la d'all que existeix o la d'all que no existeix.

Per a molts fills, hi pot haver personatges de novel·la —com els de Charles Dickens— que semblen extraordinàriament reals, autèntics i vivats. Aquesta mena de personatges de ficció ens deixa impressionats per tota la vida i, de vegades, sembla que els coneguem millor del que coneixem algunes de les persones que formen part de la nostra vida quotidiana.

Als nens que pensen de manera semblant, no els serveix de res que els diguem que els fantasmes no existeixen. El judici és irrellevant. (És interessant que la Gus —que pràviament ha dit que volia saber si hi ha, o no, fantasmes— sigui l'única que tregui importància a l'observació de l'avi i que reconegui que l'existència, o no existència, de fantasmes no té res a veure amb el significat i la riquesa d'algunes històries de fantasmes.)

7.3.2 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Què fa veritable una història? (p. 56, 21)

1. Si una història està basada en fets, ¿ha de ser veritable?
2. Si la història és inventada per algú, ¿ja no pot ser veritable?
3. Si és una història sobre alguna cosa que va passar realment, ¿ja és veritable?
4. Si és una història sobre com passen *sempre* les coses, ¿ja és veritable?
5. Si és una història sobre gent real, existent, ¿ja és veritable?
6. Si és una història sobre animals que parlen entre ells, ¿ha de ser falsa?
7. Si és una història sobre gent que viu d'aquí a cent anys, ¿ha de ser falsa?
8. Si és una història sobre una cosa que va passar fa mil anys, ¿pot ser veritable?
9. Si una història *només* conté fets, ¿ha de ser veritable?
10. Si una història té un final feliç, ¿pot ser veritable?

[Vegeu les entrades: “Història, històries” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*; “Veritat” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

7.3.3 EXERCICI: Inventar històries (p. 56, 21)

Que cada alumne de la classe s'inventi una història sobre un dels personatges següents:

1. El Gegant del Pi
2. Paf, el drac màgic
3. Polifem, el ceclop
4. Els Gegants Gargantua i Pantagruel
5. El Fantasma de l'Òpera
6. El Fantasma de Canterville
7. El Monstre del llac Ness
8. La Fada de la Ventafocs
9. Gargamel, el barrufet
10. L'Ogre de *El Sastre Valent*
11. En Casper, el fantasma

[Vegeu l'entrada “Història, històries” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 3: RECORDAR I OBLIDAR

“¡No te'n oblidis!”, ens diem els uns als altres. I també: “¡Recorda-te'n!” o “¡Pensa-hi!”. Quan usem expressions com aquestes, testimoniem la nostra creença que podem controlar voluntàriament els records i els oblidats, i que podem recordar o oblidar segons ens plagui.

Sobre això, hi ha, és clar, una altra escola de pensament, que diu que no tenim cap control sobre cap dels dos

processos: hi ha coses del passat que ens vénen de cop a la ment, tant si volem com si no; semblantment, s'esmunyen fora de l'abast del nostre record, malgrat els esforços que fem per retenir-les. Alguns records ens persegueixen obsessivament, i d'altres semblen haver-se'ns esborrat de manera completa i irreversible.

Si recordar s, o no, una cosa sobre la qual tenim control, sembla ser una qüestió oberta, encara que tots hem fet l'experiència de procurar recordar a base de resseguir els nostres pensaments per trobar-hi pistes o indicis que ens portin a noves pistes, que després ajuntem com si fossin les parts d'un trencaclosques, fins que la imatge oblida irromp davant nostre. I oblidar, ¿quins? ¿És realment una exercitació mental independent, o bé és la no-exercitació del recordar? És ben clar que, amb finalitats educatives, preferim cultivar la memòria i no l'oblit. Per això no desmenteix pas que l'oblit pugui exhibir mèrits propis. Hi pot haver elements de l'experiència humana que hem de gim d'oblidar a fi de poder explorar nous enfocaments de futur. Com Martin Buber (Viena 1878 - Jerusalem 1965) ha argumentat, el pintor d'aquarel·les haurà d'oblidar molts detalls si vol aconseguir la simplicitat i la delicadesa que persegueix.

Sembla que es pot ajudar els nens a recordar, si se'ls fa més conscients no solament de l'exercitació mental que el recordar implica, sinó també de les raons que la poden justificar.

7.3.4 EXERCICI: Recordar (p. 57, 3)

Primera part:

¿Recordes

- quan vas començar a caminar?
- quan vas començar a parlar?
- quan et va caure la primera dent de llet?
- quan et va caure l'última dent de llet?
- quan vas travessar el carrer tota sola?
- el teu primer amic?
- el teu primer animal domèstic?
- el teu primer llibre?
- el teu primer dia a l'escola?
- la primera vegada que et van renyar?

Segona part:

Repassa la llista anterior. Quan hakis respost amb un *no*, ¿pots donar una raó del teu *no*? O sigui, ¿pots dir per què no pots recordar aquestes coses?

[Vegeu les entrades: "Oblidar" d'aquest manual; "Recordar" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca*.]

7.3.5 PLA DE DISCUSSIÓ: Recordar i oblidar (p. 57, 3)

L'avi diu: "No recordo haver passat por."

- ¿Hi ha coses a la teva memòria que ara mateix no puguis recordar?
- ¿Pots portar qualsevol cosa a la memòria, si ho intentes amb prou intensitat?
- ¿Pots oblidar el que vulguis, si ho intentes amb prou intensitat?
- ¿T'han passat coses que no puguis recordar i que no estiguin a la teva memòria?
- ¿T'han passat coses que siguin inoblidables?
- Si no pots recordar el teu primer aniversari, ¿pots explicar per què no?
- ¿Recordes com si t'hagués passat alguna cosa que, segons la teva família, li va passar a algun dels teus germans?
- ¿Recordes com si li hagués passat a un altre una cosa que, segons la teva família, et va passar, de fet, a tu?

[Vegeu les entrades: "Oblidar" d'aquest manual; "Recordar" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca*.]

IDEA 4: RECORDAR I INTENTAR RECORDAR

Evidentment, l'avi està *intentant recordar* el que va passar. ¿Què fem quan intentem recordar una cosa? ¿Cal molt esforç per part nostra? ¿Ens hem de concentrar molt per intentar recordar?

¿I què en podem dir, del *recordar*? ¿És fàcil? ¿És quelcom que simplement passa, sense cap esforç per part nostra? ¿Els records del passat ens inunden senzillament la ment?

¿On són els nostres records quan no estem ocupats recordant-los?

Quan discuteixis sobre recordar amb els alumnes, els estàs fent fixar-se en un acte mental molt específic i familiar. Vols que analitzin què passa quan recorden, de quins altres actes mentals és radicalment diferent l'acte de recordar, si els agrada recordar coses, etc. Tera; faràs tot això, tal com, si parlessiu de cangurs, voldries que analitzessin els trets distintius dels cangurs i també allò que els cangurs tenen en comú amb altres criatures.

7.3.6 PLA DE DISCUSSIÓ: Recordar i intentar recordar (p. 57, 3)

1. ¿Has intentat mai de recordar una cosa i no has pogut?
2. ¿Has recordat mai una cosa sense ni intentar-ho?
3. ¿Has intentat mai d'oblidar una cosa i no has pogut?
4. ¿Has oblidat mai una cosa sense ni intentar-ho?
5. Intentar recordar una cosa i acabar recordant-la, ¿és com intentar guanyar una cursa i acabar guanyant-la?
6. Intentar recordar una cosa i acabar recordant-la, ¿és com estudiar una matèria i acabar sabent-la?
7. Intentar recordar una cosa i acabar recordant-la, ¿és com intentar imaginar una cosa i acabar imaginant-la?
8. ¿Pots recordar una cosa que no t'hagi passat mai?
9. ¿Pots *intentar* recordar una cosa que no t'hagi passat mai?
10. ¿Pots oblidar una cosa sense recordar-la abans?
11. ¿Pots recordar una cosa sense haver-la oblidat abans?

[Vegeu les entrades: “Oblidar” d'aquest manual; “Recordar” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*; “Ment, actes mentals” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 5: BELLESA EN LES COSES NATURALS I EN LES ARTIFICIALS

L'avi pensa que no ha vist mai res més bonic que la Leviatan. Ella és part de la naturalesa i l'avi d'en Kio la qualifica de “bonica”. Les coses d'argila que fa la Gus també són qualificades de “boniques” pel seu pare. ¿Com pot ser que objectes naturals (com una balena) i objectes artificials (fets per la mà dels humans) puguin ser igualment descrits com a “bonics”?

Aparentment, hi ha *criteris* (estàndards) semblants per a ambdós tipus d'objectes que ens permeten usar la mateixa paraula per descriure'ls. Per exemple, podem descriure una pintura (feta per humans) com a bonica, i una posta de sol (natural) com a bonica. Llavors, diem que la pintura és bonica perquè hi ha masses de color que semblen estar coherentment organitzades, de forma unificada i equilibrada. Però, pot molt ben ser que la situació no sigui gaire diferent amb la posta de sol. Hi ha grans masses de colors i cel de diferents colors, que, en certs moments, poden convergir en un conjunt que tingui equilibri, unitat i organització, i que nosaltres també anomenem “bonic”.

Certament, les coses ens poden resultar estèticament plaents encara que puguem estar poc disposats a anomenar-les “boniques”. Podem voler dir que un objecte de colors llampants és *precios*, però no *bonic*, o podem voler dir que un cel vast i brillant, tot ell d'un sol color, és *sublim*, però no *bonic*. Així, només mostra que el terme “bonic” no és l'única paraula que podem usar quan trobem alguna cosa, natural o artificial, que ens resulta estèticament plaent.

7.3.7 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Quina mena de coses són boniques? (p. 57, 4-7)

1. ¿Podria una casa ser més bonica que una cascada?
2. ¿Podria una flor ser més bonica que una casa?
3. ¿Podria el dibuix d'una flor ser més bonic que la flor mateixa?

4. ¿Podria la fotografia d'una posta de sol ser més bonica que la posta de sol mateixa?
5. ¿Podria la pintura d'una persona ser més bonica que la persona mateixa?
6. ¿Podria una pel·lícula sobre un còrvol ser més bonica que el còrvol mateix?
7. ¿Podria un fragment musical sobre un riu ser més bonic que el riu mateix?
8. ¿Són mai lletjos els objectes naturals?

[Vegeu les entrades: “Bellesa” i “Natural” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Art” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 6: ¿ESTÀ BÉ MATAR BALENES?

En Blai i en Ton van dir que ells haurien matat la Leviatan (57, 9-10). L’avi diu que no està bé matar balenes. La Gus elabora aquesta observació quan diu: “Elles no ens fan cap mal, a nosaltres. ¿Per què els hauríem de fer mal, nosaltres a elles?” (57, 13-14).

Més al comentament de la història ja hem discutit si està bé matar animals. Hem parlat de la matança de pollastres, de per què ho fa la gent i de si es pot justificar.

Abans també hem vist que en Ton està il·lusionat amb una tortuga i que el seu amic Blai li diu que pari. En Blai pregunta a en Ton: “¿Què t’ha fet, a tu, aquesta tortuga?” (41, 12-13). Heus aquí una observació coincident amb la que ara fa la Gus en relació amb les balenes.

¿Tenim cap dret a fer mal a un animal que no ens fa cap mal, a nosaltres? Alguns alumnes probablement et recordaran que, quan parlàvem dels pollastres de la granja de l’avi, molts pensaven que estava bé de matar-los per menjar-se’ls. I, certament, els pollastres no ens fan cap mal, a nosaltres.

Uns altres alumnes potser diguin que, per a en Blai i en Ton, una balena és una cosa lletja, com un escarabat. No cal que et faci cap mal. Tens dret a fer-li mal, a ell, perquè ets més fort i perquè preferiries un món sense criatures d’aquestes. Pot ser que aquests alumnes no percebin les balenes com a “intel·ligents” o “boniques”.

El comentari de l’avi —que “no està bé matar balenes”— pot ser el comentament d’un argument més fort, a saber, la invocació d’un principi ètic. Potser pensa que el nostre deure és no matar balenes perquè elles són, com nosaltres mateixos, animals de sang calenta, mamífers amb cervell desenvolupat. O potser pensa que és per propi interès que hem de preservar la major varietat possible de vida encara existent en el planeta, ja que cada vegada que exterminem una espècie, tots nosaltres ens empobrim en la mateixa mesura.

La Gus viu el tema com una qüestió de reciprocitat: no està bé fer mal a cap criatura que no ens faci mal. L’avi planteja el tema com una qüestió de principis ètics: no matar balenes és simplement el nostre deure.

7.3.8 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Què està bé de matar? (p. 57, 12)

Digues, en cada cas, per què està bé de matar o per què no.

1. gossos	2. escarabats	3. rates	4. peixos	5. vaques
6. pollastres	7. taurons	8. cavalls	9. balenes	10. persones

[Vegeu les entrades: “Animals, matar” i “Balena” d’aquest manual; “Animals, tracte als” de *Recerca tica*.]

7.3.9 EXERCICI: ¿Hauríem de fer mai mal als animals? (p. 57, 13)

Digues, en cada cas, si fer mal a l’animal està bé (B) o no està bé (NB).

	B	NB	?
1. Carla: “Dono una puntada de peu al meu gos cada vegada que el veig que demana menjar.”			
2. Joana: “Vaig ferir els sentiments del meu gos: va tenir un accident a la meua habitació, i jo el vaig renyar.”			

3. Carles: “Ahir el veterinari va donar una injecció al meu gat. Si va miolar quan el punxaven, és que li devia fer mal.”
4. Lola: “Quan s’experimenta amb micos i gats, se’ls fa mal.”
5. Gil: “Em sembla que la gent fa mal als elefants quan els disparen per obtenir-ne el marfil dels ullals.”

[Vegeu les entrades: “Animals, fer mal als” d’aquest manual; “Animals, tracte als” de *Recerca tica*.]

IDEA 7: ¿LES COSES BONIQUES HAN DE TENIR PARTS BONIQUES?

La Gus pregunta a la Suki: “Si una cosa és bonica, ¿cal que cada part d’aquesta cosa sigui bonica, també?” (57, 17-18). En Kio contesta rípidament que la Leviatan “podia ser bonica encara que tingués els ulls petits i guexos, i una marca de naixement ben estranya” (57, 20-22).

Heus aquí una bona oportunitat per discutir amb la classe el fet que puguem anomenar “bonica” una cosa per com estan relacionades les seves parts entre si, i no perquè aquelles parts siguin boniques per si mateixes. Considera, per exemple, els cotxes en miniatura que són models de cotxes esportius de debò. Podem dir d’un d’ells que és bonic, encara que tingui finestres diminutes i que la seva capota sigui extraordinàriament llarga, o que els seus fars siguin molt més grans del normal. Tanmateix, quan et mires el model *sencer*, l’efecte que fa pot resultar molt bonic. La clau està en el fet que no es tracta de si cada part individual és bonica, sinó de com està relacionada cada part amb cada altra part, i amb l’objecte com a conjunt.

Molts pensen que una girafa o un cervol són bonics, encara que algunes parts individuals dels seus cossos puguin ser més aviat estranyes. La girafa té un coll extraordinàriament llarg que, normalment, i considerat per si mateix, hauria de resultar força lleig. Quan es considera, però, el coll *en relació* amb les potes de la girafa, i amb el seu cos, i quan es considera de quina manera coordina la girafa totes aquestes parts quan es mou, llavors no es pot dubtar a qualificar el coll de bonic.

Semblantment, un cervol amb unes banyes que li surten del cap resulta una criatura molt estranya; però això no impedeix que sigui bonic quan es té en compte tot el seu cos.

7.3.10 EXERCICI: Parts boniques (p. 57, 17-18)

Que cada alumne porti a classe un cotxe en miniatura (fet o comprat per ell) que li sembli bonic. Després, que tota la classe els examini, i que cada alumne doni les seves raons per dir que el seu és bonic.

Si un alumne no vol portar un cotxe en miniatura, que porti un nino o una nina que trobi bonics, i que doni les seves raons per sostenir-ho.

[Vegeu les entrades: “Bellesa” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Parts i tots” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*; “Art” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*.]

7.3.11 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Les coses boniques tenen parts boniques? (p. 57, 17-22)

1. Pel fet que una nevada sigui bonica, ¿és ja bonic cada flocc de neu?
2. Pel fet que un llibre sigui bonic, ¿és ja bonica cadascuna de les seves pàgines?
3. Pel fet que un tigre sigui bonic, ¿són ja boniques les seves dents?
4. Pel fet que un desert sigui bonic, ¿és ja bonic cada gra de sorra?
5. Pel fet que sigui bonica la primera estrella que es veu de nit al cel, ¿és ja bonica cada part que puguem veure d’aquella estrella?

[Vegeu les entrades: “Bellesa” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Parts i tots” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*; “Art” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 8: CONTRAEXEMPLES

Normalment, els nens de vuit o nou anys s'hi capacen de proporcionar-nos un allau d'exemples de qualsevol concepte que els sigui familiar. Més encara: en plena conversa, s'hi capacen d'usar contraexemples amb els quals volen mostrar la incorrecció de la posició d'aquell amb qui estan parlant. No coneixen, però, les regles que governen l'ús correcte d'aquests contraexemples, i no seran fins als dotze o tretze anys que estudiaran la lògica formal que governa aquests usos.

Tanmateix, la primera infantesa no s'hi pas massa aviat per començar a encoratjar els infants a pensar lògicament, encara que, en aquella edat, no els obliguem a adquirir familiaritat amb les regles de la lògica. De fet, ja els podem alertar sobre quins són els tipus de raonament que aprofitem i quins els que desaprofitem, de manera que puguin començar a adonar-se que hi ha formes de raonament millors i pitjors.

Ajudar els nens a dominar la lògica de la conversa implica fer pràctica sense teoria. Amb això no suggerim pas que els mestres mateixos no hagin de conèixer les regles o no hagin de tenir, almenys, certa familiaritat amb elles; significa, senzillament, que els mestres que corregeixen imperfeccions en el raonament d'infants molt petits, ho han de fer generalment sense fer referència a regles que han estat transgredides i han d'assenyalar, en canvi, formulacions "millors" i "pitjors".

Suposem, per exemple, que un mestre sent la conversa següent:

Júlia: "Tots els aranesos viuen a Viella."

Helena: "No, això no és veritat. Algunes persones que no són araneses viuen a Viella. Per exemple, les de Canejan."

Aquest mestre hauria de ser capaç d'indicar als alumnes que el primer enunciat (el de la Júlia) és fàcticament fals, i que el segon —que pretén refutar el primer amb un contraexemple— és, de fet, molt confús. L'Helena hauria d'haver dit: "Alguns aranesos no viuen a Viella; per exemple, els de Canejan."

Heus aquí alguns exemples d'asserccions de llenguatge ordinari i de contraexemples acceptables:

1. Els bastons de sucre són deliciosos.
1. Una vegada en vaig menjar un que tenia un gust horrible.
2. Els elefants sempre tenen els ullals grossos.
2. De vegades, no. Una vegada en vaig veure un que tenia els ullals petits.
3. Els mals de cap no agraden a ningú.
3. No sempre. Una vegada vaig tenir mal de cap i em va agradar.
4. Un flocc de neu és una cosa preciosa.
4. Els floccs de neu de l'hivern passat eren molt lletjos.
5. Cada membre d'aquesta classe té una ploma.
5. En Joan i la Maria són d'aquesta classe i no tenen plomes.
6. Els tigres no es banyen mai.
6. Es banyen pel seu compte amb les seves llengües.
7. Cap dels atletes no va prendre mal.
7. En Jaume és un atleta i va prendre mal.
8. Només els alumnes de quart van ser invitats a la festa.
8. ¿Com és, doncs, que en Llorenç, que és de tercer, va ser invitat?

Recordem també un exemple d'argumentació que ja hem assenyalat a la idea anterior i que ara podem tornar a recollir com a cas de bon ús del contraexemple. Allà la Gus es preguntava: "Si una cosa és bonica, ¿cal que cada part d'aquesta cosa sigui bonica, també?" (57, 17-18). En Kio li responia amb un contraexemple: "La Leviatan podia ser bonica encara que tingui els ulls petits i guexos, i una marca de naixement ben estranya" (57, 20-22).

7.3.12 EXERCICI: El contraexemple d'en Kio (p. 57, 20-22)

Les afirmacions que segueixen són grans generalitzacions. ¿Quina mena de contraexemple es podria oferir en cada cas per mostrar que l'afirmació és massa ampla?

Exemples:

- I. Segimon: "Diana, tu ets l'única a l'habitació que portes la cara bruta."
Diana: "¿Fa gaire que has mirat un mirall?"
- II. Joan: "Tots els gats tenen cua."
Quima: "Els de l'illa de Man, no. Neixen sense cua."

Busca ara un contraexemple de cada afirmació :

1. Flor: "Tots els que tenen els ulls blaus són rossos."
2. Maig: "Només els que tenen els ulls blaus són rossos."
3. Siam: "Tots els pilots tenen pigues."
4. Juny: "Només els pilots tenen pigues."
5. Tro: "Cap baix no és jugador de bàsquet."
6. Heli: "Tots els que van a l'escola són felissos."
7. Llam: "Només els que van a l'escola són felissos."
8. Selena: "Tots els veïns són amables."
9. Estel: "Només els veïns són amables."
10. Viola: "Cap amic teu no és amic meu."

[Vegeu les entrades: "Contraexemples" d'aquest manual; "Exemples" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; "Excepcions" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

7.3.13 EXERCICI: ¿Aquests contraexemples quines generalitzacions falsen? (p. 57, 20-22)

Suposem que entres a classe i trobes dos alumnes immersos en una conversa. No has sentit què havien dit primer, però sents que l'Eduard diu a la Judit: "No, això no és veritat, perquè els estruços són ocells i no poden voler." ¿Què pots inferir que li deu haver acabat de dir la Judit a l'Eduard? ¿Oï que seria una cosa com ara: "Tots els ocells volen"?

Fem-ne uns quants casos més. En cada cas, hi ha hagut una conversa en marxa, però tu només sents el contraexemple. Digues quines deuen haver estat les generalitzacions acabades de formular i que tu no has sentit.

1. "¿No, això no pot pas ser! ¿Una vegada vaig veure un cotxe que va passar amb el semàfor vermell!"
2. "Algunes persones no mengen gens de carn."
3. "A molts gossos, els agraden els gats."
4. "Hi ha persones que no odien ningú."
5. "L'aigua d'alguns llacs és salada en lloc de ser dolça."
6. "He vist roses blanques i grogues."
7. "Conec un home que té cent anys."
8. "¿Què me'n dius dels països polars? ¿Tenen sang calenta i viuen a l'oceà?"
9. "Una vegada vaig veure un monopati amb fars."
10. "El meu oncle dirigeix una funerària i diu que el negoci rutlla molt bé."

[Vegeu les entrades: "Contraexemples" d'aquest manual; "Generalitzacions" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; "Excepcions" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 9: ¿HA DE SER VERITAT CADA PART D'UNA HISTÒRIA VERDADERA?

Els teus alumnes potser estiguin familiaritzats amb el famós oli *L'últim Sopar* (1955) de Salvador Dalí (Figueres, 1904-1989), que es troba a la National Gallery of Art de Washington. Aquesta tela representa l'escena, documen-

tada pels Evangelis, de l'últim sopar de Jesús de Natzaret amb els seus deixebles. Tot i la mès que probable veracitat històrica de l'esdeveniment, sabem segur —i Dalí també ho sabia— que aquest oli conté una gran quantitat de detalls erronis: des de l'estructura transparent de la sala on té lloc el sopar, fins al paisatge de Port Lligat que es veu al fons, passant per la gran figura que, des del sostre, empara els comensals amb els braços oberts. Esmen-tem ara aquest quadre de Dalí com a mostra d'una cosa que passa sovint: una pintura pot reflectir perfectament una escena que realment s'hagi esdevingut, però ho pot fer contenint detalls que no es corresponen amb la realitat.

Quelcom molt semblant pot passar amb una història. Una història pot ser sobre un esdeveniment que va passar realment, i d'aquí que es pugui parlar d'una història verdadera. Tanmateix, l'autor, a l'hora de contar-la, pot haver inventat tota mena de detalls o, simplement, pot haver copsat malament alguns dels fets o bé la seva seqüència. La majoria de la gent, però, no diria pas que no fos una història verdadera. Així mostra que, almenys en el sentit en què hem estat discutint la qüestió abans, una història pot ser verdadera, sense que siguin veritat tots els seus detalls o parts. D'altra banda, del fet que totes les parts d'una història siguin veritat, no se'n segueix pas necessàriament que la història sigui veritat en el seu conjunt. Es pot tractar simplement d'un poti-poti d'enunciats exactes, en què totes les relacions entre els enunciats siguin errònies.

Tanmateix, hi ha un altre sentit de *veritat* que exigiria que *només* anomenéssim *verdadera* la història que tingui totes les parts verdares. Heus aquí un ús molt més estricte del terme. Un editor de diari, per exemple, pot dir als seus periodistes que, si cada detall no és veritat, la història en conjunt no pot ser considerada verdadera, i no es pot publicar.

7.3.14 EXERCICI: ¿Ha de ser veritat cada part d'una història verdadera? (p. 57, 24-25)

Que cadascú expliqui, en un paràgraf, una cosa que li hagi passat realment fa una o dues setmanes. Procureu que tot en les vostres històries sigui veritat.

Ara intercanvieu històries amb el veí.

¿Hi ha alguna manera de canviar una part de la història del veí sense convertir en falsa tota la seva història? Intenteu-ho, i després intercanvieu altra vegada els fulls amb el veí, de manera que pugueu veure fins a quin punt se n'ha sortit cadascun.

[Vegeu les entrades: “Parts i tots” i “Veritat” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*; “Història, històries” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 10: ¿POT SER BONA UNA PERSONA QUE FACI COSES DOLENTES?

La Gus pregunta si una persona pot ser bona encara que faci coses dolentes. Alguns filòsofs han defensat que un que faci mal no pot ser una bona persona. Altres han distingit entre l'acció i la persona que realitza l'acció, i han argumentat que és possible de condemnar l'acte però no la persona que ha fet l'acte.

Certament, tot això planteja el difícil i complex problema de si una persona és plenament responsable del que fa. Els nens cada dia fan coses impròpies, i els mestres han de decidir fins a quin punt se'ls ha de responsabilitzar d'all que han fet. Algunes accions no estan bé, però les excusem perquè pensem que el nen estava nerviós, o tenia baix el sucre de la sang, o tenia gana; en altres paraules, pensem que hi havia raons predominants per explicar per què podia haver actuat d'aquella manera.

Fins i tot si practiquem aquest tipus de tolerància —que reconeix que una persona pot fer mal sense ser una mala persona—, continuarem probablement preocupats per una qüestió: ¿quantes coses dolentes ha de fer una persona fins a poder ser considerada una mala persona?

7.3.15 EXERCICI: Les expressions “no dolent” i “no bo” (p. 58, 2-3)

Classifica els exemples següents entre aquestes possibilitats: acte no dolent però persona no bona (ND-NB), acte no bo però persona no dolenta (NB-ND), acte no bo i persona no bona (NB-NB), acte no dolent i persona no dolenta (ND-ND).

1. Tom s: “Sempre ajudo el meu germ petit amb els deures; per ahir nit, quan m’ho va demanar, li vaig donar una puntada de peu.”
2. Greta: “Mai no em queixo als meus pares; per ahir, quan es van oblidar de recollir-me després de l’escola, tal com havien promès, vaig plorar una bona estona només perquè sabessin que em sentia dolguda.”
3. Bru: “Gairebé mai no tinc res de bo a dir sobre ningú, tant si s’ho mereix com si no; però la setmana passada vaig haver d’admetre que en Tom s realment no havia copiat a l’examen, com alguns l’havien acusat de fer.”
4. Brauli: “He de mantenir la meua reputació de gall de l’escola. Per això vaig pegar a la Greta quan no mirava, tot i que ella portava el braç enguixat.”
5. Leonor: “És clar que vaig dir la veritat ahir, quan em van preguntar qui havia guixat els llibres nous. Jo sempre dic la veritat. Però ho faig, perquè ho he de fer, no perquè ho vulgui fer.”

[Vegeu les entrades: “Bo” i “Malament” d’aquest manual i de *Recerca crítica*; “Dolent” d’aquest manual i de *Buscant el sentir*; “B /no est bé” de *Buscant el sentir*; “Bo/correcte” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 11: ¿QUÈ FA BONA UNA PERSONA?

Segons l’ús que generalment fem del terme “bo”, apliquem el terme a les coses o individus que realitzen bé les seves funcions. Una destrala esmussada no és una bona destrala perquè, encara que talli, no talla bé. El dentista que sempre extreu la dent que no toca no té una bona praxi, i no és, doncs, un bon dentista. Un cantant que desafina no és un bon cantant. Ara bé, aquestes són funcions professionals especialitzades. ¿Es pot dir el mateix en relació amb una persona considerada en el seu conjunt? ¿Podem assumir que, si no fem bé certa cosa, no som bones persones?

Aquesta conclusió no es pot treure de cap manera. Pot ser que algú no sigui gaire bo en cal·ligrafia, o en gramàtica, en mates, en expressió musical, o en lectura, i que, tanmateix, sigui molt bona persona. ¿Com s’entén això? Significa que no es pot reduir una persona a la seva manera de fer esport, o de treballar a l’escola, o a la manera que té de parlar a casa, o a com pinta a classe o com fa música amb el seu conjunt.

Allò que passa amb el que és bonic i el que és verdader, també passa segurament amb la noció de bo: el conjunt pot ser bo malgrat la presència de parts dolentes, i les parts poden ser bones sense que això garanteixi, per sí, la bondat del conjunt.

7.3.16 EXERCICI: ¿Què fa bona una persona? (p. 58, 6-7)

Digues si estàs d’acord (A) amb les observacions següents, o si hi estàs en desacord (D). ¿I quines raons pots donar a favor de la teua opinió?

A D ?

1. Dèlia: “Ser bo és fer el que et diuen que facis.”
2. Marta: “Ser bo és fer el que s’ha de fer.”
3. Llibert: “Ser bo és no molestar els altres.”
4. Jim: “Ser bo és fer la cosa correcta en el lloc correcte i en el moment correcte.”
5. Ben: “Ser bo és fer el que has de fer perquè no vols fer.”

A D ?

6. Sònia: “Ser bo s fer el que vols i esperar el millor.”
7. Albert: “Ser bo s fer el que t’has imaginat que s necessa-
ri de fer.”
8. Guiu: “Ser bo s fer coses de tal manera que no te n’hagis
de penedir mai.”
9. Grau: “Ser bo s fer all que fa feli tothom.”
10. Biel: “Ser bo s fer coses amb les quals et puguis sentir b
mentre visquis.”
11. Ton: “Ser bo s ser un expert de ser bo.”
12. Iolanda: “Ets bo si fas el que m’agrada.”
13. Mireia: “Ser bo s procurar per tu mateix.”
14. Violeta: “Ser bo s fer el que qualsevol hauria de fer.”
15. Margarida: “Ser bo s alguna de les coses anteriors, per no
s segur quina.”

[Vegeu les entrades: “Bo” i “Malament” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Dolent” d’aquest manual i de *Buscant el sentir*; “B /no est b ” de *Buscant el sentir*; “Bo/correcte” de *Recerca filos fica*.]

7.3.17 EXERCICI: Ser “dolent” (p. 58, 10)

Digues si est s d’acord (A) amb les observacions següents, o si hi est s en desacord (D). ¿I quines raons pots donar a favor de la teva opini ?

A D ?

Ets una *mala* persona (o ets *dolent*) si:

1. amargues la vida de tothom.
2. parles tota l’estona.
3. tens bones notes.
4. tens males notes.
5. fas mal als altres.
6. fas mal a aquells que no es mereixen que els facis mal.
7. fas mal intencionadament a aquells que no es mereixen que
els facis mal.
8. trobes gust a fer mal intencionadament a criatures innocents.
9. no ets amable.
10. ets constantment un buscabregues.
11. ets p rfid i mesqu .
12. tens mals pensaments.
13. no tens en compte els sentiments dels altres.
14. procures pensar pel teu compte.
15. alguna de les coses anteriors, per no s segur quina.

[Vegeu les entrades: “Dolent” d’aquest manual i de *Buscant el sentir*; “Bo” i “Malament” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “B /no est b ” de *Buscant el sentir*; “Bo/correcte” de *Recerca filos fica*.]

IDEA 12: DIR I FER

Kio i Gus parlen de tres activitats humanes: dir, actuar —en el sentit de *fer* una activitat— i fabricar —en el sentit de *fer* un objecte, de produir-lo, de fabricar-lo—. Si definim aquestes tres activitats prou mpliament, podem considerar que cobreixen tot el domini del comportament hum . Per exemple, *dir* pot incloure pensar; *actuar* es pot referir a totes les formes de la conducta humana; i *fabricar* pot incloure diversos tipus de creaci i de realitza-
ci art stica. (Sembla, en canvi, que, si considerem totes les dimensions de la persona humana, aquestes activitats no contemplen el domini dels sentiments humans.)

Tot i que aquesta divisió tripartida pot resultar una mica tosca i insuficient, proporciona als nens una forma tangible de considerar el seu propi comportament. Els pot ser molt útil mirar de pensar en totes les activitats que han fet durant el dia i mirar de classificar-les amb l'ajut d'aquests tres reptos.

[Aquí es pot repassar el que es diu en el capítol 1, episodi 2, idea 3.]

7.3.18 EXERCICI: Significats de la paraula “fer” (p. 58, 9)

[Aquí es pot fer l'exercici 1.2.5 d'aquest manual.]

7.3.19 EXERCICI: Dir i fer (p. 58, 6-10)

[Aquí es pot fer l'exercici 1.2.6 d'aquest manual.]

IDEA 13: ¿COM ESBRINEM LES COSES?

Quan en Kio pregunta al seu avi com fer-ho per trobar les respostes a les seves preguntes, l'avi respon: “¿A preguntes com aquestes? No n'estic gaire segur. Potser parlant amb l'altra gent, i entretenant-vos a pensar i resoldre les coses vosaltres mateixos” (58, 18-20).

¿Quina mena de preguntes es responen parlant amb els altres, i quines rumiant les coses un mateix, o bé fent totes dues coses, parlant amb els altres i pensant un mateix? Certament, si tenim preguntes sobre el que pensa, sent o creu l'altra gent, una bona manera de contestar-les seria parlant directament amb aquelles persones. També podríem nosaltres mateixos observar aquelles persones, però això podria resultar molt indirecte i podria no dir-nos necessàriament el que pensen, creuen o senten.

Hi ha altres qüestions que només poden ser contestades a base de rumiar bé el tema nosaltres mateixos. Òbviament, qüestions com ara *¿què crec jo?* només poden ser contestades, en l'últim terme, per nosaltres mateixos, encara que durant el procés puguem dialogar amb altra gent. De fet, quan parlem amb altres persones, no és pas perquè ens diguin què creiem nosaltres, sinó perquè ens ajudin a arribar a cert tipus de comprensió dels temes, de manera que ens en puguem acabar de fer una idea pel nostre compte.

7.3.20 EXERCICI: Esbrinar-ho amb altres o per si mateix (p. 58, 17-20)

Digues, en els casos següents, si miraries d'esbrinar-ho parlant-ne amb altres (Al), pensant-ho pel teu compte (Tu), fent totes dues coses (+) o no fent-ne cap (Cap).

Al Tu + Cap ?

1. Vols esbrinar si, als teus companys de classe, els va agradar el mestre substituït de l'altre dia.
2. Recentment, has llegit dos llibres, i et preguntes quin t'agrada més.
3. Vols descobrir qui dels dos és més gran, si tu o el teu amic, però no saps la data de naixement del teu amic.
4. Vols esbrinar com funcionen els imants.
5. Vols esbrinar de què estan fetes les pissarres de les aules.
6. Saps que tots els pastors alemanys són gossos i que en Duc és un pastor alemany. Et preguntes si en Duc és, de debò, un gos d'atura.
7. Saps que la teva amiga és més gran que tu. Et preguntes si això significa que tu ets més jove que ella o que teniu la mateixa edat.

[Vegeu les entrades: “Esbrinar” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Mètodes adequats” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 14: PREGUNTES I RESPOSTES

Des d'una perspectiva educativa, la raó principal de fer preguntes als alumnes no és obtenir les seves respostes, sinó més aviat *presentar-los un model* de persona inquisitiva i interrogadora. S'ha d'encoratjar els alumnes perquè preguntin i perquè expressin la seva curiositat fent preguntes a altres persones, siguin companys, pares, amics o mestres. Totes aquestes persones podrien ser fonts d'informació i podrien proporcionar punts de vista alternatius que els alumnes podrien tenir després en compte, a l'hora de trobar les seves pròpies respostes.

Les preguntes es poden formular malament de moltes maneres, i poden arribar a desorientar o confondre la persona a la qual es formulen; però també les respostes es poden expressar malament de moltes maneres i poden no arribar a satisfer la persona que havia plantejat la qüestió. Més encara, hi ha preguntes *obertes*, que encoratgen els nens a pensar i a investigar per arribar a una resposta, mentre que altres preguntes es poden considerar *tancades*, ja que estan formulades de manera que els nens només han d'haver memoritzat certa informació per poder proporcionar una resposta. Les preguntes tancades tenen un valor educatiu limitat, atès que no encoratgen els nens a resoldre el problema pel seu compte o a tenir en compte punts de vista alternatius.

Hi ha molts tipus de preguntes, i els nens n'haurien de ser conscients. Algunes preguntes poden ser contestades només a través de l'observació directa del món o mirant de descobrir els resultats de l'observació dels altres. Les preguntes científiques són d'aquest tipus. Hi ha altres preguntes que es poden respondre gràcies a la discussió amb altres. Quan volem saber quins són els punts de vista, opinions i actituds dels altres, la manera més directa de fer-ho és parlar amb ells. Moltes altres preguntes poden ser contestades a base de pensar-hi nosaltres mateixos, ja que podem aplicar a les preguntes que afecten les nostres vides els procediments de resolució de problemes que hem après.

7.3.21 EXERCICI: Preguntes (p. 58, 15-18)

Si hi ha alguna cosa que estigui malament en les preguntes següents, assenyalala-ho. I digues també com es podrien formular millor aquelles que no estiguin bé.

1. Dolors: "Escolta, Meri, ¿que te'n sents, del mal de queixal?"
2. Cèlia: "¿Per què quan lletrejo *prendre*, em trobo amb una lletra que no es pronuncia?"
3. Josep: "¿Qui seria jo, si jo fos un altre?"
4. Marc: "¿Com eren les primeres balenes?"
5. Brígida: "Avui no ets tu mateixa, ¿oi que no, Laura?"
6. Mireia: "¿Algú em pot dir què passa quan una força irresistible es troba amb un objecte inamovible?"
7. Don: "¿T'agradaria gaire, a tu, que només et donessin menjar per gossos?"
8. Cecília: "Ei, pare, quan t'asseus, ¿d'on et surt la falda?"
9. Iria: "Però, Quim, ¿ja ets ben bé el xicot que em penso que ets?"
10. Dània: "¿Per què no hi pot haver pau al món?"

[Vegeu les entrades: "Pregunta, preguntar i respondre" d'aquest manual i de *Recerca científica*; "Preguntar i respondre" de *Recerca filosòfica*.]

7.3.22 PLA DE DISCUSSIÓ: Respostes (p. 58, 17)

1. ¿Cada pregunta té una resposta?
2. ¿Cada resposta és la resposta a alguna pregunta?
3. ¿Hi pot haver més d'una resposta a la mateixa pregunta?
4. ¿Hi pot haver més d'una resposta correcta a la mateixa pregunta?
5. ¿Pot un enunciat respondre correctament a una pregunta, i no ser *verdader*?
6. ¿Pot un enunciat respondre correctament a una pregunta, i ser absurd o insensat?
(¿Què es pot dir dels enigmes?)
7. ¿Pot una resposta ser *verdadera*, però *incorrecta*?
(¿Què es pot dir d'aquest dilema?)

Mare: “¿Serena, sisplau! ¿Vols entrar o sortir?”

Serena: “S.”)

8. ¿Les respostes són més importants que les preguntes?
9. ¿Es pot fer una pregunta de tal manera que suggereixi una resposta?
10. ¿Hi podria alguna vegada haver més respostes que preguntes?
11. ¿Hi podria alguna vegada haver més preguntes que respostes?

[Vegeu les entrades: “Pregunta, preguntar i respondre” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Preguntar i respondre” de *Recerca filosòfica*.]

7.3.23 EXERCICI: Respostes (p. 58, 17)

Digues si hi ha alguna cosa equivocada en les respostes següents:

1. Judes: “¿No s’acabar mai aquest hivern?”
Berta: “No, fins a la primavera.”
2. Maria: “¿No són iguals tots els nois?”
Petra: “Bé, només en tant que s’assemblen els uns als altres.”
3. Tales: “¿He de tenir diners per comprar una entrada per al cinema?”
Antoni: “¿Necessites cames per caminar?”
4. Pamela: “Si no hi ha ningú al bosc i un arbre cau, ¿fa cap soroll?”
Maurici: “És clar que sí: fa un soroll que no sent ningú.”
5. Daniel: “¿No és possible que en aquest mateix moment jo estigui somiant?”
Job: “Possible? És un fet!”
6. Mara: “Ah, ¿quina vida?”
Loreto: “Ai, ¿a qui li importa?”
7. Ricard: “¿Em pots dir si tindrà sort?”
Rom: “Estira la mà.”
8. Mònica: “Si faig una pregunta estúpida, ¿em mereixo una resposta?”
Melisa: “No siguis estúpida.”
9. Dac: “¿Serà sempre recompensat si sóc bo?”
Bonifaci: “És clar, però recorda que jo sempre menteixo.”
10. Quim: “Ei, Joana, ¿què t’ha semblat d’una partida de cartes?”
Joana: “Ho sento, Quim, però jo no jugo amb desconeguts del tot.”

[Vegeu les entrades: “Pregunta, preguntar i respondre” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Preguntar i respondre” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 15: SUPOSAR

En Kio diu a la Gus: “Suposem que els fantasmes realment existissin” (58, 23-24). ¿Què és *suposar*? Quan suposem, imaginem que una cosa existeix o que és un fet. Per exemple, podríem suposar que hi ha Marcians. Bé, tenim molt poca evidència per dir que així és així, i molta evidència per pensar que no. Però això no ens impedeix pas de suposar que hi ha marcians, que els marcians existeixen.

Així, moltes de les coses que suposem són, en realitat, contràries als fets. Però, com que són possibles, és un exercici ben saludable per als nens que ho suposin, perquè la resolució de problemes implica l’habilitat de suposar quines conseqüències tindrien les diverses alternatives considerades.

7.3.24 EXERCICI: Suposar (p. 58, 23)

[Aquí es pot fer l'exercici 4.1.24 d'aquest manual.]

7.3.25 EXERCICI: El País de Suposem (p. 58, 23)

[Aquí es pot fer l'exercici 4.1.25 d'aquest manual.]

IDEA 16: ¿SÓN LES COSES SENZILLAMENT EL QUE SÓN?

La Gus diu a en Kio: “¿Per què tanta preocupació? Les coses són senzillament el que són” (58, 26-27). Si ara plantejges als nens l’afirmació de la Gus com a pregunta (“¿Són les coses senzillament el que són?”), potser obtinguis dues respostes, en forma d’objeccions totes dues. La primera objecció és que moltes coses són diferents del que *semblen*. Una resposta a aquesta objecció és que no importa que les coses *semblin* molt diferents, ja que només són el que són.

La segona objecció que podries sentir dels nens és que res no és sempre igual. Per exemple, Heròclit (segle VI aC) va dir: “No pots baixar dues vegades al mateix riu”, perquè tu sempre estàs canviant i el riu també està canviant. Altra vegada, una resposta a aquesta objecció podria ser que, *a cada moment determinat*, cada cosa és simplement allò que és.

El que la Gus ha dit aquí és un principi fonamental de raonament que de vegades es coneix com a *principi d’identitat*. Cada cosa és el que és i, a cada moment determinat, no pot ser una altra cosa. Seria molt difícil per nosaltres tractar racionalment amb el món si no s’acceptés aquest principi. Tanmateix, això no impedeix pas que els nens qüestionin el principi i que suposin que les coses podrien ser diferents de com són.

[El filòsof anglès G.E. Moore, 1873-1958, que vol defugir el llenguatge confús i arbitrari de certa filosofia, encapçalà, molt significativament, el seu llibre *Principia ethica* (1903) amb un epígraf de Joseph Butler, 1692-1752, que fa així: “Cada cosa és el que és, i no una altra cosa”.]

7.3.26 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Són les coses senzillament el que són? (p. 58, 26-27)

Considera els diàlegs següents. ¿Pot ser que un interlocutor tingui raó i l’altre, no?

1. Dolors: “En aquest moment, és mitjanit, dimarts.”
Feliu: “No, no ho és.”
2. Hector: “En Feliu no canvia mai. Sempre és en Feliu.”
Helena: “¿Oh, és que en Feliu és una altra cosa!”
3. Linda: “Tinc una moneda a la mà, i és de duro.”
Sílvia: “Si tens cinc pessetes a la mà, has de tenir-hi més d’una moneda.”
4. Nària: “La meua famelica té un auto.”
Toni: “No és pas veritat, té un Mercedes.”
5. Glòria: “Una mà s’allibera al final inferior del braç. No pot ser res més. Si no en tinguéssim, tu i jo no podríem tenir més esquerra, per exemple.”
Martí: “No diguis bestieses. ¿O és que els mancs no poden tenir més esquerra?”

[Vegeu les entrades: “Aparença” i “Ser (o ésser)” d’aquest manual; “Real, què és” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 17: ¿PER QUÈ LA GENT INTENTA AUTOENGANYAR-SE?

La Gus pregunta a en Kio: “¿Per què ens hem de voler enganyar?” (58, 28). Una altra manera de dir això és preguntar-se per què la gent s’autoenganya. ¿Per què es menteix a si mateixa? La font del comentari de la Gus és la idea que hi ha maneres desbaratades i maneres assenyades de mirar el món. Hauríem de procurar evitar l’autoengany perquè és autodestructiu. No podem pas executar els nostres plans amb èxit si ens amaguem, a nosaltres mateixos, els fets de la nostra pròpia situació. Per exemple, si estàs vivint en una casa en què els fonaments s’estan erosionant ràpidament, pots preferir creure que no passa res i que tot acabarà bé de la millor manera. En fer això, t’estàs autoenganyant i pot molt ben ser que algun dia tinguis motiu de lamentar-ho, quan ja no tinguis casa.

D’altra banda, alguns dels teus alumnes es poden sentir còmodes amb algunes de les seves creences, tant si són verdaderes com si no, i poden estar poc disposats a abandonar-les. Per exemple, potser creuen que el seu equip de futbol és el millor del món, i poden continuar creient-ho, independentment de les moltes vegades que vegin perdre el seu equip.

En introduir una noció com la d’autoengany, hauries de tenir molt present que allò que, a un, li sembla autoengany, pot no semblar-ho a un altre, i que tot l’assumpte és enormement discutible. Hauries de tenir molt de compte a no imposar als alumnes una noció de realitat que no fos adequada per a ells en aquest moment particular. Per exemple, un alumne pot insistir que el seu nen és viu. ¿Què hi guanyar em exigint que el nen reconegui que el nen no és viu? ¡I, en canvi, hi podrà perdre molt!

7.3.27 EXERCICI: ¿Quan intenta autoenganyar-se la gent? (p. 58, 27-28)

Primera part: ¿En quins dels casos següents és probable que els parlants s’autoenganyin?

1. Verònica: “Tothom m’estima, però com que, senzillament, no ho volen admetre, per això sempre diuen de mi coses impròpies.”
2. Maria: “Tothom és sempre molt amable amb mi; però, com que, probablement, només ho fingeixen, suposo que en realitat m’odien.”
3. Magdalena: “¿Com es pot relacionar el fet que mengi tres racions de plat i un platet de pastís de poma amb nata amb el meu problema de sobrepès?”
4. Gràcia: “Em sembla que deixar l’escola ara mateix, trobar una bona feina, em farà rica, i després ja tornaré a l’escola.”
5. Marta: “Això dels hòbits no existeix. Qualsevol cosa que comenci a fer, sempre la puc deixar de fer de seguida que vulgui.”

[Segona part: Comenta el poema següent.

SONET DE SER I DEL RES

Joan Brossa (n. a Barcelona, 1919), *Rua de llibres*. Afegit

Busco, i em dol, i ignoro la manera
d’aprofundir el present per bé o per mal;
m’il·lusio i passa que al final
retorno al buit de la dolor primera.

El cor que a mi em semblava, no el roc que era,
és la substància que m’és preval;
em dic que res i ser fan un total
i l’equilibri em sembla una quimera.

Quan reconec que ahir em vaig enganyar
i abans-d’ahir també m’equivocava,
de l’actual certesa, el seny en dubta.

I giro full i penso que dem
tampoc possiblement no hi haurà travesa
per fer palesa la raó del dubte.]

[Vegeu les entrades: “Autoengany” d’aquest manual; “Autocontradicció” d’aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Autoconeixement” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; “Identitat personal” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

EPISODI 4

IDEA 1: RAONS I RAONAMENTS

El terme “raons” s’usa sense cap ambigüitat a la pàgina 59, 14: “Ningú no ha buscat raons.” L’expressió “buscar raons” s’usa allà en el sentit convencional recollit pel llenguatge ordinari, en què cercar raons és mantenir, de paraula, algun tipus de baralla, controvèrsia o desacord.

Hi ha, però, un altre significat del terme *ra*, i del seu plural *raons*, que té importància filosòfica. En aquest sentit, les raons són els arguments i les consideracions que es fan per explicar o justificar alguna cosa. Quan no es tracta només d’una raó, sinó d’un encadenament de proposicions (o raons) que serveixen, com a premisses, per demostrar, justificar, una conclusió, llavors parlem de *raonament* i, en particular, d’*argument o raonament lògic*. Per exemple, “Vaig fer el que ella em va dir, perquè és la meua mestra”, és un argument. També ho són: “Com que sóc més alt que tu, suposo que sóc més fort que tu”, i “Tots els gossos són animals; tots els espències són gossos; per tant, tots els espències són animals.” [Ja es veu, doncs, amb aquests diversos exemples, que els arguments o raonaments lògics no són pas sempre del mateix tipus: ens podem trobar des d’arguments frívols —fàcilment discutibles i, fins i tot, falsables—, fins a arguments absolutament conclusius, en què d’unes premisses determinades *només* en pot sortir aquella conclusió i *cap altra*]

L’habilitat per formar arguments lògics és importantíssima per al raonament. Només podem justificar o defensar els nostres punts de vista si podem oferir raons fortes, sòlides, a favor d’ells, i si podem formular els nostres arguments d’una manera lògica correcta.

7.4.1 PLA DE DISCUSSIÓ: Raons i raonaments (p. 59, 14)

¿En quins dels casos següents el terme “raó” té un significat quotidià, i en quins altres té un significat tècnic, lògic?

1. La Frederica va dir: “Quan jo li parlava de l’herència, el meu germà no s’ha entès de raons.”
2. En Valentí va dir: “El pare em va dir que podria tornar a les 10 si era capaç de donar-li una bona raó perquè em donés permís per fer-ho.”
3. En Joel va dir: “El xofer del bus de l’escola em va dir, ‘Estigues quiet i no busquis raons’.”
4. La Doris va dir: “Quan li vaig exposar les raons que m’havien portat a aquella conclusió, em va dir que li havia fet un bon raonament.”
5. L’Eduard va dir: “Francament, no m’agrada la gent que no para de fer raonaments.”

[Vegeu les entrades: “Raons” i “Raons i raonaments” d’aquest manual; “Raons” i “Raonaments” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 2: AIGUAMOLLS

Els aiguamolls són terrenys inundats o almenys amarats d’aigua de manera permanent. Els aiguamolls s’originen per la manca de drenatge normal en un terreny massa pla o per la impermeabilitat del subsòl. Una vegetació exuberant també pot contribuir a mantenir les condicions dels aiguamolls. Entre els tipus d’aiguamolls, hi ha terrenys pantanosos —són llacs molt vells dominats per la vegetació—, maresmes —costes baixes inundables per les aigües del mar o d’un riu, i sense arbres—, i erms —recoberts de torba i plens de bruc—. Els terrenys pantanosos no tenen ni entrades d’aigua ni desguassos.

7.4.2 EXERCICI: Raonar sobre els aiguamolls (p. 59, 18)

Primera part: Classificació

1. ¿Un terreny pantanós és un tipus d’aiguamoll o un aiguamoll és un tipus de terreny pantanós?

2. ¿Una maresma és un tipus d'aiguamoll o un aiguamoll és un tipus de maresma?
3. ¿Un erm és un tipus d'aiguamoll o un aiguamoll és un tipus d'erm?

Segona part: Inferència causal

1. Els terrenys pantanosos són llacs molt vells. Probablement,
 - a) no tenen ni entrades d'aigua ni desguassos
 - b) tenen entrades d'aigua, però no desguassos
 - c) desguassos, però no entrades d'aigua
2. Els aiguamolls són molt freqüents en un terreny
 - a) molt accidentat
 - b) molt muntanyós
 - c) molt pla
3. Els aiguamolls són terrenys xops, a causa de
 - a) massa aigua
 - b) massa poca aigua
 - c) quantitats de xops (o pollancre) plantats all

[Vegeu l'entrada "Aiguamolls" d'aquest manual.]

IDEA 3: AMBIGÜITAT SINTÀCTICA

Una paraula és ambigüa quan pot significar coses diferents en una mateixa oració. Per exemple, en l'oració "Sempre porto un gat al cotxe", la paraula "gat" tant pot significar l'animal mamífer com l'aparell que, posat sota el cotxe, ens permet d'ar-lo sense gran esforç. L'ambigüitat deguda al fet que la paraula "gat" té significats diferents, alguns dels quals són possibles en aquesta oració. (Els lingüistes en diuen "ambigüitat semàntica".)

Ara bé, de vegades l'ambigüitat no es deu pel fet que una paraula tingui diversos significats possibles en una mateixa oració, sinó perquè l'estructura sintàctica de l'oració és tal que són possibles diverses interpretacions. Per exemple, "L'inspector va entregar el llibre al jutge sense afaitar." Aquí no se sap si l'expressió "sense afaitar" es refereix a l'inspector, al llibre o al jutge i, per tant, es desconeix l'intenció última que pugui tenir una indicació com aquesta en el conjunt de l'oració. (Els lingüistes en diuen "ambigüitat sintàctica").

A la pàgina 59 el pare de la Gus pregunta: "Què són all?" (59, 21), i l'avi d'en Kio respon: "Una presa de castors. En tenim a piles, per aquí" (59, 22-23). L'observació d'en Kio no pot ser molt pertinent: "No sé si vol dir que tenim piles de castors o de preses" (59, 24).

[Sobre les ambigüitats semàntica i sintàctica, i sobre altres tipus d'ambigüitat, es pot consultar el que es diu més extensament en el capítol 8, episodi 2, idea 6, d'aquest manual.]

7.4.3 EXERCICI: Ambigüitat (p. 59, 21-24)

Cadascuna de les oracions següents està construïda de tal manera que admet diverses interpretacions. ¿Pots esbrinar quines són?

1. En Lligori va dir: "Jo estimo els animals més que la meua germana."
2. En Jeremies va dir: "La Maria ha anat a visitar l'ase del seu promès."
3. La Berta va dir: "Després de la mort del pare l'empresa ha canviat molt: ara tenim un corredor molt agradable. Tothom se'n n' enamora."
4. La Lolita va dir: "El meu nen, a set mesos, ja anava a tocar el piano."
5. En Cesc va dir: "L'artista que careja la rajola, hi guanya poc. El negoci de debò, el fa el galerista, que és qui la careja un cop acabada."

[Vegeu l'entrada "Ambigüitat" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 4: ARBRES

Els arbres són plantes perennes de tronc elevat i llenyoses que ordinàriament presenten branques a partir de certa altura. (Alguns arbres tenen més d'un tronc i alguns arbusts tenen una única tija que sembla un tronc.) Els arbres acostumen a ser més alts que els arbusts i tenen els troncs més gruixuts.

Alguns arbres perden el fullatge regularment al final de temporada i amb l'arribada de l'estació desfavorable; s'anomenen *caducifolis* o de fullatge caduc. N'hi ha d'altres que només perden el fullatge de manera gradual, en llargs períodes d'anys; s'anomenen *perennifolis* o de fullatge perenne.

7.4.4 EXERCICI: Pensar sobre els arbres en poesia (p. 59, 26)

Comenteu els tres poemes següents. Destaqueu-ne els trets descriptius de la naturalesa o de l'estat d'ànim del poeta, i també els elements simbòlics.

ARBRES EN LA BOIRA

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *El tomb de l'any* (Tardor), 1966

Arbres del nord en la boira,
de gronxament verd i gris,

que en llur embolcall destrio
al dell del meu cam ;

si el vent, de cop, us ataca,
bèus refaig a mon albir;

mig aclucant les parpelles
veig tres bedolls gegantins

que branden sense malmetre's
i encoratjant-me al destí.

EL JARDÍ

Joan Teixidor i Comes (Olot, 1913-Barcelona, 1992), *El principi*, 1954.
Recull de poemes sobre la mort d'un fill.

El platan i l'arbre de les boles.

No el pi d'amor vora la mar salada,
no el faig lluent com un mat de guerra,
no l'olivera amb cendra de la vida,
no el roure vell de la malenconia,
no el xiprer fosc com estendard de mort.

El platan i l'arbre de les boles.

Petita, bona, dolça vida nostra,
com t'estim vem!
Cap pensament on s'arrel·la la por.
Tot era nou, feliç,
tot era estrany i sense cap recel.

EL SALZE

Joan Arús i Colomer (Castellar del Vallès, 1891-1982), *El vas transparent*, 1961

Canto la font secreta que, tot caient, un dia
dins l'ardua malesa em descobrí l'atzar.
Cap corriol no hi mena i és closa a tot esguard;
és per mi sol i en cerco, sovint, la companyia.

Ix d'un esquei de roca son rajol suau;
té una frescor d'entranya virginal i alimenta,
al seu redós, la molsa, la falzia i la menta,
cenyida d'ombra fresca, de silenci i de pau.

[Vegeu l'entrada "Arbre" d'aquest manual.]

És per un rar disseny del cor que hi he vingut
avui, tant com l'entim encara d'aquest paratge:
vull plantar al peu mateix del fontinyol salvatge
—com un senyal anímic, de ningú més sabut—
aquest planter de salze, perquè hi creixi alt i fort,
més enllà dels meus dies i de la meua mort.

IDEA 5: ¿TENEN DRET A VIURE ELS ANIMALS?

La qüestió de si els humans tenen dret a viure és tan complexa i sovint tan discutida (en relació amb la pena de mort, l'eutanàsia o l'avortament) que pot ser útil de posposar-la fins a haver discutit alguns casos més simples. Així es pot fer considerant altres formes de vida i preguntant-se si *aquestes* tenen dret a viure.

7.4.5 EXERCICI: ¿Què té dret a viure? (p. 59, 27-28)

I. Digues si els éssers següents tenen dret a viure (V) o no tenen dret a viure (NV).

	V	NV	?
1. castors			
2. escarabats			
3. mosquits			
4. virus			
5. serpents de cascavell			
6. pollastres			
7. vaques			
8. monstres			
9. microbis			
10. fantasmes			

II. ¿Et saps imaginar alguna circumstància en què es podria anul·lar el dret de viure d'algun dels éssers anteriors?

[Vegeu les entrades: “Dret a viure” i “Animals, matar” d’aquest manual; “Drets” de *Recerca filosòfica*; “Animals, tracte als”, “Dret”, i “Viure” de *Recerca ètica*.]

IDEA 6: FÀBRIQUES, FUM, PLUJA ÀCIDA I POL·LUCIÓ

El nostre aire esdevé tòxic per l'escapada de gasos dels vehicles i de les fàbriques. Aquests gasos s'uneixen a diminutes partícules de pols o bé romanen en forma gasosa. En qualsevol cas, poden resultar perjudicials per al cor, els pulmons, el cervell o el sistema nerviós. La pols contaminada és transportada pel vent i pot caure a terra en forma de pluja o de neu. Les pluges o les nevades pol·lucides poden tenir un efecte destructiu sobre tots els éssers vivents, inclosos els boscos i els peixos dels corrents i dels llacs. Certament, s'intensifiquen els esforços per reduir la fumassola alliberada per les fàbriques, però, fins ara, el problema no s'ha pas tractat adequadament. Els residus de moltes fàbriques i empreses també poden pol·luir les deus i els corrents d'aigua, tant els que serveixen per a l'aprovisionament com els dedicats a l'agricultura o al lleure.

7.4.6 PLA DE DISCUSSIÓ: Contaminació de l'aire i de l'aigua (p. 60, 3-13)

1. ¿Pot ser que una fàbrica produeixi gasos verinosos, però que els habitants de la zona ho ignorin completament?
2. ¿Pot ser que una fàbrica aboqui residus verinosos a corrents i rius propers, però que els habitants de la zona ho ignorin completament?
3. ¿Pot ser que les lleis que protegeixen el medi ambient no siguin prou fortes com per evitar que les fàbriques i els automòbils contaminin l'entorn?
4. ¿Pot ser que les lleis estiguin bé, però que no es facin complir adequadament?
5. ¿Pot ser que sigui cada persona la que tingui la responsabilitat de protegir-se a si mateixa de la contaminació, però que no sigui responsabilitat del govern la protecció dels ciutadans individuals?
6. ¿Quina mena de coses et semblen més importants que la guerra contra la contaminació, i quines et semblen menys importants?

[Vegeu l'entrada “Pol·lució” d’aquest manual i de *Recerca ètica*.]

IDEA 7: PRODUCTES QUÍMICS

Els productes químics són substàncies produïdes per la química química. La química estudia la composició de la matèria i els seus canvis. En una reacció química, les substàncies experimenten un canvi en la seva estructura interna. En algunes reaccions, es desprèn calor; en altres, s'absorbeix calor. La velocitat d'una reacció química depèn de factors com ara la temperatura, la pressió i la concentració. L'oxidació és un exemple de reacció química. El rovellament de què es parla a la pàgina 60, 7-8 és un cas d'oxidació lenta. L'oxidació ràpida és la combustió.

7.4.7 EXERCICI: Raonar sobre els productes químics (p. 60, 7)

Inferències.

- Algunes substàncies són produïdes per la química química. S'anomenen “productes químics”. Moltes altres substàncies no són produïdes per la química química. ¿Com són produïdes aquestes?
- La matèria es feta d'elements i compostos. ¿Quina diferència hi ha entre ells?
- Una de les coses que fa la química és estudiar els canvis en la composició de la matèria. Per exemple, si un tros de paper es crema, ¿quins canvis hi observes?
- Els barrils metàl·lics es rovellan. ¿Afegeix això algun perill a l'existent en l'emmagatzemament de productes químics?
- Alguns productes químics són combustibles: es poden oxidar molt ràpidament. Es poden posar a cremar de cop o poden explotar. ¿N'infereixes alguna cosa sobre la manera com han de ser conservats i emmagatzemats?

[Vegeu les entrades: “Matèria” d'aquest manual; “Pol·lució” d'aquest manual i de *Recerca científica*.]

IDEA 8: PROP DE

El terme “prop” és extraordinàriament útil, en part perquè pressuposa que s'ha produït algun tipus de seqüenciació o de seriació, i en part perquè pressuposa una situació vaga o borrosa.

[Aquí podem repetir el que ja hem dit en el capítol 3, episodi 2, idea 1: “L'anglès expressa la seqüència —tant temporal com espacial— a través de la paraula “next”. En català, a més del terme “següent” (i de “prop de”), fem servir també tot una bateria d'expressions, com ara “ve de”, “immediatament després”, “al costat de”, “ser contigu de”, “ser consecutiu”, “estar en contacte amb”, etc.”]

Així, quan atenem, l'un després de l'altre, un grup d'alumnes, podem dir “¿Qui ve ara?” o “¿Qui és el següent?”. Així pressuposa, és clar, que ells també han entès la seqüència o l'ordre que es fan servir en aquell moment i que de vegades responen a un criteri merament alfabètic, però que també poden respondre a altres criteris (edat, alçada, estona que fa que s'esperen, etc.) L'ús d'un criteri conegut és, doncs, fonamental per posar-se d'acord sobre qui és el següent en un moment determinat. De fet, així és el que es practica quan algú agafa tanda a la cua d'un cine o d'una fleca.]

El cas de “prop de” és un xic especial, perquè el seu sentit mai no resulta tan precís com el de “contigu” o “consecutiu”, ni tan sols com el de “ve de”. “Prop de” és sempre una expressió vaga. Així, quan diem que una ciutat es troba *prop* d'una altra (és *propera* o *pròxima* a una altra), volem dir que no hi ha molta distància entre les dues, però encara no sabem l'autèntica dimensió d'aquesta “molta”, perquè les ciutats poden trobar-se a uns quants quilòmetres l'una de l'altra, o bé ser veïnes. Semblantment ens passa si diem que una persona està *prop* d'una altra, o que dos edificis són propers. En aquest sentit, “prop de” és una expressió vaga. Així, però, no la fa pas menys útil. Ben al contrari, sovint la fem servir quan no volem precisar la distància o quan aquesta ja queda sobreentesa en la conversa.

7.4.8 EXERCICI: Raonar sobre ubicacions (p. 60, 11)

- En Joan viu a Catalunya. ¿Se'n segueix, d'així, que viu a Europa?
- La Maria viu a Europa. ¿Se'n segueix, d'així, que viu a Catalunya?
- En Joan viu a Catalunya. ¿Se'n segueix, d'així, que viu a Barcelona?

4. La Maria viu a Barcelona. ¿Se'n segueix, d'així, que viu a Catalunya?
5. La Maria fa 5 . de B .sica. ¿Se'n segueix, d'així, que va a l'Escola Josep Pla?
6. En Joan va a l'Escola Josep Pla. ¿Se'n segueix, d'així, que fa 5 . de B .sica?
7. La Berta viu a ciutat. ¿Se'n segueix, d'així, que no viu al camp?
8. En Quim viu al camp. ¿Se'n segueix, d'així, que viu a Catalunya?
9. L'Eduard viu en un país que limita amb Catalunya. ¿Se'n segueix, d'així, que l'Eduard viu al País Valencià?
10. En Miquel viu a Lleida. ¿Se'n segueix, d'així, que viu a Lleida ciutat?

[Vegeu les entrades “Contigüïtat” i “Lloc” d'aquest manual.]

7.4.9 EXERCICI: Expressions de contigüïtat (p. 60, 11)

Cadascun dels casos següents pressuposa algun tipus de seqüència o d'ordre. Si aclareixes l'expressió de contigüïtat que s'hi usa, també aclariràs probablement la seqüència o l'ordre que s'hi pressuposa. En la teva explicació, procura no tornar a fer servir l'expressió de contigüïtat que vols aclarir.

1. L'Adam va dir: “Els Frigola viuen a la casa del costat.”
2. La Rut va dir: “Barcelona és la ciutat més gran dels Països Catalans, i després ja ve València.”
3. En Maurici va dir: “Quan el soldat va morir, el govern ho va notificar als parents més propers.”
4. En Jordi va dir: “A cal barber, t'has d'esperar fins que criden ‘¡El següent!’”
5. L'Emília va dir: “Estic en un punt tan emocionant del llibre, que em deixo per saber què ve després.”
6. La Josefina va dir: “És un banc de fusta on només hi ha tres persones assegudes, i cadascuna en té dues al costat. ¿Saps quina mena de banc és?”
7. L'Aureli va dir: “¿Com pot ser que França limiti amb Espanya? ¡Hi ha una serralada molt gran entre els dos estats!”
8. La Dora va dir: “El meu germà gran va ser el primer fill, i el següent vaig ser jo.”

[Vegeu l'entrada “Contigüïtat” d'aquest manual.]

IDEA 9: ESCOMBRARIES I AIGÜES RESIDUALS

Cada nucli de població d'una certa entitat té el seu servei de neteja, responsable de recollir les escombraries prou viament apilonades pels habitants del lloc. (Els tècnics de neteja distingeixen entre “brossa” —que són materials trencats, papers, fulles i branquillons, etc.— i “deixes” —que són els ossos, peles, trossos de vianda no aprofitats i, en general, restes de menjar.) El problema de les aigües residuals té un altre tractament: cada urbanització té un sistema de clavegueres que connecta les clavegueres de cada casa i les centralitza, per al posterior tractament dels residus. Després d'aquest tractament, les aigües obtingudes poden ser abocades als rius o a corrents d'aigua. Molts grups humans, però, o bé aboquen encara les aigües residuals tal com venen, sense cap tractament, als rius i als mars, o bé els donen un tractament tècnic inadequat.

Les ciutats són responsables d'un 20% del problema de la contaminació de l'aigua. La pol·lució que aboquen als corrents i a les deus redueix l'oxigen dissolt a l'aigua i així, al seu torn, fa impossible que hi visquin els peixos.

7.4.10 PLA DE DISCUSSIÓ: Escombraries i aigües residuals (p. 60, 15-21)

1. Un cop recollides, les escombraries es porten als abocadors. ¿Què et sembla que passa quan els abocadors són plens?
2. En comptes d'usar abocadors, en alguns llocs cremen les escombraries. ¿Quins avantatges té això? ¿I quins desavantatges?
3. Si allà on tu vius no es fes mai cap recollida d'escombraries, ¿què et sembla que hauria de fer la gent amb les seves escombraries?

4. Si les clavegueres del lloc on tu vius estiguessin tapades o inservibles, ¿què et sembla que hauria de fer la gent amb les seves aigües residuals?
5. Com que, a la Lluna, no hi viu ningú, ¿per què no facturem simplement totes les nostres escombraries cap allà?

[Vegeu les entrades: “Aigua” i “Escombraries” d’aquest manual; “Pol·lució” d’aquest manual i de *Recerca científica*.]

IDEA 10: PLANETES I LLUNES

Els planetes són cossos que giren al voltant del Sol. Són opacs i esfèrics. (Això vol dir que no es pot mirar a través d’ells i que són rodons, i que no són, doncs, com els cometes, que són gasosos i tenen cues molt llargues.) Els planetes, a més, brillen perquè reflecteixen la llum del Sol. Els planetes són: Mercuri, Venus, Terra, Mart, Júpiter, Saturn, Urà, Neptú i Plutó. (També hi ha una colla de planetes menors o asteroides que giren al voltant del Sol.)

La nostra Lluna és un satèl·lit de la nostra Terra, i altres planetes també tenen llunes. La Lluna gira al voltant de la Terra, i la Lluna i la Terra juntes giren al voltant del Sol. Mesurem els mesos per les voltes de la Lluna al voltant de la Terra, tal com mesurem els anys per les voltes de la Terra i de la Lluna juntes al voltant del Sol. I mesurem els dies per la rotació de la Terra sobre el seu eix.

[Es torna a tocar aquest tema en el capítol 8, episodi 4, idea 10, d’aquest manual.]

7.4.11 EXERCICI: Raonar sobre planetes i llunes (p. 60, 26-61, 3)

Primera part. Raonament analític:

- a) La Lluna gira al voltant de la Terra tal com la Terra.....
- b) Els planetes brillen amb llum reflectida del Sol tal com la Lluna.....
- c) Tal com la Terra és mateixa superfície i no transparent, així la Lluna.....
- d) Tal com la Terra és una bola rodona, així la Lluna.....
- e) Tal com mesurem els anys per les voltes de la Terra al voltant del Sol, així mesurem els mesos per.....
- f) Tal com la Terra té un satèl·lit (la Lluna), així mateix pot ser que altres planetes.....

Segona part. Raonament disanalític:

La Lluna li mostra, a la Terra, només una de les seves cares; l’altra cara de la Lluna no és mai visible des de la Terra. (Encara que la Lluna giri sobre el seu eix, aquesta rotació i la rotació que fa al voltant de la Terra són iguals.) ¿Se’n segueix, d’això, que, des de la Lluna, sempre és visible la mateixa cara de la Terra?

[Vegeu les entrades “Estels”, “Planetes” i “Sol” d’aquest manual.]

IDEA 11: ROQUES

Les roques són trossos de matèria mineral dura i sòlida, que formen part de l’escorça terrestre. Hi ha diferents tipus de roques. Els tres principals són:

1. roques d’origen volcànic, formades per refredament de material fos procedent de l’interior de la Terra (p.e., granit, basalt);
2. roques metamòrfiques que per consolidació d’altres roques acaben formant esquists o pedres arenoses, o per revestiment de carculles formen pedres calcàries;
3. roques que han estat formades per calor i pressió, com la pissarra i el marbre.

7.4.12 EXERCICI: Raonar sobre les roques (p. 61, 1-4)

Primera part. Raonament sil·lògic:

- a) Totes les roques estan fetes de matèria. Els nostres cervells estan fets de matèria. ¿Se’n segueix, d’això, que els nostres cervells estan fets de roca?

- b) Totes les roques estan fetes d'algun dels minerals. El ferro és un mineral. ¿Se'n segueix, d'així, que una roca podria estar feta de ferro?
- c) Totes les coses més lleugeres que l'aigua són coses que suraran a l'aigua. Cap roca no és més lleugera que l'aigua. ¿Se'n segueix, d'així, que les roques són coses que en cap cas no suraran a l'aigua?

Segona part. Sil·logisme hipotètic:

El material fos que procedeix de l'interior d'un volcà, si es refreda i consolida, a temperatures elevades, forma el que s'anomena una roca "ígnia". El basalt està format a partir d'erupcions volcàniques i és material fos que s'ha refredat. ¿Se'n segueix, d'així, que el basalt pot ser considerat una roca "ígnia"?

[Vegeu les entrades "Materia" i "Roca" d'aquest manual.]

CAPÍTOL 8

EPISODI 1

IDEA 1: JUSTIFICAR LES ORDRES AMB RAONS

La Suki ordena a en Kio que tregui la Rita a fora. Els nens estan ben familiaritzats amb ordres d'aquest tipus. En reben contínuament. Ells, però, rarament en donen, llevat que sigui jugant o en moments de ficció.

Les ordres que es donen als nens poden anar acompanyades, o no, de raons. “Molt bé, ara, feu files”, o “Deseu els llibres”, o “No parleu tots alhora”, són ordres donades normalment amb l'assumpció que els nens ja coneixen la raó de l'ordre. De vegades, es dona una semijustificació: “Molt bé, nens, és hora de desar els llibres” invoca la tirania del rellotge com a justificació de l'ordre.

Convé tenir ben present que en Kio és un nen molt dècil i complidor, que si rep una ordre de la Suki, segurament la complirà sense replicar. Ara bé, quan fa el paper de la Rita, adopta la tenacitat i la irracionalitat animals de la Rita. Fins i tot és possible que, quan en Kio fa de Rita, part de la seva tossuderia reprimida surti a la superfície i s'expressi.

8.1.1 EXERCICI: Raons per a les ordres (p. 62, 5-10)

De les dues columnes següents, la de l'esquerra conté ordres, la de la dreta conté fets que podrien ser utilitzats com a raons per a aquelles ordres. La vostra feina consisteix a connectar les ordres amb les raons més plausibles.

Ordres

1. “Poseu-vos els guants.”
2. “Feu una sola filera.”
3. “Endreceu l'habitació.”
4. “No parleu tots alhora.”
5. “Renteu-vos bé les mans.”
6. “No parleu amb la boca plena.”
7. “Poseu-vos ben drets.”

Raons

- a. “Només es pot entrar d'un en un.”
- b. “Ningú no sent què diu.”
- c. “Ho embrutareu tot de pintura, si no ho feu.”
- d. “Fa molt fred a fora.”
- e. “Sembledu interrogants.”
- f. “Ho hem de deixar net pels que venen ara.”
- g. “No podem entendre el que diu.”

Heus aquí un conjunt alternatiu de raons per a les ordres d'abans. ¿Aquestes raons et semblen millors o pitjors que les donades en el primer conjunt?

- a. “No volem una manifestació.”
- b. “No em puc concentrar.”
- c. “Estan plenes de gèrmens.”
- d. “No us volem veure les mans.”
- e. “¿No havia vist mai una posició com aquesta!”
- f. “Sembla una cort de porcs.”
- g. “Podeu menjar després.”

[Vegeu les entrades: “Ordre” d'aquest manual; “Raons” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Obediència” de *Recerca crítica*.]

IDEA 2: ¿PODEM DERIVAR L'“HAVER” DEL “SER”?

Hi ha una llibria en el pensament filosòfic, provinent sobretot del filòsof escocès David Hume (1711-1776), que planteja una qüestió molt discutida fins avui: consisteix a dir que, d'all que és, no se'n pot derivar all que *hauria de ser* (o, en una formulació lògicolingüística, que “de l'“*és*”, no se'n pot derivar l'“*hauria*”). Així, d'un conjunt d'enunciats de fet (cadascun dels quals ve expressat per un “*és*”, com ara “En Joan és un noi de 21 anys”; “la Maria és una noia de 21 anys”), no se'n pot deduir —segons aquesta posició— un enunciat d'obligació moral (a saber, un “*hauria*” del tipus de “En Joan i la Maria s'*haurien* de casar”).

El que la Suki diu a la pàgina 62, 10 és molt semblant a derivar un “hauria” d’un “s”, amb la diferència que la Suki sembla derivar el que la Rita *ha* (o *hauria*) de fer, d’all que la Rita ja *fa* ara o *ha estat fent* fins ara. No és, doncs, sorprenent que la Rita (en Kio) rebutgi el seu argument (perquè, al capdavant, un argument: es tracta d’una conclusió sostinguda per una raó), tot afirmant que la raó donada és molt pobre. No adopta, en canvi, el procediment més directe d’afirmar que no hi ha manera de derivar un “has de” (o un “hauries de”) d’un “s”.

Contràriament, els que sostenen que es pot derivar l’“haver de” del “ser”, ho fan, en general, amb l’argument que, un cop s’han establert clarament els fets d’una situació problemàtica, ja és possible de dissenyar i de comprovar hipòtesis per a la solució, i és possible, doncs, de decidir quina d’elles s’hauria de posar en pràctica. En altres paraules, diuen que el que s’hauria de fer es pot descobrir *de manera inductiva*, encara que no es pugui inferir *deductivament*.

8.1.2 EXERCICI: ¿Ha de sortir a fora la Rita? (p. 62, 10)

La Suki diu que la Rita ha de sortir a fora perquè hi surt cada nit. Busquem ara altres exemples del mateix tipus de raonament. I tu examina cadascun dels casos següents i digues si et sembla que es tracta d’un bon argument, o no.

1. En Raimon diu: “Cada dia vaig a l’escola en l’autobús escolar. Per tant, dem *he de* prendre l’autobús per anar a l’escola.”
2. L’Hermènia diu: “Cada dia surt el sol. Per tant, *ha de* sortir demà.”
3. La Virgínia diu: “Cada dia pisco alguna cosa del calaix d’algun company. Per tant, dem *hauria de* pispar alguna cosa del calaix d’algun company.”
4. La Núria diu: “Cada dia arribo tard a l’escola. Per tant, dem *he d’*arribar tard a l’escola.”
5. En Domènec diu: “Cada dia arribo puntual a l’escola. Per tant, dem *he d’*arribar puntual a l’escola.”
6. En Rafael diu: “La meua mare sempre em deixa anar a les festes de l’escola. Per tant, dem *m’hauria de* deixar anar a la festa de l’escola.”
7. La Minerva diu: “Fins ara, ningú no ha estat capaç de llegir la meua lletra. La conclusió és que ningú no *hauria de* ser capaç de llegir-la.”

[Vegeu les entrades: “Obligació” d’aquest manual; “Lleis” de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Lògica crítica” de *Recerca crítica*.]

IDEA 3: “PERQUÈ” COM A INDICADOR DE RAONS I CAUSES

La paraula “perquè” és un “indicador lògic”. Quan la veiem, sabem que és probable que introdueixi o bé una raó o bé una causa. (També podria introduir un motiu, que pot ser *totes dues coses*, una raó i una causa. Per exemple, si en Joan engolia els aliments perquè es moria de gana, el motiu de la fam tant podia servir de raó com de causa per al fet de menjar frenèticament.)

Hauríem de ser conscients de la diferència entre raons i causes. També hauríem de ser conscients de la diferència entre causes i efectes. Els nens petits sovint confonen les dues coses o, almenys, parlen com si ho fessin. Per exemple, si preguntem a un nen petit: “¿Per què l’aigua de la bassa s’ha gelat aquesta nit passada?”, el nen pot respondre correctament: “Perquè ha fet molt de fred.” Però, si preguntem a un altre nen: “¿Per què ha fet molt de fred aquesta nit passada?”, pot ser que ell repliqui: “Perquè l’aigua de la bassa s’ha gelat.” Podríem considerar que aquí s’han confós causa i efecte. Però també podríem fer una altra interpretació. El segon nen pot haver entès la pregunta així: “¿Com ho saps que ha fet molt de fred aquesta nit passada?” En aquest cas, el nen ha fet bé d’esmentar la prova de la seva conclusió: el fet que l’aigua s’hagi gelat. L’única manera d’ajudar els nens a evitar aquestes interpretacions imprecises és fer que practiquin les distincions entre causes i efectes, així com entre raons i causes.

8.1.3 EXERCICI: L’ús de “i”, “perquè”, “a fi de” en l’explicació causal (p. 62, 10)

L’expressió “a fi de” generalment introdueix una intenció, és a dir, una raó per fer una cosa. Per exemple: “L’home es va acostar a la mà a l’orella a fi de sentir-hi millor.”

La paraula “perquè” pot introduir una causa o bé una raó.

La paraula “i” pot introduir un efecte, o bé pot introduir una cosa que va succeir després, encara que *no* fos un efecte. Exemple 1: “El vent va bufar i va apagar la flama de l’espelma.” Exemple 2: “El vent va bufar i es va sentir una gran tronada.”

¿Quina seria la millor manera de completar les oracions següents?

1. La pluja cau
 - a. i mulla els l.
 - b. perquè els l s moll.
 - c. a fi de mullar els l.
2. Els l s moll
 - a. i fa que caigui la pluja.
 - b. perquè ha plogut.
 - c. a fi de fer ploure.
3. Els arbres tenen fulles
 - a. i fan ombra a la gent.
 - b. perquè la gent est massa al Sol.
 - c. a fi de donar ombra a la gent.
4. Els arbres fan ombra a la gent
 - a. perquè tenen fulles.
 - b. a fi de tenir fulles.
 - c. i la gent est massa al Sol.
5. La gent t nas
 - a. perquè porta ulleres.
 - b. a fi d’aguantar les ulleres.
 - c. i el nas li aguanta les ulleres.
6. Les taronges tenen grills
 - a. a fi mostrar-nos per on s’han d’obrir.
 - b. i les pots obrir per les marques dels grills.
 - c. perquè la gent les obre pels grills.
7. L’aigua apaga el foc
 - a. perquè s freda.
 - b. a fi d’esdevenir freda.
 - c. perquè no crema.
8. Les flors floreixen
 - a. a fi que la gent les frueixi.
 - b. perquè la gent les frueixi.
 - c. i la gent les frueix.

[Vegeu les entrades: “I” i “Perquè” d’aquest manual; “Causa” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Explicacions” i “Raons” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 4: CONTEXTUALITZACIÓ

Per entendre el que signifiquen les paraules o les coses, les hem de posar en un *context*, les hem de veure en la situació en què funcionen o a què pertanyen. Contextualitzar les coses sovint implica veure-les *en perspectiva*, ja que la perspectiva és un context en què les coses apareixen des d’un *punt de vista* determinat. Per exemple, si et situes sobre les vies del tren, els dos rails sembla que convergeixin a la llunyania. Però, si volessis per sobre dels rails en un avió, els rails sota teu et semblarien completament separats entre ells. La visió des de l’avió s’anomena *perspectiva aèria*. Una mosca al sostre de la teva aula tindria una perspectiva aèria quan mirés cap avall. D’al-

tra banda, si el teu punt de vista és a nivell del sòl i mires més enllà de l'horitzó, tindràs una perspectiva diferent: les coses *sembla que es facin* més petites com més s'allunyen de tu.

Un *marc de referència* també és un *context*. Quan passa alguna cosa, el context d'allà que passa és tot el que està significativament relacionat amb el que passa. És la situació en què ha passat la cosa. Una oració s'ha d'entendre en el context del llibre en què apareix; una jugada s'ha d'entendre en el context del joc que s'està jugant; la tria d'amics que fa una persona s'ha d'entendre en el context de la vida d'aquella persona. Ara bé, normalment, un marc de referència és un context amb una organització molt específica. Sovint està equipat amb coordenades (com ara, nord, sud, est i oest; o bé, sobre, sota, a l'esquerra de i a la dreta de; o bé, abans, alhora, i després). En altres paraules, un marc de referència sovint és espacial o temporal, i pot ser expressat en termes de qualsevol disciplina del coneixement humà: geogràfica, històrica, química, musical, etc. tera.

S'hauria d'ajudar els alumnes a entendre què passa quan es treuen fora de context unes observacions els significats de les quals depenen dels contextos. És important entendre com operen les perspectives i els marcs de referència, a fi que no ens acostumem a voler entendre les coses de manera aïllada. De mica en mica, arribem a entendre que la Lluna no és, realment, tan petita com l'ungla del dit gros, sinó que és una cosa immensa que només sembla petita vista en perspectiva espacial. Semblantment, un disgust que avui sembla aclaparador pot recular en importància a mesura que passen els dies i que l'arribem a veure en el marc de referència més ampli de les nostres vides. Sense entendre com operen les perspectives i els marcs de referència, no podem tenir cap sentit de la proporció o de l'objectivitat, no podem fer cap judici precís, i qualsevol de les nostres experiències ens apareixerà distorsionada o mancada de sentit.

A les pàgines 62 i 63 en Kio "fa" de Rita i, en assumir aquest paper, aconsegueix de posar-se ell mateix en el marc de referència de la Rita. No es tracta pas només del fet que *vegi* les coses des del punt de vista de la Rita, sinó que també entén els valors de la Rita. Reconeix què és important, i què no és important, per a la Rita: la consistència no és important; fer el que vols fer, tant si tens raons com si no en tens, així és que és important. Així, doncs, sota l'epígraf de la contextualització tenim una colla d'habilitats: aprendre a veure les coses en context, aprendre a veure les coses en el context de la perspectiva d'una altra persona, i aprendre a raonar mentre es tenen presents aquests diferents contextos.

8.1.4 EXERCICI: Marcs de referència (p. 62-63)

Quan mirem de localitzar coses a l'espai —com quan indiquem una direcció a algú—, fem ús de *marcs de referència*. Podem dir, per exemple: "A la propera cantonada, giri a l'esquerra, segueixi de dret fins a l'altra cantonada, i després giri a la dreta." O bé podem dir: "Faci un parell de quilòmetres seguint la costa i després tiri cinc quilòmetres cap a muntanya."

Es poden fer traduccions d'un marc de referència a l'altre, tal com se'n fan d'una llengua a una altra. Suposem, per exemple, que tens un mapa al davant i que el mapa t'indica que el nord és exactament a dalt del mapa, l'est a la dreta, l'oest a l'esquerra, i el sud a baix. Ara, completa les direccions següents:

1. Si Barcelona està a l'est de Lleida, llavors Barcelona està (a l'esquerra) (a la dreta) de Lleida en el mapa.
2. Si Barcelona està a l'est de Lleida, llavors Lleida està (al nord) (a l'oest) de Barcelona.
3. Si Barcelona està a l'est de Lleida, llavors Lleida està (a l'esquerra) (a la dreta) de Barcelona en el mapa.
4. Si Barcelona està al nord de Tarragona, llavors Tarragona està (a l'est) (al sud) de Barcelona.
5. Si Barcelona està al nord de Tarragona, llavors Tarragona està (a sobre) (a sota) de Barcelona en el mapa.

[Vegeu les entrades: "Lloc" d'aquest manual; "Marcs de referència" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 5: LA FAL·LÀCIA D'“INVOCAR L'EMOCIÓ”

Una de les preocupacions tradicionals de la lògica informal ha estat assenyalar fal·làcies comunes del raonament. Moltes d'aquestes fal·làcies inclouen l'intent de persuadir algú amb un argument en què la raó sembla que juga un paper correcte, però, en canvi, no hi té, de fet, cap rellevància. Una colla d'aquestes fal·làcies ("invocar la por", "invocar la compassió", etc.) es poden agrupar com a "invocacions a l'emoció". Així passa quan s'intenta persuadir algú, però no apel·lant a la seva raó, sinó apel·lant als seus sentiments, encara que tot plegat es presenta sota la disfressa d'un argument lògic.

La Suki usa aquesta mena d'invocació dues vegades a la pàgina 62. (Potser li sembla que és correcte de fer-ho perquè la Rita és una gata. Però és una gata molt lúgica, quan vol.) Primer diu a la Rita que ha de sortir a fora perquè li agrada moltíssim sortir. La Rita refusa amb desconsideració aquest intent amb l'argument que la Suki no pot saber el que ella sent. Llavors la Suki intenta una altra via: suggereix amb èmfasi que la Rita no vol sortir perquè té por. En efecte, l'acusa de covardia, cosa que és un cop baix, fins i tot tractant-se d'una gata. La Rita, però, ho exclou, amb l'argument que no hi ha res, a fora, que li pugui fer por.

Tanmateix, s'hauria d'advertir amb cura que el recurs d'invocar l'emoció no ha de ser pas, *necessàriament*, il·l·l·gic. Es pot presentar un argument en un llenguatge molt vistós, que apel·li a totes les emocions de l'audiència, perquè sigui, de fet, un argument lúgicament ben correcte. D'altra banda, es pot presentar un argument lúgicament incorrecte d'una manera freda i amb aparença de raonable. El destinatari que pensa críticament és aquell que sap prestar atenció al raonament sense ser engolit per les crides i invocacions a les seves emocions.

8.1.5 EXERCICI: Bon raonament i invocació emocional (p. 62, 17-19)

De vegades la gent ens vol persuadir apel·lant a les nostres emocions i no a la nostra raó. Heus aquí quatre intents de persuasió. Digues si et semblen casos de bon raonament (BR), mal raonament (MR), invocació molt emocional (IME) o invocació poc emocional (IPE).

	BR	MR	IME	IPE
Argument 1				
Argument 2				
Argument 3				
Argument 4				

Argument 1. Un visitant de la classe va dir: “Bé, noies i nois, vosaltres sou, certament, els joves amb cares més intel·ligents que he vist mai. Jo també he estat jove com vosaltres, i si que sentiu envers els animals. Sóc aquí per parlar a favor del petit i desemparat peix gat. ¿Us adoneu que la gent mata el peix gat i se'l menja? ¿I us adoneu de com n'és, d'horrible, això? Al capdavant, nosaltres no mengem pas gats, ¿oi que no? I un peix gat és un gat. Per tant, ¡no hauríem de menjar peixos gats! ¡Pobrets! Nois i noies, ¡tingueu compassió d'ells!”

Argument 2. Un visitant de la classe va dir: “Els peixos gats no són pas gats, sinó peixos. El fet que no mengem gats no té res a veure amb si hauríem de menjar, o no, peixos gats. Nosaltres no mengem gats perquè els gats són animals domèstics. Els peixos gats, normalment, no són animals domèstics, però si en tinguéssiu un com a animal domèstic, jo us diria ‘¡No us el mengeu!’”

Argument 3. Un visitant de la classe va dir: “Aquest raonament s'ha de decidir amb lògica. Mireu, és molt senzill:

Tots els gats siamesos són gats.

Tots els peixos gats són gats.

Per tant, tots els peixos gats són gats siamesos.

Així, doncs, ¡si no us menjaréu un gat siamès, heu de concloure que tampoc no us menjaréu un peix gat!”

Argument 4. Un visitant de la classe va dir: “Noies i nois, aquests idiotes miren de donar-vos gat per llebre (i mai tan ben dit). ¡No us ho deixeu fer! Si deixeu que us convencin que els peixos gats són gats, ¡seran capaços de convèncer-vos de qualsevol cosa! ¡Que la gent pensi d'aquesta manera és el que porta a l'enderrocament dels governs! No, digueu no, perquè jo us demano que us comporteu com a europeus il·lustrats. I us suplico, agenollat si cal, que em creieu:

Tots els gats són animals domèstics.

Cap animal domèstic no és cosa que fem servir d'aliment.

Per tant, cap gat no és cosa que fem servir d'aliment.

Cap gat no és cosa que fem servir d'aliment.

Cap peix gat no és gat.

D'així, no se'n segueix res. Ningú no ha provat, doncs, que s'hagi de menjar peix gat, o que no s'hagi de fer.

¡Mireu si n'és, de lògic! ¡Tot el que heu de fet és confiar en mi! A més, noies i noies, hi ha moltes altres bones raons per no menjar ni peix ni carn, a part del fet que hagin estat animals domèstics.”

[Vegeu les entrades: “Emocions”, “Persuasió” i “Raons i raonaments” d’aquest manual; “Sentiments” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Sentiments privats” de *Buscant el sentit*; “Lingüística” de *Recerca crítica*; “Raons” i “Raonaments” de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 6: GUINEUS

Les guineus són mamífers carnívors de la família dels caníds, d’uns 60 centímetres de llarg, musell estret, orelles dretes, peus curts, cua llarga i grossa i pelatge rogenc.

8.1.6 EXERCICI: Pensar sobre les guineus en la literatura (p. 62, 21)

Comenta els trets —físics i morals— amb què els tres primers textos caracteritzen la guineu i els altres animals que apareixen. Digues també quina et sembla ser la intenció de l’estrofa de Pere Quart.

(Les faules són narracions en què es dona un ensenyament típic o moral, per mitjà d’una ficció al·legòrica en què intervien animals i també éssers inanimats parlant i obrint com si fossin éssers humans o racionals. Valdria la pena aprofitar els textos de les faules per veure quins són els temes que s’associen amb els diferents animals. També podríeu plantejar-vos qüestions com ara: ¿Per què donen lliçons morals a través de la conducta dels animals i no es proposen directament, a través d’exemples humans? ¿Es podrien escriure faules amb personatges extraterrestres? ¿Tindrien el mateix sentit i la mateixa eficàcia que les faules tradicionals? ¿Les faules amb éssers inanimats són tan suggeridores com les d’animals? Fixem-nos que la mitologia clàssica, tot i que fa parlar molts éssers no animals, sovint recorre a éssers amb algun tipus de moviment o de dinàmica, com ara els rius, els arbres, el tro, el llamp.

Com que les faules són accions dramatitzades, podria ser molt eficaç i instructiu que els alumnes assumissin els papers de narrador i dels diferents animals protagonistes, n’estudiessin a fons els caràcters, i fessin finalment una representació teatral.)

LA GUINEU QUE PREDICAVA

Jean Pierre de Florian (Florian, 1755-París, 1794), *Faules*, 1792. Trad. N. Izard

Una guineu vella i atrotinada, amb gota, apoplèctica,
per instruída, eloqüent, diserta,
i que sabia molt de lingüística,
es va posar a predicar al desert.
El seu estil era florit, la moral excel·lent.
Provava en tres punts que la senzillesa,
els bons costums, la probitat,
donen amb poques despeses aquesta felicitat
que un mínim impostor ens presenta,
i ens fa pagar cara sense donar-nos-la mai.
El nostre predicador no tenia cap èxit;
no hi anava ningú, només cinc o sis marmotes,
o alguna corveta devota
que vivia lluny de soroll, sense ningú, sense influència,
i no podia donar fama a l’orador.
Va prendre la decisió de canviar de tema,
va predicar contra els éssers, els tigres, els lleons,
contra els seus apetits insaciabls,
la set, la rúbia sanguinària.
Aleshores, tothom va anar als seus sermons:
corvels, gaseles, cabirols hi trobaven mil encants;
l’auditori marxava sempre banyat en llàgrimes;
i el nom de la guineu es va fer famós.
Un lleó, rei de la contrada,

bona persona, per altra part, i vellet molt pietós,
va sentir curiositat per escoltar-la.
La guineu va estar encantada de fer la seva entrada
a la cort: arriba, predica, i aquest cop,
sobrepasant-se ella mateixa, crida, espanta,
els feroços tirans del bosc,
dibuixa la feble innocència tremolosa al seu aspecte,
implorant cada dia la justícia massa lenta
de l'amo i del jutge dels reis.
Els cortesans, sorpresos de tant atreviment,
es miraven sense dir res,
ja que el rei ho trobava bo.
La novetat de vegades fa que la rudesia agradi.
En acabar el sermó el monarca, encantat,
va fer venir la guineu: "M'has sabut agradar
—li va dir—, m'has ensenyat la veritat;
et dec una paga justa;
què em demanes com a preu de les teves lliçons?"
La guineu va respondre: "Senyor, uns quants idiots."

LA LLEBRE I LA GUINEU

Isop (Fràgia, s. VI aC), *Faules*

La senyora Llebre va preguntar un dia a la senyora Guineu:
—Per què no m'expliques com et van les teves trapelleries, i per quina raó t'anomenen astuta?
—Com que no ho saps —va respondre la senyora Guineu—, vine avui a casa meua i et convidarà a sopar.
La ingenua llebre va acceptar la invitació. Per a casa de la falsa Guineu no hi havia cap més menjar sinó la
mateixa llebre. Aquesta, en adonar-se que no tenia cap escapatoria, va dir:
—Ara ja saps, a desgrat meu, d'on et venia aquest nom; no saps per les teves conquestes, sinó per les teves fal-
sies.

*Dolenta és la curiositat,
i el tafaner és condemnat.*

EL CORB I LA GUINEU

Jean de la Fontaine (Château Thierry, Xampanya, 1621-París, 1695), *Faules*. Versió de Xavier Benguerel

Mestre Corb dalt d'un arbre s'havia recollit
i tenia al bec un formatge.
Mestre Renard, per l'olor enllepolit,
va i l'entreté amb aquest llenguatge:
"Ei, senyor Corb, bon dia, li va dir,
Que en sou de ben plantat! Que me'n sembleu, de fi!
Segur, si el vostre cant ve a ser una imatge
del vostre bell plomatge,
sou, d'aquest bosc, el Fènix, i l'hoste de més preu."
De tan content, el Corb, no sap pas què li passa;
i per mostrar la seva dolça veu
obre el bec, i el formatge li cau a la pinassa.
El Renard l'arreplega, i diu: "Senyor,
cal que aprengueu que tot adulator
viu a l'esquena d'aquell qui l'escolta.
Per tan bona lliçó, la paga no saps molta."
El Corb, avergonyit, parat al seu recés,
jurà un poc massa tard: "No me'l prendran mai més!"

GUINEU

Pere Quart, pseudònim de Joan Oliver i Sallarès (Sabadell, 1899-Barcelona, 1986), *Bestiari*

¿Què en faria —pregunteu—,
de la pell de cortesana?
Abrics per a la germana
guineu.

[Vegeu l'entrada "Guineu" d'aquest manual.]

IDEA 7: ESQUIROLS

Els esquirols són mamífers rosegadors, de cua molt llarga i peluda i cames posteriors fortes que li permeten saltar d'un arbre a l'altre. [Aquesta idea es troba desenvolupada en el capítol 3, episodi 2, idea 14.]

8.1.7 *EXERCICI*: Pensar sobre els esquirols en poesia (p. 62, 21)

[Aquesta es pot fer l'exercici 3.2.15 d'aquest manual.]

8.1.8 *EXERCICI*: Raonar sobre els esquirols (p. 62, 21)

[Aquesta es pot fer l'exercici 3.2.14 d'aquest manual.]

IDEA 8: MOFETES

Les mofetes són mamífers carnívors físsipeds de la família dels mustèl·lids, amb el cos robust, recobert per una pell negra amb dues ratlles blanques i que emet un líquid repel·lent i pudorós per les glàndules anals.

8.1.9 *EXERCICI*: Raonar sobre les mofetes (p. 62, 21)

Raonament sil·lògic.

a) ¿Pots treure alguna conclusió d'això?

Tots els membres de la família dels mustèl·lids són mamífers.

Totes les mofetes són membres de la família dels mustèl·lids.

Per tant, són

b) ¿Es pot treure cap conclusió en aquests casos?

Tots els esquirols tenen cues llargues i peludes.

Totes les mofetes tenen cues llargues i peludes.

Conclusió :

Totes les mofetes són depredadors nocturns.

Totes les mofetes són carnívores.

Conclusió :

Totes les mofetes eliminen les plagues d'insectes.

Totes les mofetes emeten un líquid repel·lent i pudorós.

Conclusió :

Totes les coses trobades als EUA s'ón coses trobades a l'Amèrica del Nord.
Algunes mofetes ratllades s'ón coses trobades als EUA.
Conclusió :

[Vegeu l'entrada "Mofeta" d'aquest manual.]

IDEA 9: DISPUTA, AMENACES I RECURS A LA FORÇA

La disputa simulada entre la Suki i la Rita (Kio) continua l'escalada. Les ordres de la Suki esdevenen més tallants i més estridents ("¡Rita: *a fora!*" 62,24), i la Rita amenaça amb oposar-s'hi per la força. La Suki ja no necessita res més per sentir-se justificada a usar la força. La disputa passa de les ordres directes a la manipulació, i de la manipulació a les amenaces.

Abans s'ha esmentat [vegeu la idea 5 d'aquest mateix episodi] que apel·lar a l'emoció és fer esforços per manipular la persona a qui hom s'adreça, a fi de persuadir-la de posicions que ella podria no acceptar si es fes servir només la raó com a argument. És obvi que el recurs a les emocions pot ser, a més de no-racional, també un recurs clar a la pressió emocional. I quan això falla, és fàcil que, al cap de poc, surti l'amenaça d'usar la força, és a dir, la invocació de la força (el nom tècnic d'això, en la retòrica tradicional, era el de fal·làcia *ad baculum*).

Resulta interessant constatar que cadascú acusa l'altre de ser irracional. La Suki diu que el que la Rita fa "no t'ha cap sentit" (63, 2), i la Rita diu que la Suki amenaça d'usar la força perquè s'ha quedat "sense arguments" (63, 3). Així, doncs, no és que els dos disputants refusin la raó, sinó que més aviat semblen tenir poca esperança de trobar solucions raonables quan les irraonables són tan atractives i compulsives.

8.1.10 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Què és una disputa? (p. 62, 24-63, 7)

1. ¿Quanta gent es necessita per a una disputa?
2. ¿Una persona pot disputar amb si mateixa?
3. Perquè hi hagi una disputa, ¿hi ha d'haver primer un malentès?
4. Perquè hi hagi una disputa, ¿hi ha d'haver primer antipatia entre les persones?
5. La gent que disputa, ¿està enfadada?
6. ¿Pensa cadascun dels disputants que ell ho fa raonablement, però que l'altre, no?
7. Si tot plegat es discuteix de manera raonable, ¿hi hauria disputes encara?
8. ¿Hi ha cap diferència entre disputar i a) tenir raons, b) barallar-se, c) debatre, d) fer guerra obertament?
9. ¿La gent disputa de vegades sobre idees?
10. ¿Disputar representa un problema o és una manera de resoldre un problema?

[Vegeu les entrades: "Disputa" i "Guerra" d'aquest manual; "Força i violència" de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 10: COMPARACIONS I CONTRASTOS

Els adjectius són molt útils per descriure. En sabem molt més, de l'aparença d'un home, si ens ve descrit com a *alt i prim*, que si se'n en diu, simplement, que és un home.

Aquests adjectius no ens donen només una imatge més clara de l'home, sinó que també impliquen un ventall de diferències, establertes per *comparació* i *contrast*. Si sabem que un home és alt, això implica que és probablement més alt que la majoria dels homes. Difícilment podríem dir que és alt si no haguéssim pogut fer primer aquesta mena de comparacions. I, quan diem que és alt, també diem, alhora, que *no és baix*. Hi ha, doncs, la implicació d'un contrast. (Semblantment, dir que l'home és prim significa que és més prim que la majoria, i dir que és prim representa, alhora, implicar que no és gras.)

En la manera que tenim d'entendre qualsevol adjectiu, s'hi veu una relació de tipus molt bàsic. El que es diu pel terme (p.e., el terme "alt"), s'oposa a allò que *no* es diu, però que és implicat. Però, no és només que el terme "alt" impliqui un ventall de termes (com ara "menys alt", "menys baix", "baix"), sinó que també implica un espectre de *relacions*, relacions de comparació i de contrast. D'alt a més alt, hi ha una diferència de grau; d'alt a baix, hi ha una diferència de grau tan gran que es converteix en una diferència de tipus.

Una altra manera d'expressar tot això és dir que els adjectius són termes *ordinals*: sempre representen un punt en un ordre, en un ventall, o en un espectre, tal com el color sempre és un color de l'espectre. Com que és important ajudar els nens a entendre el caràcter relacional de l'experiència, no s'haurien de passar mai per alt aquestes relacions implicades.

8.1.11 EXERCICI: Trobar relacions de contrast i comparació (p. 63, 1)

Primera part: Donat un terme, s'ha de trobar el terme oposat o el de contrast. Per exemple, donat “fora”, s'ha de dir “dins”. O bé, donat “moll”, s'ha de dir “sec”.

Inventa, en cada cas, el terme oposat, de manera que aparegui una *relació de contrast*:

alt :	;	velo :	;	rapid:	;	diminut:	;
gran:	;	dol :	;	rialler:	;	avorrit:	;
dur:	;	preparat:	;	facil:	;	suau:	;
aterridor:	;	cansat:	;	infeli :	;	bo:	;
debil:	;	ventós:	;	apressat:	;	trist:	;

Segona part: Ara, repassa la mateixa llista de termes i fes-ne una versió comparativa. Així, “alt” t'hauria de portar a pensar en “més alt”, i “aterridor”, en “més aterridor”.

[Vegeu l'entrada “Comparacions” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 11: “PODER-HO FER ÉS TENIR-HI DRET”

La Rita (en Kio) acusa la Suki de defensar la posició segons la qual “poder fer una cosa és el mateix que tenir-hi dret” (63, 6-7). ¿Quina posició és aquesta?

Una de les seves formulacions clàssiques es troba en el pensament del filòsof anglès Thomas Hobbes (1588-1679). Hobbes mantenia que l’“estat natural” dels éssers humans és una existència semblant a la de la jungla. En aquesta situació, no hi ha lleis, senzillament perquè no hi ha legislador. El fort oprimeix el debil a través de la força i de l'engany. Segons Hobbes, en aquest “estat de naturalesa”, la vida de la gent és “desagradable, brutal i breu”. No solament no hi ha lleis, sosté Hobbes, sinó que no hi ha res que sigui correcte o incorrecte, just o injust, bo o dolent; en resum, no hi ha valors de cap mena.

Ara bé, quan una persona o un grup de persones és capaç de dominar la resta, sigui per força o per l'amenaça de la força, llavors es desenvolupa un “estat de societat”. (La gent accepta el governant només perquè encara tem més el retorn a l'infortuni de l’“estat de naturalesa”.) Un cop hi ha un sobirà, ja hi poden haver lleis i regles i normes; és així com “poder fer una cosa és el mateix que tenir-hi dret”. Hobbes sostindria que, allà on hi ha codis morals o criteris ètics o regles socials, allà al darrere s'hi amaga també alguna mena de pressió social o d'autoritat, el “poder” de la qual fa que els seus edictes siguin “bons”.

La Suki queda sorpresa de ser acusada per la Rita de defensar una posició tan brutalment arbitrària com aquesta. Si els animals, per exemple, poguessin parlar, i poguessin discutir les formes de dominació que sobre ells exerceixen els humans, ¿no és probable que argumentessin de manera molt semblant a la Rita, en el sentit que, tot i que la seva pretensió de tenir dret a viure pugui ser tan bona com la nostra, nosaltres —que som més forts que ells— els podem matar, per ells, en canvi, no ens poden matar a nosaltres?

8.1.12 EXERCICI: ¿Poder-ho fer és tenir-hi dret? (p. 63, 6-7)

Suposem que estiguessis un dia navegant per l'oceà i que et trobessis la balena Leviatan. Suposem també que resultés que la Leviatan podia enraonar i que, per tant, tu i ella tinguéssiu una llarga conversa. El següent fragment és un tros de la discussió que va tenir. Per només contèl·lel que *tu* vas dir; no narra el que la Leviatan va dir. Ves emplenant, doncs, els espais, i escriu la part de la Leviatan.

TU: “Lamento que la gent caci i mati balenes, per , s clar, nosaltres som millors que vosaltres.”

LEVIATAN:

TU: “B , nosaltres som m s forts que vosaltres.”

LEVIATAN:

TU: “B , nosaltres som m s intel·ligents que vosaltres.”

LEVIATAN:

TU: “B , nosaltres som m s bons i m s morals que vosaltres.”

LEVIATAN:

TU: “B , nosaltres som m s bonics que vosaltres.”

LEVIATAN:

TU: “Mira, us podem perseguir amb els nostres avions i us podem matar amb les nostres bombes, i vosaltres no ens podeu fer aquestes coses. Aix demostra que tenim dret a viure i vosaltres, no. És molt senzill: el poder fa el dret.”

LEVIATAN:

[Un llibre cl ssic on es defensa una tesi oposada a aquesta, a saber, la superioritat dels animals sobre els humans, s el d’Anselm Turmeda, *Disputa de l’ase*. Vegeu les refer ncies que s’hi fan al final dels exercicis 4.3.6 i 6.1.4 d’aquest manual. M s endavant, a l’exercici 10.1.13 es proposa un altre tipus de conversa amb la Leviatan.]

[Vegeu les entrades: “Fer/poder”, “Poder/dret” i “Voler/poder” d’aquest manual; “Humans/Animals” d’aquest manual i de *Recerca filos fica*; “Posar-se al lloc d’un altre” d’aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filos fica* i de *Recerca tica*; “Voler” de *Buscant el sentit*.]

IDEA 12: ¿HAN DE SER CONSISTENTS ELS ANIMALS?

La Rita (en Kio) ve a afirmar que pot canviar d’opini a cada moment sense haver-se’n d’excusar, perquè s una gata. En altres paraules, assumeix que els gats estan exempts de l’exig ncia de la consist ncia, i es pot ben inferir tamb que aix mateix s veritat de qualsevol criatura no-humana.

L’argument de la Rita es pot criticar en dos punts. Primer: ¿ s cert que els animals no han de ser consistents? Al capdavall, els animals sovint participen en projectes: les guineus i els esquirols han d’emmagatzemar aliments per l’hivern; els castors han de construir dics; els ocells han de buscar cucs i insectes. Si fan tot aix de manera espor dica i inconsistent, posen en perill les seves vides i les vides de les seves fam lies. El castor que rosega arbres de tant en tant i de manera irregular, no acabar construint la seva resclosa tal com ho faria un castor eficient i consistent.

La segona cr tica a l’argument de la Rita s que no cal aplicar l’exig ncia de ser consistent a tot el que facin els humans. És clar que, quan fem projectes i plans, nom s quedarem frustrats si duem a terme els plans i els projectes de manera inconsistent. Hi ha, per , moltes rees de la vida en qu l’espontane tat s molt m s important que la consist ncia i en qu les inconsist ncies amb prou feines tenen cap import ncia. (Com va dir el poeta nord-americ Walt Whitman, 1819-1892: “Em contradic a mi mateix. Doncs, d’acord, em contradic a mi mateix.” Trobarem un fragment de poema d’aquest autor a l’exercici 9.1.9, d’aquest manual.)

8.1.13 EXERCICI: La Rita i els gats (p. 63, 10-13)

Compara i comenta els poemes següents. Tamb podries tenir en compte el de Josep Carner que ja hem trobat abans dues vegades en aquest manual (a l’exercici 1.1.5, i al cap tol 3, episodi 1, idea 7). Un cop vistos els trets amb qu es caracteritzen els gats en aquests poemes, digues quins d’aquests trets s’assemblen als de la Rita de *Kio i Gus*, i quins resulten diferents.

ELS GATS

Charles Baudelaire (París, 1821-1869). Trad. de Joan Pea

Els amants fervorosos i els savis austers
Estimen igualment, en llur edat madura,
Els gats, l'orgull de casa, que, dolços i puixants,
Com ells són fredolics i com ells sedentaris.

Amics de la ciència i de la voluptat,
El silenci i l'horror de les tenebres cerquen;
Erebe els hagués pres per corsers funeraris,
Si al servatge poguessin inclinar l'altivesa.

Adopten quan somien les nobles positures
Dels esfinxs ajaguts en solituds profundes,
Que semblen adormir-se en un somni sens fi;

Els seus lloms fecunds són plens de guspires màgiques,
I unes engrunes d'or, com una sorra fina,
Llambregen vagament en llurs pupil·les màstiques.

DOTZE AIGUAFORTS DE GRANYER

Pere Quart, pseudònim de Joan Oliver i Sallarès (Sabadell, 1899-Barcelona, 1986)

[El títol del poema fa referència a l'escultor barcelonès Josep Granyer i Giralt, 1899-1983. Granyer plasma sovint coses quotidianes i animals. Es dedica també al dibuix i al gravat, i il·lustra molts llibres, com ara el *Bestiari* de Josep Carner.]

Un gat amb un peix fresc a l'esquena

Potser el peix —la seva delícia—
li contagia, al gat,
la tan sigil·losa mol·licie
del pas que llisca amb voluptat,
aquell tombar-se d'un plegat,
i l'escrupolosa condícia,
i els ulls oberts de bat a bat?

Hom resta trobar un peix amb malícia,
miol i salt i orgull sagrat.

[Vegeu les entrades: "Gat" d'aquest manual; "Consistència" d'aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*; "Humans/animals" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

EPISODI 2

IDEA 1: JOCS

Quan nens molt petits juguen junts, no és gaire probable que el seu joc sigui interactiu. Més aviat cadascun d'ells agafa una part de l'espai del joc i juga tal com ho fa quan està sol, amb la diferència que ara comparteix la companyia dels altres. Aquesta manera de jugar és social, però no està socialment organitzada.

Un joc està socialment organitzat quan té regles, acordades de mutu acord segons convencions. Jugar a un joc requereix que cada jugador no solament accepti i obeeixi les regles del joc, sinó que —com diu el filòsof nord-americà G. H. Mead (1863-1931), que defensa el *behaviourisme social*— cada jugador reconegui l'actitud de l'altre jugador envers la seva pròpia conducta continuada. Així, es produeix una forma molt primitiva de joc quan una mare alimenta un nen, li ofereix una cullerada de menjar i, alhora, obre la boca per mostrar al nen com ha de respondre ell a la cullerada de menjar ofert. En jocs més convencionals, un jugador fa un moviment (tira una carta o mou una peça) només quan ha anticipat detalladament quina seria la resposta de l'altre jugador al seu moviment. En el joc, hom interioritza les actituds dels altres envers un mateix, i així fa que els jocs esdevinguin microcosmos de la interacció social. Segons Mead, els jocs són comunitats ben simples (o atòmiques), ja que el tipus de comunicació en què participen els jugadors quan juguen és el mateix tipus de comportament que és part constitutiva del creixement d'una comunitat.

8.2.1 EXERCICI: Trobar les regles d'un joc (p. 63, 23-26)

Les regles dels jocs d'infants són ben conegudes dels nens que hi juguen, tot i que seria difícil de trobar un llibre que contingui expressament aquelles regles. L'objectiu d'aquest exercici és, doncs, aconseguir que els alumnes triïn un joc al qual *ells* realment juguen (com ara lladres i serenos, cuita a amagar, peu coix, saltar i parar, xapes, embarbussar-se, etc.), i que n'especifiquin les regles.

Per acabar, es pot preguntar si algú coneix algun joc que *no* tingui regles.

[Vegeu les entrades: “Jugar” i “Rol” d'aquest manual; “Joc” de *Recerca crítica*; “Regla” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 2: INSENSATESA, ESTUPIDESA I ABSURDITAT

En moltes ocasions anteriors ja hem assenyalat que els nens són buscadors de significat. La seva curiositat persistent, el seu etern “¿per què?”, no podrien pas ser marques del comportament de criatures indiferents al significat. Però, tot i la seva curiositat omniòrbita, també s'interessen per la negació del significat: per la *insignificació*, molt més encara, per les *caricatures de la significació*. La insignificació és l'absència de significació, com en el no-res. Les caricatures de la significació, però, es troben en el comportament estúpid, en les rimes insensates, en les paròlies i situacions absurdes de la comèdia: en resum, en qualsevol cosa que sigui una ficció de significat o que tingui pretensions de significat.

La rialleta ximple i sufocada dels nens petits que han de ser presents a majestuoses cerimònies d'adults potser siguin només esforços per defensar-se contra l'acaparadora portentositat d'aquesta mena de cerimònies, de manera que hi reaccionen com si fossin còmiques. Així passa també amb els poemes *insensats*, que sonen tal com sonen els poemes seriosos, tot i estar mancats de significat: el contrast entre l'aparent seriositat i la buidor real és ridícul. (Un bon exemple d'això seria el poema “Jabberwocky” del matemàtic i escriptor anglès Lewis Carroll, 1832-1898.)

Per la seva banda, l'*absurd*, almenys en una de les seves formes, sembla que consisteix a posar de cap per avall l'ordre de les coses que nosaltres donem per descomptat. Així, la llei de causa i efecte és transgredida quan veiem una tira còmica en què, en una vinyeta, la víctima entrega la seva cartera a l'atacador i aquest, a la vinyeta següent, diu “¡Mans enlaira!”; o quan veiem el pallasso a qui li cauen els pantalons quan es fa el nus de la corbata; o la persona que es mira al mirall i hi veu algú altre. L'absurd resulta ridícul quan transgredim allò que socialment es dona per descomptat; com quan un adult va vestit com un infant, o quan un infant porta la roba d'un adult.

8.2.2 EXERCICI: Reconèixer la insensatesa (p. 64, 10-11)

Primera part: Reescriu les oracions següents, de manera que *tinguin* sentit.

1. En Teodor va dir: “Jo tinc tres germans: en Ton, en Lluc i jo mateix.”
2. La Gràcia va dir: “Em sembla que s’estima bé a la ciutat que no pas a l’estiu.”
3. En Manuel va dir: “Ahir vaig veure una rúbia rosegant un os.”
4. La Trini va dir: “Els homes van matar la serp, i després va marxar.”
5. En Lau va dir: “Em sembla que són millor els dilluns que no pas rentar plats.”

Segona part: Completa les oracions següents, de manera que *no* tinguin sentit.

1. En Teodor va dir: “Ahir vaig veure dotze al cel.”
2. La Gràcia va dir: “Em sembla que val més viure que ”
3. En Manuel va dir: “Preferiria ser a que no pas a Catalunya.”
4. La Trini va dir: “Em sembla que prendrà un tall de en comptes de pa.”
5. En Lau va dir: “Com que la Gala és la meva germana, jo he de ser el seu ”

Tercera part: Considera els tipus d’errors següents, i mira si les coses que estan malament en els deu casos esmentats abans poden caure sota algun d’aquests tipus.

- a. error de classificació
- b. error categorial
- c. absurditat (transgressió de lleis de la naturalesa acceptades)
- d. incomprensió de relacions familiars

[Vegeu les entrades: “Insensatesa” d’aquest manual; “Consistència” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Errors” de *Buscant el sentit*.]

8.2.3 EXERCICI: Insensatesa com a manca de significació (p. 64, 10-11)

De vegades ens cansem de buscar significats constantment, i busquem, en canvi, allò que no té significat. Per exemple, ens podem inventar una paraula i jugar amb ella, com si fos una joguina, perquè la seva principal atracció sigui que no és seriosa: perquè no significa res, o perquè pot significar moltes coses. El joc inesperat amb les paraules és el que se’ns mostra —gairebé se’ns revela— en aquests poemes de Joan Brossa (n. a Barcelona el 1919), *Rua de llibres*, Ariel (col·lecció Cinc d’Oros), Barcelona, 1980, p. 347-349:

SONET

Dat
jo
nat
tro

grat
bo
fat
so

ball
llum
mall

fum
gall
pum!

FINESTRAL

Al cim de l'estelada i per atzar	
baixa	anella
til	vella
petja	mar
jutja	vulgar
fer	estella
camins	ella
alta	solar
lluny	barca
mai	moment
l mit	vent
guanya	marca
veu	arca
es reflecteix a l'aigua del torrent	

SONET

Roc

xoc

cova

nova

foc

prova

enlloc

roba

camp

llista

ram

vista

ciclista

llamp

Que cada membre de la classe s'inventi una paraula que no signifiqui res de res. I ara, alhora, que alguns t'arreglin les seves paraules, que alguns cantin les seves ben fort i que alguns simplement se les diguin els uns als altres.

[Vegeu les entrades: “Insensatesa” d’aquest manual; “Consistència” d’aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Paraules” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*; “Errors” de *Buscant el sentit*.]

IDEA 3: POSAR EXAMPLES

Edwina Rissland, a “The Structure of Knowledge in Complex Domains” (vegeu Chipman-Segal-Glaser, *Thinking and Learning Skills*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, N. J., 1985, vol. 2, p. 107-125), ofereix una discussió molt il·lustrativa sobre els exemples. Assenyala que “els nens petits sovint no poden resumir una història que repeteixen l’única per l’única”. No poden fer fàcilment sinopsis o generalitzar, però *saben* oferir símls, metàfores i analogies, i poden posar exemples. Rissland defineix els exemples com “situacions i casos il·lustratius relacionats per *derivació constructiva*, és a dir, per la forma com l’única construïda a partir dels altres. En altres paraules, cada exemple que posem està connectat amb l’exemple anterior, de manera que està en la comprensió: el segon exemple posat assenyala endarrere, cap al primer, i el primer assenyala endavant, cap al segon. Tipus diferents d’exemples fan

funcions diferents en l'aprenentatge i en la comprensió, diu Rissland: “certs exemples perspicus (“d’arrencada immediata”) proporcionen un accés fàcil a un tema nou..., alguns exemples (“de referència”) són completament estàndards i es posen sempre com a il·lustracions, i... alguns exemples són anòmals i no semblen encaixar prou en all que s’ha entès” (p. 114). Rissland també ofereix dos altres tipus d'exemples: contraexemples (casos-límit, falsacions) i exemples modèlics (casos generals, paradigmàtics). Rissland troba que demanar als alumnes que proporcionin tipus diferents d'exemples és molt gratificant per a ells, ja que així els obliga a entendre els conceptes discutits (vegeu p. 123 del llibre esmentat).

8.2.4 EXERCICI: Posar exemples (p. 64, 8)

Seguint les indicacions que se't fan, inventa un exemple cada vegada:

1. una relació familiar (entre dues persones de la teva família)
2. una cantonada concreta d'un carrer
3. un llibre sobre un animal concret
4. el nas d'una persona
5. una relació part-tot
6. una relació mitjà-fí
7. una nota d'un dels teus companys de classe a un altre
8. un gat
9. un germen
10. una ombra

[Vegeu l'entrada “Exemples” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 4: RELACIONS FAMILIARS

Encara que el suggeriment d'en Kio (que la Rita podria ser el seu avi o la seva àvia) és ben ridícul, el fet és que els nens sovint troben molt desconcertants les relacions familiars, i que no sempre troben il·luminadores les explicacions dels seus pares. Els deixen perplexos els mecanismes pels quals els “sobrevinguts” arriben a ser considerats, o no, com de la família. ¿Hi ha “oncles polítics” i “cosins polítics”, tal com hi ha pares polítics, mares polítiques o fills polítics? ¿I els germanastres? I no parlem ja de la cosinalla: ¿quina diferència hi ha entre un cosí germà i un cosí? ¿Què és un cosí creuat? ¿I un cosí paral·lel? ¿Encara és cosí un cosí segon? ¿I un cosí prim? ¿I un cosí-net?

Sovint no són pas problemes ben fàcils de desembullar. L'única cosa que t'ajuda a sentir-te anar donant oportunitats als nens de discutir les relacions familiars, de manera que vagin intentant d'entendre-les i de classificar-les.

8.2.5 EXERCICI: Identificar relacions familiars (p. 64, 13)

Completa les oracions següents:

1. Si sóc l'avi d'en Kio, en Kio és el meu
2. Si sóc la germana d'en Kio, en Kio és el meu
3. Si sóc l'oncle d'en Kio, en Kio és el meu
4. Si sóc la tia d'en Kio, en Kio és el meu
5. Si sóc l'àvia d'en Kio, en Kio és el meu
6. Si sóc la gata d'en Kio, en Kio és el meu
7. Si sóc el cosí d'en Kio, en Kio és el meu
8. Si sóc el pare d'en Kio, en Kio és el meu
9. Si sóc la mare d'en Kio, en Kio és el meu
10. Si sóc en Kio, en Kio és el meu

[Vegeu les entrades: “Relacions familiars” d'aquest manual; “Família” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 5: FRASES QUE INDIQUEN EXCEPCIONS, COM “TOT I QUE”

“Tot i que”, “malgrat que”, “encara que”, “a despit de”, “a pesar de”, són expressions que indiquen excepcions. (La importància de les excepcions ha estat assenyalada pel psicòleg evolutiu suís Jean Piaget, 1896-1980, en el seu *El criterio moral en el niño*, ed. Fontanella, Barcelona, 1971.)

Si es comparen amb els exemples, les excepcions són, en cert sentit, l'altra cara de la mateixa moneda. Generalment, un exemple il·lustra els trets essencials o conspicuos d'un concepte. Una excepció, en canvi, és un tret que impedeix que un exemple sigui típic, però que no és prou important per evitar que il·lustri el concepte en qüestió. Així, sabent que la majoria de gats de l'illa de Man no tenen cua, puc dir: “Aquell gat és un gat de l'illa de Man, encara que tingui cua.” O bé puc dir: “S'espera que plogui aquesta nit, encara que no hi hagi cap núvol al cel ara mateix.” O bé: “Jo el tinc per innocent, malgrat que el tribunal l'hagi declarat culpable.”

Pot ser que els nens petits confonguin les causes i les excepcions, tal com sovint tendeixen a confondre les causes i els efectes. Hi pot haver nens que vulguin dir: “He embrutat la tovallola, *tot i que* m'he rentat les mans”, però que, en lloc d'això, diguin: “He embrutat la tovallola *perquè* m'he rentat les mans.” Una vegada més: els nens han de fer molta pràctica per aprendre a classificar les diferents maneres de funcionar les oracions i expressions.

8.2.6 EXERCICI: Reconèixer excepcions a través de “tot i que” (I) (p. 64, 20)

¿Quines de les alternatives següents resulten més adequades?

1. L'home no es va mullar (perquè) (tot i que) (malgrat que) tenia un paraigua.
2. El noi no es va posar un jersei (perquè) (tot i que) (malgrat que) feia fred a fora.
3. La noia es va fer mal al braç (perquè) (tot i que) (a pesar que) va caure.
4. El noi va caure (a pesar que) (tot i que) (i com a resultat) (perquè) es va fer mal a la clavícula.
5. La noia estava enfadada amb el noi (perquè) (tot i que) (encara que) ell no volia parlar amb ella.
6. El nen era feliç (perquè) (tot i que) (encara que) (malgrat que) (i com a resultat) va rebre una joguina nova.

[Vegeu l'entrada “Excepcions” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

8.2.7 EXERCICI: Reconèixer excepcions a través de “encara que” (II) (p. 64, 20)

¿Quines de les alternatives següents resulten més adequades?

1. Els humans són animals encara que (nedin) (volin) (raonin).
2. Els gallins són pollastres encara que (tinguin crestes vermelles) (ales) (no facin ous).
3. Les balenes són mamífers encara que (visquin a l'aigua) (facin ous) (siguin de sang calenta).
4. Els submarins són vaixells encara que (vagin per sota aigua) (siguin metàl·lics) (puguin flotar).

[Vegeu l'entrada “Excepcions” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

8.2.8 EXERCICI: Reconèixer excepcions a través de “malgrat que” (III) (p. 64, 20)

1. Malgrat que els estruços no puguin volar, poden (còrrer) (parlar) (llegir).
2. Malgrat que els gossos no puguin parlar, poden (somriure) (ballar) (lladrar).
3. Malgrat que els elefants no tinguin nas, tenen (ullals) (cua) (trompa).
4. Malgrat que els gats no puguin cantar, poden (lladrar) (miolar) (menjar).
5. Malgrat que els peixos facin ous, no són (ocells) (mamífers) (vegetals).
6. Malgrat que els rèptils facin ous, no són (lleons) (peixos) (comediants).

[Vegeu l'entrada “Excepcions” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 6: MÉS SOBRE EL RECONeixEMENT D'AMBIGÜITATS

La paraula “ambigüitat” dona nom a una gran família de confusions, i és important que els nens siguin sensibles a com es poden produir aquestes confusions, a fi de minimitzar-ne els indesitjables efectes secundaris. Heus aquí alguns dels tipus més importants d'ambigüitats:

1) Si, en una oració, una paraula o una frase pot tenir més d'un sentit, la paraula o la frase en qüestió són ambigües. Per exemple, a l'oració “Van llogar la casa”, “llogar” tant pot significar que ells van llogar la casa (de manera que en són els llogaters), com que van llogar la casa a un altre (de manera que en són els propietaris i l'altra persona n'és la llogatera). (D'així, se'n diu a vegades “ambigüitat semàntica”, perquè el mateix terme sembla *referir-se* a diverses coses.)

2) Si una oració pot ser interpretada de diverses maneres, no a causa d'una única paraula (o frase) que sigui ambigüa, sinó pel fet que la mateixa *ordenació* de les paraules en l'oració condueix a lectures diferents, també diem que estem davant un cas d'ambigüitat. (Generalment, així s'anomena “ambigüitat sintàctica” o “amfibologia”). Per exemple, si un anunci diu “Aquest collaret contra les puces mata puces durant cinc mesos”, algú pot entendre que el collar ja no és efectiu més enllà dels cinc mesos, però un altre pot tenir la impressió que les puces són molt resistents i tarden cinc mesos a morir-se, de manera que es refan una i altra vegada dels efectes del collaret. En casos així, és bo de mirar de reescriure l'oració per eliminar-ne l'ambigüitat.

3) Un altre tipus d'ambigüitat s'anomena “equívoc”. Així passa quan una paraula és usada diverses vegades en el mateix passatge, però amb un significat diferent cada vegada. Per exemple: “En un dia molt calent del juny passat, se'm va acostar un lladre que tenia un cotxe calent i me'l volia vendre. Quan li vaig dir que no ho podia decidir amb el cap calent, em va dir que, al contrari, que així només es feia de calent en calent i que anés en compte, perquè ell era un home de sangs calentes.”

4) Un altre tipus d'ambigüitat està associat amb l'aparició d'*homònims*. “Homònim” es diu de dos o més mots que s'escriuen i es pronuncien igual, però que tenen un significat diferent. Per exemple, “Dur corbata és dur”, on el primer dur és un verb (que significa “portar”, “anar amb”) i el segon, un adjectiu (que significa “difícil, penós, de suportar”, “pesat”).

Els jocs de paraules són sovint exemples d'ambigüitat. En usar la vella pensada que “una porta no és una porta quan s'entreoberta” (64, 20-21), en Kio també vol jugar amb les paraules. El que aquí és interessant, des d'un punt de vista lingüístic, és que en Kio fa un intent de tombar el principi d'identitat, segons el qual una porta sempre ha de ser una porta i no una altra cosa.

[S'ha parlat ja d'alguns tipus d'ambigüitat, però bé que amb menys extensió, en el capítol 7, episodi 4, idea 3, d'aquest manual. Una explicació més extensa que la que es dona aquí sobre els termes homònims es troba en el capítol 9, episodi 2, idea 1, d'aquest manual.]

8.2.9 EXERCICI: Ambigüitat (p. 64,20-21)

Descobreix les ambigüitats en els exemples següents:

I.

1. A la sala de jocs, hi ha un encarregat de facilitar les baralles.
2. Vaig repintar l'armari tantes vegades que, quan vaig acabar, ja era fosc.
3. Com que es treia massa poca aigua del pou, l'encarregat hi va posar una bomba.
4. Volia arreglar les lleixes de l'armari, però no ho va poder fer, perquè no portava claus.
5. El van ben estomacar, i cada cop li feia més mal.
6. El pare d'en Joan sempre ha fet embuts.
7. El nen és molt espavilat: ja ha escrit una jota.
8. “Remena, remena, nena, / no paris ni un moment. / Si remenes forà estona / la barreja surt més bona, / i el client deixes content” (Cuplet).

II.

1. Els meus germans Pere i Manuel es van casar el dia 15.
2. Abans d'acabar els decorats, es van pintar les noies.

3. La mare de l'Anna em va convidar a la festa del seu aniversari.
4. A molta gent, li treuen l'apndix cada any.
5. Quan el director em va posar la medalla, li vaig fer un pet .
6. Em va demanar que no digu s a ning que havia tret la rifa.

III.

1. La sola de la sabata es va desprendre tota sola.
2. Com que t un cos molt llarg, quan la van posar de llarg, van haver de comprar molta tela.
3. Aquestes tovalles fan joc amb el joc de caf .
4. Tenim dos fills i una jove, molt jove.
5. Aquesta classe t molta classe.
6. No trobo la paraula justa per elogiar aquesta acci tan justa.
7. La premsa va dir que l'obrer va morir esclafat per la premsa.
8. El nen menja com una llima quan t un gotet de llima al davant.
9. Les persones rares no s n tan rares com dieu.

IV.

1. No feia cap falta que fessis aquesta falta.
2. Qui roba roba, fa mal fet.
3. Amb el dit petit ha dit m s que no es pensa.
4. Si el cau cau, l'haurem de tornar a apuntalar.
5. No cal anar a cal Mut.
6. Perqu els tiradors el vegin b , han volgut pintar el blanc ben blanc.

[Vegeu l'entrada "Ambigüitat" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

8.2.10 EXERCICI: Una paraula pot ser usada de moltes maneres diferents (p. 64, 20-21)

1. Hi ha una paraula que es refereix a una part del cos hum . Tamb pot ser usada en les expressions següents: "el del nas"; "el d'una agulla"; "el d'una empresa"; "un de n vol"; "un de setmana"; "el de taula". ¿Quina s la paraula?
2. Hi ha una paraula que es refereix a una part del cos hum . Tamb pot ser usada en les expressions següents: "el de la camisa"; "el d'una ampolla"; "el d'un pou". ¿Quina s la paraula?
3. Hi ha una paraula que es refereix a una part del cos hum . Tamb pot ser usada en les expressions següents: "el d'un canelobre"; "el d'una cadira"; "el llarg de la llei". ¿Quina s la paraula?
4. Hi ha una paraula que es refereix a una part del cos hum . Tamb pot ser usada en les expressions següents: "una de morter"; "una de paper"; "una de bufetades". ¿Quina s la paraula?
5. Hi ha una paraula que es refereix a una part del cos hum . Tamb pot ser usada en les expressions següents: "el de la muntanya"; "el de l'altar"; "un de rei". ¿Quina s la paraula?

[Vegeu l'entrada "Ambigüitat" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

8.2.11 EXERCICI: Homònims (p. 64, 20-21)

La paraula en negreta a cadascuna de les oracions següents s una paraula que t algun homònim, s a dir, s'escriu i es pronuncia igual que una altra paraula, tot i tenir un significat diferent al d'ella. Has d'escriure, cada vegada, una oració diferent, usant la paraula homònima a la subratllada.

1. Joan: "A casa hem fet servir **pi** per fer l'armari."
2. Glenda: "El **joier** va plantar cara al lladre."
3. Ton: "En Jaume tenia el pols **lent**."
4. Rita: "Ell agafa la bossa i la **llan a** ben fort."

5. Eduard: “A mi, el **flamenc** no m’agrada.”
6. Joel: “Els **gots** van envair l’Imperi romà.”
7. Elna: “El govern ens ha **gravat** amb molts impostos.”
8. Imma: “A mi, ningú no em **riu** cap gràcia.”
9. Roger: “El nen corria **conill** per la platja.”
10. Alba: “Veure’s com hi **cau** de quatre potes.”

[Vegeu les entrades: “Homònims” d’aquest manual; “Ambigüitat” d’aquest manual, de *Buscant el sentit i de Recerca filològica*.]

IDEA 7: SELVES

Les selves són grans boscos poc alterats pels humans. S’anomena “selva verge” la que no ha sofert tractament ni aprofitament forestal.

8.2.12 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Has vist alguna selva fa poc? (p. 64, 23-24)

1. ¿Has vist alguna pel·lícula que tracti el tema de la selva?
2. ¿Has llegit algun llibre o alguna revista que parlin de la selva?
3. Sobre la base del que has vist o llegit, ¿quins són la selva?
4. ¿Hi podria haver selva al Pol Nord o al Pol Sud?
5. ¿L’habitació de casa teua podria ser una selva?
6. ¿Quina mena de vegetació hi ha en una selva?
7. ¿Quina mena de criatures viuen en una selva?
8. ¿Hi ha ocells, arbres, plantes i flors que siguin bonics en una selva?
9. ¿Hi ha insectes, serpents i animals estranys en una selva?
10. ¿Et sembla que seria millor conservar les selves o destruir-les?

[Vegeu l’entrada “Selva” d’aquest manual.]

IDEA 8: LLEONS

Els lleons són membres de la família dels gats, i són mamífers. Se’n troben al sud del Sahara i en una reserva del nord-oest de l’Índia. Són d’una gran corpulència, tenen el pelatge entre roig i groc, la cua acabada en un pinzell de cerres, les espatlles i la nuca cobertes en el mascle d’una espessa crinera. Els lleons cacen zebres, antílops i altres animals.

8.2.13 EXERCICI: Raonar sobre els lleons (p. 64, 23-24)

1. Els lleons són gats; per tant, són mamífers. ¿Podem dir també: “Els lleons són mamífers; per tant, són gats”?
2. Els lleons només viuen a l’Àfrica i a l’Àsia. ¿Se’n segueix, d’això, que no se’n troben a Europa? ¿Se’n segueix que no se’n troben a l’Índia?
3. Els lleons mascles tenen dents. ¿Se’n segueix, d’això, que els lleons femelles no tenen dents?
4. Els lleons mascles tenen la cua acabada en un pinzell de cerres. ¿Se’n segueix, d’això, que els lleons femelles no tenen la cua acabada en un pinzell de cerres?
5. Els lleons mascles tenen crinera. ¿Se’n segueix, d’això, que els lleons femelles no tenen crinera?

[Vegeu l’entrada “Lleó” d’aquest manual.]

IDEA 9: ÀNECS I OQUES

Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*, els necs “són ocells bastant grossos (llur llargada pot variar, segons les espècies, entre uns 35 i 65 cm), de cos feixuc, protegit per un dens plomatge greixós i hidròfug, aquàtics, de caminar pesat, però excel·lents nedadors i voladors. Tenen les potes curtes i són palm·pedes. Els tres dits anteriors són units per una membrana (cosa que facilita la natació) i el posterior és lliure. Tenen el bec aplanat, molt sensible al tacte, amb una ungla terminal i proveït a les vores de petites llamines còrnies, amb l’ajuda de les quals filtren l’aigua i en retenen les partícules de què s’alimenten. La llengua és carnosa i denticulada, i complementa la funció del bec. Tenen la cara coberta de plomes, les ales ben desenvolupades i els tarsos amb una filera d’escudets anteriors. El dimorfisme sexual és molt accentuat. Els mascles posseeixen un plomatge de colors molt vius, i les femelles solen ésser de colors uniformes i apagats. Nien a terra, entre mates o als arbres. Els necs són omnívors i s’alimenten de plantes, fruits, mol·luscs, cucs i peixets. Moltes espècies són migradores; fan els viatges en esbarts molt nombrosos, disposats en dues fileres divergents, com una V amb el vèrtex cap endavant. Volen a gran altura i a una velocitat considerable, en línia recta i batent constantment l’aire amb les ales. Se’ls troba per tot el món, llevat dels deserts, sobretot vora els rius, els mars o els aiguamolls. Tendeixen a migrar a la fi de l’hivern cap als països nòrdics, on nien. Hi ha dos tipus d’ necs: els de superfície i els cabussadors. Els necs emeten un so gutural característic (*clacar*).”

Les oques, també segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*, són ocells “més petits que els cignes, però més grossos, d’aspecte més pesant i de coll més llarg que els necs. Tenen els tarsos forts i relativament alts, les potes inserides for a enrera, el bec curt i alt en la base, plomatge poc conspicu i idèntic en ambdós sexes. Són bàsicament ocells herbívors, més terrestres que nedadors, gregaris, fan una sola muda anual i tenen una notable tendència a la migració. Nien a terra i en penya-segats, i quan migren volen en formacions en forma de V invertida o en filera. L’oca vulgar és l’avantpassat de la majoria de les races d’oca domèstica. L’oca salvatge és més fosca i té el bec groc i tacat de negre, i les potes ataronjades. És ocasional als Països Catalans.”

8.2.14 EXERCICI: Pensar sobre necs i oques en poesia (p. 64, 26)

Comenta aquesta faula en vers.

[Pot servir de recordar el que s’ha dit sobre les faules a l’exercici 8.1.6 d’aquest manual.]

LA TORTUGA I ELS DOS ÀNECS

Jean de La Fontaine (Château Thierry, Xampanya, 1621-París, 1695), *Faules*. Versió de Xavier Benguerel

Hi havia una tortuga, de tarannà lleugera,
que farta del seu cau volia veure món.
N’hi ha que sols fan cas d’una terra estrangera,
menyspreen la llar pròpia, mai no estan ben allòs n.
A un parell d’ necs la Tortuga
comunicà un desig tan bell.
“Us podré complaure si és que no sou poruga:
veieu el corriol que travessa el pradell?
El sobrevolareu per la ruta atmosfèrica,
i fins i tot us portarem a Amèrica;
veureu pobles, reialmes, tota mena de gent,
i observareu que viuen diferent.
El mateix va fer Ulisses.” Qui esperava al respecte
de veure Ulisses en aquest projecte
que la Tortuga escolta atentament?
Tracte fet, els ocells enginyen l’artefacte
per tragar la viatgera a l’acte.
De cap a cap de boca li passen un bast
proveït de dos necs.
“No afluïxeu, estrenyeu-lo i, com més fort, millor.”

Aferren cada m'nec amb el seu bec els Ànecs
i ells i Tortuga van emprendre el vol.
S'estranya a munts la gent badoca
de veure l'animal en el seu coverol
i justament enmig dels dos plans de l'Oca.
“Miracle!”, des de terra cridava tot l'estol,
i en veure-la passar entre els n'vols i el sol
Reina de les Tortugues la proclama.
“La Reina, sí! Jo síc la Reina!”, exclama.
M's li hauria valgut de redoblar l'encaix
del bast entre les genives i anar seguint els aires;
aix que obrí la boca, adu bastí, a baix:
qued esclafada als peus del grup d'escorniflares.
Ser tafanera la portà al calaix.
Quin clan no compondrien, xerrera, vanitat,
i vana curiositat;
són com els fills d'un sol llinatge.

[Vegeu l'entrada “Ànec/oca” d'aquest manual.]

IDEA 10: FER DISTINCIONS

La pregunta d'en Kio “¿Quina és la diferència entre un nec?” (64, 26) és, òbviament, absurda, ja que transgredeix l'elemental comprensió de la gramàtica i la lògica. En efecte, la llei d'identitat ens prohibeix de distingir entre una cosa i ella mateixa, mentre que preguntar per una diferència suposa una comparació entre, almenys, dues coses diferents. La pregunta d'en Kio serveix, però, per subratllar la importància (absolutament fonamental) que té l'habilitat de fer distincions; la seva habilitat complementària (igualment bàsica) és la de fer connexions.

La forma canònica per fer distincions és l'enunciat “Els X no són Y” o, millor encara “Cap X no és Y”. Les distincions, doncs, són casos d'exclusió, com a tals, són part de la tasca general de classificar.

Normalment, ningú no es capfica a fer una distinció quan la diferència entre dues coses és prou òbvia. Ningú no insisteix, per exemple, en el fet que els cometes no són agulles imperdibles, o que els violins no són còdols. De vegades, però, algú pot trobar que la negació d'una metafora presenta molt bona diferència que, altrament, podria passar inadvertida. Així, l'ecologista que deplora la forma com s'esgoten els recursos naturals pot exclamar: “¿La terra no són fètils?”

Molt més freqüentment, les distincions es fan per assenyalar bé un cas d'exclusió que un pensament descarat podia haver pres per un cas d'inclusió. Per als nens, la distinció “Les balenes no són peixos” és important, justament per la inclinació existent a pensar en les balenes com a peixos. Insistir en el fet que una persona no és una cosa, i que un cometa no és un planeta, són també exemples de les dues funcions principals de les distincions.

8.2.15 EXERCICI: Fer distincions (p. 64, 25-26)

Els comentaris següents fan (o semblen fer) distincions sense proporcionar-nos les raons o els motius per fer-les. ¿Pots indicar en quines diferències deuen estar pensant els parlants?

1. En Guiu va dir: “Avui no sóc jo mateix.”
2. La Tània va dir: “Creu-me, ¡un calamar no és un pop!”
3. La Dora va dir: “Vosaltres sou oques; jo sóc un cigne.”
4. La Prudència va dir: “¿Si és alguna cosa, ja no és no res!”
5. La Sefa va dir: “El diner no ho és tot.”
6. En Galcerà va dir: “He après una cosa: que les finestres obertes no són tancades.”
7. En Jofre va dir: “Malauradament, el ser guapo no es pot vendre.”
8. En Noa va dir: “Els animals purs no són animals impurs.”

9. En Ll tzer va dir: “Vaig guanyar mil peles fent de cangur, ¡i no vaig poder fer ni un pas!”
10. La Loreto va dir: “Aquests bolets tenen un color ben estrany. M’hi jugo alguna cosa que no s n verinosos. B , l’ nica manera de descobrir-ho s...”

[Vegeu les entrades: “Distincions” i “Classificar” d’aquest manual; “Comparacions” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*; “Distincions conceptuals” de *Recerca filos fica*; “Classe, concepte de” de *Buscant el sentit* i de *Recerca filos fica*.]

EPISODI 3

IDEA 1: VISTA O VISIÓ

Veure és una manera de percebre; fa possible la percepció d'objectes i colors. L'òrgan de la vista és l'ull. L'ull és sensible a la llum. Els raigs de llum passen a través de la còrnia i del cristal·lí de l'ull. Els raigs són corbats pel cristal·lí i es focalitzen en la retina. Els humans tenen dos ulls. Cada ull forma la seva pròpia imatge des d'un angle lleugerament diferent. Quan les dues imatges es fusionen, el perceptor és capaç de veure profunditat, distància i solidesa.

8.3.1 EXERCICI: Raonar sobre la visió (p. 65, 16)

Detecta les assumpcions subjacents:

- a. La Diana va dir: "Veure és una manera de percebre. Això és un fet." ¿Assumeix la Diana
 - 1) que tocar és una manera de percebre?
 - 2) que sentir és una manera de percebre?
 - 3) que veure és creure?
- b. En Claudi va dir: "Si tenim visió, podem percebre colors." ¿Assumeix en Claudi
 - 1) que, sense visió, no podem percebre colors?
 - 2) que, si tenim visió, podem sentir sons?
 - 3) que els colors només poden ser percebuts per la visió?
- c. L'Àngela va dir: "Els ulls són sensibles a la llum." ¿Assumeix l'Àngela
 - 1) que les orelles no són sensibles a la llum?
 - 2) que, sense llum, no hi podem veure?
 - 3) que els cecs no són sensibles a la llum?
- d. La Lluïsa va dir: "La llum passa a través del cristal·lí de l'ull i forma una imatge." ¿Assumeix la Lluïsa
 - 1) que el cristal·lí de l'ull és com l'objectiu d'una càmera?
 - 2) que existeix això de la llum?
 - 3) que la llum forma una imatge real?

[Vegeu les entrades: "Ceguera" d'aquest manual; "Veure" d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; "Percepció" i "Sentits" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 2: VAQUES

La vaca és un animal domèstic. És la femella adulta del bou. És apreciada no solament per la seva fecunditat, sinó també per la producció de llet: la quantitat que en produeix depèn, però, de la família, la raça, l'edat, la conformació i l'alimentació de l'animal.

8.3.2 EXERCICI: Pensar sobre les vaques en poesia (p. 65, 16-17)

A la literatura catalana, hi ha dos famosos poemes dedicats a una vaca: el cèlebre *La vaca cega*, de Joan Maragall i Gorina (Barcelona 1860-1911); i la replicà irònica, *Vaca suïssa*, contingut en el recull *Bestiari* (1937), de Pere Quart (pseudònim de Joan Oliver i Sallarès, Sabadell 1899-Barcelona 1986).

LA VACA CEGA

Topant de cap en una i altra soca,
avançant d'esma pel camí de l'aigua,
se'n ve la vaca tota sola. És cega.
D'un cop de roc llançat amb massa traïença,
el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre
se li ha posat un tel: la vaca és cega.
Ve a abeurar-se a la font com ans solia,
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.
Ses companyes, pels cingles, per les comes,
pel silenci dels prats i en la ribera,
fan dringar l'esquellot, mentre pasturen
l'herba fresca a l'atzar. Ella cauria.
Topa de morro en l'esmolada pica
i recula afrontada. Però torna,
i abaixa el cap a l'aigua, i beu calmosa.
Beu poc, sens gaire set. Després aixeca
al cel, enorme, l'embanyada testa
amb un gran gestotrigic; parpelleja
damunt les mortes nines, i se'n torna
orfe de llum sota del sol que crema,
vacil·lant pels camins inoblidables,
brandant llenguadament la llarga cua.

VACA SUÏSSA

Quan jo m'esmerço en una causa justa
com mon Tell s'acostava i arrogant:
prou, s'ha acabat! Aneu al botavant
vos i galleda i tamboret de fusta.

La meua sang no peix la noia flaca
ni s'amistança amb el cafè pudent.
Vos no sou qui per grapejar una vaca,
ni un àngel que baixés expressament.

Encara us resta la indefensa cabra,
que sempre ha tingut l'ònim d'esclau.
A mi no em muny ni qui s'acosti amb sabre!
Tinc banyes i escometo com un brau.

Doncs, ja ho sabeu! He pres el termini,
l'he bramulat per comes i fondals,
i no espereu que me'n desencamini
la llepolia d'un manat d'alfals.

Que jo mateixa, si no fos tan llega,
en lletra clara contaria el fet.
Temps era temps hi hagués la vaca cega:
jo sóc la vaca de la mala llet.

Comenteu els dos poemes, mirant de fixar-vos no solament en les diferències formals, sinó també en la diferent intenció i en els respectius missatges.

[Vegeu l'entrada "Vaca" d'aquest manual.]

IDEA 3: OVELLES

Les ovelles són mamífers remugants de la família dels bòvids, de 70 a 80 centímetres d'alçada, de cos robust cobert per un pelatge, la llana, de color blanc o terrós, que es crien per la carn, la llet i la llana. El mascle s'anomena *molt* i *marr*; el mascle castrat i engreixat, *marran*; l'exemplar jove, *xai* o *anyell* i *corder*, segons si ha passat o no d'un any, i, en general, *be* qualsevol dels representants de l'espècie, mascle o femella.

8.3.3 EXERCICI: Raonar sobre les ovelles (p. 65, 19)

Primera part: Raonament analític

- Les vaques són als vedells el que les ovelles femelles són a
- Els moltons són als braus el que les ovelles femelles són a
- Les vaques són a les ovelles femelles el que els vedells són a
- Els vedells són als moltons i a les ovelles femelles el que els nens són

Segona part: Contradicció

- En Samuel va dir: "Totes les ovelles han estat domesticades."
L'Elisabet va dir: "No, no és pas veritat. Les ovelles Bighorn no ho han estat."
¿Pot ser que tinguin raó *tots dos*, en Samuel i l'Elisabet?
- La Dorita va dir: "Algunes ovelles són estimades per la seva llana."
En Bernat va dir: "Algunes ovelles són estimades per la seva pell."
¿Pot ser que tinguin raó *tots dos*, la Dorita i en Bernat?
- L'Encarna va dir: "Les vaques i els bòvids són membres de la família dels bòvids."
En Tram va dir: "No, Encarna, de la família dels bòvids, en són les ovelles."
¿Pot ser que tinguin raó *tots dos*, l'Encarna i en Tram?

[Tercera part: El xai en poesia. Poema de Joan Brossa i Cuervo (n. Barcelona, 1919), *Rua de llibres*.

XAI

Cap
Galta
Coll
Llonzes del coll
Costelles de l'os
Mitjana o costella
Pit i espatlla
Cuixes
Barba de cuixa
I cua.]

[Vegeu l'entrada "Ovella" d'aquest manual.]

IDEA 4: CORBS

Els corbs són ocells de la família dels córvids (com les gralles, les cornelles, les garses i els gaigs), de mida grossa (atenyen uns 60 cm) i de plomatge i de bec negres, que viuen en indrets rocosos. Tenen un crit ronc i profund;

el seu vol s potent i sovint volen a vela fent amples cercles que els permeten de localitzar les possibles preses. S'alimenten de tota mena de petits animals, que cacen amb el seu potent bec, i de carronya. Són sedentaris a quasi tot Europa; són comuns al Principat i a les Balears. Són aus molt intel·ligents i fàcilment domesticables.

8.3.4 EXERCICI: Pensar sobre els corbs en la literatura (p. 65, 20)

Comenta els textos següents i mira d'esbrinar què hi pot haver en els corbs que faci que els escriptors parlin així d'ells.

EL CORB (1845; fragments)

Edgar Allan Poe (Boston, 1809-Baltimore, 1849). Versió de Xavier Benguerel

Temps ha, en una nit d'oratge, mentre exhaust, sense coratge,
meditava el text insulit d'uns savis i arcaics papers,
vaig abaltir-me i, somorta, l'armella del picaporta
colp d'improvís la porta del meu isolat recs.
“Ser algú —vaig dir— que truca al portal del meu recs, tan sols així i no res més.”

Obro de sobte, i avanço, gronxant-se i esbategant-se,
un Corb superb dels sants dies d'antany. Com si no em veiés,
no feu cap lleu reverència, ni el deturme presència,
s'encimbell amb displicència al portal del meu recs,
s'encimbell al bust de Pal·las del portal del meu recs; va asseure-s'hi, no res més.

L'au negra arrencà un somriure del meu trist estil de viure
en veure'l aposentar-se amb aires tan greus i austers:
“No per xoll i cara aspriva, ets Corb d'anar a la deriva
per la plutònica riba, vell, espectral. ¿I quin és
—vaig dir-li—, en les platges fosques, el teu noble nom, quin és?”
Va respondre el Corb: “Mai més.”

Però sens mudar de jeia, dalt del plàcid bust, no deia
el Corb cap altra paraula, com si en ella es corvessés.
No res més, ni un gest de vida, fins que jo amb veu defallida
vaig dir: “Emprendrà la partida com d'altres amics adés;
ell demà emprendre volada com els meus somnis adés.”
Llavors va dir el Corb: “Mai més.”

I el Corb de mi no es separa, seu encara, seu encara,
sobre el plàcid bust de Pal·las del portal del meu recs;
veig als seus ulls la parenada d'un diable en somnolença,
el llum la seva ombra llença sobre el sol ara i adés
i de l'ombra la meva ànima, que hi tremola ara i adés,
no es podrà aixecar —mai més!

EL CORB QUE VOLIA IMITAR L'ÀGUILA

Jean de la Fontaine (Chateau Thierry, Xampanya, 1621-París, 1695), *Fables*. Versió de Xavier Benguerel

El gran Ocell de Júpiter arrabassà un moltí.
Un Corb, del rapte testimoni,
emperfluix de lloms, tan golut si més no,
es va sentir, per fer el mateix, idoni.

Giravolta entorn del ramat,
i tria entre cent caps el Molt m s cepat,
un aut ntic Molt de sacrifici:
l'havien reservat per la boca de Zeus.
El gallard Corb es deia, covant-lo amb ulls garneus:
“Ignoro quin va ser el teu pit nutrici,
per el teu cos em sembla en ptima sa :
ser s una magn fica pastura.”
Sobre la b stia, en dir-ho, es va llan ar amb bra .
La Beladora criatura
pesava m s que el plom, ultra que el seu vell
era d'un gruix considerable
i, com l'espessa barba del fill de Posid ,
un marem gnum del diable.
Presoner d'urpes, pobre Corb,
no aconsegu la retirada;
ve el Pastor, l'engarjola a gust, sense destorb,
i, per divertiment, el porta a la mainada.

Cal mesurar la for a a cada u atorgada.
Pel Pispas mal negoci fer el Lladre de deb .
Del reclam de l'exemple no cal fiar-se massa:
no s n els grans senyors els qui es donen m s to;
el Mosquit queda pres all on la Vespa passa.

[A l'exercici 8.1.6 d'aquest manual, s'hi pot trobar una altra faula de La Fontaine sobre un corb, la titulada “El corb i la guineu”.]

[Vegeu l'entrada “Corb” d'aquest manual.]

IDEA 5: SER EL PRIMER

¿Per qu es premia tan sovint el fet de “ser el primer”? Donem premis i recompenses als qui arriben primers en una cursa i en altres tipus de competici . Honorem els descobriments dels exploradors que van ser els primers de trobar el que van trobar. Honorem els invents, mentre siguin els fets per qui va ser el primer d'inventar-los.

Una resposta que podr em donar a la qüesti de per qu honorem els qui han estat primers en alguna cosa s que ser el primer s senyal d'originalitat. Una altra resposta podria ser que s un senyal d'individualitat. Una altra, que ho s de qualitat.

Aquestes respostes no s n gaire convincents. Al capdavall, un sentit primari d’“originalitat” s justament “ser el primer”, de manera que donar l'originalitat com a ra s una tautologia: s com dir “Vull ser el primer perquè vull ser el primer.” Dubtes semblants es poden tenir pel que fa a la individualitat i la qualitat. El llibre *Guinness* dels r cords s ple de dades sobre persones que van ser les primeres a fer accions d'una trivialitat monumental. El fet d'haver estat el primer a fer una cosa no s, en si mateix, cap mena de garantia per dir que la cosa realitzada tingui valor.

En aquest cas particular, el joc *Un duro pel primer* sembla tenir valor m s enll del fet que ajudi a combatre l'avoriment. El seu valor rau a for ar els nens a estar atents a les seves experi ncies i a extreure'n el que sigui relevant. Els nens que llegeixen *Kio i Gus* han d'explicar el text; els mateixos Kio i Gus participen en l'explicaci de les seves experi ncies.

8.3.5 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Per qu ser el primer? (p. 65,18 - 66,19)

1. ¿Sempre t'agrada ser el primer?
2. Si tant tu com els teus germans, tots, hagu ssiu de prendre una medicina que tingui s mal gust, ¿encara voldries ser el primer?

3. Si la mestra preguntés la lliçó de matemàtiques o d'història a uns quants alumnes, ¿voldries ser sempre el primer de respondre?
4. ¿Quan s'hi millor *no* ser el primer?
5. ¿Quan s'hi millor no ser *ni* el primer *ni* l'últim?
6. ¿Quan s'hi millor ser el primer?
7. El fill gran d'una família és el primer que va néixer en aquella família. ¿Què hi ha de bo en el fet de ser el fill gran, i què hi ha de dolent?
8. ¿La primera pàgina d'un llibre sempre és millor que l'última?
9. ¿Què preferiries: ser el segon millor a l'hora de fer una cosa important o bé ser el primer a l'hora de fer-ne una de no gaire important?
10. ¿Què preferiries: guanyar un premi per tocar una serra musical o acabar l'últim en un concurs internacional de piano?

[Vegeu les entrades: “Premi” d’aquest manual; “Seriaci” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

8.3.6 EXERCICI: Decidir qui serà el primer (p. 65, 18-66, 19)

En un joc, sovint cal decidir qui jugarà en primer lloc. Alguns llocs tenen ruletes per decidir-ho, o es decideix girant la carta més alta o tirant els daus. També es pot fer per altres mitjans, com deixant ser primera la persona nascuda més a començaments d'any (més a prop de l'1 de gener), o la persona el nom de la qual comença amb la lletra A o amb la lletra més propera a la A.

Heus aquí un joc que podeu jugar. Se'n diu “Pilota de l'alfabet”. Seieu en cercle i us passeu la pilota de l'un a l'altre, i quan un rep la pilota, ha de construir el tipus d'oració que es mostra més avall. (Mira de sorprendre la persona a qui tiris la pilota.) Per acabar, primer, decideu qui llançarà primer la pilota.

PILOTA DE L'ALFABET

“A”, el meu nom és Anna,
el nom del meu amic és Albert,
vinc d'Andorra,
i venem pit.

“B”, el meu nom és Bernat,
el nom de la meua amiga és Berta,
vinc de Barcelona,
i venem bolígrafs.

“C”, el meu nom és Clara,
el nom del meu amic és Carles,
vinc de Cardona,
i venem candeles.

Etc...

[Vegeu l'entrada “Seriaci” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 6: PREMIS EN METÀL·LIC

L'avi d'en Kio ofereix una moneda de plata a la primera persona que vegi una balena i, després d'una observació inicial de la seva dona, passa a oferir un duro al primer que vegi un hostal. Al primer que senti una balena, encara li ofereix tres monedes de plata.

Pots explorar amb la classe els avantatges i desavantatges d'usar els diners com a incentiu. Mira si els alumnes troben que hi ha vegades en què podria ser ben contraproduent o, fins i tot, nociu, i si pensen que, en altres ocasions, podria ser relativament innocent. ¿O potser pensen que sempre seria beneficiós, o sempre deplorable?

8.3.7 EXERCICI: Tipus de recompensa (p. 65, 25-66, 19)

En els casos següents, mira de jutjar si la recompensa és apropiada (A) o no és apropiada (NA) al comportament plantejat.

	A	NA	?
1. El mestre d'en Pere va dir: "Pere, si contestes bé totes les preguntes d'aquest examen de matemàtiques, et posaré un 10."			
2. El pare d'en Pere va dir: "Pere, cada vegada que m'escoltis amb atenció mentre et parli, et donaré vint duros."			
3. La tia d'en Pere va dir: "Pere, si em fas un petó i una abraçada ben forts, et donaré vint duros."			
4. La Berta va dir: "Pere, si tanques els ulls, et premiaré amb un petó."			
5. L'home de la botiga va dir: "Pere, si em compres un bitllet de loteria, et donaré l'oportunitat de guanyar 100 milions de pessetes."			
6. La professora d'art d'en Pere va dir: "Pere, si em saps dir la diferència entre l'ombra d'aquella porta i l'ombra d'aquest got de vidre, reconeixeré davant tota la classe que ets molt perspicaç."			
7. La germana d'en Pere va dir: "Pere, si t' enxampo llegint altra vegada el meu correu, et donaré una recompensa que no oblidaràs fàcilment."			
8. La mare d'en Pere va dir: "No tinc premis per repartir. Cada cosa té el seu propi premi."			

[Vegeu l'entrada "Premi" d'aquest manual.]

EPISODI 4

IDEA 1: MARS I OCEANS

Els mars són les aigües salades que venen a cobrir el 71% de la superfície de la terra. També s'anomenen *oceans*. Es pot parlar fins i tot del “mar oceà”. (Els oceans principals són l'Atlàntic, el Pacífic i l'Índic; però n'hi ha encara dos més: l'Àrtic i l'Antàrtic. A més dels oceans, també hi ha mars, com ara el Mar del Nord.) La paraula “mar” també es pot referir a algun llac gran o a alguna massa d'aigua envoltada de terra, com ara al llac o mar de Galilea, o al mar Caspi.

Les aigües de l'oceà són constantment canviants, ja que les masses d'aigua són mogudes pels corrents. Ara bé, si considerem cada onada, les partícules d'aigua amb prou feines canvien de posició, simplement oscil·len. Les onades superficials són causades per la fricció de l'aigua i del vent. Els oceans retenen la calor; els corrents d'aigua i els vents la distribueixen.

8.4.1 EXERCICI: Raonar sobre el mar (p. 67, 4)

Primera part: Detectar assumpcions subjacents. ¿Què estan assumint els personatges següents?

- La Dorna va dir: “¿Per què se'n diu *horitzó*, del lloc on es troben el mar i el cel?”
- La Marina va dir: “Per què cada onada té una contramarea?”
- L'Hector va dir: “El mar sempre és verd, oi?”
- En Leonard va dir: “He de descobrir per què no hi ha peixos al mar.”

Segona part: Explicacions causals

- Quan el vent bufa per la superfície de l'aigua, causa
- Com més se submergeix un bus, més
- Tal com les masses d'aire són mogudes pels corrents d'aire, també les masses d'aigua
- ¿Què és allò que els oceans retenen i els vents distribueixen?

[Vegeu l'entrada “Mar” d'aquest manual.]

IDEA 2: CARGOLS

“Cargol” es fa servir per designar tant els mol·luscs gasteròpodes proveïts de closca, com la closca mateixa del cargol. (Els mol·luscs són animals invertebrats que tenen un cos tou insegmentat, protegit en molts d'ells per una closca calcària. Són mol·luscs els cargols, els pops, els musclos, les ostres, etc.)

El cargol que ha trobat en Kio a l'armari de la seva habitació de l'hostal, sens dubte, una closca de cargol, que també s'anomena *conquilla*.

Podeu portar una d'aquestes conquilles a classe, a fi que els alumnes n'estudien l'estructura i la coloració. A més, la podran “escoltar”; és clar que el que sentiran no és pas el soroll de la conquilla mateixa i, menys encara, del mar, sinó la reverberació provocada en ella per pulsacions de l'interior de la nostra orella.

L'estudi filosòfic més perspicaç sobre el tema és el de Paul Valéry, “L'home i el cargol de mar”, en el vol. 13 de les seves *Obres completes*.

8.4.2 EXERCICI: Pensar sobre els cargols en poesia (p. 67, 5)

Comenta el poema següent:

EL CARGOL

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *Bestiari*

—Tinc banyes que no fereixen,
menjo tant de verd com puc
i, com una joia viva,
porto un estoig al damunt.

Temo sabates distretes
i peus feixucs o ferrats
que sabrien esclafar-me
damunt la pols o l'herbam.

I quan sento criatures
que a la voreta o de lluny
canten un: —Cargol, treu banya!—
mig em moro de poruc.

[Vegeu l'entrada "Cargol" d'aquest manual.]

IDEA 3: EL SO

Un so és una impressió produïda en l'òrgan de l'oïda per les vibracions el·líptiques d'un cos que es propaguen en tots els medis naturals en forma d'ones. El so no es propaga en el buit. Com més alta és la freqüència de les vibracions, més alt és el to del so. Com més proper és el so a la font de les vibracions, més intens és.

El so del mar és un compost de molts sons fets per onades d'aigua que pugen i baixen; aquests sons es fonen en un.

8.4.3 EXERCICI: Raonar sobre el so (p. 67, 8)

Explicació causal. Produeix una colla de sons amb un afinador, que és la clau amb què s'afinen alguns instruments de corda i de teclat. I ara mira de contestar les preguntes següents:

- ¿Vibra més l'afinador quan el fregues suaument o quan el polses bastant fort?
- ¿Què produeix el so més alt: que polsis l'afinador amb força o que ho facis suaument?
- ¿Pots arribar a la conclusió que, com més freqüents són les vibracions a la font del so (l'afinador), més alt és el to del so?
- Polso l'afinador mentre hi tens l'orella molt a prop. Després, escolta'n el so mentre algú el sosté i el polso a l'altra banda de l'habitació. ¿Quan és més intens el so?
- ¿Pots arribar a la conclusió que, com més a prop estàs aquell qui escolta de la font de les vibracions (de l'afinador), més intens és el so?

[Vegeu les entrades "So" i "Soroll" d'aquest manual.]

IDEA 4: LES ESTRELLES

Les estrelles o els estels són astres de grans dimensions que brillen al firmament amb llum pròpia. Els estels semblen fixos o estacionaris, però, en realitat, tots tenen un cert moviment, anomenat *moviment propi*, el qual només es manifesta en els estels més propers a la Terra. A la nostra Galàxia, els estels formen el sistema anomenat *Via Làctia*; aquest sistema inclou el nostre Sol. Tanmateix, la Via Làctia només és el perfil de la Galàxia, és a dir, la zona de la Galàxia de més elevada densitat d'estels.

Els estels difereixen en brillantor, temperatura, color, volum i densitat. Hi ha una correlació entre les variacions de temperatura i color. El ventall de colors va des del blanc blavós (el més calent), a través del blanc i el blanc groguenc, fins al groc i al vermell (el més fred). El nostre propi Sol és un estel groc de mida mitjana.

[Vegeu també el que es torna a dir sobre la Via Làctia un xic més avall, a la idea 11 d'aquest mateix episodi, i a l'exercici corresponent 8.4.11.]

8.4.4 EXERCICI: Raonar sobre els estels (p. 67, 14)

Raonament sil·lògic:

- a. Totes les grans masses de gas que brillen són estels.
El nostre Sol és una gran massa de gas que brilla.
Per tant, se'n segueix que el nostre Sol és
- b. Tots els estels extraordinàriament calents són estels blancs blavosos.
Cap estel groc no és un estel blanc blavós.
Per tant, se'n segueix que cap estel groc no és
- c. Tots els estels grocs són estels de temperatura mitjana.
El nostre Sol és un estel groc.
Per tant, se'n segueix que el nostre Sol és

[Vegeu les entrades “Cel”, “Estels”, “Planetes” i “Sol” d'aquest manual.]

IDEA 5: EL CEL

La Terra sembla que estigui coberta amb una gran cúpula o volta que constitueix el fons dels estels, dels planetes, de la Lluna. D'aquesta cúpula, en diem el *cel* o el *firmanent*. El color blau del cel està produït per l'escampada selectiva d'ones lluminoses feta per diminutes partícules de pols; com menys partícules de pols i com més petites, més blau és el cel.

8.4.5 EXERCICI: Raonar sobre el cel (p. 67, 15-23)

Primera part: Raonar amb contrafàctics

1. Si, en mirar cap a l'espai, no veiéssis un color blau, ¿diries encara que hi ha aquesta cosa que en diem “el cel”?
2. Si no hi hagués altre estel que el Sol, ¿hi hauria encara cel?
3. Si no hi hagués partícules de pols a l'atmosfera per escampar les ones lluminoses, ¿hi hauria encara cel?

Segona part: Raonar amb analogies

1. Veure el cel és com veure l'arc de sant Martí, perquè
2. Completa les analogies següents:
 - a. Els nívols flotaven al cel com
 - b. El blau del cel era com
 - c. La Terra demanava protecció a la volta del cel tal com

[Vegeu les entrades “Cel”, “Estels”, “Planetes” i “Sol” d'aquest manual.]

IDEA 6: ADMIRAR-SE

Admirar-se és trobar-se en un estat d'admiració, estupefacció o meravella. Ens admirem d'alguna cosa que ens resulta difícil d'entendre, per raons que poden ser molt diverses. L'extraordinària varietat amb què ens obsequia

la naturalesa —només la varietat de les coses vivents és tan sorprenent que no la podem abastar—, fa que tinguem una major tendència a meravellar-nos de les *diferències* de la natura. Les uniformitats naturals, per tant, no són pas menys admirables, fins i tot les uniformitats que constitueixen el nostre món quotidià. El cèlebre escriptor anglès G.K. Chesterton (1874-1936) ho ha subratllat a “The Ethics of Elfland”, on arriba a observar que, quan el nen sent que “la porta es va obrir i va entrar un drac”, el nen troba tan emocionant que s’obri la porta com que entri el drac.

[Sobre l’admiració ja se n’ha parlat abans en dos llocs d’aquest manual: en la introducció, idea 7, i en el capítol 5, episodi 1, idea 2. En aquells llocs, s’hi trobaran també alguns exercicis. Vegeu, a més, l’entrada “Perplexitat” d’aquest manual i de *Recerca crítica*.]

8.4.6 EXERCICI: Pensar sobre l’admiració en poesia (p. 67, 15-19)

Compara aquests poemes i digues quin paper hi juguen el món natural i el món de l’acció humana:

EL POEMA DE LA MERLA. EL CANT

Josep Lleonart i Maragall (Barcelona, 1880-1951), *La merla i altres cants*, 1914

(ALBA PRIMERA)

Ai, no em robeu l’encís d’aquesta matinada!
Canta un ocell a fora, i d’escoltar el cant
veig l’illa de les cases blanc-rosada
i l’arbre a prop, el cel quiet a dalt
i l’aire que fa olor d’herba i de sal.

Com avui aquest cant, mai més paraula humana
no em tornarà a encisar.
Què hi ha en tu de diví, merla, dolça germana,
que així puguis cantar?

(RITME)

Un recordar i un esperar
fent els extrems d’un dol i gaudir,
la teva veu per mi.

És una clara cançó
deixant lloc al pensament
darrera l’admiració.

Quan ja l’enyorar em torna el cant,
i el salva de fatiga la pausa reposant.

PARAULES DE LA NIT (1937)

Màrius Torres i Perenya (Lleida, 1910-Sant Quirze Safaja, Vallès Oriental, 1942), *Poesies* (llibre II), 1947

Home, sigues prudent. Amb la teva mesura,
ni et pots mesurar tu, ni estranyer l’Univers.
Fusta en la meua mar, ombra en el meu esmerç,
limita’t a la llei de la teua natura.

Al·la, si et plau, els ulls en la tenebra, vers
els estels que clivellen la meua carn obscura.
Compara’t al seu brill, i pensa, criatura,
què val un ideal, una llum grima, un vers.

Mes no et torbi l'esclat de la meva grandesa.
Cada flor t' un perfum, i cada nima pesa
en el fons del meu cor on l'etern s' present.

Que la meva amplitud et doni confiança
en el braç que ens sosté, en la roda que avança
i en el Sol que veuries si jo fos transparent.

L'INFINIT (1819)

Giacomo Leopardi (Recanati, 1798-Napols, 1837), *Canti*, 1831

Sempre em fou car aquest eixorcisme
i aquesta barda que de tanta part
de l'últim horitzó l'esguard em priva.
Mes, assegut i contemplant, immensos
espais m' s' enllén d'ella i sobrehumans
silencis i una quietud fonsíssima
jo al pensament fingeixo. Tant que, per poc,
el cor no se m'espanta. I com que el vent
sento mormolejar entre les bardisses,
el silenci infinit a aquesta veu
vaig comparant: i allà etern em rev
i les poques mortes i la d'ara
vivent, i el so que fa. Així en aquesta
immensitat se'm nega el pensament:
i naufragar m' s' dol en aquest mar.

FRAGMENT

August von Platen (Ausbach, 1796-Siracusa, 1835), *Sonette zu Venedig*, 1826

El laberint de ponts i carrerons
que mil cops s'entrellacen uns amb altres,
com assolir mai de travessar-lo?
Com podré copsar mai el gran enigma?

Pujant per les terrasses de Sant Marc,
puc projectar l'esguard cap endavant,
i de les meravelles que em circumden
surten imatges, es parteixen les masses.

Allà saludo l'oceà, tan blau,
i aquí els Alps, que formant una ampla arcada,
dins les llacunes esguarden les illes.

I mireu! Vinguí un poble coratjós
a construir-se temples i palaus
en pals de roure enmig de les onades.

[Vegeu les entrades: "Admiració", "Diferent" i "Igual" d'aquest manual; "Perplexitat" d'aquest manual i de *Recerca crítica*.]

IDEA 7: EL FOC

Quan t lloc la reacció química anomenada *oxidació*, tenim all que es coneix com a *combustió*. (L'oxidació s'acostuma a produir quan una substància es combina amb oxigen.) Quan l'oxidació s'accelera, es desprenen calor i llum. Això és cremar, és el foc. A fi que una substància es cremi, ha d'arribar a aconseguir la temperatura d'encesa. (Així, alguns tipus de fusta tenen una temperatura d'encesa molt baixa, i se'ls coneix com a "encenalls".)

No hi ha constatació de cap comunitat humana que no hagi estat relacionada amb l'ús del foc. En algunes cultures, el foc ha estat adorat com a sagrat. Els antics grecs consideraven el foc com un dels quatre elements (juntament amb la terra, l'aigua i l'aire).

8.4.7 EXERCICI: Raonar sobre el foc (p. 67, 18)

Primera part: Explicació causal

- El fet que el foc sigui "oxidació ràpida", ¿significa que existeix una "oxidació lenta"?
- Si, en encendre un tros de paper amb un llum, es produeix "oxidació ràpida", ¿passa el mateix quan s'acosta el llum a un tros de ferro?
- Tanmateix, ¿interactua el ferro amb l'oxigen?
- ¿El rovellament és oxidació lenta?
- A l'oxidació ràpida, ¿hi ha desprendiment de calor i de llum? ¿És combustió així? ¿És foc?

Segona part: Raonament contrafàctic

- En Jeremies diu: "Si acosto un llum a aquest tros de paper, el paper cremarà." ¿Se'n segueix, d'així, que si en Jeremies no acosta un llum al tros de paper, el paper no cremarà?
- En Jeremies diu: "Si acosto un llum a aquest tros de paper, el paper cremarà." ¿Se'n segueix, d'així, que si el paper no crema, és que en Jeremies no hi ha acostat un llum?

[Per resoldre correctament aquesta segona part, recordeu el que s'ha dit abans: capitol 2, episodi 1, idea 13, i, sobretot, les referències fetes al final de l'exercici 0.16.]

[Vegeu l'entrada "Foc" d'aquest manual i de *Recerca crítica*.]

IDEA 8: EL SOL

El Sol és un estel que ens resulta més gran que altres estels perquè ens és tan proper. A causa de la seva atracció gravitacional, és capaç de mantenir junts en el sistema solar tant els planetes com altres cossos.

Sense la calor i la llum alliberades pel Sol, no hi hauria vida a la Terra, tal com avui la coneixem. L'energia que hem emmagatzemat en aliments, carbó i petroli, deriva, en darrer terme, de la llum del Sol. La calor del Sol és responsable del cicle d'aigua a la Terra i dels corrents d'aire que circulen per la seva superfície.

8.4.8 EXERCICI: Pensar sobre el Sol en poesia (p. 67, 21)

Comenta els poemes següents i considera les diferents perspectives des de les quals es parla del Sol i dels seus efectes:

PER DEMANAR AL SOL QUE SURTI

Joan Amades i Gelat (Barcelona, 1890-1959), *Folklore de Catalunya*, vol. 1: Cançons. IV. Cançons màgiques, 1951

Sol, solet,
vine'm a veure, vine'm a veure.
Sol, solet, vine'm a veure,
que tinc fred.

No tinc capa ni barret,
sols un barretet d'arestes
que me'l guardo
per les festes,
i un barretet d'aram
pel dia del Dijous Sant.
Santa Clara i sant Pujol,
aviseu-ne la criada
perquè en pegui una escombrada
en aquesta nuvolada
que s'est davant del Sol.

SOL IXENT

Alexandre de Riquer i Inglada (Calaf, Anoia, 1856-la Ciutat de Mallorca, 1920), *Les collites*

Cel gran cel esplendent, cel de la llum daurada,
ample cel on se perd el xiscle de l'alosa,
saludo a la llum nica irradiant ruixada
d' lit vitat que sobre del m n festiu reposa

quan lo sol d'or dissipa la boira humitejada.
Salut, oh franca, alegre, hermosa matinada!
Tu t'alces com a vida triomfant, gloriosa,
escampes lo neguit de fosca tenebrosa

i desvetlles l'activa temeritat humana;
tu daures en la feixa els tendr vols sembrats,
dels grans bous macilents que van cap a la plana

contorneges els lloms for uts i musculats.
¡Oh vida del terror, del bosc, de la masia,
fecundant matinada, *ave*, bon dia!

CANÍCULA

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona 1884-Brussel·les, 1970), *El tomb de l'any* (Estiu), 1966

De quatre pins s'accentua el perfum;
escanyolida, la font es consterna;
i en els camins, que aclapara la llum,
tot —sol i pols i camins— enlluerna.

Tenim davant un gosat sender ,
pel roqueter i amb pedrusca esmolada.
Hi pujarem, tant si ens plau com si no?
I diu en Pere, que es torna grass :
—Oh, valdr m s que jaguem al rac
i somniem una t bia rosada.

POSTA DE SOL

Joan Brossa i Cuervo (n. Barcelona 1919), *El cigne i l'oc* (1964) a: *Rua de llibres*, 1980

M'aguanto la respiraci ; tinc por
d'interrompre
l'espectacle a qu assisteixo.

La inspiraci dels profetes no devia
ser m s que l'obsessi d'una idea,
d'un desig l'origen psicol gic del
qual se'ls escapava.

[Vegeu les entrades “Cel”, “Estels”, “Planetes” i “Sol” d'aquest manual.]

IDEA 9: REPRESENTAR MENTALMENT O IMAGINAR

Quan recordem alguna cosa, formem imatges mentals del que hem experimentat pr viament. Aquestes imatges mentals s n, aparentment, rastres de percepcions reals que hem tingut. Aix , si veiem una zebra, despr s podem recordar la forma i la coloraci de la zebra tot “fent-nos venir a la ment” rastres de la percepci original.

En la imaginaci , “ens fem venir a la ment” coses que encara no hem experimentat, per que s n possibles per a l'experi ncia. Podr em imaginar, per exemple, com seria caminar per la lluna, encara que no hi h gim estat mai. Tanmateix, s evident que no ens podem representar res mentalment, si els materials d'aquesta representaci no ens s c accessibles, i aquests materials s n sempre rastres de la nostra experi ncia passada, o b de les experi ncies que hem manllevat d'altri. Aix , hem sentit el que han dit els astronautes sobre les seves experi ncies caminant per la lluna, i aix ens fa possible d'imaginar-nos que ho fem nosaltres mateixos.

8.4.9 EXERCICI: Imaginar (p. 67, 22-23)

1. Llegeixes una hist ria d'un bus que es cabussa i explora un vaixell enfonsat. ¿Et saps imaginar ara com deu ser nedar pels camarots, la sala de les calderes i el menjador d'aquell vaixell enfonsat?
2. Llegeixes una hist ria (de ficci) sobre criatures imagin ries, posem per cas, unicorns. ¿Et saps imaginar ara com s un unicorn? ¿En tens una imatge mental clara?
3. Suposem que alg ara et digu s: “Quan ara mateix t'imaginaves l'unicorn, de fet, t'estaves veient tu mateix que observaves l'unicorn des d'una certa dist ncia. Et *pensaves* que nom s t'imaginaves l'unicorn; no t'adonaves que tu mateix tamb sorties a la imatge.” ¿Et saps representar mentalment un unicorn, *sense que ning no percebi l'unicorn*? En altres paraules, ¿et pots imaginar res (real o b imaginari) que no sigui *percebut*?

[Vegeu l'entrada “Imaginar” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filos fica* i de *Recerca tica*.]

IDEA 10: ELS PLANETES

Els planetes s n cossos s lids, circulars, que giren al voltant del Sol. (Pel fet que s n s lids i circulars, difereixen dels cometes que, en canvi, tamb giren al voltant del Sol. A m s, els planetes brillen per la llum que reflecteixen, mentre que els cometes tenen la seva brillantor pr pia.)

L' rbita que descriuen els planetes en el seu viatge al voltant del Sol no s un cercle sin una el·lipse.

Els planetes m s grans —comen ant pel m s proper al Sol— s n Mercuri, Venus, la Terra, Mart, J piter, Saturn, Ur , Nept i Plut .

[Ja s'ha tocat aquest tema en el cap tol 7, episodi 4, idea 10, d'aquest manual.]

8.4.10 EXERCICI: Raonar sobre els planetes (p. 67, 25)

1. Del fet que coneguem quants planetes grans hi ha, en el nostre sistema solar, ¿se'n segueix que sabem quants planetes petits hi podria haver?
2. Que els planetes viatgin al voltant del Sol en el·lipses, més que no pas en cercles, ¿significa que corren el perill de col·lidir els uns amb els altres?
3. Del fet que la Lluna brilli per la llum que reflecteix, i que també ho facin els planetes, ¿se'n segueix que la Lluna també és un planeta? ¿Se'n segueix que els planetes són llunes?
4. Del fet que els planetes estiguin fets de roca sòlida i que els cometes estiguin fets de gas, ¿se'n segueix que els cometes no giren al voltant del Sol?
5. Del fet que el Sol brilli i els cometes també brillin, ¿se'n segueix que un cometa sigui un sol petit?
6. Del fet que Mercuri estigui més a prop del Sol que Venus, i Venus hi estigui més a prop que la Terra, ¿se'n segueix que la Terra hi estigui més a prop que Mercuri?
7. ¿Per què, als planetes que giren al voltant del Sol, no els passa que acabin alentint la marxa o bé que surtin disparats cap a l'espai?

[Vegeu les entrades “Cel”, “Estels”, “Planetes” i “Sol” d’aquest manual.]

IDEA 11: LA VIA LÀCTIA

El nostre sistema solar està centrat en el Sol, i el Sol mateix també és un estel. És un estel en un sistema d'estels que és la nostra Galàxia, coneguda popularment com la *Via Làctia*. La Via Làctia és com una xarxa o com un eixam d'estels en forma de disc. És, doncs, força plana, però amb un gran diàmetre. La Via Làctia conté uns trenta mil milions d'estels. L'univers, és clar, conté un nombre enorme de galàxies com aquesta.

[Vegeu el que ja s'ha dit sobre la Via Làctia un xic més amunt, a la idea 4 d'aquest mateix episodi.]

8.4.11 EXERCICI: Raonar sobre la Via Làctia (p. 68, 11)

Primera part: Detectar assumpcions subjacents

- a. La Diana va dir: “El centre del nostre sistema solar és un sol. Per tant, el centre del nostre sistema solar és un estel.” La Diana deu haver estat assumint
 1. que tots els estels són sols.
 2. que tots els sols són estels.
 3. totes dues coses anteriors.
 4. cap de les coses anteriors.
- b. En Ricard va dir: “Una xarxa arremolinada d'estels és una galàxia. Per tant, la Via Làctia és una galàxia.” En Ricard deu haver estat assumint
 1. que totes les xarxes arremolinades d'estels són galàxies.
 2. que la Via Làctia és una xarxa arremolinada d'estels.
 3. totes dues coses anteriors.
 4. cap de les coses anteriors.

Segona part: Raonament analític

La Teresa va dir: “Un eixam d'estels és com un eixam d'abelles o de mosquits. Així, doncs, d'un eixam de mosquits, també en podríem dir que és una galàxia de mosquits.” ¿Quina raó tens per estar d'acord o en desacord amb la Teresa?

[Vegeu les entrades “Cel”, “Estels”, “Planetes” i “Sol” d’aquest manual.]

IDEA 12: RAONAMENT ANALÒGIC

Un s mil estableix una relació de semblança entre dues *coses*. Per exemple: “Els seus ulls eren com estels”, o bé “Els seus ulls eren brillants com estels”. Una analogia estableix una relació de semblança entre dues *relacions* o *conjunts de relacions*. Per exemple: “Els petits dels gats són als gats all que els cadells són als gossos” emfasitza la semblança existent en les relacions pares-fills entre les diverses criatures. O bé: “Les mans són als braços all que els peus són a les cames” emfasitza la semblança existent en les relacions part-tot a ambdós costats de l’expressió “all que”.

Tanmateix, hi ha casos borrosos en què els s mils i les analogies es fusionen entre ells. Per exemple: “Els seus ulls centellejaven tan brillants com estels” suggereix que la pauta del comportament centellejant dels seus ulls s’assemblava a la pauta del comportament titil·lant dels estels. Així suggereix que les analogies no són simplement semblances de relacions, sinó que també poden ser semblances de pautes o de complexos o de sistemes de relacions. Així, la semblança que un mapa té amb el país del qual és mapa pot ser considerada una semblança analògica.

No és solament important que els alumnes siguin capaços de detectar analogies quan les senten o les llegeixen; també és important que siguin capaços d’avaluar-les críticament, de manera que sapiguin aplaudir les bones analogies i que desaprovïn les dolentes. I també és important que aquests nens siguin capaços de construir analogies ells mateixos. Així vol dir que els seus mestres han d’estar preparats per identificar les ocasions en què els nens usin analogies i per encoratjar-los quan les analogies estiguin ben construïdes, així com per ajudar-los a veure què els falta, a les analogies que estiguin mal construïdes.

En aquest cas particular, la Gus ofereix una analogia (“Potser només cal que pensi que el cel és ple d’estrelles de la mateixa manera que la meua ment és plena de pensaments”: 68, 15-17) i en Kio respon amb una altra (“¿I potser pots pensar en la teua ment que deixa anar pensaments de la mateixa manera que un foc deixa anar espurnes!?”: 68, 18-20).

[El que es diu aquí sobre el raonament analògic ajuda a completar el tractament extens que es fa d’aquest tipus de raonament no solament en aquest mateix manual (vegeu l’entrada “Raonament analògic”), sinó també en altres manuals (vegeu l’entrada “Analogia” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*).]

8.4.12 EXERCICI: Pensar sobre el raonament analògic en poesia (p. 68, 15-20)

La Gus mira d’entendre com omplen el cel els estels pensant, per analogia, com omplen la seva ment els pensaments.

La següent, és una comparació una mica diferent:

A LES ESTRELLES

Andreas Gryphius, pseudònim d’Andreas Grief (Glogan, Silèsia, 1616-1664)

Llums que damunt la terra no em canso de mirar,
torxes que separeu la nit i els negres núvols,
com diamants jugueu i brilleu sense pausa,
flors que adorneu les grans praderies del cel.

Vigies que, quan Déu va voler crear el món,
us donà amb la ciència del seu verb noms precisos,
que només Déu mesura, que només Déu coneix:
nosaltres, cecs mortals, de què ens podem fer càrrec?

Fiadores del meu delit, quantes nits belles
he passat esguardant-vos moltes hores en vetlla,
heralds del nostre temps, quin dia serà aquell

en què jo, que no puc aquí baix oblidar-vos,
i que l’amor que us tinc m’envaeix les potències,
lliure d’altres neguits sota meu us contempli?

Ara, en els tres casos següents, digues quines analogies resultarien fortes i quines, molt fluïdes:

1. Heus aquí comparacions que es podrien fer entre els estels del cel i alguna altra cosa.
El cel és ple d'estels, tal com
 - a. la meua ment és plena de pensaments.
 - b. un eixam d'abelles és ple d'abelles.
 - c. el món és ple de gent.
 - d. una pàgina impresa és plena de signes.
 - e. una platja és plena de grans de sorra.
 - f. el xampany és ple de bombolletes.
 - g. un prat és ple de flors.

2. Heus aquí comparacions que es podrien fer entre la manera que té la teua ment de formar pensaments i alguna altra cosa.
La meua ment deixa anar pensaments, tal com
 - a. un foc deixa anar espurnes.
 - b. un bosc d'arbres deixa caure fulles.
 - c. el meu cos perspira.
 - d. el mar porta crancs a la platja.
 - e. l'aigua bullent deixa anar vapor.
 - f. la meua cara produeix ganyotes i somriures.
 - g. un núvol deixa caure pluja.
 - h. un diamant brilla sense pausa.

3. Heus aquí comparacions que es podrien fer entre la manera com es va formar el món i alguna altra cosa.
El món es va formar tal com
 - a. un foc deixa anar espurnes.
 - b. la meua ment deixa anar pensaments.
 - c. el vapor es condensa en gotetes d'aigua.
 - d. els flequers converteixen la massa en barretes i panets.
 - e. els records i les imaginacions formen somnis.
 - f. una granada explota en fragments.
 - g. la pasta d'una gran pizza porta marcades les porcions que se'n faran.

[Vegeu les entrades: "Raonar analògicament" d'aquest manual; "Analogia" de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

CAPÍTOL 9

EPISODI 1

IDEA 1: MIRAR LA TELEVISIÓ

Malgrat que mirar la televisió sigui una actitud molt predominant tant entre els adults com entre els infants, encara es tracta d'una activitat sobre la qual és possible d'encoratjar la reflexió dels nens. ¿Què pensen que en treuen ells (comparant-ho amb el que nosaltres pensem que en treuen)? En tant que sigui simplement una font de diversió i d'entreteniment, ¿és realment una bona font de diversió i d'entreteniment? En tant que sigui una font d'informació, ¿és realment una font d'informació adequada i fiable? En tant que sigui un substitutiu d'experiències reals, ¿és un substitutiu justificable? ¿En quin sentit?

Potser tinguem al cap la idea d'encoratjar els nens a usar el seu temps d'una manera econòmica, de pressupostar-lo d'una manera raonable. Si és així, potser que estiguem preparats per indicar les alternatives a mirar la televisió que també han de ser considerades. Potser també hem de estar preparats per justificar l'implícita atenció que nosaltres mateixos prestem als mitjans de comunicació, a les tires còmiques, als esports i altres coses que no contribueixen pas en gran mesura a una manera de viure reflexiva. Quan critiquem el temps que els nens passen mirant la televisió, també ens hem de preguntar a què es dedicaven en l'era anterior a la televisió (a què ens dedicàvem, doncs, alguns de nosaltres en aquella època), i també què faran si se'ls retiren els seus privilegis televisius.

S'acabes, en el diàleg *Fedre*, sosté, en relació amb el discurs escrit (per oposició a la discussió oral), molts dels recels que nosaltres tenim en relació amb la televisió. En ambdós casos, però, cal investigar les possibilitats ideals del mitjà en qüestió, sense treure conclusions precipitades basades en com aquests mitjans ja han estat usats o en com s'ha abusat d'ells fins ara. Els llibres no proporcionen pas experiència de primera mà; l'experiència que proporcionen és derivada i vicària. Però poden desplegar davant nostres possibilitats ideals, i sense ideals no podem pas regular la nostra experiència a fi d'extreure'n el màxim possible. És imaginable que els llibres —i possiblement la televisió— puguin arribar a jugar un paper important a l'hora d'aconseguir el tipus de món en què ens agradaria viure, i que ho puguin fer donant-nos accés als ideals que només quedarien satisfets en un món així.

9.1.1 PLA DE DISCUSSIÓ: Mirar la televisió (p. 69, 6)

1. Si ets una d'aquelles persones que no mira la televisió, dona les teves raons per no fer-ho.
2. Si ets un televident, digues quins programes veus d'aquesta llista, i dona les teves raons. (Encara que en vegis uns quants, pots diferenciar entre aquells programes que veus molt i els que veus poc.)

a. dibuixos animats	Ra :
b. notícies	Ra :
c. pel·lícules de detectius	Ra :
d. ciència ficció	Ra :
e. teatre	Ra :
f. xous d'entreteniment	Ra :
g. esports	Ra :
h. pel·lícules antigues	Ra :
i. documentals	Ra :
[j. concerts musicals clàssica	Ra :
k. concerts musicals moderna	Ra :
l. anuncis	Ra :
m. programes del cor	Ra :
n. política	Ra :
o. economia	Ra :
p. toros	Ra :
q. religiosos	Ra :

r. concursos	Ra :
s. educatius	Ra :
t. vida privada de la gent	Ra :
u. sexe o èr tics	Ra :]

[Vegeu l'entrada "Televisi " d'aquest manual.]

IDEA 2: SEMBLANCES I DIFERÈNCIES

És generalment reconegut que l'habilitat per detectar semblances i l'habilitat per detectar diferències són fonamentals per a l'educació (tal com són fonamentals també per a la filosofia). S'hauria d'advertir, a més, que aquestes habilitats són especialment importants quan impliquen la detecció de semblances entre coses presumptament diferents, i de diferències entre coses presumptament semblants. Qualsevol pot detectar, és clar, diferències absolutament manifestes, com la diferència entre un rellotge i una girafa. Però ja és una altra cosa saber distingir la manera que té un pianista de tocar una nota de la manera com la toca un altre pianista que interpreta la mateixa partitura, o saber distingir entre dos flocs de neu, o entre dos ous.

Semblantment, és ben fàcil de veure la semblança entre, posem, els necs i les oques, però ja no és tan fàcil de veure la semblança entre, per exemple, el cangur i la sariga, o entre un humà i un ratpenat.

Si el raonament analític és vital tant per al pensament científic com per a la literatura de creació, no cal pas dir que l'habilitat de percebre semblances entre coses presumptament diferents i diferències entre les presumptament semblants és absolutament vital per al desenvolupament del raonament analític.

9.1.2 EXERCICI: Percebre semblances i diferències (p. 69, 11)

La columna esquerra és un llistat de parells de coses (o relacions). Has de trobar almenys una semblança i una diferència en cada parell de coses.

	Semblants en	Diferents en	?
1. cigonyes i grues per a la construcció			
2. cotxes i furgonetes			
3. cuita a amagar i peu coix			
4. gelat de xocolata i rosbif			
5. llapisos i ordinadors			
6. cines i televisió			
7. arribar aviat i arribar tard			
8. riure i plorar			
9. estimar i odiar			
10. cantar i ballar			
11. ser més gros i ser millor			
12. parlar i escoltar			
13. cordar-se les sabates i menjar espaguetis			
14. caminar pels bassals i menjar amb els dits			
15. fer mal i no ajudar			

[Vegeu l'entrada "Semblances i diferències" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 3: SEMBLAR I SER

En Kio veu el seu avi diferent, el veu canviat (69, 11); la seva àvia diu que sí, que el seu marit és diferent, que ha canviat molt (69, 12). Heus aquí una reformulació de la vella dicotomia entre aparença i realitat.

Encara que tot és el que és, moltes coses no són pas el que nosaltres pensem que són. Resulta, doncs, important que sapiguem com ens podem equivocar o enganyar. És per això que les medecines perilloses o les drogues han d'estar ben etiquetades: per advertir l'ignorant o l'innocent. (Tot i així, molta gent llegeix els avisos d'allò que pot resultar perjudicial per a la seva salut, i tira de dret, ignorant-ho.)

Algunes coses, doncs, poden semblar innúcies i ser, de fet, perjudicials o mortals, mentre altres coses poden semblar perilloses, però, en realitat, ser de les que criden molt i no mosseguen. ¿Com podem aprendre a distingir la realitat de l'aparença? (Per exemple, algú va dir una vegada que la música de Wagner “és millor del que sona”. ¿És possible això?) ¿Només passa de vegades que l'aparença és la realitat, o bé és gairebé sempre així?

De fet, ¿no és també possible que l'aparença de les coses no *amagui* cap realitat subjacent, sinó que la *reveli*, almenys a qui tingui l'experiència i la intel·ligència necessàries per interpretar correctament aquella aparença? Veiem una persona amb unes galtes vermelletes i pensem que es tracta d'algú amb una bona salut exhuberant; un metge veu la mateixa aparença i sospita que aquella persona té febre. En aquest sentit, cada aparença és simptomàtica, i és part de la realitat que mirem de descobrir.

9.1.3 PLA DE DISCUSSIÓ: Semblar i ser (p. 69, 11-12)

1. Un article de diari diu: “El ple de l'ajuntament es va reunir dijous al vespre, i l'alcalde va fer una breu aparició.” ¿L'alcalde només va fer una aparició o era realment allà? ¿O bé són certes totes dues coses?
2. En acabar el quart entrepà, la Manuela va observar: “¿Sembla que tinc gana!” ¿Només ho sembla que t'hi gana o t'hi gana realment?
3. La Daina va anar a una festa, després de posar-se tot el maquillatge de la seva mare. En Ricard va dir: “Daina, ¡estàs molt bonica!” ¿Volia dir en Ricard que la Daina només semblava bonica (ho estava), però que no ho era realment?
4. El manual de ciències diu: “El cometa Halley apareix un cop cada 77 anys.” ¿Per què no apareix la resta del temps?
5. A la cafeteria, el pastís semblava del dia, però va resultar passat. En Martí va dir: “Res no és el que sembla.” Suposa que en Martí es trobés de cop en un món en què tot fos exactament el que semblava ser. ¿Com seria la vida en un món així? (Per exemple, els pastissos del dia sempre semblarien del dia i els pastissos passats sempre semblarien passats. Però, ¿hi podria haver pel·lícules en un món així? ¿Hi podria haver art? ¿Hi podria expressar les seves emocions la gent? ¿Hi podria ocultar els seus pensaments?)

[Vegeu les entrades: “Aparença” i “Ser (o ésser)” d'aquest manual; “Real, què és” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 4: PASSAT I PRESENT

Podem comparar dues coses que estiguin presents; podem comparar dues coses que ja hagin passat. Però també podem comparar una cosa en un primer període amb la mateixa cosa (o persona, lloc o relació) en un període posterior. El grau de diferència que hi trobem és la mesura del canvi que s'ha esdevingut.

L'avi d'en Kio descriu el seu marit tal com acostumava a ser, tal com era després de perdre la seva filla i la seva granja, i tal com és ara. Potser els teus alumnes vulguin explicar com han canviat: com eren l'any passat, com eren el mes passat, i com són ara. D'aquesta manera poden desenvolupar un sentit més viu del temps i una apreciació més aguda dels canvis.

Certament, hi ha un sentit en què les comparacions històriques resulten precises i, en canvi, les comparacions contemporànies, no. Quan comparem dues coses presents, les podem comparar en els seus contextos actuals. Però, quan comparem una cosa actual amb una cosa passada, podem experimentar el context de la cosa actual, però no, el de la cosa passada. Així, per comparar-te tu mateix tal com ets ara amb tu mateix quan eres nen, hauries de ser capaç de reconstruir i reexperimentar el món d'infant al qual pertanyies. Així no solament és una cosa molt difícil de fer, sinó que no està gens clar que, en cas d'aconseguir-ho, ja fossis també capaç de comparar un món amb l'altre. Amb així no diem pas que les comparacions transhistòriques siguin impossibles de fer, però sí ha de reconèixer que són arriscades.

9.1.4 PLA DE DISCUSSIÓ: Com eren abans les coses i com són ara (p. 69, 13-14)

Completa les dues parts de cada oració. (L'exercici pot ser un deure per fer a casa.)

1. Abans, a l'escola, no ens deixaven, per ara
2. Abans, a l'escola, ens deixaven, per ara
3. Abans, a casa, no ens deixaven, per ara
4. Abans, a casa, ens deixaven, per ara
5. Abans, quan volia jugar,, per ara
6. Abans, quan volia construir alguna cosa,, per ara
7. Abans, si pensava coses,, per ara

[Vegeu l'entrada "Temps" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 5: FEINA

La relació dels nens amb la feina està distribuïda d'una manera molt desigual. Alguns nens amb prou feines tenen cap relació amb el treball. Fan una mica del treball diari que és conegut com a *treball domèstic* o *feines de la casa*, i no arriben a observar, de primera mà, com treballen els seus pares. Alguns nens fan poca feina pel seu compte, però arriben a veure les feines diàries dels altres, sobretot si els seus pares treballen a casa. D'altra banda, la relació de molts nens amb el treball és a través de feines a temps parcial, i immenses quantitats de nens, en els països menys desenvolupats, es veuen forçats a fer, cada dia, moltes hores de treballs penosos, a les mines, en petites fàbriques o en els serveis més diversos. (Com que és més fàcil d'explotar els nens que els adults, moltes vegades, en situacions d'exploració, els nens acaben mantenint econòmicament els seus pares en atur.)

Allà on el treball és una feina molt dura i penosa, poc diferent de l'esclavatge, la imatge d'una persona com l'avi d'en Kio, a qui agrada la seva feina, pot resultar pràcticament incomprensible. Semblantment, allà on el treball és ocasional i superficial, és improbable que es generi l'amor al treball que és característic de l'avi d'en Kio. Només pot estar enamorat de la feina, i orgullós d'ella, aquell que té la sort de poder-se identificar amb la feina que fa. No es pot estimar allò que es fa quan no es participa en el projecte d'aquella cosa, en la seva construcció, o en el control dels resultats obtinguts o dels productes.

Una discussió molt estimulante de la distinció entre feina i treball es pot trobar a l'obra *The Human Condition* (1958), escrita en l'exili americà per la filòsofa jueva Hannah Arendt (Hannover 1906 - Nova York 1975), deixeble amiga de Martin Heidegger (Messkirch 1889-1976).

9.1.5 EXERCICI: ¿Treball o joc? (p. 69, 15)

Digueu si els casos següents són exemples de treball (T), de joc (J), o d'alguna altra cosa:

	T	J	?
1. un entrenament de futbol			
2. mirar un partit de futbol			
3. mirar un partit de futbol a la televisió			
4. sopar			
5. anar a pescar durant les vacances d'estiu			
6. llegir un llibre de ciència			
7. llegir un llibre de còmics			
8. repartir diaris			
9. fer de cangur			
10. tallar la gespa			
11. escriure una carta d'agraïment			
12. dormir			

[Vegeu les entrades: "Jugar" d'aquest manual; "Joc" de *Recerca crítica*.]

IDEA 6: IMPORTÀNCIA

Quan es pregunta a la gent, què és important, la resposta sovint és: “¿Vol dir què trobo jo que és important?” Aquest tipus de gent pensa que allò que és important sempre és un afer extraordinàriament personal, fins i tot sub-jectiu. Els resulta difícil d’imaginar coses que siguin importants per a moltes persones o, fins i tot, per a la majoria. Troben difícil d’imaginar que, en certs sentits, “tots anem en el mateix vaixell”, per dir-ho així. Aparentment, generalitzar sobre assumptes importants és més difícil per a unes persones que per a altres.

Tanmateix, es pot sostenir que les coses es poden jerarquitzar o ordenar segons la seva importància amb la mateixa objectivitat amb què es poden classificar, i que, en ambdós casos, l’operació es pot fer seguint els trets perceptibles de les coses. Així, classifiquem les pomes segons quatre varietats dominants: *starking*, *bellesa de Roma*, *golden* o *stayman*. A aquestes varietats, s’hi ha arribat tenint en compte el color de les pomes, el sabor, la forma, etc. En canvi, s’ordenen, sobretot, tenint en compte les dimensions i la conservació, que són el que determinen que siguin, per exemple, “extres”, “normals” o “segones”.

La mare d’en Kio i el seu avi, òbviament, s’havien barallat, però per una cosa que, segons l’avia, “no tenia cap importància” (69, 19). Potser ella ho veia ara com una cosa de poca importància, però, en aquell moment, els pot haver semblat important, a ells. I potser no són només que l’avia i l’avi han guanyat distància respecte a la causa de la baralla, sinó també que han tingut temps per reflexionar i per veure que les causes eren realment trivials. Tot això ens pot portar a concloure que el que és realment important és allò que considerem important *després de reflexionar-hi*, i no pas abans.

9.1.6 PLA DE DISCUSSIÓ: Coses importants (p. 69, 19)

1. ¿Encara que una cosa sigui diminuta, pot ser important?
2. ¿Encara que una cosa sigui lletja, pot ser important?
3. ¿Encara que una cosa sigui falsa, pot ser important?
4. ¿Encara que una cosa sigui dolenta, pot ser important?
5. ¿Encara que una persona sigui desagradable, pot ser important?
6. ¿Encara que una persona sigui guapa, pot ser important?
7. ¿Hi ha coses de debò que no són importants i coses fictícies que són importants?
8. Les coses que interessen a les noies, ¿són *tan importants com* les coses que interessen als nois, *més importants*, o *menys importants*?
9. ¿Tot el que és important també és seriós, o hi pot haver coses que siguin importants i divertides?
10. ¿Tot el que és important només és important per als adults, o hi pot haver coses que, tot i només ser per a nens, siguin importants?

[Vegeu les entrades: “Importància” i “Subratllar” d’aquest manual; “Importar” de *Recerca crítica*.]

IDEA 7: LA PARAULA “MAI”

L’avi d’en Kio, després de perdre, primer, la seva filla i, al cap d’un temps, la seva granja, murmurava per a si mateix “Mai”, una i altra vegada (69, 27-28). ¿Ens recorda algú això? Potser el rei Lear, que perd el seu reialme i després la seva filla (Cordèlia, que li havia restat fidel), i que, al final de l’obra de Shakespeare, pronuncia aquesta paraula definitiva cinc vegades: “Mai, mai, mai, mai, mai.”

Certament, el que té d’impressionant “mai” és la seva universalitat absoluta. Només s’aplica a allò que no té excepcions de cap mena, a allò que és “ni una sola vegada”. De fet, un únic contraexemple és suficient per contrarestar i invalidar un “mai”.

Però, ¿què suggereix l’avi d’en Kio quan diu “mai” una i altra vegada? ¿Que no construir mai més cap granja? ¿Que no tornar a veure mai més la seva filla? ¿Que no fer mai més a ningú el que li va fer a ella? Heus aquí una bona oportunitat perquè els teus alumnes posin en pràctica les seves habilitats d’interpretació.

9.1.7 EXERCICI: Sempre, de vegades, i mai (p. 69, 27)

A l'hora de respondre les preguntes següents, tingues present que la regla del joc és que, de les TRES respostes de què disposes, només en pots triar UNA. Les respostes a la teva disposició són: sempre (S), de vegades (V), i mai (M). (També pots considerar la casella “?”)

	S	V	M	?
1. ¿Ho fas expressament, de rascar amb el guix a la pissarra?				
2. Quan menges cargols, ¿t'hi poses sal?				
3. ¿Saps la diferència entre veritat i falsedat?				
4. ¿La gent comenta darrere teu el molt poder que tens?				
5. ¿Alces la mà a classe perquè et preguntin, encara que no tinguis res a dir?				
6. ¿Amb quina freqüència dius la veritat?				
7. ¿Amb quina freqüència refuses de menjar gelat?				
8. En opinió teva, ¿s'haurien de renyar els nens que copien a classe?				
9. Quan dones una empenta a algú, ¿et sap greu després?				
10. Quan hakis obtingut el certificat d'estudis, ¿et sembla que el teu mestre pensarà en tu gaire sovint?				

[Vegeu les entrades: “Mai” d'aquest manual; “Sempre” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 8: POEMES

Un poema és un tipus d'obra literària. Sovint els poemes són en vers, és a dir, poden seguir regles de mètrica acceptades i potser també de rima. Els poemes són sovint curts i compactes, però no ho són necessàriament: hi pot haver poemes lírics de la llargada de tot un llibre, per exemple. Els poemes poden expressar, obscurament, pensaments difícils o, d'una manera simple, pensaments simples. Poden ser molt imaginatius i originals, o racionals, o empírics. Poden ser descriptius, narratius, sol·liloquis meditatis o de qualsevol de les innombrables categories expressives. Certament, és molt difícil de definir “poema” (tal com és difícil de definir “obra d'art”), ja que cada poema nou no és solament una contribució a la tradició literària, sinó que pot ser també una novetat que modifiqui la definició de poesia. Els poemes poden comunicar informació; poden proporcionar il·luminació i intuïció; poden tenir un gran impacte emocional; i poden transmetre el sentit del *pensament* actual del poeta en l'estil condensat, associatiu, al·lusiú en què nosaltres acostumem a pensar.

A causa de la mateixa inconcreció dels criteris que fan que una cosa sigui un poema, val la pena de preguntar als alumnes si pensen que això o allò és un poema, i per què. El fet que no hi hagi cap procediment de decisió ben precís per definir la poesia és quelcom que ells poden veure amb bons ulls, perquè els convida a participar com a iguals en la discussió sobre quines coses són dignes de ser nominades per a esdevenir poesia i quines altres són dignes de ser ja elegides com a obres poètiques.

9.1.8 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Què ha de ser una cosa per ser un poema? (p. 70, 7)

1. Una sola oració, ¿pot ser un poema? Una sola paraula, ¿podria ser un poema? Un signe de puntuació, com ara un punt o una coma, ¿podria ser un poema?

[Recordem aquí els tres exemples de poemes de Joan Brossa que apareixen a l'exercici 8.2.3. En el mateix *Rua de llibres* —i en molts altres llibres de Brossa— es poden trobar més exemples interessants de poemes —i de poemes visuals—, que, en aquest punt de la discussió, poden ajudar els alumnes a replantejar-se algunes coses i a distanciar-se de certes preconcepcions o de clics heretats que sovint es prenen per “naturals” i “evidents”.]

2. ¿Un poema podria ser tan llarg com un llibre? ¿Un poema podria ser inacabable? ¿Podria no tenir comentament?
3. ¿Han de ser rimats els poemes? ¿Podria un poema rimar al comentament de les línies, en lloc de fer-ho al final? ¿Podria un poema rimar a la meitat de les línies, en lloc de fer-ho al final?
4. ¿Han de ser escrits en llenguatge els poemes, o bé podrien ser escrits en pintura o en música? Un edifici, ¿podria ser un poema?
5. Un minut de silenci, ¿podria ser un poema? ¿I un minut de soroll?
6. Un ésser vivent, com un gat o una persona, ¿podria ser un poema?
7. Una part de la naturalesa, com una cascada o un arc de sant Martí, ¿podria ser un poema?
8. ¿Podria ser un poema una cosa que fos parlada, però no escrita?
9. ¿Podria ser un poema una cosa que ometés completament la puntuació ortogràfica?
10. ¿Podria ser un poema una cosa sí, qui l'ha escrit, diu que no sap què significa?
11. Si tots els exemplars d'un poema han estat destruïts, però el continuem recordant, ¿és encara un poema allò?
12. Si una cosa estigués escrita, amb unes quantes rimes, amb un ritme regular, i en una llengua comprensible, ¿podria ser que *no* es tractés encara d'un poema?

[Vegeu l'entrada "Poemes" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 9: DESCOBRIR SIGNIFICATS

L'expressió adulta que s'adiu millor amb "descobrir coses" potser sigui "resoldre problemes". Quan es mira de descobrir com afrontar una situació en què ens sentim bloquejats, recorrem a la manera de pensar coneguda com a "resolució de problemes" i que va ser tan feliçment descrita pel filòsof i pedagog nord-americà John Dewey (1859-1952) en el seu *How We Think* (1910; trad. cast., *Com pensamos*, Paidós, Barcelona, 1989). [Abans, ja s'ha fet referència a aquesta obra dues vegades, en el capítol 7, episodi 2, idees 3 i 4.]

El que millor uneix l'obra acadèmica i l'artística potser sigui que ambdues representen esforços per descobrir *significats*; i ho fan a través de la unitat, l'aliança, de les tècniques del descobriment i de la invenció. Com els poetes o els artistes, els estudiants han de descobrir (i inventar) significats literaris, significats artístics, significats històrics, psicològics, etc.

Podem sentir simpatia per l'interès d'en Kio per saber què significa la poesia de la seva mare, però, d'aquest cas, no n'hauríem pas de concloure que l'interès dels nens per les obres dels adults s'atura en l'apreci i la comprensió, i que, per tant, no arriba a l'intent de produir obres en la mateixa línia i potser, fins i tot, de la mateixa qualitat. En aquest context, es pot pensar en Wolfgang Amadeus Mozart II, nascut després de la mort del seu pare Johann Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), de manera que mai no el va arribar a conèixer; tanmateix, estava tan imbuït de l'esperit i del virtuosisme de les composicions musicals del seu pare, que, amb 12 anys, era capaç d'escriure música de cambra potser tan bona com la que el seu pare va escriure a la mateixa edat, i potser també tan bona com la que compositors adults (com ara Johann Nepomuk Hummel, 1778-1837) estaven escrivint en aquella època. La idea d'un jove orfe de pare mirant de crear una música que li permetés de viure d'acord amb l'ideal del seu pare és, realment, una idea colpidora.

9.1.9 EXERCICI: Descobrir significats (p. 70, 11-12)

¿Quines semblances i diferències de significat descobreixes en aquests dos poemes?

GRAN AMIC

Henry David Thoreau (Concord, Massachusetts, 1817-1862)

Passejo per la natura, encara sol,
i no conec ningú,
no veig perfil ni esbossos
de cap criatura.

Tot i tenir el firmament tot
ajupit damunt meu,
encara enyoro la gràcia
d'un rostre amable, intel·ligent.

Encara em cal cercar l'amic
compatible amb la natura,
la persona amagada sota la seva màscara,
car aquest serà l'home que cerco.

Que sigui expressió del seu sentit,
que sigui la dretor del seu biaix,
que sigui l'infant adult del seu pit.

El centre d'aquest món,
el rostre de la natura,
el redós de la vida humana,
un fonament segur
i nucli d'una nació ...
Almenys una parada individual.

Ambdós passejar em plegats
sota qualsevol temps,
i contemplar em aquesta natura vella
allunyar-se, imponent i acotada.

CANT DE MI MATEIX (fragment)

Walt Whitman (West Hills, Nova York, 1819-Camden, Nova Jersey, 1892), *Leaves of Grass*. Trad. Agust Bartra.
[Vegeu la breuíssima referència que hi ha sobre l'autor del poema al final del capítol 8, episodi 1, idea 12, d'aquest manual.]

... Jo crec que un bri d'herba no és menys que la jornada de les estrelles,
i que la formiga, un gra de sorra o l'ou d'un reietó són igualment perfectes,
i que el gripau és una obra mestra per a l'Omnipotent,
i que l'esbarzerola que cau podria adornar les sales del cel,
i que la més estreta articulació de la meua mà desafia totes les màquines,
i que la vaca remugant d'aplanada testa ultrapassa qualsevol estreta,
i que un ratolí és un miracle que pot fer dubtar milions i milions de descreguts.

El clapat falcó que es precipita sobre la presa, aquà prop, m'acusa i es queixa del
meu parlotejar i del meu vagasseig.

Jo també sóc aspr vol, jo també sóc intraduble;
llano el meu crític rbar des dels teulats del món.

Difícilment sabreu qui sóc i què signifiquo,
però, amb tot, serà la salut per a vosaltres
i filtrar i fibrar la vostra sang.

No us descoratgeu si, d'antuvi, no m'atenyeu.
Si no em trobeu en un lloc, cerqueu-me en un altre.
Sempre em deturo allà on se m'espera.

[Vegeu les entrades: "Insensatesa" d'aquest manual; "Significat" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; "Entendre" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*.]

IDEA 10: CANVI

En Kio sembla convenir que res no canvia els pensaments de la seva mare (70, 17). No és clar si pensa que no canviaran perquè són pensaments, o perquè són els pensaments de la seva mare, o potser, fins i tot, perquè ja estan escrits. En tot cas, el seu comentari planteja la vella qüestió: “¿Hi ha coses que canvien i altres que no?” D’una banda, i en un extrem, hi ha aquells que mantenen que, en realitat, *res* no canvia: el canvi és mera aparença. La realitat és la manera de ser de les coses “eternament”. A l’altre extrem, hi ha aquells que mantenen que només el canvi és real: res no roman el mateix. Nosaltres pensem que algunes coses són permanents, però així només passa perquè són coses que canvien molt lentament que no pas altres coses. Així, per exemple, anem fent reparacions a una casa, amb el resultat que els materials de què està feta sembla que canvien sempre, mentre que la forma o l’estructura de la casa es manté com és. Així, però, és un miratge, perquè, a mesura que remodelem la casa, n’alterem la forma o l’estructura, i l’estructura, per tant, també canvia, però molt lentament. Així és el que sostenen els que defensen que tot canvia. Entre els filòsofs presocràtics, s’atribueix a Heràclit (s. VI aC) el pensament que només el canvi és real, mentre que, a Parmènides (s. VI aC), se li atribueix la idea que la realitat és invariable. Aquestes interpretacions, però, poden molt ben ser simplificacions exagerades.

¿Què en podem treure, de l’afirmació d’en Kio que els pensaments no canvien, afirmació que, alhora, suggereix la possibilitat que, en canvi, les coses materials canvien? Aquí es pot pensar en la Teoria de les Idees de Plató (428/427-347 aC), que implica que les coses són imperfectes i no-permanents, però que les idees de les coses (i també els ideals com la Veritat i la Justícia) són perfectes i invariables.

9.1.10 EXERCICI: ¿Què es considera un canvi? (p. 70, 17)

Quan la gent discrepa sobre si es produeix un canvi, o no, el focus de la disputa es concentra normalment en la discussió del criteri de *què és el que cal perquè es doni un canvi*. En altres paraules, donat que passa alguna cosa, ¿s’ha de considerar que així és un canvi, o que no és un canvi, pel que fa a la cosa en qüestió? Concedim-ho: després d’un pat, peses més del que pesaves una hora abans. Però, ¿has canviat? Si emigres a un altre país, comences a parlar una altra llengua. Però, ¿has canviat? Si el gallet de l’escola té l’oportunitat de clavar una empenya a algú, però no ho pot fer, ¿s’ha produït un canvi en ell? Aquests interrogants només són exemples. Mira, però, de respondre’ls, i després passa a considerar les qüestions següents:

1. Un automòbil s’ha passat els darrers vint anys en un cementiri de cotxes. ¿Et sembla que ha canviat durant aquest temps?
2. Imagina’t que els astronautes que van anar a la Lluna l’any 1969, van deixar un vehicle a la superfície lunar. ¿Ha canviat? (Recorda que la Lluna no té atmosfera.)
3. Una brisa suau bufa un instant. Unes quantes fulles tremolen en els arbres. ¿Ha canviat alguna cosa?
4. Un volcà entra en erupció, i a continuació es produeix un terratrèmol i una onada gegantina. ¿Ha canviat alguna cosa?
5. A un gos, li han tret les puces. ¿S’ha produït algun canvi?
6. Observes un arbre. ¿Ha canviat l’arbre com a resultat de la teva observació? ¿Has canviat tu?

[Vegeu l’entrada “Canvi” d’aquest manual i de *Recerca crítica*.]

IDEA 11: SOMIAR

Sembla que l’avi d’en Kio “estigui somiant amb els ulls oberts” (70, 19-20). D’aquest deixar anar els propis pensaments a l’atzar, se’n diu també *somiejar*. Sovint ens trobem en un estat meditabund, pensant; llavors, no estem gaire en contacte amb el món físic que ens envolta, i estem molt més en contacte amb el flux dels nostres propis pensaments. Aquest estat també és conegut com a *somieig*.

Un dels problemes d’abordar la qüestió del somni amb els nens és que estan molt desitjosos de relatar els continguts dels seus somnis que no pas de considerar el procés de somiar. Si els teus alumnes es volen obsequiar moltament amb els seus somnis, podries mirar de capitalitzar el seu desig de parlar-ne, fent que els reexpliquessin *com si fossin històries*. (Així, en lloc de dir: “La nit passada, vaig somiar que volava”, algú començaria dient: “Fa molt,

molt temps, hi havia un noi que volava...” Si vols més informació sobre aquest procés de descentrar els somnis per convertir-los en històries interessants, pots consultar Sigmund Freud (1856-1939), “La relació del poeta amb el somieig.”

9.1.11 PLA DE DISCUSSIÓ: Somiar (p. 70, 19-20)

1. ¿Quines diferències hi ha entre somiar adormit i somiar despert?
2. En un somni, ¿el teu sentit de l'espai és el mateix que quan estàs despert? ¿I el sentit del temps?
3. En somnis, ¿ets la mateixa persona que en el comportament que tens quan estàs despert?
4. ¿És especialment significatiu el que passa en un somni?
5. ¿Prediuen el futur els somnis?
6. ¿La gent fa sovint en somnis les coses que t'és prohibit de fer quan estàs desperta?
7. ¿Què revelen més els somnis: el que esperem o el que temem?

[Vegeu les entrades: “Somiar” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Somnis” de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 12: VERITAT

La Suki fa un comentari sobre la conducta del seu avi, i la seva àvia diu: “Sí, és veritat” (70, 22). ¿Què hem de saber per poder fer un pronunciament com aquest sobre la veritat de les coses?

Hi ha diverses possibilitats. Una d'elles és fer un judici de comparació entre l'enunciat i allà a què l'enunciat es refereix. Si l'avi, sovint, somia despert, l'enunciat de la Suki “Molt sovint sembla que l'avi estigui somiant amb els ulls oberts” (70, 19-20), pot ser considerat verdader, perquè *correspon* als fets observats.

Una altra possibilitat és fer un judici de comparació entre l'enunciat i la descripció d'aquella part del món que conté el fet en qüestió. Si uns observadors entrenats han descrit repetidament com l'avi somiava despert, un enunciat sobre ell que sigui *consistent* amb aquestes descripcions serà considerat verdader.

Una tercera possibilitat consisteix a decidir si l'enunciat que s'examina és matèria de *definició*, perquè, si ho és, l'enunciat pot ser considerat “verdader per definició”. Així, suposem que definim “somiar amb els ulls oberts” com “participar en una reflexió meditabunda”. Si fos així, seria necessàriament verdader dir que qualsevol a qui s'observa participant en una reflexió meditabunda podria ser considerat que “somnia amb els ulls oberts”.

Aquestes consideracions són massa abstruses per ser tractades per la majoria dels nens, encara que poden ser útils als mestres com a informació bàsica. Resulta, en canvi, de més valor que els nens aprenguin a considerar els enunciats dels quals estan més convenuts que són veritats o falsos, i que aprenguin a considerar *en quines circumstàncies* admetrien que els veritats són falsos i els falsos, veritats. Aquesta experiència és bona per desenvolupar el sentit dels aspectes contextuais de la veritat i la falsedat.

9.1.12 EXERCICI: ¿Què significa dir que una cosa és verdadera? (p. 70, 22)

Quan diem que una cosa és verdadera, també volem dir que *no és falsa*. Ara bé, per entendre què significa dir que una cosa és verdadera, una cosa que podem fer és preguntar-nos en quines circumstàncies podria ser falsa, i per què no és falsa ara. Provem-ho.

Abans hem discutit el nostre sistema solar. Heus aquí uns quants enunciats que se t'han presentat com a enunciats veritats:

El Sol és el centre del nostre sistema solar.

El sistema solar es compon de planetes, cometes i altres coses que viatgen al voltant del Sol.

Tot el sistema solar és una petita part de la nostra galàxia, que també és coneguda com a Via Làctia.

Considerem ara quines implicacions es derivarien de considerar que aquests enunciats són falsos.

1. El Sol és un estel. ¿És possible que hi hagi altres sistemes solars a l'univers que no tinguin un sol com a centre?
2. ¿Hi podria haver sols que no tinguessin sistemes solars?
3. Imagina't que aquesta oració fos verdadera: "El Sol *no* és el centre del nostre sistema solar." ¿Quins fets requeririen una explicació, en un cas així?
(Per exemple, ¿com explicar em el fet que nosaltres *observem* el Sol i *observem* els planetes, i que creiem que els planetes giren al voltant del Sol?
¿Com explicar em l'escalfor i la llum que rebem del Sol, si el Sol no estigués en el centre del nostre sistema solar?)
4. Imagina't ara que els altres dos enunciats fets abans també fossin falsos. ¿Què caldria explicar si fos veritat que "el sistema solar no es compon de planetes i cometes" o que "el sistema solar no és part de la galàxia coneguda com a Via Llàctia"?

[Vegeu les entrades: "Context" i "Contraexemples" d'aquest manual; "Marcs de referència" d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; "Veritat" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

EPISODI 2

IDEA 1: HOMÒNIMS

En el capítol 8 ja hem parlat dels homònims, concretament, a l'episodi 2, idea 6, i a l'exercici 8.2.11. (També ens hi hem referit a l'exercici 6.3.14.) Es tracta d'un tipus d'expressió que fàcilment mena a l'ambigüitat. Són homònims, recordem-ho, aquells mots que s'escriuen i es pronuncien igual, però que tenen un significat diferent.

La Gus demana un sinínim de “buit”, però en Kio malinterpreta el so i el confon amb “vuit”. Kio, doncs, no dona cap sinínim, però tampoc no dona un homínim, sinó un homòfon. (Són homòfons els mots diferents que es pronuncien de la mateixa manera, que tenen el mateix so i diferent significat.)

9.2.1 EXERCICI: Més homònims (p. 71, 8-9)

1. ¿Quantes paraules de l'alfabet, pronunciades en veu alta, són també mots amb significat propi? (Aquestes paraules de l'alfabet tindran, doncs, homònims.)
2. ¿Quants noms de noies són també paraules amb significats propis? (Per exemple, a 70, 22: Esperança; però, també Marta, Dolors, i tants altres.)
3. ¿Quants noms de nois són també paraules amb significats propis? (Per exemple, Bru, Lluç, i tants altres.)
4. ¿Quants noms de pobles i ciutats dels Països Catalans tenen també homònims? (Per exemple, Figueres, Reus, València, Prada, Palma, i tants altres.)

[Vegeu l'entrada “Homònims” d'aquest manual.]

IDEA 2: SINÒNIMS

Tal com passa moltes vegades en la vida quotidiana, també aquí (71, 8-19), el diàleg entre l'avi de Kio, en Kio i la Gus ha de desfer un parell de malentesos abans de poder ser seguit per tots: l'avi comença buscant un sinínim de “buit”; en Kio, però, busca un sinínim de “vuit”, que és un homòfon de “buit”; un cop desfet el primer malentès, Kio proposa “lliure” com a sinínim de “buit”; la Gus es pensa que en Kio es torna a confondre i diu que ella no veu cap mena de relació entre els dos termes; ara, però, és ella qui està confosa, i en Kio li fa veure que hi ha almenys *un cas*, *un cas*, en què “buit” i “lliure” són sinònims: quan apliquem qualsevol dels dos termes a un taxi desocupat.

9.2.2 EXERCICI: Significats de la paraula “lliure” (p. 71, 19)

I. Discuteix com s'usa la paraula “lliure” en els casos següents:

1. Un mariner nàufrag es troba en una petita illa del Pacífic. “Bé, doncs —es diu—, sóc lliure d'anar-me'n quan vulgui.”
2. A la porta del lavabo, hi ha un cartell que diu: “Lliure”.
3. Alguns manifestants porten cartells que diuen: “Deixeu lliures tots els presoners polítics.”
4. El presoner va sortir de la presó dient: “Avui sóc un home lliure.”
5. La gent que viu en una democràcia és gent lliure.
6. El paracaigudista va establir un nou rècord de vol lliure.
7. “No m'agraden les rimes —va dir el poeta—. Prefereixo el vers lliure.”
8. Després de passar-hi els trencagels, el port va quedar lliure de gel.
9. “He comprat aquesta maquineta al Japó —va declarar—, però l'he comprat lliure d'impostos.”
10. Hem repassat tot l'edifici per assegurar-nos que estava lliure de termites.”
11. El policia va dir: “Com que el seu cotxe no ha participat en l'accident, vostè queda lliure.”

12. La mà esquerra del lladre estava emmanillada al policia, per la mà dreta li quedava lliure.
13. Al pati va començar una discussió que aviat es va convertir en lluita lliure.
14. Van anar a una festa on hi havia bufet lliure.
15. Va tenir molt d'èxit la traducció lliure d'aquella obra antiga.
16. “No s'hi convidar-lo a la festa —va dir la Sra. Mart—. És un home molt lliure en el seu llenguatge i en la seva conducta.”
17. L'anunci diu que si en compres tres ampolles et donen una entrada lliure per la discoteca.
18. “Em sembla que valdria més que ho fem a l'aire lliure”, va dir el Sr. Pou.
19. “Tinc un amic que aquest curs s'ha matriculat lliure.”
20. “Quan compres una casa —va dir l'arquitecte—, has de mirar que estigui lliure de càrregues.”
21. “Com més aprenguis a pensar —va dir el mestre—, més lliure seràs per pensar pel teu compte.”

II. Heus aquí algunes maneres possibles d'entendre i d'usar la paraula “lliure”. ¿Retrobes en aquesta llista els significats amb què “lliure” era usat en les oracions anteriors? ¿Podries connectar aquests significats amb aquelles oracions?

Pistes d'usos alternatius de la paraula “lliure”:

- a. No limitat
- b. De franc, sense cost
- c. Capa ; amb poder de fer alguna cosa
- d. Alliberar o alliberat
- e. Sense embolics ni martingales
- f. No tancat (en sentit moral o físic)
- g. No part d'un sistema
- h. Vivint amb regles que un mateix s'ha fet
- i. Sense barreres ni obstruccions
- j. No sotmès a regles
- k. Sense rima
- l. Sense inhibicions, espontani, natural
- m. Sense prejudicis
- n. Exempt
- o. No literal o al peu de la lletra, sinó amb adaptacions
- p. Capa de viure de la manera que vol

[Ex. = 9.17 de *Recerca filosòfica*, i 2.3.6 de *Recerca crítica*.]

[Vegeu les entrades: “Llibertat” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; “Sinònims” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 3: DIR, I ALTRES ACTES DE PARLA

Tal com hi ha molts actes mentals particulars —cadascun dels quals és una operació del pensament—, així també hi ha molts actes de parla diferents, cadascun d'ells amb el seu terme lingüístic corresponent. Hi ha *xiuxiuejar*, *murmurar*, *vociferar*, *manar*, *anunciar*, i in comptables més. Els nens petits, però, sovint troben aquestes paraules poc familiars. Els nens no descriuen la parla (o el pensament) amb la cura i delicadesa amb què ho fa un escriptor bregat; generalment, només usen la paraula “diu” per cobrir tots els actes de parla. Per això *Kio i Gus*, que són narrada pels mateixos Kio i Gus, no usa un repertori lingüístic més ampli per referir-se als actes de parla. Tanmateix, cal que els nens arribin a entrar en contacte amb la varietat de maneres que tenim d'enraonar, tal com cal que arribin a entrar en contacte amb les varietats d'ocells, d'insectes o de roques que es troben a la naturalesa. [Tornarem a aquesta mateixa idea en el capítol 10, episodi 1, idea 9, d'aquest manual.]

9.2.3 EXERCICI: Actes de parla (p. 71, 23)

Se'ns fa saber que l'avi d'en Kio va dir: "¡És la male da corretja del ventilador!" (71, 23). ¿No hauria estat, per , més acurat que s'hagués escrit que l'avi d'en Kio va *exclamar*: "¡És la male da corretja del ventilador!"?

L'objectiu d'aquest exercici és fer pràctica de traduir del verb més general "dir" a altres verbs que expressin actes de parla més afinats, tal com s'ha fet en els exemples de més amunt.

Imagina't que llegeixes així :

¿Quin verb seria més exacte que "dir"?

1. La Dolors va dir: "¡Toni, vine immediatament!"	bromejar; manar; xiuxiuejar; insultar; amenaçar.
2. La Carlota, asseguda al mig dels papers que ordenava, va dir: "¡Estic tan cansada!"	sospirar; rondinar; burlar-se; vanagloriar-se; insinuar.
3. En David va dir: "¿Puc menjar un altre plat de sopa, sisplau?"	cridar; fer broma; preguntar; afirmar, suggerir, reclamar.
4. La Margarida va dir: "Accepto l'univers."	suplicar; declarar; afirmar; pronunciar; demanar.
5. L'Ernet no va dir ni una paraula.	pronunciar; expressar; mussitar; papissotejar.
6. L'advocat li va dir, a en Pep, quin era el secret.	insinuar; suggerir, concloure; revelar.
7. El Gegant va dir a en Jack: "Puc menjar molt més que tu."	demanar; parlar; vanagloriar-se; admetre.
8. L'Eduard va dir: "¡Algú m'ha destrossat el cotxe!"	queixar; negar; vociferar; plaguejar; xanxejar.
9. Mirant de dret el seu cotxe roig, el Sr. Roig va dir: "¡Jo també vaig lluitar amb els rojos!"	reconèixer; insultar; valorar; recordar; vaticinar.
10. El cuc va dir: "Lir , ¿que em donaries alguna cosa per menjar, sisplau?"	lloar; renegar, afegir; acusar; demanar; imposar; precisar.

[Vegeu les entrades: "Paraules, actes verbals" d'aquest manual; "Dir" d'aquest manual, de *Buscant el sentit i de Recerca filosòfica*.]

IDEA 4: RELACIONS ESQUERRA-DRETA I ORIENTACIÓ EN L'ESPAI

L'orientació en l'espai és important per al nen, ja que l'espai ha de ser per a ell un sistema de referència personal en les seves relacions. Els nens han d'aprendre que la percepció d'un objecte depèn del punt estratègic que s'ocupa en l'espai. L'orientació espacial també ens permet de posar-nos al lloc dels altres i de veure el món tal com ells el veuen des de la seva posició estratègica. Així comporta la reducció de l'egocentrisme i augmenta el significat de l'experiència personal.

9.2.4 EXERCICI: Aprendre relacions esquerra-dreta (p. 72, 4)

Els alumnes comencen a fer recompte (u, dos, u, dos...) de tota la classe. Després, formen parelles, cada una formada per un u i un dos. El mestre donarà les instruccions, primer als “uns” i després als “dosos”.

Primera part

Mestre: “Molt bé, ara els ‘u’ mostreu la mà dreta al vostre company.”

“Ara, els ‘dos’ mostreu el peu dret al vostre company.”

“Ara, els ‘u’ mostreu el peu esquerre al vostre company.”

“Ara, els ‘dos’ mostreu la mà esquerra al vostre company.”

“Molt bé, ara els ‘u’: poseu la mà esquerra contra la mà dreta del company.”

“Molt bé, ara els ‘dos’: poseu la mà esquerra contra la mà dreta del company.”

Segona part

Els alumnes estan asseguts per parelles, però amb una taula o un pupitre entre ells. Posa un llapis i una ploma sobre la taula, amb els extrems dirigits cap als dos companys. El mestre torna a donar les instruccions:

Mestre: “Molt bé, els ‘u’: si estiguessiu en el seient del vostre company, ¿el llapis o la ploma estarien a l’esquerra?”

(El mestre comprova si les respostes són correctes.)

Mestre: “Ara, els ‘dos’: si estiguessiu en el seient del vostre company, ¿què estaria més a prop de la vostra mà dreta: el llapis o la ploma?”

(El mestre comprova si les respostes són correctes.)

[Vegeu l’entrada “Espai” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 5: EXPLORAR I ESBOSCAR

Quan pensem en els *productes* de la recerca, pensem en invents, descobriments, i coses semblants. Però, quan pensem en els *processos* de la recerca, el que ens ve a la ment són investigar, explorar, buscar, experimentar, observar, descriure, narrar, fer hipòtesis, esperar, comprovar, mesurar, explicar, etc. tera.

Suposem que uns exploradors troben una gran illa. Una cosa que voldran fer ser dibuixar-ne un mapa. Fer el mapa del terreny que ha estat descobert és una preparació essencial de la futura exploració.

Suposem que un artista vol pintar un quadre d’un paisatge. Primer en farà un esbós, com a preparació del quadre.

Hi ha, doncs, una relació analògica entre la realització del mapa per part de l’explorador i l’esbós de l’artista. Ambdós són preparacions de futures investigacions i aplanen el camí de futurs descobriments.

9.2.5 EXERCICI: Dibuixar un arbre, una casa i una persona (p. 72, 8-9)

Fes un dibuix (preferiblement amb llapis de colors) en què surtin un arbre, una casa i una persona. El teu dibuix, un cop acabat, hauria de mostrar quines són les respostes a les preguntes següents:

1. ¿De quin color són els ulls de la persona?
2. ¿És llarg, mitjanet o curt el cabell de la persona?
3. ¿Porta texans la persona?
4. ¿Est contenta o trista la persona, o potser no mostra cap sentiment en particular?
5. ¿De quin color són les sabates de la persona?
6. ¿Té finestres, portes i teulat la casa?
7. ¿Hi ha un camí i escalons fins a arribar a la porta?
8. ¿La casa té un jardinet al davant?
9. ¿Hi ha cortines a les finestres?
10. ¿Hi ha flors en alguna banda?
11. ¿Hi ha nívols al cel?

12. ¿T fulles l'arbre?
13. ¿A l'arbre, hi ha un ocell, o molts, o cap?
14. ¿Hi ha un esquiol a l'arbre?
15. ¿Qu s m s gran: la casa o la persona?

Preguntes que el teu dibuix *pot* ser cap a , o no, de respondre:

1. ¿Hi bufa el vent en el teu dibuix?
2. ¿Hi ha una rata a la casa?
3. ¿S'hi amaga alguna cosa darrere l'arbre?
4. ¿Plou en el teu dibuix?
5. ¿Qu ha menjat per esmorzar la persona del dibuix?

[Vegeu les entrades: “Esb s” i “Descripci ” d’aquest manual; “Descripcions i explicacions” de *Recerca fí-los fíca*.]

IDEA 6: CASCADES

De vegades un riu passa per un tros de roca dura i despr s va cap a una zona on la roca s m s tova. Llavors desgasta la roca m s tova, i el resultat s una baixada abrupta en la superf cie del corrent.

A mesura que les cascades continuen erosionant la roca m s dura, els salts d’aigua tendeixen a anar quedant riu amunt. La dist ncia de caiguda de l’aigua disminueix. Amb el temps, en queda poca cosa de la cascada, llevat d’una colla de pendents forts en qu el corrent es mou amb una gran velocitat i que anomenem *r pids*. Finalment, la cascada desapareix completament.

9.2.6 EXERCICI: Raonar sobre les cascades (p. 72, 12)

Condicionals. Completeu el següent:

- a. Si un corrent *r pid* erosiona lentament el llit d’un riu roc s, la roca ha de ser dura.
Aquest corrent erosiona lentament el llit del seu riu roc s.
Se’n segueix, per tant, que
- b. Si un corrent *r pid* erosiona *r pidament* el llit d’un riu roc s, la roca ha de ser tova.
Aquest corrent erosiona *r pidament* el llit del seu riu roc s.
Per tant,
- c. Si el riu primer passa per sobre de roca dura, despr s per roca tova, amb el temps produir una cascada.
Aquest riu ha estat passant, durant molt temps, per sobre de roca dura i despr s per roca tova.
Per tant,

[És bo que, de tant en tant, es recordi el tractament l gic que s’ha de donar als condicionals. Per aix , consul-teu el que s’ha dit abans: cap tol 2, episodi 1, idea 13, i, sobretot, les refer ncies fetes al final de l’exercici 0.16.]

[Vegeu l’entrada “Cascada” d’aquest manual.]

IDEA 7: VALLS

Les valls s n depressions allargades i relativament amples, definides per la converg ncia de dos vessants i que s n, o han estat, recorregudes, per un curs d’aigua o una glacera. La forma d’una vall fluvial dep n de l’antiguitat del corrent i del ritme d’erosi del llit del riu. En el cas de valls “joves”, els costats de les valls s n escarpats i amb prou feines hi ha plana d’al·luvi .

Les valls formades per grans rius han estat sovint rutes naturals de viatge. Sovint les grans civilitzacions s'han format també en valls com la dels rius Tigris i Eufrates, o com la del riu Nil.

9.2.7 EXERCICI: Raonar sobre les valls (p. 72, 17)

Discernir relacions causals. Llegeix les oracions següents i distingeix entre la part de l'oració que descriu la causa i la part que descriu l'efecte. Subratlla la part de la causa i fes doble subratllat a la part de l'efecte. (Posa un interrogant al darrere de l'oració que *no* contingui una relació causa-efecte.)

1. El riu discorria pel terreny i anava desgastant el sòl del seu llit.
2. Al cap de poc, i com a resultat del pas del riu, va aparèixer una vall amb costats escarpats.
3. Molt, molt després, quan el riu s'havia fet més vell, es va escampar per formar una plana d'al·lúvi.
4. La gent va trobar que les valls planes eren bones rutes de viatge.
5. Sovint, quan pensem en les valls dels grans rius, pensem en les grans civilitzacions que hi van sorgir.

[Vegeu l'entrada "Vall" d'aquest manual.]

IDEA 8: EXCLAMACIONS

En Kio exclama: "¡Suki, que n'és, de bonic!" (p. 72, 22).

De vegades, les exclamacions es classifiquen juntament amb les interrogacions i les ordres, en el sentit que són "oracions que no són ni verdaderes ni falses". En altres paraules, es diu que les exclamacions no diuen, o no assereixen, res. Tal com veiem, per exemple, en l'observació d'en Kio, no ha pas de ser necessàriament així. L'exclamació d'en Kio fa el judici que el paisatge que veuen és bonic, i així no ha de ser pas equiparat a una mera reacció fisiològica, com ara un esternut o un estossecc.

És bo, a més, que els alumnes siguin capaços d'identificar exclamacions i de distingir-les d'altres tipus d'oracions, encara que només sigui perquè, quan escriuen, sapiguin marcar les exclamacions amb signes d'admiració.

9.2.8 EXERCICI: Distingir exclamacions (p. 72, 22)

Fes un senyal al costat d'aquelles oracions que et semblin exclamatives. (Els signes d'admiració han estat omesos expressament.)

1. L'Estel va dir: "Oh, quina ríbia que em fa aixecar-me cada matí."
2. La Dània va dir: "Setze jutges mengen fetge d'un penjat."
3. En Marc va dir: "No em clavis empenyes, noi."
4. La Natàlia va dir: "Ui, renoi, quin cam que hem de fer."
5. En Tram va dir: "Molt bé, potser sí que no hi ha cap mosca a la meua sopa, però alguna cosa fa onades en el fons del meu plat."

[Vegeu l'entrada "Exclamacions" d'aquest manual.]

IDEA 9: DONAR RAONS DE JUDICIS ESTÈTICS

Quan la Suki s'ofereix per explicar l'esbós de l'Oriol a la Gus, ho fa amb una comparació que pensa que la Gus podrà seguir: suggereix que la terra, a l'esbós de l'Oriol, "ondula com les onades al mar" (72, 20). En altres paraules, ho explica per mitjà d'una analogia.

Mentrestant, en Kio no sembla estar mirant l'esbós, sinó el paisatge mateix. Exclama: "¡Suki, que n'és, de bonic!" (72, 22). Quan la Suki li demana raons, n'ofereix tres:

- 1) La terra s'aixeca i cau com quan una persona respira. (Altra vegada, una analogia, però no ben bé la mateixa donada per la Suki.)
- 2) Els colors mostren una gran varietat de matisos.
- 3) Encara que els camps, individualment, tenen formes diferents, tots encaixen alhora. Hi ha, doncs, varietat en la unitat (o unitat en la varietat).

Les raons que dona en Kio de la bellesa del paisatge semblen lligar bé amb la tesi que diu que aquestes raons haurien de referir-se als aspectes *formals*, als aspectes *decoratius*, i als aspectes *expressius* d'allò que s'està apreci-
ciant estèticament. La tercera raó (unitat en la varietat) és bàsicament formal; la segona és decorativa; i la prime-
ra és expressiva.

9.2.9 EXERCICI: Raons estètiques (p. 72, 24-73, 2)

Quan contemplem una obra d'art (o un aspecte de la natura), que sembla que mostra sentiments o un compor-
tament semblant als nostres sentiments o al nostre comportament humans, diem que és *expressiva*.

Quan contemplem una obra d'art (o un aspecte de la natura), que conté colors preciosos (o sons o altres sen-
sacions), podem dir que és *decorativa*.

Quan una obra d'art (o un aspecte de la natura) sembla estar ben organitzada, quan sembla que té una estructu-
ra coherent, en podem lloar la *forma*.

Considera ara les raons següents, i digues si cadascuna es refereix sobretot a l'expressió (E), a la decoració (D),
o a la forma (F). També hi pot haver, és clar, una combinació d'aspectes.

	E	D	F	?
1. En Ton va dir: "M'agrada la bellesa del desert. Cap soroll, cap confusió. Tot és pla o muntanyes, clar o fosc. Trobo que el desert és absolutament calmat i serè."				
2. La Priscil·la va dir: "M'agrada la bellesa de la gran ciutat. La silueta dels grans edificis dibuixa-
da contra el cel, el vestuari tan variat de la gent, la diversitat de menjars i de diversions: ho trobo
apassionant."				
3. L'Alberta va dir: "M'agrada la vida a pagès. M'agrada veure el canvi de les estacions, la sem-
bra i la collita, la paciència dels animals a l'esta-
bla, i l'orgull dels animals encara no domesti-
cats."				

[Vegeu les entrades: "Bellesa" d'aquest manual i de *Recerca crítica*; "Raons" d'aquest manual, de *Buscant el sen-
tit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; "Art" de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 10: ¿QUAN HEM DE DONAR RAONS?

En principi, sempre que fem alguna cosa de la qual siguem responsables, se'ns podran demanar les raons que
puguin *justificar* el que hem fet. De fet, però, és relativament infreqüent que ens haguem de defensar d'aquesta ma-
nera. Podem descansar, doncs: hi ha moltes probabilitats que els altres no siguin tan curiosos sobre els nostres ju-
dicis com per demanar-nos constantment que els n'expliquem les raons.

Tanmateix, mentre els *altres* potser no ens demanin raons, pot molt bé ser que nosaltres mateixos vulguem
comunicar les raons que tenim per als nostres judicis, a fi de dirigir-nos vers la realització de millors percepcions i
millors judicis en el futur. En altres paraules, reflexionant sobre la nostra experiència present i passada, sospesant-
la i avaluant-la amb raons, estem preparant el camí per fer que la nostra experiència futura sigui encara de més qua-
litat.

9.2.10 EXERCICI: Donar raons (p. 73, 4)

Imagina't que algú et pregunta si, ahir a la nit, vas veure un determinat programa de televisió, i que tu li dius: "No, no m'agraden els programes que ensenyen molta violència." Has donat una raó del teu judici. Però, potser no sigui una raó gaire convincent; l'altra persona encara et pot voler dir: "¿Per què no t'agraden els programes que ensenyen molta violència?" I tu t'hauràs de rumiar una raó per aquesta preferència. Les nostres raons estan tiques, doncs, són defenses que fem de les nostres preferències o dels nostres judicis, i cada raó que donem pot portar a demanar-ne una altra.

Heus aquí algunes preferències. ¿Quina raó podria donar algú per tenir aquestes preferències? ¿I es podria demanar encara a aquesta persona que donés una raó d'aquesta raó?

1. La Felicitat va dir: "Prefereixo el suc de taronja al suc de tabac."
2. En Gumersind va dir: "Prefereixo la ceba a l'all."
3. En Brumari va dir: "Prefereixo els gossets petits i juganers als grossos i endormiscats."
4. La Pamela va dir: "Prefereixo els monopatinets als patinets."
5. En Fruitós va dir: "Prefereixo pintar amb els dits que amb llapis de colors."
6. En Felicià va dir: "Prefereixo l'argila a la plastilina."
7. En Frederic va dir: "Prefereixo les cançons de bressol al rock punk."
8. En Gerard va dir: "M'agrada més tocar els platets que el triangle."
9. En Robert va dir: "Prefereixo ballar a cantar."
10. En Joan va dir: "M'agrada més rentar un cotxe que rentar-me la cara."

[Vegeu les entrades: "Preferències" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*; "Raons" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 11: CREURE

Aparentment, en Kio vol saber (quan pregunta: "Suki, si tu em dius que una cosa és bonica, ¿t'he de creure?": 73, 7-8) en quines circumstàncies estem justificats per creure alguna cosa. Així, tal com la Suki ha demanat raons del judici que en Kio ha fet sobre la bellesa, ara ell demana les raons d'ella per pensar que, en certes circumstàncies, pot estar bé de creure el que algú altre ens diu.

Què entenguem per creure a dependrà, de fet, de la informació que en puguem arregar dels camps de la psicologia, de la filosofia de la ment, i també de l'epistemologia. Seran l'epistemologia i l'ètica, com també la lògica, les que ens ajudaran a entendre en quines circumstàncies és correcte que creguem alguna cosa.

Una qüestió completament diferent s'aborda quan es tracta la pregunta: "¿Quan és correcte intentar aconseguir que algú cregui una cosa?" [Sobre això es pot consultar el manual *Recerca crítica*, capítol 5, episodi 10, idea 1, i el corresponent exercici 5.10.1.] En educació, estem molt preocupats per dues coses: *com pensen els nens i què saben*. És discutible si també ens hauria de preocupar *què creuen*. Alguns educadors troben que els mestres s'haurien de concentrar a millorar el raonament dels nens i a ajudar-los a examinar els motius que tenen per fer les assumpcions que fan. Altres educadors troben que els mestres s'haurien de concentrar en la formació de conceptes més que no pas en la formació de creences. Encara uns altres troben que qualsevol intrusisme en les creences dels nens pot ser indoctrinació. Els educadors més tradicionals —no cal dir-ho— posen en dubte tots aquests plantejaments i argumenten a favor de corregir les creences "incorrectes" dels nens.

De moment, potser n'hi hagi prou alertant, simplement, sobre això: la qüestió sobre el dret de creure que té el nen (com sobre el dret que té de recerca o de pensar pel seu compte) és una qüestió plena de dificultats, que els mestres haurien de tractar amb la màxima cautela. Recordem, però, que la qüestió està relacionada amb les creences particulars del nen i amb si, en relació amb elles, el nen té un dret absolut de consciència. Potser vulguem evitar de discutir amb el mateix nen les seves creences, però no sembla que hi hagi cap raó vàlida per evitar de discutir amb ell els temes filosòfics circumdants.

[Sobre l'acte mental de creure, serà molt útil consultar el que ja s'ha dit en el capítol 2, episodi 1, idea 9, d'aquest manual.]

9.2.11 PLA DE DISCUSSIÓ: Creure (p. 73, 7-8)

1. ¿Et creus tot el que la gent et diu?
2. ¿Et creus algunes coses que la gent et diu?
3. ¿No et creus res del que la gent et diu?
4. ¿Et creus tot el que llegeixes en els llibres?
5. ¿Et creus algunes coses que llegeixes en els llibres?
6. ¿No et creus res del que llegeixes en els llibres?
7. ¿Et creus qualsevol cosa que pots veure pel teu compte?
8. ¿Et creus qualsevol cosa que ets capaç de rumiar b pel teu compte?
9. ¿Tens algunes creences sobre les quals preferiries no pensar?
10. ¿Tens algunes creences sobre les quals penses molt sovint?
11. Si et sents insegur sobre un dels teus pensaments, ¿el pots creure encara?
12. ¿Hi ha coses que creus que s n verdaderes, encara que voldries que no ho fossin?
13. ¿Pots creure una cosa, encara que pensis que s falsa?
14. Si l'examen d'una colla de fets sugger s que una de les teves creences era incorrecta, ¿deixaries de creure-la?
15. Si l'examen d'una colla de fets sugger s que una de les coses que no havies cregut era correcta, ¿començaries a creure-la?

[Vegeu l'entrada "Creure" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 12: CONFIANÇA

Com que els nens s n petits i dèbils, s n vulnerables als que s n més forts que ells. Com que els nens han viscut vides curtes, s n vulnerables als que han tingut més experiència que ells. Conseqüentment, els nens es troben sovint en posició d'haver de confiar que altres actuïn per ells, en nom seu. (No cal dir que aquells a qui es fa aquesta confiança a no sempre en s n dignes.) Amb tot, al nen sovint li deu venir al cap la pregunta: "¿En qui he de confiar?" Una versió més sofisticada d'aquesta pregunta seria: "¿Com podria reconèixer la persona digna de confiança?"

Considerem un moment una situació lògica. ¿Com decidim la confiança que podem tenir en un test? Doncs, d'una banda, mirem de determinar si el test mesura, de fet, el que pretén mesurar, i, d'altra banda, volem reconèixer si les mesures obtingudes a partir del test s n tuament consistents. I, així, la nostra confiança en el test s proporcional —per simplificar una mica— a la seva *fiabilitat*.

Els nens potser no es poden permetre el luxe de dedicar un període llarg de temps a comprovar la fiabilitat d'algui fins a decidir si poden confiar, o no, en aquella persona. Poden haver de prendre una decisió al cap d'un instant, basats només en una apreciació precipitada de l'altra persona. Amb tot, els pot resultar extraordinàriament beneficiós qualsevol ajut que els puguem donar per fer més fiable el procés de reconeixement.

A la història de la filosofia, la confiança juga un paper important. Alguns filòsofs, com ara l'anglès Thomas Hobbes (1588-1679), han defensat que l'estat és necessari perquè no es pot confiar en els éssers humans individuals. D'altra banda, el també anglès John Locke (1632-1704), contemporani de Hobbes, va subratllar el paper de la confiança a l'hora de construir una estructura social i comunitària que capacités els éssers humans per portar una vida raonable en un context democràtic.

9.2.12 PLA DE DISCUSSIÓ: Confiança (p. 73, 9)

Una persona *digna de confiança* és aquella en qui pots confiar, amb qui pots comptar, de qui et pots refiar, i de qui pots dependre. Les preguntes següents et volen fer pensar sobre què significa ser *digne de confiança*.

1. ¿Una persona pot ser molt diferent de tu en algunes coses i, amb tot, ser digna de confiança?
2. ¿Una persona pot ser molt semblant a tu en algunes coses i, amb tot, no ser digna de confiança?
3. ¿Pot semblar molt amable una persona i, amb tot, no ser digna de confiança?
4. ¿Pot ser cruel una persona i, amb tot, ser digna de confiança?
5. ¿Pot ser eficient una persona i, amb tot, ser digna de confiança?

6. ¿Pot ser eficient una persona i, amb tot, no ser digna de confiança?
7. ¿Pot ser cordial una persona i ser també digna de confiança?
8. ¿Pot ser cordial una persona i, no obstant, no ser digna de confiança?

[Vegeu les entrades: “Confiar” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Confiança” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 13: ESTAR BÉ, SER CORRECTE

Hi ha innombrables maneres d’entendre la noció d’estar bé, de ser correcte. Com que fem filosofia amb nens petits, ens cal començar amb alguns dels enfocaments més importants i clars.

Ara parlem de les raons per dir que les coses estan bé (o que són correctes). Ens referirem aquí a les dues raons més familiars: 1) es diu que l’acció està bé, quan s’actua obeint una regla que s’accepta; i 2) es diu que l’acció està bé, quan s’actua per obtenir conseqüències que es consideren desitjables.

En el cas 1), la regla que s’accepta pot procedir d’una colla de fonts diverses: de la tradició, de la religió, de convencions, de l’autoritat, de la pròpia família, de qualsevol persona, grup o institució que faci regles per ser obedients pels altres.

En el cas 2), diem que “estan bé” aquelles accions que considerem mitjans adequats per produir els fins o objectius que desitgem.

Si, per exemple, preguntes a algú: “¿Per què penses que estava bé que fessis això?”, i la resposta és: “Perquè el meu deure obeir la llei del país”, aquella persona t’està donant una raó del primer tipus.

Però, si la resposta hagués estat: “Perquè vull que la gent sigui feliç, i fer el que vaig fer causar el menor dolor i la major felicitat al major nombre de persones”, llavors hauries rebut una resposta del segon tipus.

9.2.13 EXERCICI: ¿Per què diem que les coses estan bé? (p. 73, 11-12)

Heus aquí un exercici sobre les raons que fem servir per dir que està bé alguna cosa que fem. Digues si la raó per dir que estan bé les accions següents és que amb elles s’obeeix una regla o llei (Ob) o bé que se’n obtenen conseqüències desitjables (Con). (En qualsevol cas, pot ser interessant que examinis el raonament amb tota cura.)

	Ob	Con	?
1. La Doris va dir: “Està bé que alimenti el meu gos. Si no, potser es moriria de gana. A més, el menjar el fa feliç.”			
2. En David va dir: “Està bé que esperi que el semàfor sigui verd per travessar. Al capdavant, s’ha de llei per a tots els viatjants.”			
3. L’Antoni va dir: “Si jugues a un joc, està bé que obeeixis les regles. Bé, jo penso que la vida és un joc.”			
4. L’Eustaqui va dir: “Està bé que facis el que se’t mana, sigui qui sigui que ho mani.”			
5. La Virgínia va dir: “Està bé de fer qualsevol cosa que no estigui prohibida.”			
6. L’Anna va dir: “Està bé de fer qualsevol cosa que no trepitgi els drets dels altres.”			
7. En Jeroni va dir: “Està bé, si fa que la majoria sigui feliç, independentment que pugui fer desgraciats a uns quants.”			
8. La Trini va dir: “Està bé, si et fa feliç.”			
9. La Gala va dir: “Quan no sembla que hi hagi ningú que et pugui guiar, està bé que facis el que tu mateix creguis millor.”			

[Vegeu les entrades: “Bé, està bé” d’aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Bé/no està bé” de *Buscant el sentit*; “Correcte” de *Recerca filosòfica*; “Correcte/incorrecte” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 14: VERDADER

Hi ha moltes raons per dir que els enunciats s'ón *verdaders*.

Una raó és que l'enunciat verdader sembla *correspondre's* amb l'estat de coses al qual es refereix. Considerem, per exemple, l'oració "L'herba és verda". Es diu que és verda perquè s'ha observat un objecte anomenat *herba*, i s'ha observat també que aquest objecte és *verd*. Per això es diu que l'enunciat es *correspon* amb el fet al qual es refereix.

Una altra raó per dir que un enunciat és verdader és que allò que l'enunciat afirma implica una definició de termes, i les definicions es consideren verdaderes quan el terme que volem definir significa el mateix que el terme que fem servir per definir-lo. Per exemple, si algú diu: "Una casa és un edifici destinat a servir d'habitació humana", considerem que l'enunciat és verdader *per definició*, perquè les cases *es defineixen com a* edificis destinats a servir d'habitació humana.

Una altra raó encara per dir que un enunciat és verdader és que pugui ser deduït vèlidament d'alguna cosa que ja sapiguem que és verda. Aquest enfocament és conegut com el de la veritat com a *consistència* (o *coherència*).

Als joves, els pot ser útil de saber que no hi ha només una raó per dir que els enunciats s'ón verdaders o falsos, i els pot ser útil també d'entrar en contacte amb moltes de les raons que la gent usa comunament.

9.2.14 EXERCICI: Raons per dir que els enunciats s'ón verdaders (p. 73, 12)

Primera part: En els casos següents, ¿pots donar una raó de per què cadascú considera que el seu enunciat és verdader?

1. La Carla va dir: "La neu és blanca. ¿Com ho és? Perquè existeix una cosa com la neu, i és de color blanc."
2. La Loreto va dir: "Un m és un fan dos. ¿Com ho és? Perquè allò que volem dir amb la paraula 'dos' és exactament el mateix que volem dir amb 'un m és un'."
3. En Carles va dir: "Els ogres són més temibles que els dracs, i els dracs són més temibles que els follets. Com que aquests dos enunciats són verdaders (em sembla), llavors 'Els ogres són més temibles que els follets' també ha de ser verdader."
4. La Divina va dir: "S'és la veritat que els gats són mamífers. ¿Com ho és? Bé, els mamífers donen la llet de les mamelles a les seves cries i els gats donen la llet de les mamelles a les seves cries."
5. La Daina va dir: "S'és que una pilota és rodona, perquè la paraula *pilota* significa una cosa rodona que serveix per jugar."

Segona part: ¿Pots descobrir alguna cosa a partir d'aquesta història? ¿Es podria dir que és verda?

"Fa molt, molt temps, el Bisbe s'ho passava bé en una festa que es feia en honor seu, amb motiu del seu 50 aniversari com a Bisbe. La festa, la donava el Duc.

El Bisbe estava envoltat de convidats i els parlava dels seus records:

—'Saben? —els deia—, la primera persona que es va confessar amb mi el primer dia de ser Bisbe, es va acusar de ser un assassí!'

Un xic després, va entrar el Duc. Va proposar un brindis pel Bisbe, i, quan es va haver fet silenci, va dir:

—'Saben? Resulta que jo he estat la primera persona que es va confessar amb el Bisbe el primer dia que va ocupar el càrrec!'

[Vegeu les entrades: "Veritat" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca crítica*; "Definició" d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 15: PLUJA

La pluja és la precipitació de gotes d'aigua, provinent de la condensació del vapor d'aigua de l'atmosfera. La pluja és un factor molt important i influent en la distribució de la vida de les plantes i dels animals. Quan l'aire puja, es refreda; així es formen els núvols que, al seu torn, donen pas a la pluja. Aquelles zones del món en què es troben capes baixes d'aire fred coincideixen amb les dels grans deserts.

9.2.15 EXERCICI: Pensar sobre la pluja en poesia (p. 73, 21)

¿Quines semblances i diferències descobreixes en aquests poemes sobre la pluja?

PER QUAN PLOU I FA SOL

Joan Amades i Gelat (Barcelona, 1890-1959), *Folklore de Catalunya*, vol. 1: Cançons. IV. Cançons màgiques, 1951

Plou i fa sol,
les bruixes es pentinen;
plou i fa sol,
les bruixes porten dol.

NIT DE PLUJA A ALTA HORA

Joan Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *El tomb de l'any* (Primavera), 1966

L'aigua, magníficament,
dringa, degota i regala
(la pluja d'una entenent
que cau amb el cor content;
així el meu, mentre la sent,
no té por de cosa mala).

Si jo sentir-la no vull,
un llibre me'n distreuria;
cuit és, el llibre m'acull.
Però si, las o curull,
m'estic de girar-li full,
la pluja em fa companyia.

Cadascú dorm en son llit
sinjor, que vetllo encara
mentre l'aigua, en son delit,
puny a tot arreu la nit.
Quin goig! el mal esperit
s'ennuega d'aigua clara.

PLUJA DE PRIMAVERA (1857)

Afanasi Afanàssievitx Fet (Xenxén) (Novoselka, Rússia, 1820-Moscú, 1892), *Llums del capvespre*, 1883-1885

A la finestra encara és clar,
el sol la nuvolada esquinça,
i amb la seva ala el teulad ,
banyant-se en el sorral, titil·la.

Cap a la terra, des del cel,
gronxant avanç a una cortina,
i enmig com de daurada pols,
s'aixeca, al fons, el fil dels boscos.

Al vidre hi ha un esquitx o dos,
els tells fan una olor melosa,
i no s'agu al jardí vingut
repica en el fullatge tendre.

CAN Ó DE PLUJA

Josep M. de Sagarra i de Castellarnau (Barcelona, 1894-1961), *Cançons de totes les hores*, 1925

No sents, cor meu, quina pluja m'és fina?
Dorm, que la pluja ja vetlla el teu son...
Hi ha dues perles a la teranyina,
quina conversa la pluja i la font!
No sents, cor meu, quina pluja m'és fina?

No sents, cor meu, quin plorar i quin cantar?
Canten les gotes damunt la teulada,
ploren les gotes damunt del replà...
Gotes de pluja, guardània que es bada...
No sents, cor meu, quin plorar i quin cantar?

¿No sents, cor meu, quina pau m'és divina,
amb la música dels nívols desfets?
Pluja de nit, delicada veïna,
dentetes d'aigua en els vidres quiets...
No sents, cor meu, quina pau m'és divina?

¿No sents, cor meu, que la pena se'n va,
dintre aquest plor de la pluja nocturna,
i les estrelles somriuen enllà?
Enllà somriu un mantell tot espurna...
No sents, cor meu, que la pena se'n va?

No sents, cor meu, quina pluja m'és fina?
No sents, cor meu, quin cantar i quin plorar?
No sents, cor meu, quina pau m'és divina?
No sents, cor meu, que la pena se'n va?
No sents, cor meu, quina pluja m'és fina?

[Vegeu l'entrada "Pluja" d'aquest manual.]

IDEA 16: DESITJAR

¿Què fem quan desitgem? ¿En què consisteix tenir un desig? Pots mirar de respondre aquestes preguntes buscant la paraula "desig" en el diccionari, però prepara't per quedar un xic decebut.

Desitjar és una cosa que resulta familiar a tothom. Els nens formulen desigs en tota regla quan han de bufar les espelmes d'un pastís d'aniversari, i ho fan de manera més informal en qualsevol moment del dia. Desitjar pot ser com anar en bicicleta: ho podem fer, però no sabem prou bé com ho fem per poder explicar-l'hi, a qualsevol.

Per exemple: ¿un desig és una petició? I si ho és, ¿a qui va dirigida? ¿O potser és una ordre? ¿Dirigida a un esperit o a un geni?

Allò que fem, quan volem terriblement una cosa però no sabem com obtenir-la, ¿és desitjar? Quan ens sentim desvalguts, impotents, ¿estem desitjant?

¿Desitjar és demanar, suplicar?

Sí, ¿què fem quan desitgem?

9.2.16 *EXERCICI*: Desitjar i altres actes mentals o verbals (p. 73, 23-25)

Diferències entre

1. desitjar i voler
2. desitjar i confiar
3. desitjar i suplicar
4. desitjar i demanar
5. desitjar i imaginar
6. desitjar i esperar
7. desitjar i fantasiar
8. desitjar i raonar
9. desitjar i acceptar
10. desitjar i lamentar

[Vegeu l'exercici 8.4 de *Recerca filosòfica*; vegeu també les entrades: “Desigs” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Ment, actes mentals” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Paraules, actes verbals” d'aquest manual.]

EPISODI 3

IDEA 1: LLIBRES

Els llibres són col·leccions de materials escrits, normalment amb un tema o contingut unificat, i relligats en una sola unitat o volum. Els llibres han estat els principals administradors de coneixement humà, així com el principal equipament utilitzat per a l'emmagatzemament de coneixements.

Els llibres són productes del llenguatge i del pensament; són productes de la recerca lingüística, tant si es tracta de tractats científics, com d'assaigs o de novel·les.

Els mestres sovint subratllen als alumnes la utilitat dels llibres i, fins i tot, parlant metafòricament, el seu caràcter amistós. Amb tot, pot molt ben ser que els alumnes ja hagin fet alguna experiència amb llibres malagradosos, eixuts o fins i tot hostils, perquè, de llibres, com de persones, n'hi ha de tota mena. I tal com ens podem preguntar què li deu haver fet la gent, a algun nen, perquè sigui esquerp o anti-social, també ens podem preguntar què li deuen haver fet els llibres, a algun nen, perquè sigui tan recelós o desdenyós amb la lectura.

9.3.1 EXERCICI: Pensar sobre els llibres (p. 74, 8)

Primera part: Raonament analític

- L'acció de posar els teus pensaments en un llibre, ¿a què s'assembla més: a recollir la pluja en un barril o a posar aliments en una nevera?
- L'acció d'extreure del llibre els pensaments d'un autor, ¿a què s'assembla més: a treure peix d'una bassa o a obrir els regals de Reis?
- Les pàgines d'un llibre, ¿s'assemblen més a les fulles d'un arbre o a les flors d'un arbust?

Segona part: Inferència

- Tots els llibres contenen paraules; totes les paraules contenen lletres.
Per tant, la conclusió és que
- En un llibre anomenat *Tirant lo Blanc*, tots els capítols contenen paràgrafs i tots els paràgrafs contenen oracions.
Per tant, la conclusió és que, a *Tirant lo Blanc*,

[Vegeu les entrades: "Llibre" d'aquest manual; "Llibres de text" de *Recerca científica*.]

IDEA 2: EL TITÀNIC

El *Titànic* era un enorme vaixell transoceànic que es va enfonsar a l'Atlàntic el 1912. A causa de viatjar a massa velocitat i amb precaucions insuficients, va xocar amb un iceberg i es va enfonsar; van morir 1517 dels seus 2000 passatgers. Un resultat de l'enfonsament del *Titànic* va ser que es van prendre mesures de seguretat molt més grans per als vaixells a alta mar, i es va establir una patrulla de vigilància dels icebergs.

El *Titànic* es va localitzar el 1985, en part gràcies al desenvolupament de nous mecanismes de detecció d'altíssima eficiència, i en part degut a la sort.

Al començament del segle XX, quan el *Titànic* era un dels vaixells més grans en servei actiu, entre els altres vaixells de majors dimensions s'havien d'esmentar el *Majestic* i el *Leviatan*.

9.3.2 EXERCICI: Pensar sobre els vaixells (p. 74, 11)

- Els vaixells d'antigues civilitzacions usaven rem, veles o ambdues coses. ¿Per què no usaven més quines de vapor?
- L'era de la màquina de vapor va començar el 1807, amb la línia regular de vaixells entre Nova York i Albany inaugurada per l'enginyer i inventor nord-americà Robert Fulton (1765-1815). ¿Per què la màquina de vapor era millor que els rem i les veles?

3. Els primers vaixells d'acer van ser construïts al segle XIX. Sabem que l'acer pesa més que l'aigua. ¿Com és, doncs, que no es van enfonsar?
4. Vaixells transoceànics més recents han usat turbines i motors Diesel com a energia. ¿Significa això que ja no es van usar més les hèlices?
5. El *Titànic* es va enfonsar perquè va xocar amb un iceberg. ¿És possible que l'iceberg també s'efonsés, perquè va xocar amb el *Titànic*?

[Vegeu l'entrada "Vaixell" d'aquest manual.]

IDEA 3: EL FUM

Quan la combustió és incompleta, el que es fa visible és un producte gasós anomenat *fum*.

La quantitat més gran de fum ve de l'hulla, tot i que el fum es pot reduir si es disposa de l'equipament adequat. El fum interfereix amb la llum del Sol, deixa taques desagradables en els edificis i perjudica la vida vegetal i animal. És particularment perjudicial per als sistemes respiratoris dels animals.

Els indis de l'oest dels EUA han usat senyals de fum com un tipus de llenguatge de signes a fi de comunicar-se a llarga distància.

9.3.3 EXERCICI: Pensar sobre el fum (p. 75, 6)

Explicació causal. Examina atentament les oracions següents: subratlla amb una sola línia la part que vegis que es refereix a una *causa*, i amb doble línia la part que vegis que es refereix a un *efecte*. (En algun cas, hi pot haver més d'un efecte, o potser cap.)

- a. Quan la casa es va cremar, es va produir una gran quantitat de fum.
- b. Quan el foc va començar, l'alarma detectora de fum va fer un xiulet molt fort.
- c. Els bombers van apagar el foc, però la casa es va fer molt malbé.
- d. Molts bombers van inhalar fum, i van ser portats a l'hospital.
- e. Per comunicar-se a gran distància, els indis americans van usar senyals de fum.
- f. Durant un instant el cel es va enfosquir, perquè el foc havia produït molt de fum.

[Vegeu les entrades: "Fum" d'aquest manual; "Foc" d'aquest manual i de *Recerca científica*.]

IDEA 4: CAVALLS

Els cavalls, els ases i les zebres pertanyen tots a la mateixa família, la família dels *quids*.

Els cavalls són el resultat d'una transformació a partir d'un diminut avantpassat primitiu. Tota la sèrie filogenètica que ha conduït al cavall actual s'origina a Amèrica del Nord, d'on passa a Àsia i Europa a través de l'estret de Bering. Més tard, aquest cavall nord-americà s'extingí i no tornà a Amèrica fins a l'època del descobriment. El cavall ja vivia en estat domèstic 2000 anys aC, i s'està per tot el món, adaptat a tota mena de terrenys i de climes, la qual cosa explica la gran varietat de races existents. Ha estat i s'utilitza per l'home de maneres molt diverses: com a animal de tir, per arrossegar carruatges, com a animal de sella. També s'aprofita per la carn; i les eugues, per la llet.

9.3.4 EXERCICI: Pensar sobre els cavalls en poesia (p. 75, 16-17)

Llegiu amb atenció els tres poemes següents. Ara, feu tres columnes en un full de paper: a la primera, poseu-hi les coses que els poemes diuen que el cavall *fa* —o *no fa*—, a la segona, les coses que descriuen l'*aspecte* del cavall; a la tercera, les coses que ens diuen què *són* el cavall. En cas que descobriu algun element contradictori entre els tres poemes, comenteu-ho especialment.

CAVALLS

Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brussel·les, 1970), *Bestiari*

D cils a esper i a brida,
amics dels millors que hi ha,
descarreguen de seguida
qui no s piga muntar.

S n addictes als invictes,
s n elegants i potents;
volen manaments estrictes
i no se'n desvien gens.

Per llur ajut en batalla
a tot distingit guerrer,
al ciutad sense falla
li digueren cavaller.

I en la batalla m s brava,
quan era adversa la sort,
el bon cavall no menjava
si qui el munt s era mort.

CAVALL

Pere Quart, pseud nim de Joan Oliver i Sallar s (Sabadell, 1899-Barcelona, 1986), *Bestiari*

Un par sit de l'euga m s dol a
el blan ssim car cter malmet.
S'encabrita: irritada s'espolsa
mosca d'ase que branda fuet.

“UN CAVALL QUE NO MENJAVA...”

Xohan Garcia de Guillade, poeta gallec o portugu s del segle XIII

Un cavall que no menjava
en sis mesos no es llevava,
per D u pluja enviava,
creixia l'herba;
al capdavall pasturava
i ja s'aixeca.

Son amo no li don
civada ni el va ferrar,
per el bon temps retorn ,
creixia l'herba;
va pasturar i va xorar
i ja s'aixeca.

Ni el va ferrar ni civada
li havia l'amo cercada,
per enmig de la llacada
creixia l'herba;
va pasturar i va xorar
i ja s'aixeca.

[Vegeu l'entrada “Cavall” d'aquest manual.]

IDEA 5: EL SOROLL

El soroll consisteix en sons desorganitzats que la gent troba desagradables a l'òrbita o en els quals no troba cap significat especial. Ha estat recentment que els estudis mediambientals han mostrat que el soroll és un tipus de pol·lució i que un entorn sorollós és indesitjable. Això és particularment cert allà on la gent es veu forçada a sentir sorolls que ella no pot controlar i que preferiria no haver de sentir. La gent, per exemple, que viu prop d'autopistes o d'aeroports arriba sovint a emprendre accions legals per obligar les autoritats a construir barreres del so o a desviar el trànsit a fi de disminuir la pol·lució acústica.

Ara bé, tal com passa amb les imatges, també els sons poden ser motiu de controvèrsia, ja que el so que algú considera irritant i sorollós, pot ser considerat per un altre com a alleujador i tranquil·litzador. Moltes persones usen el so, fins i tot el soroll, com a contrapès de l'acció monotona i contínu del sistema de protecció i suport de l'entorn. A aquestes persones, doncs, no els molesten les sirenes distants de la policia i dels bombers, els xiulets dels trens, el clacar de les oques, els grinyols de les rodes de goma a l'asfalt, les botzines incontrolades dels cotxes que fan cua, els crits dels nens al pati de l'escola, la potència de ràdios i televisors a tot donar, o altres sorolls del veïnat. I és que, per a elles, totes aquestes coses són proves d'estabilitat i d'ordre més que no pas de desordre o d'una, molt pitjor encara, absència d'activitat humana. Ben mirat, per a molta gent, la quietud pot ser tan pertorbadora com el soroll.

9.3.5 EXERCICI: Preferències acústiques (p. 75, 19)

Primera part: ¿Quines de les coses següents prefereixes, i per què?

- a. oques clacant o un bebè plorant
- b. gats miolant a la nit o un aspirador funcionant a l'habitació del costat
- c. gossos lladrant o el so de les sirenes dels bombers
- d. pluja al teulat o gent enraonant baixet al darrere de la teua porta
- e. parcs a la teua ràdio o escombriaires remenant els contenidors
- f. el fragor del metro o els veïns barallant-se

Segona part: A partir de les teves respostes fins ara, ¿diries que ets més tolerant amb a) sorolls produïts per persones, o amb b) sorolls produïts per animals i altres parts de la naturalesa?

[Tercera part: Quan estudies, ¿t'has de concentrar molt? ¿Vol dir així que necessites silenci absolut, o bé pots treballar amb soroll? ¿Sempre necessites silenci, o sempre pots treballar amb soroll? ¿Quan sí i quan no?

¿Acostumes a treballar amb música?

Si has dit que sí, respon també: ¿Prefereixes treballar amb música ambiental o portar auriculars? ¿Per què? ¿Prefereixes escoltar sempre les mateixes peces o bé escoltar música nova i variada? ¿Per què?]

[Vegeu les entrades: “Soroll” i “So” d'aquest manual; “Preferències” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

IDEA 6: EL TACTE I LA CONSTRUCCIÓ DE LA IMATGE DEL COS

Si arribem a entendre el món que percebem, almenys, en bona part gràcies a la cooperació dels sentits. Per a la vista i per al tacte és particularment important de treballar junts per construir la comprensió de la realitat física: la vista confirma el que toquem i el tacte confirma el que veiem.

Tanmateix, la vista i el tacte són dos sentits molt diferents. En molts casos, només hi ha la vista, mentre que el tacte s'alia amb el so, el gust i el sabor. Això passa perquè la vista ens permet de percebre una varietat de punts de l'espai en un instant. Des del punt de vista d'un mateix, es pot veure, en un únic moment, un aspecte del món sencer. Si escoltem, però, una peça musical, mai no la sentim tota de cop: la sentim de nota en nota. Quan ja som a mitja simfonia, la part que ja hem sentit només s'ajunta a la nostra memòria, i l'altra part encara no l'hem sentit. El ma-

teix passa amb el tacte. Podem *veure* com s una persona de cap a peus en un instant, per si tanquem els ulls i mirem de determinar com s aquella persona pel tacte, hem d'ajuntar tota una srie d'impressions tctils, i aquestes impressions quedaran globalment distorsionades, tal com tamb ser inacurat el record global que tinguem de la pe a musical.

Tanmateix, el tacte —com que inclou un contacte que s m s immediat i m s “en brut” que el dels altres sentits— sembla que d na un sentit m s intens i acurat del “m n exterior” del que els altres poden donar. Alguns poden sostenir que, per a ells, “veure s creure”; n'hi ha d'altres, per , que l' nica forma de verificaci que respecten s la percepci pel tacte.

Mentre el *concepte* del nostre cos est constru t a partir de totes les nostres sensacions corporals, la *imatge* que tenim del nostre cos s m s subjectiva. Aix , si hem estat parlant molta estona, la imatge que tenim de la nostra cara n'accentua la meitat de baix; si hem estat llegint molta estona, els ulls de la imatge del nostre cos s n prominents, per el ment pot retrocedir fins i tot m s del normal.

9.3.6 EXERCICI: Dibuixar-se un mateix (p. 75, 20-25)

Primera part: Agafa un tros de paper i un llapis, tanca els ulls i dibuixa la teva cara. Et pots tocar la cara tantes vegades com vulguis, per no obris els ulls.

Ara, agafa un altre tros de paper i dibuixa la teva cara; aquesta vegada amb els ulls oberts i mirant-te al mirall.

Mira ara els dos dibuixos i compara'ls. ¿El nas t la mateixa mida en els dos dibuixos? ¿I la boca? ¿I la barbeta? ¿I els ulls?

Segona part: Torna a fer el mateix exercici; aquesta vegada dibuixa nom s el perfil de la teva cara: primer, amb els ulls tancats, per resseguint el perfil amb el dit; i despr s, amb els ulls oberts.

[Vegeu les entrades: “Esb s” d'aquest manual; “Percepci ” d'aquest manual i de *Recerca filos fica*.]

IDEA 7: PERLES AUTÈNTIQUES, CULTIVADES I ARTIFICIALS

Les perles aut ntiques s n concrecions nacrades que es formen a l'interior de la conquilla d'alguns mol·luscs, especialment les ostres. La perla es forma aix : un nucli —un gra de sorra o un par sit— irrita el mol·lusc, el qual produeix una secreci al voltant del nucli. El material s el mateix que l'usat per produir la conquilla del mol·lusc.

Les perles de cultiu s'obtenen de l'ostra perlera en empeltar-li un tros de teixit d'una altra ostra perlera que envolta un nucli artificial de nacre; aix estimula el creixement natural de la perla. [Segons la *Gran Enciclop dia Catalana*, “les primeres perles cultivades foren obtingudes pel japon s K. Mikimoko pels voltants de l'any 1912. La ind stria de les perles artificials comen a desenvolupar-se a Manacor a principis del segle XX i ha pres actualment una gran import ncia. L'empresa capdavantera s Perles Maj rica, que per un procediment patentat ha aconseguit una consist ncia i una irisaci que fan el seu producte molt semblant a la perla aut ntica.”]

Tot i que, com acabem de veure, les perles cultivades tamb s'anomenen “perles artificials”, quan la Gus parla de perles “artificials” (75, 27), no es referix a les cultivades, sin , evidentment, a perles d'imitaci o “perles falses”, obtingudes per un proc s de fabricaci a base, generalment, de materials de vidre iridescent.

9.3.7 EXERCICI: Perles iguals i diferents en un collaret (p. 75, 26-28)

Discuteix aquesta par bola:

Un dia, els pares de la Berta i de la Isabel les van portar a una ciutat on hi havia molts artesans. Feien tasses i gerros de terrissa, i cinturons de pell, i suports de fusta pels llibres, i tota mena de coses. La Berta va veure una joieria, hi va entrar i es va quedar mirant unes perles.

—“No m'agraden aquestes perles —va pensar—. Haurien de ser totes iguals a cada collaret, i no ho s n.”

M s tard, la Isabel va entrar a la botiga. Va agafar un collaret i va veure que cada perla era diferent.

—“¿Per qu s n diferents?”, va preguntar al dependent. Ell va respondre:

—“Perquè cada dia faig una perla, i cada dia tinc sensacions diferents.”

—“Ah —va dir la Isabel—, llavors són aquestes les perles que vull.”

La Gus diu que si les perles fossin autèntiques, “cadascuna seria diferent” (75, 28). ¿Vol dir que l’ostra fa perles diferents perquè té sensacions diferents en diferents moments de la seva vida?

[Vegeu l’entrada “Perla” d’aquest manual.]

IDEA 8: CONDICIONALS CONTRAFÀCTICS

La Gus sosté que *si* les seves perles fossin autèntiques, cadascuna *seria* diferent. Del que diu, en podem inferir que, efectivament, les seves perles no són autèntiques. Preguntar-se quines conseqüències tindria el fet que les coses fossin diferents de com realment són, és construir un *condicional contrafàctic*.

Heus aquí un condicional, que no és contrafàctic: “Si la Maria ve a classe demà, ocuparà el seu lloc habitual.”

Heus aquí un condicional contrafàctic: “Si la Maria fos 15 anys més gran, ja no faria sis de Bèlica.”

Els condicionals contrafàctics són molt útils en la recerca científica perquè ens ajuden a distingir entre enunciats ordinaris veritables i lleis de la naturalesa. (Una llei de la naturalesa és una hipòtesi que ha obtingut acceptació per part de la comunitat científica i ara és considerada veritable.)

Aquí tens dues oracions:

1) Les noies porten texans. (Veritable)

2) Els planetes giren al voltant del Sol. (Veritable)

I ara, dos condicionals contrafàctics:

A) Si en Joan fos una noia, portaria texans.

B) Si en Joan fos un planeta, giraria al voltant del Sol.

En relació a A), simplement no sabem què portaria en Joan si fos una noia. L’oració 1) resulta que és veritable, però no és una llei de la naturalesa. Encara que les noies portin texans, *no totes* les noies en porten. Algunes no en porten, i molts nois, sí. I encara que avui totes les noies en portessin, podria molt ben ser que no totes en portessin demà.

En canvi, en relació a B), el condicional contrafàctic obté suport de la llei de la naturalesa 2), i ha de ser considerat, doncs, veritable. En la nostra galàxia, tots els planetes, passats, presents o futurs, giren al voltant del Sol, i qualsevol cosa que es troba en la situació d’un planeta —un cometa, un asteroide, una paperina de caramels, o el pobre Joan—, faria el mateix.

9.3.8 EXERCICI: Pràctica amb condicionals contrafàctics (p. 75, 28)

Aquí tens parelles d’oracions. En cada cas, la primera oració és veritable (o s’ha de considerar veritable). La teua feina consisteix a esbrinar si la segona oració ha de ser, per tant, considerada veritable, o no.

Exemple: Els gats sovint cacen rates. (Veritable)

¿Se’n segueix que, si en Roi fos un gat, caccaria rates?

(Resposta: No; és a dir, no se’n segueix així necessàriament.)

Exemple: A la pressió normal, l’aigua bull a la temperatura de 100 graus. (Veritable)

¿Se’n segueix que, si l’anticongelant del teu cotxe fos aigua pura, bulliria, a la pressió normal, a 100 graus?

(Resposta: Sí.)

1. Molts arbres perden les fulles a l’hivern. (Veritable)

¿Se’n segueix que, si fossis un arbre, perdries les teves fulles a l’hivern?

2. Els policies normalment porten uniforme i gorra. (Veritable)

¿Se’n segueix que, si et fessis policia, portaries uniforme i gorra?

3. Els troncs de pi surten a l’aigua. (Veritable)

¿Se’n segueix que, si un tren exprés estigués fet de troncs de pi, suraria a l’aigua?

4. La llum del Sol tarda 8 minuts a arribar a la Terra. (Veritable)

¿Se’n segueix que, si poguessis viatjar en un raig de llum, tardaries 8 minuts a fer la distància entre el Sol i la Terra?

[Vegeu les entrades “Contrafàctics” i “Diferent” d’aquest manual.]

IDEA 9: DIR EL QUE PENSEM

La Gus afirma que ningú més no pot dir què és el que ella pensa (76, 4). Potser sigui així, però convindria distingir-ho d'una altra pregunta: si els altres ens poden impedir de dir el que pensem. Evidentment, ho poden fer, usant diferents estratègies, com ara la d'arribar-nos a convèncer que no pensem, realment, el que pensem, o la de no ensenyar-nos la manera d'expressar-nos correctament, i, fins i tot, la d'impedir per la força que ens expressem lliurement.

La qüestió de la relació entre pensament i expressió és tractada magistralment pel filòsof positivista anglès John Stuart Mill (Londres 1806 - Avinyó 1873), en el seu escrit *Sobre la llibertat* (1859). Mill afirma que cap societat no és lliure si la gent que hi viu no pot dir el que pensa. Així, la llibertat d'expressió és fonamental (tal com ho és en totes les Constitucions dels països democràtics i en la Declaració dels Drets Humans de l'ONU).

Però, ¿i la llibertat de pensament? Moltes societats són totalitàries i exerceixen formes clares de “control del pensament” que impedeixen que la gent pensi amb llibertat. En el seu assaig “La fixació de la creença”, el filòsof nord-americà Charles S. Peirce (1839-1914) especulava que, fins i tot en una societat no-totalitària, les pressions conformistes poden ser tan grans que arribem a censurar els nostres propis pensaments per no pensar allò que, als altres, no els agradaria sentir.

En relació amb la qüestió inicial —si algú altre pot dir què és el que pensem—, no hauríem d'anar massa de pressa a treure conclusions. D'una banda, és possible que altres persones, més entrenades que nosaltres en formes d'expressió, siguin capaces d'expressar els nostres pensaments millor que nosaltres. Si admetem així, ja podem acceptar també que, sense un ajut extern així, potser serem ben incapaços d'expressar alguns dels nostres pensaments. Així, doncs, encara que sigui cert que una altra persona no pugui saber segur què és el que pensem, pot molt ben ser que, sense l'ajuda d'aquesta persona, no siguem capaços de dir el que pensem.

9.3.9 PLA DE DISCUSSIÓ: Pensar i expressar el que pensem (p. 76, 4)

1. ¿Hi ha pensaments que et guardes per a tu sol i que mai no expresses a ningú?
2. ¿Hi ha pensaments que no has examinat amb gaire cura, però que expresses sovint als altres?
3. ¿Hi ha pensaments que t'agrada pensar-los?
4. ¿Hi ha pensaments que són repulsius?
5. ¿Hi ha pensaments que, tot i que t'agradaria, no goses tenir, perquè d'altres ho podrien desaprovar si sabessin que els pensaves?
6. ¿Hi ha pensaments dels quals et sents orgullós?
7. ¿Hi ha pensaments dels quals et sents avergonyit?
8. ¿Hi ha coses que dius sovint, sense que n'estiguis realment convençut?
9. ¿Dius coses, de vegades, que no tenies intenció de dir?
10. ¿Penses coses, de vegades, que no tenies intenció de pensar?

[Vegeu les entrades: “Dir” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*; “Pensar” d'aquest manual, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca ètica*; “Pensaments” de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 10: SER IGUAL I SER DIFERENT

Abans s'ha dit que la disposició per detectar les diferències en les coses que són diferents i les semblances en les coses que són semblants, és una de les disposicions intel·lectuals més fonamentals. Si ens prenem seriosament així de voler saber “què hi ha”, hem d'estar preparats per identificar allò que és idèntic i per distingir allò que és distingible.

Encara que l'habilitat per prendre nota de les identitats i les diferències sigui important, es pot argumentar que encara és més important l'habilitat per detectar punts de diferència entre coses que, altrament, són semblants, i punts de semblança entre coses que, altrament, són diferents. Aquesta és, al capdavant, la base del raonament analític, i el raonament analític, al seu torn, és bàsic tant per a la recerca científica com per a l'artística.

La Gus, sens dubte, està interessada en un aspecte particular d'aquest problema: l'aspecte que tracta amb les semblances i diferències *humanes*. Mentre la gent vol ser acceptada per la seva comunitat, normalment és reticent a

aparixer com a molt diferent; si valora, per , la seva individualitat com un tresor, llavors s reticent a presentar-se com a massa semblant als altres. Ara b , fins i tot la persona que se senti nica, experimentar el gran valor de les afinitats compartides amb els altres individus nics, i experimentar tamb el gran valor de les coses comunes compartides. Quan la Gus pensa en “els nens que llegeixin el que jo escrigui” (76, 10), potser t al cap altres nens com en Kio, que ha apr s que ell i la Gus s n una mica diferents en certes coses, i tenen, en altres coses, molt en com .

9.3.10 PLA DE DISCUSSIÓ: Ser igual i ser diferent (p. 76, 8-12)

1. ¿T’agradaria que tu i els teus companys de classe f ssiu tan semblants els uns als altres com els ous en una ouera?
2. ¿Et faria res que tu i els teus companys de classe an ssiu cada dia vestits iguals?
3. Si cada persona de la classe an s vestida diferent cada dia de l’any, ¿et sembla que, al cap d’un temps, ja no t’adonaries de les difer ncies?
4. ¿És possible que hi hagi persones que s’assemblin molt f sicament, per que siguin extraordin riament diferents pel que fa a la seva manera de pensar?
5. ¿És possible que hi hagi persones que siguin molt diferents f sicament, per que s’assemblin molt mentalment?
6. Imagina’t que tens un amic i que penses que tu i el teu amic sou molt semblants. ¿Podries trobar dos altres companys de classe que s’assemblessin entre ells tant com tu i el teu amic?
7. ¿Se t’acut alg de la teva classe que tingui amb els seus pares unes relacions que vinguin a ser com les que tu tens amb els teus?
8. ¿La teva relaci amb la classe s la mateixa que tamb t cadascun dels teus companys amb la classe?
9. ¿La relaci que tens amb els teus pensaments s la mateixa que tamb t cadascun dels teus companys amb els seus pensaments?
10. ¿Quin dia de la setmana et sents m s diferent de com normalment ets, i quin dia de la setmana et sents m s semblant a com normalment ets? (Si t’oposes a una assumpci subjacent a aquesta pregunta, identifica l’assumpci , i explica la teva objecció.)

[Vegeu les entrades: “Diferent” i “Igual” d’aquest manual; “Difer ncies” de *Buscant el sentit* i de *Recerca fillosfica*.]

CAPÍTOL 10

EPISODI 1

IDEA 1: DESCRIPCIÓ

Descriure és informar amb paraules sobre el que pot ser percebut pels sentits o pot ser experimentat d'alguna manera. Una descripció és reeixida si transmet informació, de manera acurada i organitzada, sobre el que hi ha. Així, una descripció que ens doni una “imatge verbal” d'un paisatge, ens diu, de manera acurada i econòmica, què es pot percebre allí. Potser no ens ho digui tot, però ens diu prou com per donar-nos un esbós del que es descriu.

Una bona descripció situa la cosa descrita all on realment és, i li atribueix propietats que realment té. En aquest sentit, es pot dir que una bona descripció “diu la veritat” sobre la cosa.

És obvi que la condició prèvia d'una bona descripció és una bona percepció o una atenció precisa a all que s'experimenta. Si no t'adones del que hi ha davant teu, no seràs capaç de descriure-ho gaire bé. D'altra banda, si t'adones del que hi ha, copses diferències subtils i observes subtils semblances, però, en canvi, no saps trobar paraules per representar aquests elements i les seves relacions, no és pas gaire probable que produeixis una descripció reeixida. Una bona descripció inclou, doncs, que es trobin les paraules correctes i que es posin en l'ordre correcte.

L'expressió “les paraules correctes” suggereix que hem de buscar els termes que comuniquin de manera exacta i precisa all que estiguem experimentant. Si, en el quadre, el color de la guitarra és blau d'ultramar, no serà adequat —quan se'n vulgui fer una descripció objectiva o “realista”— identificar-lo com a verd o com a safir. Però, ¿i si simplement l'anomenem “blau”? Evidentment, així no seria incorrecte, però tampoc no seria precís. La nostra decisió sobre quina sigui la paraula correcta estarà en funció del tipus de generalitat que vulguem per a la nostra descripció.

¿L'expressió “l'ordre correcte”? Així podria significar que la nostra descripció ha de ser gramaticalment i sintàcticament irreprotxable. Però, podria significar més. Podria significar, per exemple, que la manera d'escriure la descripció ha de ser adequada a la matèria descrita. La descripció d'un paisatge lunar desolat i escarpat demana una textura verbal diferent que la descripció d'un riu turbulent que inunda els seus marges, s'emporta tot el que troba, i continua fins a inundar la plana.

Per arribar a fer descripcions acceptables, els nens necessiten sovint fer molta pràctica de traducció en paraules de tot all que perceben. Sovint volen fer massa; miren d'abraçar massa observacions amb poques paraules, i el resultat és vague i vulgar. L'ant dot més obvi consisteix a aconseguir que enfoquin una àrea molt limitada de l'experiència i que la descriguin amb tanta precisió com puguin. Si s'esforcen per descriure un país, procura que descriguin una ciutat; si troben que així és massa, que es concentrin en una casa particular; si així és encara massa feixuc, que treguin una porta o una finestra.

Encara més: els alumnes han de conèixer la diferència entre descriure el que hi ha, i descriure les seves *sensacions* sobre el que hi ha, o els seus *pensaments* sobre all. Hi ha una diferència —no sempre fàcil de detectar— entre les nostres observacions i les nostres respostes a aquestes observacions. I encara que resulti impossible de distingir completament all que veiem de les nostres sensacions sobre all, almenys podem establir aquest ideal com un objectiu vers el qual s'ha de tendir, donat, és clar, que el que vulguem sigui obtenir la descripció més objectiva possible. Així inclou, per tant, que fem una comprovació addicional de les nostres observacions amb les d'altres observadors que s'ho miren des d'altres punts de vista, per veure si ens ha passat per alt alguna cosa que hagués simpatitzat d'advertir, o si, potser, hem aportat alguna cosa de collita pròpia que no pertany a la cosa que s'observa.

10.1.1 EXERCICI: Descriure una activitat (p. 77, 5-7)

¿Pots descriure una activitat d'algun tipus? Per exemple: observa unes quantes persones mentre juguen a peu coix. Observa atentament les diferents coses que fa cadascun dels jugadors, i explica'ns-ho, tal com l'avi d'en Kio parla dels lleons a la platja.

Altres activitats que podries descriure: les moltes coses que la teva classe fa quan és al pati; la manera d'actuar de la gent mentre fa maniobres de simulació d'un incendi; etc. tera.

[Vegeu les entrades: “Descripció” d'aquest manual; “Descripcions i explicacions” de *Recerca filosòfica*.]

10.1.2 EXERCICI: Descriure el que es percep (p. 77, 5-7)

1. És l'hora d'esmorzar. Els teus pares estan preparant el cafè. Descriu l'olor del cafè.
2. Ha estat un dia llarg i cansat. Et fiques al llit i poses el cap al coixí. Descriu la sensació de posar el cap al coixí.
3. La teva germaneta petita està jugant al pati després d'un bon ruixat. Com que està fent pastissos de fang, t'hi afegeixes. Descriu la sensació de fer un pastís de fang.
4. Amb un company de classe estàs parlant d'un amic. Tu dius una cosa molt desagradable del teu amic. De seguida descobreixes que el teu amic t'ha sentit. Descriu la teva sensació.
5. Vols menjar una taronja per postres de dinar. Arribada l'hora de dinar, peles la taronja i te la menges. Descriu el gust que t'ha donat.
6. Estàs construint una cosa de fusta. Quan acabes, la poleixes amb paper de vidre. Descriu la sensació que tens quan fregues les puntes dels dits amb el paper de vidre.
7. Estàs escrivint a la pissarra. De sobte, el guix xerrica. Descriu el so que fa.
8. A la matinada, sents els escombriaires que recullen els contenidors. El camió fa un soroll molt fort quan estira el contenidor cap amunt. Descriu el so que fa.
9. Abans ja has vist llacs i rius, però aquesta és la primera vegada que veus un oceà. Et sorprenen les onades i la salabror de l'aigua. Descriu les teves sensacions.
10. No has anat mai en avió abans, i aquest és el teu primer vol. Ara, l'avió està corrent per la pista abans d'enlairar-se. Descriu la teva experiència de l'enlairament.

[Vegeu les entrades: “Descripció” d’aquest manual; “Descripcions i explicacions” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 2: DESCRIPCIÓ I NARRACIÓ

Els dos primers paràgrafs de la pàgina 77 es poden contrastar pel que fa al seu enfocament literari: el primer és una descripció; el segon, una narració. Sovint notem aquest canvi quan s'explica una història. ¿Per què ho fan els autors? Heus aquí una pregunta general que es pot plantejar als alumnes, a fi que ells considerin i sospesin els avantatges d'una narració seguida, d'una descripció seguida, i d'alternar descripció i narració. (No cal dir que també poden deliberar sobre els avantatges relatius de parlar només en passat, només en present, o bé alternant els dos temps verbals.)

10.1.3 EXERCICI: La història de l'Estevet (p. 77, 5-11)

L'Estevet vol escriure una història. Vol que el primer paràgraf de la seva història tingui dues oracions: una descripció i una narració. Ha escrit unes quantes oracions de prova. Tu el pots ajudar. A cada oració que ell ha escrit, afegeix-ne hi una altra. Si la seva és una descripció, la teva ha de ser una narració; si la seva és una narració, que la teva sigui una descripció. Quan hagis acabat, decideix quina història, en opinió teva, hauria d'escriure l'Estevet.

1. El meu gat, Sing-sing, té els ulls verds i pel·l long de color taronja.
.....
2. Quan ahir anava cap a l'escola, vaig trobar el meu amic Kai.
.....
3. El coet es va enlairar de la base de llançament amb un soroll molt fort.
.....
4. La nostra mestra, la senyora Turon, sempre porta sabates de tal·lalt i un collaret de perles de tres voltes.
.....
5. Els petits trossets de cel que puc veure a través dels arbres són com peces d'un vidre de color blau.
.....

[Vegeu les entrades: “Descripció” i “Narració” d’aquest manual; “Història, històries” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*; “Descripcions i explicacions” de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 3: PIRATES

L'home del moll parla d'en Perot com d'un "vell pirata" (77, 14), però pot ser que no sigui ni pirata ni vell, almenys no literalment. El que probablement es vol dir amb l'ús metafòric de "pirata" és que cobra més car.

Els pirates, certament, són lladres que no treballen a terra sinó a alta mar. En els segles XVII, XVIII i XIX eren els equivalents dels assaltadors de camins. Als novel·listes, els agrada invertir aquestes persones amb un gran atractiu, i els nens estan fascinats per les històries de pirates, tal com ho estan, per exemple, per les de *Superman* o dels *Tres Mosqueters*; ara bé, la veritat sobre aquests esdeveniments tan pintorescos era, sense cap dubte, molt sordida, i els bandits mateixos eren, de fet, extraordinàriament brutals.

[Aquesta seria una bona oportunitat perquè els nens entressin en contacte amb llibres de llegendes de pirates i tresors, si és possible amb bones il·lustracions. *L'illa del tresor*, de l'escriptor escocès Robert Louis Stevenson (1850-1894), és ja un clàssic en la literatura juvenil.]

10.1.4 EXERCICI: Dibuixar un pirata (p. 77, 16-21)

Primer, en Kio ens diu com s'imagina que serien Perot i, després, ens confessa que, quan per fi el troba, no s'assembla a la imatge que ell se n'havia fet, amb una única excepció: que sembla molt ferotge.

Fes dos dibuixos d'en Perot: primer, del Perot que en Kio s'havia imaginat; i, després, del que en Kio es va trobar.

Ara, completa les oracions següents:

1. Abans de començar el curs em pensava que,
per ara sé que
2. Abans de conèixer el mestre d'aquest any, em pensava que,
per ara m'adono que
3. Abans de néixer, jo,
per després, jo

[Vegeu les entrades: "Pirata" d'aquest manual; "Imaginar" d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filosòfica* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 4: CASOS DE RELACIONS FAMILIARS

Quan demanem als nens que posin exemples, normalment els demanem exemples de coses, a fi que puguin materialitzar la seva comprensió dels conceptes d'aquelles coses. És clar, però, que els podem demanar igualment que posin exemples de *relacions*; des d'un punt de vista educatiu, l'avantatge de fer-ho pot ser considerablement més gran.

Així, a més de les relacions abstractes pare-filla i avi-net, també tenim els exemples concrets de la relació de la Gus amb el seu pare i de la relació d'en Kio amb el seu avi.

10.1.5 EXERCICI: Exemplificar relacions familiars (p. 78, 4)

¿Pots posar un exemple concret de les relacions següents? (Que cada exemple sigui tret de la teva pròpia família, o bé conegut personalment per tu, o bé que es refereixi a gent sobre la qual tu hagis llegit alguna cosa.)

1. Germà i germana. (¿Jack i Jill serien un bon exemple? ¿Ho sabem *segur* que són germà i germana?)
2. Mare i fill. (¿Anirien bé en Jack i la seva mare a *Jack i la mongetera*?)
3. Pare i filla.
4. Àvia i net.
5. Cosins.
6. Nebots (nois) i ties.
7. Nebodes i oncles (homes).
8. Germans (nois).

9. Germanes.
10. Avantpassats i descendents.

[Vegeu les entrades: “Relacions familiars” d’aquest manual; “Família” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

10.1.6 EXERCICI: Reconèixer relacions familiars (p. 78, 4)

- 1a. ¿Totes les filles són noies?
- 1b. ¿Totes les noies són filles? (És a dir: ¿cada noia és filla d’alg ?)
- 2a. ¿Totes les germanes són noies?
- 2b. ¿Totes les noies són germanes? (És a dir: ¿cada noia és germana d’alg ?)
- 3a. ¿Totes les mares són dones?
- 3b. ¿Totes les dones són mares?
- 4a. ¿Totes les mullers són dones?
- 4b. ¿Totes les dones són mullers?

[Fixem-nos que, en català, les formes del plural indiscriminat (és a dir, homes i dones junts) de les relacions familiars coincideixen amb els plurals específics dels membres masculins d’aquell parentiu. Així, el plural *germans* (referit, sense especificar, tant a nois com a noies) coincideix amb el plural *germans* (*ns*); el plural *pares* (pare i mare), amb el plural *pare(s)*; el plural *oncles* (oncle i tia) amb el plural *oncle(s)*; etc. Així també passa en castellà, però no passa, en canvi, o, almenys, no passa sempre, en anglès, alemany, francès o italià.]

[Vegeu les entrades: “Relacions familiars” d’aquest manual; “Família” de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 5: BALENES (II)

[Aquí es pot tornar a repassar el que ja s’ha dit sobre les balenes en el capítol 3, episodi 1, idea 9, i en el capítol 6, episodi 4, idea 6. Així ajudar també a fer l’exercici 10.1.7. I encara pot ser útil recórrer tota l’entrada “Balena” d’aquest manual.]

10.1.7 EXERCICI: Raonar sobre les balenes (p. 78, 16)

Inferències

- a. Les balenes són mamífers. ¿Significa això que tenen pulmons i que respiren aire?
- b. Les balenes són mamífers. ¿Significa això que viuen a terra?
- c. En lloc de potes del davant tenen aletes. ¿Significa això que tenen aletes en lloc de potes del darrere?
- d. Les balenes gairebé no tenen peülles. ¿Significa això que les balenes que van viure fa molt i molt temps també no tenien peülles?
- e. Les balenes tenen una capa de greix sota la pell. ¿Està connectat això amb el fet que les balenes, contràriament als peixos, són de sang calenta?
- f. ¿Què et sembla que li podria passar, a un balenó, sense una capa adiposa prou desenvolupada?
- g. ¿Què et sembla que els passava, a les balenes, fa molts i molts anys, quan no tenien aquesta capa de greix?
- h. ¿Et sembla que una explicació de la supervivència de la balena seria que les balenes amb la capa de greix van sobreviure i que les que no en tenien van morir?
- i. Les balenes poden romandre sota l’aigua molta estona seguida, en alguns casos fins a 60 minuts. ¿Quanta estona seguida poden romandre sota l’aigua els peixos?
- j. Quan les balenes pugnen a la superfície, expulsen vapor d’aigua. ¿També ho fan els peixos?

[Vegeu les entrades “Balena” i “Peix” d’aquest manual.]

IDEA 6: ANIVERSARIS

Als nens, els encanten els aniversaris, sobretot els del seu naixement, i no perquè els atregui la idea d'un aniversari, sinó perquè aquell dia ells són els *protagonistes*, són el centre de l'atenció de tots. Pastissos amb candeles, dissenys, regals, felicitacions, fotografies: així, i més, fa que els aniversaris siguin una cosa especial. És rar el nen que oblida la data del seu naixement o que no pot recordar l'edat que té.

Tanmateix, potser valgui la pena de preguntar als alumnes per què celebrem els aniversaris d'algunes altres persones i per què celebrem anualment certs esdeveniments. [En certs països del món celebren també l'aniversari d'alguns grans líders polítics: així no passa només en països de règim no democràtic (com ara la Xina), sinó també en països amb sistema democràtic (als EUA, per exemple, se celebra el naixement de George Washington, 1732-1799). Descobrir el significat que poden tenir algunes celebracions d'aniversari els pot ajudar a descobrir el significat de celebrar l'aniversari de la seva naixença.]

10.1.8 PLA DE DISCUSSIÓ: Aniversaris (p. 77, 28)

1. ¿Celebres l'aniversari del teu naixement? Si és que sí, digues com el celebres i per què.
2. ¿Celebres l'aniversari del naixement d'altres persones de la teva família? Si és que sí, digues com i per què.
3. ¿Celebres l'aniversari del naixement d'algú que no és de la teva família?
4. ¿Què significa, per a tu, això de tenir un dia d'aniversari?
5. ¿Què significa, per a tu, això de fer una celebració d'aniversari?

[Vegeu les entrades: "Aniversari" d'aquest manual; "Festa" de *Buscant el sentit*.]

10.1.9 EXERCICI: El que l'aniversari significa per a tu (p. 77, 28)

Agafa una altra vegada la resposta que hagi donat a la pregunta 4 (o a la pregunta 5) de l'exercici anterior, i escriu-la

Verticalment,
en
lloc
de
fer-ho
horitzontalment,
com
així.

[Vegeu les entrades: "Aniversari" d'aquest manual; "Festa" de *Buscant el sentit*.]

IDEA 7: DECIDIR

Tot i que, quan estem indecisos, semblen trobar-nos en un *estat* d'indecisió, quan finalment ens decidim, sembla clar que *decidir* és un *acte* mental. I sembla que decidir (prendre una decisió) té lloc en un moment determinat més que no pas durant un període llarg de temps. Tal com podem córrer els 1.500 m, per guanyar en un moment (no podem guanyar fins que no hem creuat la línia de meta), així també podem *deliberar* durant molt temps, per decidir en un instant.

Es pot dir, és clar, que *deliberar* és un altre nom per *intentar decidir*. I és cert que intentar decidir es pot perllongar en el temps. Així, doncs, deliberar i intentar decidir poden ser considerats *processos*; decidir, en canvi, és la *realització* que culmina el procés.

10.1.10 EXERCICI: Processos i realitzacions en els actes mentals (p. 78, 5-6)

Digues quins dels actes mentals següents s'han desenvolupat en un cert temps, i quins s'han realitzat en un instant.

	P	R	?
1. estudiar			
2. aprendre			
3. pensar			
4. adonar-se			
5. contemplar			
6. jutjar			
7. concloure			
8. anticipar			
9. considerar			
10. admirar-se			

¡Enhorabona! ¡Acabes de prendre deu decisions!

[Vegeu les entrades: “Decidir” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “Ment, actes mentals” d’aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca filosòfica*.]

IDEA 8: VARIETATS D’ANALOGIES

En Kio compara la sensació de deixar-se portar per grans onades que et mouen amunt i avall amb la sensació de pujar a les muntanyes russes. ¿És un *s mil*, així, o una analogia?

Si comparem una cosa amb una altra i descobrim una semblança entre les dues coses, tenim un *s mil obert*. Si especifiquem en quin sentit fem la comparació, tenim un *s mil tancat*. Així, a “Twinkle, twinkle little star”, quan es diu que l’estel és “com un diamant al cel”, estem fent un *s mil obert*; en canvi, si haguéssim dit que l’estel és tan brillant com un diamant al cel, tindríem un *s mil tancat*, perquè hauríem comparat les dues coses en relació amb la brillantor.

En el cas de les analogies, però, no estem comparant coses sinó relacions entre coses. Si diem: “Els fills són als pares all que les filles són a les mares” (és a dir: “La relació que hi ha de fills a pares és com la relació que hi ha de filles a mares”), estem comparant una relació criatura-progenitor amb una altra relació criatura-progenitor. (Hem d’anar, doncs, en compte i posar els termes en l’ordre correcte, de manera que les relacions expressades a cada banda de “all que” —o de “és com”— siguin comparables. Així podem construir una analogia forta si diem: “El cel és al blau all que el mar és al verd.” L’analogia és considerablement més subtil si diem: “El cel és al mar all que el blau és al verd”, perquè no és clar que la relació de l’esquerra sigui similar a la relació de la dreta.)

Així, doncs, un tipus d’analogia inclou quatre coses, però només dues relacions. Un altre tipus d’analogia inclou dues coses i dues activitats (o dos processos). Per exemple: “Menjar amb palets és com caminar amb xanques” és una analogia, perquè compara la relació “persona que menja amb palets” amb la relació “persona que camina amb xanques”. Noteu, és clar, que la paraula “persona” no apareix mai; queda suprimida perquè es dona per suposada.

Però, fins i tot aquí no queda suprimida l’activitat (el menjar amb palets, o el caminar amb xanques) que fa la cosa (en aquest cas, la persona); per tant, una cosa més l’activitat d’aquesta cosa pot constituir ja un dels costats d’una analogia legítima. I dir “Un cor abatut és com un vaixell que fa aigua”, sembla més una analogia que un *s mil*, perquè no compara cors i vaixells, sinó el que fa cadascun d’ells. Amb tot, aquest també es pot considerar com un cas fronterer.

[Vegeu les entrades: “Metòfora” d’aquest manual i de *Buscant el sentit*; “Raonar analògicament” d’aquest manual i de *Recerca tica*; “S mil” de *Buscant el sentit*; “Analogia” de *Buscant el sentit* i de *Recerca tica*.]

10.1.11 EXERCICI: Construir analogies (p. 78,13-14)

- A) Les analogies següents comparen la relació de les dues coses de l'esquerra amb la relació de les dues coses de la dreta. Exemple: "Els dits de la mà són a les mans all que els dits del peu són als peus." Tu has de completar el terme que falta en cada cas:
1. Els dits grossos dels peus són als peus all que són a les mans.
 2. Les flors naturals són a les flors artificials all que les dents pròpies són a
 3. Les revistes són als llibres all que els contes curts són a
 4. Les llavors són a all que els pensaments són a les ments.
 5. El lloró és al peix lloró all que el gat és
- B) Algunes analogies comparen fer una cosa amb fer-ne una altra. Exemple: "Caminar com un funàmbul és com fer malabarismes amb ous." Tu has de completar l'analogia en cada cas:
1. Anar amb bicicleta sense mans és com
 2. Usar una bena contra el mal de cap és com
 3. Volar en un planador sense motor durant una tempesta és com
 4. Volar patinar sobre gel en una pista de patinatge sobre rodes és com
 5. Menjar pèsols amb ganivet és com

[Vegeu les entrades: "Raonar analògicament" d'aquest manual i de *Recerca crítica*; "Analogia" de *Buscant el sentit* i de *Recerca crítica*.]

IDEA 9: ACTES VERBALS

Als nens que aprenen a enraonar, els acostuma a anar millor usar noms de classes abans de començar a usar noms més específics. Així, es refereixen a tots els tipus de gos com a "gos" o "bub-bub", i només molt després es referiran als tipus individuals de gossos amb descriptors més específics (gos d'atura, pastor alemany, coniller, llebrer) o fins i tot amb noms de raça més tècnics (collie, boxer, bulldog, Dobermann, fox-terrier, setter, dalmata, caniche, pequinès). (Així no obsta perquè el nen conegui el seu gos amb un nom veritablement propi, que potser ell mateix li ha posat.) En aquest sentit, els nens són, al començament, més abstractes, més esquemàtics que no pas concrets o específics.

El mateix és cert dels termes que usen per expressar la conducta mental i verbal. Els nens petits ajunten tota la conducta mental en el *pensar*; i tota la conducta verbal tendeix a ser expressada només pel verb *dir*. Conseqüentment, els reports que els nens fan de converses es caracteritzen com a sèries repetitives d'"ell diu i ella diu". És per adaptar-se a aquesta tendència dels nens que *Kio i Gus* mira d'usar gairebé exclusivament el verb *dir*, per tal de no inundar els nens amb una gran quantitat de vocabulari nou. Tanmateix, és clar que han de desenvolupar més flexibilitat i més recursos en aquesta àrea, com en moltes altres, i, per tant, hi ha d'haver un esforç gradual i durador per ajudar-los a identificar les diferències matisades dels actes verbals; així es pot fer a base d'introduir-los en la gran varietat de paraules que es poden usar per expressar aquells actes. [Aquesta mateixa idea s'ha exposat ja en el capítol 9, episodi 2, idea 3, d'aquest manual.]

Un exemple el trobem en el fet que l'avi *bramula* una cosa a la Gus (78, 22). ¿Per què no usar aquí el més convencional "li diu"? ¿Què fa el verb *bramular*, com a descripció de la conducta de l'avi, que el verb *dir* no pugui fer? ¿Quins altres termes podrien haver estat tan expressius com el *bramular*? [En aquest mateix sentit, vegeu l'exercici 9.2.3 d'aquest manual.]

10.1.12 EXERCICI: Parlar per a si mateix i parlar per als altres (p. 78, 22)

Alguns dels *actes verbals* que realitzem comporten comunicació amb altres persones. D'altres, comporten comunicació amb nosaltres mateixos. En molts casos, els termes no són intercanviables. Considera la llista següent d'actes verbals, i digues si es refereixen a una comunicació que només pot ser feta a altres (Altres), que només pot ser feta a un mateix (Mateix), que pot ser feta tant a altres com a un mateix (A/M), o que no pot ser feta a ningú (N). (Exemples: Podem *persuadir* els altres. ¿Ens podem *persuadir* nosaltres mateixos? Podem *demanar/preguntar* coses als altres. ¿Ens podem *demanar/preguntar* coses a nosaltres mateixos? Podem *escriure* els altres. ¿Ens podem *escriure* nosaltres mateixos?)

	Altres	Mateix	A/M	N	?
1. sol·licitar					
2. respondre					
3. criticar					
4. renyar					
5. fer crits a					
6. pensar					
7. reflexionar					
8. analitzar					
9. animar					
10. queixar-se					

[Vegeu l'entrada "Paraules, actes verbals" d'aquest manual.]

IDEA 10: EL SO DE LA BALENA

Les balenes no solament fan sons (fet aquest ja advertit pel fil·losof grec Aristòtil, 384-322 aC, però ignorat fins fa relativament poc), sinó que, aparentment, tenen converses entre elles, i fan uns cants que s'assemblen molt a cants que es poden sentir en el cor d'una catedral, tot i que fets en un llenguatge que ens resulta desconegut. (Es pot trobar una discussió llegible sobre això en el capítol 5 de Jacques-Yves Cousteau i Philippe Diol, *The Whale: Mighty Monarch of the Sea*, Doubleday, 1972. És també molt interessant l'obra gravada sobre cançons de balenes del compositor nord-americà d'origen armeni Alan Hovhanness, n. 1911, que accentua el caràcter hipnòtic de certes composicions al voltant d'unes mateixes notes; en l'obra esmentada, usa el so de la balena com a motiu; de fet usa les tres mateixes notes ascendents que la Gus sent.)

Algunes balenes es comuniquen amb altres grunyint, mentre exploren l'aire al voltant seu amb sons que consisteixen en esclafits rítmics. (Sovint, quan volen tenir la millor posició per determinar què passa, adopten la posició vertical, amb els caps per sobre l'aigua.)

Els que han sentit les balenes descriuen el seu cant com "miols, grinyols, xiscles, vibracions, xerrics, udols i esgüells molt curts, semblants als de les rates", així com gemecs, sospirs i sons metàl·lics forts de cadenes. També hi ha sons col·lectius que venen de grups de balenes. És com un retronir o brunzir, l'efecte global del qual "és el mateix d'un grup de nens recitant les lliçons en veu alta" (vegeu, Cousteau i Diol, *op. cit.*, p. 116).

Entre les balenes, també hi ha "temps de silenci", durant els quals no se sent ni un so. Evidentment, quan es detecta algun perill, les balenes invoquen una "lleï del silenci".

A l'aigua, les balenes es poden sentir molt a prop, fins a bastants quilòmetres. També hi ha sons que no els agraden gaire, com ara el so de la llanxa motora. (Així pot donar una pista per entendre l'atac de la Leviatan a la llanxa de l'avi, tal com s'explica en el capítol tres de *Kio i Gus*.)

10.1.13 EXERCICI: Parlar amb les balenes (p. 78, 24-28)

Molts científics creuen que alguns dels sons que fan les balenes són realment un llenguatge amb el qual mantenen converses entre elles. Sabem que es pot ensenyar a certs gorilles a usar algun llenguatge de signes; així fa que es pugui tenir un intercanvi amb ells. Suposem que, a les balenes, se'ls pogués ensenyar algun tipus de llenguatge que nosaltres coneixem (o suposem que nosaltres aprenguéssim a usar el seu llenguatge). ¿Quina mena de conversa et sembla que podries arribar a tenir amb una balena?

En aquest exercici, imagina't que ets capaç de mantenir una conversa amb la Leviatan, i que ella t'ha concedit una entrevista. ¿Quines preguntes li faries? ¿Quines respostes et sembla que et donaria? ¿Hi ha coses que refusaria de respondre? ¿T'explica potser experiències que et semblen impossibles d'imaginar? ¿S'enfada per alguna cosa? ¿Explica històries? ¿Et formula preguntes? Si ho fa, ¿com les respon?

[Abans, a l'exercici 8.1.12, ja s'ha proposat una llarga conversa amb la Leviatan.]

[Vegeu les entrades "Balena" i "So" d'aquest manual.]

IDEA 11: LES BALENES EN UN GRAN CERCLE

Herman Melville (1819-1891), el novel·lista romàntic nord-americà, és autor de la famosa novel·la *Moby Dick* (1851), sobre la recerca aferrissada de Moby Dick, la balena blanca, per part del capità Achab. (El 1956, John Huston va dirigir un film sobre aquest tema.) Melville es refereix als bancs de balenes com a grans cercles formats a la superfície del mar. En el capítol titulat “La Gran Armada”, Melville diu que la vasta flota de balenes que van navegant sembla estar composta per milers i milers de balenes. (Aquestes grans bandades —com els grans ramats de bous— que havien omplert els prats de l'oest americà —sembla que ja no existeixen, sobretot degut a la incessant cacera de balenes duta a terme en els segles XIX i XX, fins fa ben poc.) Melville compara els brolladors de grans quantitats de balenes que expulsen aigua al mar amb “mil alegres xemeneies d'algunes denses metròpolis”.

10.1.14 EXERCICI: Dibuixar una bandada de balenes (p. 79, 13-14)

Si anessis amb una llanxa per l'oceà i et trobessis amb una bandada de balenes, veuries que s'estén davant teu, ocupant fins a l'horitzó, com un gran semicercle. (L'horitzó, que seria tan lluny com t'arribés la vista, tallaria la bandada pel mig.)

Si volessis sobre l'oceà, podries mirar cap avall i veuries la bandada de balenes com un gran semicercle.

I si pugessis a la superfície amb un submarí i et trobessis just al mig de la bandada, veuries que s'estén ben al voltant teu, fins tan enllà com t'arribés la vista.

Heus aquí tres maneres diferents de veure una bandada de balenes, perquè suposen tres diferents punts de vista i tres perspectives diferents. ¿Podries dibuixar el banc de balenes que t'agradaria de veure, des d'un d'aquests punts de vista?

[Vegeu les entrades “Balena” i “Esbs” d'aquest manual.]

IDEA 12: LA LEVIATAN SURT DISPARADA DE L'AIGUA

Sovint les balenes s'impulsen a si mateixes fora de l'aigua: s'en diu “trencament”. Encara no sabem ben bé per què ho fan. Hi ha tota mena de teories: per fer millor la digestió; per treure's de sobre els paràsits; per mostrar agressivitat (potser com el rugit del lleó) i fer fugir altres balenes; per respondre a una excitació. Segons els observadors, les balenes tendeixen a trencar quan el mar està agitat i com a resultat d'una excitació. Trenquen amb freqüència en zones de reproducció i d'alimentació. Molts observadors pensen que això és simplement una diversió per a les balenes. Altres diuen que és una resposta a l'estrès, per exemple, a l'estrès d'“afiliar-se o desafiliar-se” en les seves relacions socials. En aquest últim sentit, doncs, el trencament pot ser una manera de dir “hola” o “adéu”. (S'hi hauria d'afegir que el soroll que fan quan trenquen és molt fort.)

10.1.15 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿Per què la Leviatan surt disparada de l'aigua? (p. 79, 15-17)

1. ¿Tens alguna teoria per explicar que les balenes surtin disparades de l'aigua? Si la tens, explica-la.
2. ¿Et sembla que les balenes salten per digerir millor el menjar?
3. ¿Et sembla que, a les balenes, els agrada de fer molt soroll, tal com, als lleons, els agrada el so que fan quan rugeixen?
4. ¿Et sembla que les balenes surten disparades cap amunt perquè l'aigua està agitada?
5. ¿Et sembla que les balenes salten fora de l'aigua per dir “hola” o “adéu”?
6. ¿Estava agitada l'aigua quan la Leviatan va saltar?
7. ¿Potser deia “hola” o “adéu” la Leviatan quan va sortir disparada de l'aigua?
8. ¿Et sembla que la Leviatan estava *esperant* l'avi d'en Kio, i que va saltar fora de l'aigua per saludar-lo?

[Vegeu les entrades: “Balena” d'aquest manual; “Explicacions” d'aquest manual, de *Buscant el sentit*, de *Recerca filòsofica* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 13: DIRECCIÓ

La barca avança “en la mateixa direcció” que la balena (80, 5). En aquest sentit, la paraula “direcció” significa la recta segons la qual es mou un cos en un moment donat.

Una manera d'identificar direccions és entendre-les en relació al Pol Nord i al Pol Sud de la Terra. A qualsevol punt de la superfície terrestre (excepte en els pols mateixos), hi podem establir les nostres coordenades: nord és cap al Pol Nord, sud és cap al Pol Sud, i est i oest són perpendiculars al nord i al sud. Els quatre punts d'una brúixola ens indiquen, doncs, quatre direccions per avançar.

10.1.16 EXERCICI: Entendre la direcció (p. 80, 5)

Tapa els ulls a algú (o bé que mantingui els ulls tancats), i posa'l encarat cap al davant de la classe. Del davant de la classe, en direm “el nord”. Ara, aquesta persona ha de fer aquests moviments i ha de respondre les preguntes següents:

1. Fes un gir de 90 graus cap a l'esquerra. ¿Cap a on estàs encarat ara?
2. Fes un gir de 180 graus cap a la dreta. ¿Cap a on estàs encarat ara?
3. Fes un gir de 90 graus cap a la dreta. ¿Cap a on estàs encarat ara?
4. Fes un gir de tres quarts de circumferència cap a l'esquerra. ¿Cap a on estàs encarat ara?
5. Fes dues vegades un gir de 90 graus cap a la dreta. ¿Cap a on estàs encarat ara?

[Vegeu l'entrada “Direcció” d'aquest manual.]

IDEA 14: L'ULL DE LA BALENA

Els ulls de la majoria de balenes són blaus i lleugerament entelats. Vistos de prop, són d'un bonic blau-negre, i estan plens de vida.

Potser perquè els ulls de la balena són tan petits en relació amb el seu cos, es pensa que les balenes són curtes de vista. Se sap, però, que, almenys algunes balenes, tenen una visió excel·lent; i tampoc no necessiten la visió tant com nosaltres: fins i tot quan neden a la superfície, els seus ulls romanen a l'aigua. A més, la balena ambgepta els ulls als costats del cap, de manera que no té visió frontal, ni tampoc binocular.

Quant a la mida de l'ull de la balena, sabem que, en proporció al seu cos, el seu ull és deu vegades més petit que l'ull humà en proporció a la mida del cos humà. La posició dels ulls fa també que passin desapercebuts i que siguin difícils de localitzar. Estan bastant endarrera del cap i molt baixos, gairebé als extrems de la boca. (Vegeu les pàgines 124-126 de l'obra de Cousteau i Diol citada a la idea 10 d'aquest mateix episodi.)

10.1.17 EXERCICI: Raonar sobre l'ull de la balena (p. 81, 1)

Comparacions. Podem fer la comparació següent:

L'ull del talp, comparat amb el seu cos, és igual que l'ull humà comparat amb el cos humà. En altres paraules,

$$\frac{\text{ull del talp}}{\text{cos del talp}} = \frac{\text{ull humà}}{\text{cos humà}}$$

També podem fer aquesta comparació:

L'ull de la balena, comparat amb el seu cos, és deu vegades més petit que l'ull humà comparat amb el cos humà.

Pregunta: ¿Quina comparació es pot fer entre la relació de l'ull i el cos de la balena i la relació de l'ull i el cos del talp?

Pregunta: ¿Per què es diu de vegades que “dues coses iguals a una tercera són iguals entre si”?

[Vegeu les entrades: “Balena” d'aquest manual; “Comparacions” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca tècnica*.]

IDEA 15: ¿QUÈ VEU UNA BALENA?

En Kio afirma que la balena els ha *mirat* (81, 1), que ha *vist* l'avi altra vegada (81, 8), i que l'ha *reconegut* (81, 10). Heus aquí unes afirmacions bastant fortes. Això significaria, entre altres coses, que el record que la balena té de l'avi d'en Kio ve a ser tan bo com el record que l'avi té de la balena. ¿Fins a quin punt podem confiar en afirmacions com aquestes, que ens diuen que les balenes no solament ens miren, sinó que ens *veuen*?

Un membre de la tripulació de Cousteau diu: “no hi pot haver gaires dubtes sobre el fet que una balena et veu, i que t'està mirant. De vegades, fins i tot t'adones que *no* és una mirada amable; per això pot ser perquè hi ha diferents plects de pell sota els seus ulls que la fan semblar *ferotge*... Cada vegada que he trobat una balena a l'aigua, he tingut sempre la sensació que em veia... La mirada d'una balena és molt oberta.”

10.1.18 EXERCICI: Mirar i veure (p. 81, 1-8)

Heus aquí un projecte que cada membre de la classe pot realitzar pel seu compte:

Escriu un diari o un quadern de treball durant vint-i-quatre hores.

Apunta-hi cada ocasió en què algú (persona o animal) et miri.

Apunta-hi també si et sembla que la persona o l'animal realment t'ha *vist*, o si només tenia els ulls orientats en la direcció on eres tu.

¿Què et suggereix aquest experiment sobre la qüestió de si pot ser, o no, que les balenes ens vegin, quan ens miren?

[Vegeu les entrades: “Balena” d'aquest manual; “Veure” d'aquest manual i de *Buscant el sentit*.]

IDEA 16: RECONeixEMENT

Una idea antiga diu que tot saber és, de fet, record, i que tot coneixement és reconeixement. La presentació més bonica d'aquesta idea es troba a la *República*, del filòsof grec Plató (428/27-347 aC). Segons ell —que pot, o no, haver-ho pensat com un mite—, el saber pot ser considerat com una cosa perfectament posseïda per l'ànima a l'altra vida; en néixer, se'n ha esborrat, però el readquirim a través de les experiències de la nostra vida i, en cert sentit, el repossem. Això explica que, de vegades, ens sembli que ja hem vist abans una cosa, o que l'hem sentit o l'hem sabut abans, i és que, segons aquest mite, tot saber és record, i tot coneixement, reconeixement.

10.1.19 PLA DE DISCUSSIÓ: ¿La balena va reconèixer l'avi d'en Kio? (p. 81, 0-13)

1. Recorda la història d'Androcles i el lleó. ¿El lleó va reconèixer Androcles? ¿Creus que aquesta història era veritable?
2. Si haguessis tingut un gos al qual haguessis conegut molt bé, però que s'hagués perdut durant anys, ¿et semblaria que, si tornés, et reconeixeria?
3. La doctora Francine Patterson va ensenyar a un goril·la, Koko, a parlar un llenguatge de signes. (No és un conte, sinó una història veritable.) ¿Et sembla que en Koko reconeixeria la Dra. Patterson després d'uns quants anys d'absència?
4. Al cap d'uns quants anys, ¿seria capaç la Gus de reconèixer en Kio només per la veu?
5. ¿Et sembla que la Leviatan volia agrair a l'avi d'en Kio que hagués governat la barca lluny d'ella, i que la balena va reconèixer que hi havia una analogia entre aquella vegada en què ella va salvar l'avi de la barca i aquesta altra vegada en què l'avi l'havia salvat a ella de la barca?

[Vegeu les entrades: “Reconèixer” d'aquest manual; “Recordar” d'aquest manual, de *Buscant el sentit* i de *Recerca*.]

IDEA 17: “SISPLAU, SISPLAU, SISPLAU”

La interpretació que fa la Gus del cant de la balena és molt tributària d'un poema de Francis Maguire, tal com apareix citat a M. Lipman i A. M. Sharp, *Writing: How and Why*, IAPC, 1980, p. 303. Heus aquí el passatge sencer:

“Sabem que els recursos del món estan sent malgastats. Si és així, en sortirem perjudicats: no tindrem oli per cremar, i estarem obligats a trobar altres fonts d'energia. Perquè, ¿i els recursos del món animal i humà? Quan aquests són malgastats o desaprofitats, ¿qui en surt perjudicat? L'extermini de balenes, ¿perjudica només les balenes, o també ens perjudica a nosaltres? Aquest és un tema de debat que agrada molt als nens. Una consideració, evidentment, és d'ordre moral, perquè algunes persones creuen que els animals tenen dret a ser tractats amb una mica de respecte. La “Cançó de la balena”, de Francis Maguire, planteja així el tema:

El to es va fer més baix, més lent, descodificat.
EL MÓN ÉS AMPLE, eren les paraules que vam sentir.
LA MEVA BONICA LEVIATAN ...
SISPLAU ... PEIXET QUE CAMINA ...
SISPLAU ...”

10.1.20 EXERCICI: Una resposta a la balena (p. 82, 1)

Acabes de llegir un petit poema que vol ser un missatge als humans de part de la balena o, millor potser, als éssers que són humans de part dels éssers que són balenes.

Imagina't que poguessis respondre a la comunitat de balenes amb un missatge. Podria ser molt curt, tant com el seu missatge a nosaltres. ¿Què diria el teu?

[Vegeu les entrades: “Balena” d'aquest manual; “Humans/animals” d'aquest manual i de *Recerca filosòfica*; “Animals, tracte als” de *Recerca ètica*.]